Complt. AK.

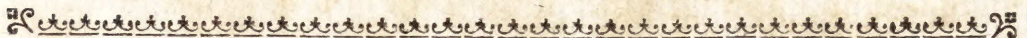
Comparavit F. Anselmus B. E. 1764.

APPARATUS
ERUDITIONIS
PRÆSERTIM
AD
JURISPRUDENTIAM,
In quo
Præter Juris Univerſalis Principia
JUS NATURÆ, GENTIUM, DIVINUM,
APOSTOLICUM, & PONTIFICIUM, JUS SYNODALE
OECUMENICUM, NATIONALE AC PROVINCIALE,
Unacum
Provinciarum ac Regnorum Eccleſiaſtico & Politico Statu,
Diſciplina Eccleſiæ, Hæreſibus exortis &c. continua ſæculorum ſerie
ad præſens usque tempus deductum, inſertisque pro re nata multis
obſervationibus criticis, ac controverſiis juridicis,
Publicis, ac Polemicis,
METHODO HISTORICO-DOGMATICA
colliguntur, & brevi ac clara idea delineantur,
In utilitatem eruditionis amantium, quibus vaſta Conciliorum, Decretorum,
Hiſtoriarum &c. volumina perlegendi aut occaſio aut tempus deficit,

AUTHORE
P. JOSEPHO BINER, S. J.

Monaſterii PARS IX, *Ettalenſis.*

Complectens
STATUM REGNORUM ET RERUMPUBLICARUM
SÆCULI XVII.
CUM APPROBATIONE.

Auguſtæ Vindelicorum & Friburgi Brisgojæ
Sumptibus Fratrum Ignatii, & Antonii Wagner, Bibliop. MDCCLXIV.

FACULTAS
R. P. PRÆPOSITI PROVINCIALIS.

Cum librum, cui titulus: *Apparatus Eruditionis &c. Pars IX, X, & XI*, a P. Josepho Biner, Societatis JEsu sacerdote, idiomate latino conscriptum, Patres ad id deputati recognoverint, probaverintque, ego Ignatius Rhomberg, ejusdem Societatis per Germaniam Superiorem Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab A. R. P. N. Laurentio Ricci, universæ Societatis JEsu Præposito Generali, Authori ejusdem facultatem impertio, eum typis vulgandi per D. Ignatium Wagner, Bibliopolam Augustanum ita cupientem. In cujus rei fidem has ei manu propria subscriptas, & consueto officii mei sigillo munitas dedi. Eustadii 22 Februarii 1764.

(L. S.) Ignatius Rhomberg.

PRÆFATIO.

Tanta eſt rerum ſæculo XVII per Europam geſtarum ubertas atque varietas, ut earum relationem in duas partes dividere neceſſe ſit. Et ea quidem, quæ ad Hiſtoriam Germaniæ ac Galliæ pertinent, Parte VIII pertractavimus: reliqua vero, quæ Italiam, Hiſpaniam, Luſitaniam, Belgium, Helvetiam, Angliam, ac Regna ſeptentrionalia concernunt, hac parte obiter delibabimus.

Occurrent Revolutiones Regnorum, bella graviſſima, Heroum victorias, Pacificationes Monaſterienſes, Pyreneæ, Aquisgranenſes, Risvicenſes, Olivenſes, Carolovicenſes; magna fœdera, Tractatus commerciales, controverſiæ. Obverſabuntur oculis, Hiſpaniæ partitiones, Luſitanicæ mutationes, Londinenſes ſecures, Regalibus cervicibus cruentæ, Cromwellianum novum ſyſtema, Regum exilia; coronæ translatio in Anglia, Polonia, Suecia, Ruſſia, ex Turcarum unguibus vindicata Hungaria aliæque mutationes notabiles.

Statum Eccleſiaſticum quod ſpectat, quoniam Concilium Generale nullum ſæculo XVII fuit celebratum, Provincialia autem rariſſima, Pontifices vero Moralem præſertim doctrinam, a quibusdam corruptam, in rectam ſemitam reducturi, propoſitiones varias, tum juſto laxiores, tum in alterum rigoris extremum excurrentes, recto judicio condemnare cœperunt, quas in tractatione rerum Italicarum cum obſervationibus Theologicis ſubjicio, ac demum in fine hujus partis Concilia Orientalia, contra Calviniſtarum errores ac falſa aſſerta ſubnecto.

CAPUT

CAPUT I.

ITALICA

SÆCULO XVII.

De rebus Italicis equidem crebro in hoc apparatu memoravimus, pluraque ex inſtituto Parte X & XI dicemus , ubi ſtatum ejus Eccleſiaſticum & Politicum recenſebimus. Nunc autem aliqua, quæ Sæculo XVII ſunt propria, delibabimus. Incipiamus ab Eccleſiaſticis, & doctrina morum, a quibusdam ſcriptoribus nimium laxata, aut nimium conſtricta, a ſummis autem Pontificibus ab utroque extremo, & laxitatis & rigoris, ad veritatis normam revocata.

ARTICULUS I.

Disciplina Morum per Pontifices ab erroribus vindicata

SÆCULO XVII.

§. I.

Propositiones 45 ab Alexandro VII damnatæ anno 1665 & 1667.

I. Alexander VII anno 1665 constitutionem edidit, qua 28 Propositiones, nimium laxas damnavit atque prohibuit, postquam non sine magno animi sui mœrore audivit, complures opiniones disciplinæ Christianæ relaxativas, & animarum perniciem inferentes, partim antiquas iterum suscitari, partim noviter prodire, & summam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excrescere, per quam in rebus, ad conscientiam pertinentibus modus opinandi irrepsit alienus ab Evangelica simplicitate, sanctorumque Patrum Doctrina, & quem si pro recta regula fideles in praxi sequerentur, ingens eruptura esset Christianæ vitæ corruptela. Sunt autem propositiones ab eo damnatæ sequentes.

Propositio 1.

Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei, & charitatis ex vi præceptorum Divinorum, ad eas virtutes pertinentium.

De virtut. Theol. *Observatio.* Propositio in terminis absurda, falsa, & scandalosa! est contra legem naturalem & Divinam. Quid enim evidentius, ac obligari nos ad colendum DEUM: per quid autem magis colitur, quam per virtutes istas theologicas, quæ nos cum DEO, auctore nostro, conjungunt, & ad finem, nobis præfixum, nos conducunt? & quot Divina effata hanc obligationem nobis inculcant? *Accedentem ad DEUM oportet credere.* Sine fide impossibile

bile est placere DEO. *Diliges Dominum DEUM tuum ex toto corde tuo &c. qui non diligit, manet in morte. Spera in DEO. Spe salvi facti sumus &c.* Et ad quid habitus harum virtutum, in baptismo nobis infusi? an otiosi relinquendi? an tantus thesaurus in sudario abscondendus? ad quid gratiæ actuales? an non sæpe necessariæ hæ virtutes ad vincendas tentationes? an ad SS. Sacramenta accedendum sine fide, sine spe, sine charitate?

Prop. 2.

Vir equestris, ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

Observ. Duellum est privata duorum pugna, ex condicto, omni jure prohibita, sive offeratur, sive acceptetur; quia homo non est dominus suæ vitæ, ut de ea possit disponere. Aliud foret, si quis ad defendendam vitam suam, aut bona fortunæ maximi momenti, cum moderamine inculpatæ tutelæ, injustum aggressorem, hominem privatum occideret: aut si auctoritate publica id fieret ex causa gravissima ac publica, e. g. ad finiendum bellum, prout David cum Goliath, & S. Wenceslaus cum Duce Curimensi fuit congressus; nam tunc habet rationem necessariæ defensionis, non autem duelli, proprie dicti, quod est privata duorum pugna, sponte & ex condicto suscepta, ac proin jure naturali, Divino, & humano gravissime prohibita. Duellum.

Prop. 3.

Sententia asserens, Bullam Cœnæ solum prohibere absolutionem hæresis & aliorum criminum, quando publica sunt, & id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno 1619 die 18 Julii in consistorio S. Congregationis Emin. Cardinalium visa & tolerata est. Absolutio ab hæresi.

Observ. Trid. Episcopis tribuit potestatem absolvendi subditos suos in sua Diœcesi, per se ipsos, aut per Vicarium, ad id specialiter deputandum in foro conscientiæ, ab omnibus casibus occultis, etiam sedi Apost. reservatis: ab hæresi etiam occulta, per se ipsos tamen, non per Vicarium; in Bulla autem Cœnæ prohibetur, ne quis absolvat a casibus in ea contentis, nisi in mortis articulo.

Putarunt aliqui, per Bullam Cœnæ non esse derogatum Episcoporum facultati, eo quod Tridentini in ea non fiat expressa mentio; & aliquis, vel aliqui, ut hanc opinionem firmarent, asseruerunt, opinionem, quæ dicit, quod Bulla Cœnæ tantum prohibeat Episcopis absolutionem ab hæresi & aliis criminibus publicis, non autem ab occultis, adeoque Tridentino nihil derogari, a S. congregatione visam & toleratam esse.

Negat, hoc factum a S. Congregatione Pontifex, ne per assertum opinioni illi auctoritas addatur: quæstionem autem Juris de potestate absolvendi ab occulta hæresi, Episcopis a Trid. concessa, videtur in medio relinquere. Quæ sit praxis circa hoc in Germania notum est. Episcopi vel utuntur facultate, sibi a Trid. concessa, vel privilegio, Ultramontanis singulis quinquenniis innovari solito.

Prop. 4.

Absol. Regul.

Prælati Regulares possunt in foro conscientiæ absolvere quoscunque sæculares ab hæresi occulta, & ab excommunicatione, propter ipsam incursa.

Observ. Regulares olim, cum deficeret Clerus sæcularis, propter merita sua in Ecclesiam magna acceperunt privilegia, quæ postea a Pontificibus vel sunt revocata (præsertim ea, quæ vivæ vocis oraculo fuerunt concessa) vel limitata.

Prop. 5.

Quamvis evidenter tibi constet, Petrum esse hæreticum, non teneris denuntiare, si probare non possis.

Denuntiatio.

Observ. Ratio damnandi hanc propositionem est, quia hæresis est malum maximum contra bonum publicum, quod facile inficiat alios: unde si constet tibi, teneris denuntiare, licet probare non possis, ut accedentibus indiciis inquisitio institui possit. Nec obstat, quod talis diffametur; nam bonum publicum privato præferri debet. Correctio vero fraterna privata non est tunc necessaria, nisi certum sit, delinquentem emendatum iri. Exemplum habemus in obligatione denuntiandi confessarium sollicitantem.

Prop. 6.

Confessarius, qui in Sacramentali confessione tribuit pœnitenti chartam, postea legendam, in qua ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in confessione, ac proinde non est denuntiandus. Sollicitatio.

Observ. Ratio damnandi est, quia per traditionem talis venereæ chartæ gravissima irrogatur irreverentia & injuria Sacramento pœnitentiæ, & forte plus scandali parit personæ sollicitatæ, quam si in ipso tribunali sacro, ubi erat contrita, fuisset sollicitata, quamvis etiam in ipso confessionali sollicitatio facta censeri possit, ubi scheda sollicitans est tradita.

Prop. 7.

Modus evadendi obligationem denuntiandæ sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante; hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi. Idem.

Observ. Hoc esset aperire portam gravissimo huic sceleri: ut sæpius sollicitare possit pœnitens: (si tamen pœnitens) & in fraudem præcepti, de sollicitante denuntiando, licentius in ruinam confitentis agi posset. Varii alii excogitati sunt modi, ab onere hoc denuntiationis se liberandi, sed non sunt convenientes. Habemus in Jure Cæsareo Aphorismum: *lex dura quidem est: sed tamen lex.*

Prop. 8.

Duplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus, ipsimet celebranti correspondentem, idque post Decretum Urbani VIII. Duplex Stipendium.

Observ. Merito prohibita est Ecclesiastica hæc nundinatio & usura. Cur non dicis, quod triplex stipendium pro una Missa peti possit, præter fructum *specialem*, qui obvenit illi, pro quo sacrificium offertur, & specialissimum, sacrificanti proprium, applicando etiam *generalem*, omnibus Christi fidelibus vivis atque defunctis, assistentibus præsertim pro rata suæ devotionis & dispositionis communem? cur non dicis, quinque vel sex integra stipendia aut sustentationes pro una Missa accipi posse a diversis personis

ſonis, uni applicando fructum generalem, alteri ſpecialem, tertiæ ſpecialiſſimum, quartæ meritorium, quintæ ſatisfactorium, ſextæ impetratorium, cum ſacrificium in ſe ipſo, & in actu primo infinitæ ſit efficaciæ & valoris?

Abſint tales abuſus. Stipendium datur ſacrificanti pro ſuſtentatione diurna. Pro uno die peti non poteſt duplex ſuſtentatio diurna. Qui laborat una tantum die, non poteſt duplicatam mercedem poſcere. Intentio præbentis ſtipendium eſt, ut ſibi applicetur, quidquid applicari poteſt: fructus generalis omnibus fidelibus, ſpecialis ſacrificanti eſt proprius: alteri quæ applicari vel non poteſt, vel ſaltem hoc dubium eſt, prout etiam dubium eſt, an fructus ſpecialiſſimus æquivaleat ſpeciali, vel tantum mediæ, vel tertiæ, ut quidam volunt, illius parti. Non poteſt autem ſtipendium certum exigi pro fructu incerto.

Prop. 9.

Minus Stip. *Poſt Decretum Urbani poteſt ſacerdos, cui Miſſæ celebrandæ traduntur, per alium ſatisfacere, collato illi minori ſtipendio, alia parte ſtipendii ſibi reſervata.*

Obſerv. Sordidam ejusmodi negotiationem & avarum quæſtum circa SS. Miſſæ ſacrificium merito reprobat Papa. Et quo titulo ſibi reſervaret partem ſtipendii? non donationis, ut ſupponitur, non operæ, quia nihil præſtitit, non mercedis, quia nihil meruit. Sed quicquid ſit, an ejusmodi lucrum jure naturali ſit injuſtum, de quo aliqui dubitant, certum tamen eſt, illicitum illud eſſe jure Eccleſiaſtico, ex prohibitione Urbani VIII & Alexandri VII hanc propoſitionem damnantis. Non eſt autem penes ſubditum, an velit legem acceptare; ſed obediendum eſt.

Prop. 10.

Unum pro pluribus. *Non eſt contra juſtitiam, pro pluribus ſacrificiis ſtipendium accipere, & ſacrificium unum offerre. neque etiam eſt contra fidelitatem, etiamſi promittam, promiſſione etiam juramento firmata danti ſtipendium, quod pro nullo alio offeram.*

Obſerv. Urbanus VIII dicit, talem peccare graviter, & teneri ad reſtitutionem. Ergo peccat contra juſtitiam. Dein propoſitio iſta eſt generalis, includens etiam eum, qui pro ſingulis Miſ-

ſis

æs plenum & adæquatum ſtipendium accipit, & unam tantum offert. Hoc autem plane eſt injuſtiſſimum, & in detrimentum offerentis plura ſtipendia. Neque obſtat, quod dicunt, ſacrificium Miſſæ eſſe valoris & efficaciæ infinitæ, unumque tantum valere, quantum plura; nam hoc probaret, unam tantum toto orbe Miſſam eſſe celebrandam. Verum licet ipſe principalis offerens, Chriſtus JEſus, ejusque merita infiniti ſint valoris, participatio tamen noſtra, & applicatio nobis facta, non eſt infinita, plusque per plures oblationes participamus, quam per unam.

Prop. 11.

Peccata in confeſſione omiſſa, ſeu oblita ob inſtans periculum vitæ, aut ob aliam cauſam, non tenemur in ſequenti confeſſione exprimere. Confeſſio peccati omiſſi.

Obſerv. Aſſertio eſt contra unanimem Theologorum ſententiam, perſuaſionem & praxin fidelium, imo contra inſtitutionem Chriſti, qui exigit confeſſionem non tantum formaliter, ſed quantum fieri poteſt, etiam materialiter integram, ita, ut omnia, etiam directe, ſubjiciantur clavibus; quapropter, licet quis ab iis peccatis, quæ poſt diligentem diſcuſſionem conſcientiæ memoriæ non occurrunt, aut quæ ob juſtam cauſam omiſit, indirecte ſit abſolutus, ſi tamen poſtea in memoriam redeunt, tenetur adhuc ea explicite confiteri; imo etiam ea, quæ prius ut dubia confeſſus fuit, ſi poſtea ut certa agnoverit. Neque obſtat Trid. dum ait, confeſſionem non eſſe carnificinam, cum nihil aliud a pœnitentibus exigatur, quam ut poſt diligens examen omnia confiteantur peccata, quæ memoriæ occurrant, reliqua vero eadem confeſſione incluſa eſſe intelligi; nam intelliguntur incluſa in ordine ad abſolutionem indirectam, non autem directam; nemoque aliud exigit, quam ut ea, quæ memoriæ occurrunt, exponantur. Atqui, ſi poſtea in memoriam redeant, utique memoriæ occurrunt.

Neque obſtat 2, quod generaliter abſolutus ab omnibus cenſuris non indigeat amplius abſolutione, etiamſi abſolvens non omnes cenſuras cognoverit; nam abſolutio a peccatis exigit diſcuſſionem & cognitionem cauſæ, ut congrua pœna & medicina adhiberi poſſit; non autem per ſe exigit talem abſolutio a cenſuris, cum poſſit etiam conferri ſine confeſſione. Certe, ſi remiſſio peccatorum

catorum semper sufficeret, nemo teneretur confiteri, qui perfecta contritione ea delevit.

Prop. 12.

Casus reservati Episcopo.

Mendicantes possunt absolvere a casibus Episcopo reservatis, non obtenta ad id Episcoporum facultate.

Observ. Mendicantes olim varia a summis Pontificibus obtinuerant privilegia, absolvendi ab omnibus casibus reservatis Papæ & Episcopis, exceptis iis, qui sunt in Bulla Cœnæ, & 6 aliis, a Clem. VIII specialiter reservatis, videlicet, violatione immunitatis Eccles. aut clausuræ Monialium, duello, percussione Clerici, simonia reali, & confidentiali. Urb. VIII prohibuit, ne Regulares a casibus, Episcopo reservatis, absolvant.

Variæ inde ortæ disputationes, alii dicebant, ejusmodi constitutiones tantum Romæ fuisse promulgatas, aut communitatibus, Regularibus non intimatas debito modo: alii, eas non esse debite munitas clausulis derogatoriis: alii alia effugia quærebant, donec Alex. VII præfixam propositionem damnavit. Possunt tamen Mendicantes probabiliter adhuc absolvere e casibus occultis reservatis Papæ, exceptis semper casibus Bullæ Cœnæ: imo etiam a reservatis Episcopo, qui non exstant in tabella seu catalogo reservatorum ab Episcopo. Videatur Viva in hanc propositionem.

Prop. 13.

De Confessario non approbato.

Satisfacit præcepto annuæ confessionis, qui confitetur Regulari, Episcopo præsentato, sed ab eo injuste reprobato.

Observ. Ratio est, quia Trid. præter jurisdictionem, ordinariam vel delegatam, requirit in sacerdote approbationem, ab Episcopo factam ad audiendas confessiones, tanquam requisitum essentiale; ubi ergo hæc deest, invalida est absolutio, sive juste sive injuste ab Episcopo negetur.

Injuste autem approbatio Regulari negatur, si sit idoneus; quia a Pontificibus Mendicantes acceperunt jurisdictionem universalem, velut quidam parochi delegati, consequenter jus habent ad approbationem. Si tamen Episcopus eam neget, absolutio, quam impertit sæcularibus, etiam sacerdotibus, omnino irrita;

rita; per confessionem autem invalidam non satisfit præcepto confessionis annuæ.

Neque verum est, quod approbatio, injuste negata, haberi possit pro concessa. Sic, licet Episcopus Petro injuste neget Beneficium parochiale, non tamen potest se gerere pro parocho. matrimonium invalidum est sine præsentia parochi, licet hic injuste illam neget. Licet etiam Ecclesia suppleat aliquando defectum jurisdictionis, ut, cum sacerdos absolvit cum jurisdictione vere probabili, aut in casu erroris communis; non tamen supplet, cum ab Episcopo negatur approbatio; alias quilibet posset, judex in propria causa, se censere idoneum, & approbationem sibi injuste negari, & cur non etiam sacerdos sæcularis posset ita judicare?

Prop. 14.

Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.

Observ. Ratio damnandi est, quia Ecclesia præcipit Sacramentum pœnitentiæ ad remissionem peccatorum. qui autem facit confessionem voluntarie nullam, hoc præceptum nullatenus implet, sed abutitur confessione ad multiplicanda peccata. Per hoc tamen non nego, satisfacturum, qui susciperet Sacramentum validum sed informe, e. g. si de peccato furti doleret ex motivo particulari, non autem de delectatione morosa, cujus tunc non recordatur. Confessio invalida.

Quidam hanc propositionem docuerunt ex ea persuasione, quod Ecclesia non præcipiat actum internum. Si ergo quis omittat actum internum doloris de peccatis, talem facere quidem confessionem voluntarie nullam, nihil tamen omittere, quod sub præceptum Ecclesiæ cadat. Verum probabilius Ecclesia directe etiam actus mere internos potest præcipere ac prohibere; dein certum est, quod saltem indirecte id possit, præcipiendo directe actum externum, & sic etiam indirecte internum, sine quo externus rite fieri non posset. non posset autem rite fieri peccatorum confessio externa, sine dolore & proposito interno.

Prop. 15.

Pœnitens propria auctoritate potest sibi substituere alium, qui loco ipsius pœnitentiam impleat.

Observ. Cur non dicis, quod etiam per alium possit confiteri, contritionem elicere, Missam audire, jejunare, recitare Pœnitentia a quo implenda.

Breviarium? ſicut igitur hic exigitur actio perſonalis, ſic etiam in præſtanda ſatisfactione. Igitur regula illa: *poteſt quis per alium, quod facere poteſt per ſe ipſum*; hic non procedit, ubi requiritur perſonale obſequium. Et ratio ulterior eſt, quia ſatisfactio imponitur a Confeſſario in vindictam ſcelerum, & pœnam medicinalem præſervativam, ut rigor ſaltem pœnitentiæ a peccatis absterreat, unde pœnitens neque poteſt hanc ſatisfactionem in opus melius commutare. Neque paritas eſt cum voto; nam per illud vovens ſibi ipſi obligationem imponit.

Prop. 16.

De non approbato.

Qui Beneficium curatum habent, poſſunt ſibi eligere in confeſſarium ſimplicem ſacerdotem, non approbatum ab ordinario.

Obſerv. Ergo vera eſt contradictoria: *non poſſunt.* Jam Trid. *S.* 23. *c.* 15. exegit in confeſſario, etiam ſæcularium ſacerdotum, vel Beneficium parochiale, vel ſpecialem approbationem Epiſcopi, hoc eſt, judicium de idoneitate.

Prop. 17.

De homicidio.

Eſt licitum Religioſo & Clerico, calumniatorem, gravia crimina de ſe, vel de ſua religione ſpargere minitantem, occidere, quando alius modus defendendi non ſuppetit; uti ſuppetere non videtur, ſi calumniator ſit paratus, vel ipſi Religioſo, vel ejus Religioni, publice & coram graviſſimis viris prædicta impingere, niſi occidatur.

Prop. 18.

Licet interficere falſum accuſatorem, falſos teſtes, ac etiam judicem, a quo iniqua certo imminet ſententia, ſi alia via non poteſt innocens damnum vitare.

Obſerv. Scandaloſa doctrina, in utraque hac propoſitione contenta, ſi vigeret, mundum impleret homicidiis, cum magna Reipublicæ perturbatione. Ut poſſit invaſor interfici, duo requiruntur. 1 quod evidenter graviſſimum damnum inferat. 2 quod certo & evidenter non poſſit damnum illud alia via impediri. Quæ duæ conditiones raro concurrunt. Propoſitiones autem iſtæ duæ ſunt nimis generales, quia limitationes iſtas non apponunt. Neque etiam excipiunt Principem, cujus vita ſacroſancta haberi debet.

Prop.

Prop. 19.

Non peccat maritus occidendo propria auctoritate uxorem, in adulterio deprehensam.

Observ. Thesis est scandalosa; quia non licet homini privato interficere hominem & mittere ad infernum, qui neque vitam, neque bona fortunæ invadit. Dicitur equidem in Jure civili, ad leg. Juliam de adult. *Patri datur jus occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet.* Sed hoc intelligendum est de foro externo, quod leges civiles non puniant eam occisionem, non autem, quod eam positive licitam faciant. Et, si facerent, Jus civile in hac parte a Canonico esset correctum. Non vindicta privata, sed per judicia publica plectenda sunt scelera.

Prop. 20.

Restitutio, a Pio V imposita Beneficiatis, non recitantibus, non debetur in conscientia, ante sententiam declaratoriam judicis, eo quod sit pœna. Restitutio.

Observ. Ratio proscribendi hanc thesin est; quia juxta Concilium Lateran. V sub Leone X, & Constit. Pii V Beneficiatus, non recitans horas Canonicas, *fructus non facit suos;* sed debent restitui fabricæ Ecclesiæ, vel pauperibus. Ergo hoc fieri debet ante omnem sententiam: quia res aliena, quæ nullo jure detinetur, restitui debet ipso jure naturali absque ulla interpellatione.

Pœna equidem, quæ requirit actionem positivam hominis, ordinarie non incurritur ante omnem sententiam judicis; aliud tamen est circa restitutionem rei alienæ, quæ injuste detinetur; nam Ecclesia Beneficiato non confert fructus, nisi sub conditione recitationis, quæ conditio, si non impleatur, nullum jus ad eos aquirit. Et sane, nisi daretur obligatio restituendi ante sententiam, Constitutio Lateranensis & Piana vix unquam obtinerent finem; quia vix est, qui clericum accuset de omissa recitatione Breviarii, aut probare possit, non fuisse privatim recitatum. Cæterum, si Beneficiatus vere esset pauper, non viderem, cur fructus non posset sibi tribuere tanquam eleemosynam; non enim deterioris est conditionis, ac alii pauperes.

Prop. 21.

Habens capellaniam collativam, aut quodvis aliud Beneficium Ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si officium per alium recitet. Recitatio officii.

Observ. Dubitabatur olim, an Præstimonia, quæ juvenibus conferuntur ad peragenda studia, sint Beneficia Ecclesiastica, quibus annexa sit obligatio recitandi Horas, an vero meræ pensiones, quibus impositum sit onus recitandi officium B. V. Pius V dubium sustulit, deciditque, quod sint Beneficia cum onere recitandi Horas, ac proin hoc onus esse *personale*, quod quilibet per se ipsum portare debeat; sicut per se ipsum Missam audire, & jejunare debet.

Prop. 22.

Simonia. *Non est contra justitiam, Beneficia Ecclesiastica non conferre gratis; quia collator conferens illa, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione Beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.*

Observ. Ratio damnandi est, quia collator vi proprii muneris & ex voluntate fundatoris & Ecclesiæ, tenetur ex justitia distributiva Beneficia Ecclesiastica dignioribus gratis conferre, contrahitque labem simoniæ, si exigat pecuniam, etiam sub prætextu emolumenti temporalis; nam hoc est annexum Beneficio, seu juri percipiendi fructus temporales, ut enim loquitur Pontifex, qui vendit id, sine quo alterum non provenit, neutrum invenditum relinquit. atqui emolumentum temporale non provenit, nisi ex Officio & Beneficio Ecclesiastico, seu ex jure spirituali ad fructus: ergo nec Beneficium & Officium spirituale invenditum relinquit.

Prop. 23.

Jejunium. *Frangens jejunium Ecclesiasticum, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult subjicere se præcepto.*

Observ. Ex hoc sequeretur, quod nunquam peccetur graviter, violando præcepta (saltem Ecclesiastica) nisi id fiat ex contemptu legis aut legislatoris. Certum autem est, quod graviter peccetur, ponendo objectum aut actum, graviter prohibitum, aut omittendo graviter præceptum, licet id fiat citra formalem contemptum legis. Cum igitur jejunium sit graviter præceptum, prout declarat consuetudo, persuasio fidelium, & perpetua Ecclesiæ traditio, non jejunando graviter peccatur, licet non accedat formalis contemptus legis: *formalis*, inquam; nam omnis deliberata transgressio legis videtur virtualem quendam ejusdem contemptum continere.

Prop.

Prop. 24.

Mollities, sodomia, bestialitas, sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere, se procurasse pollutionem. Peccata contra naturam.

Observ. Absurdam hanc propositionem docuit Caramuel contra communem Theologorum, falso interpretans id, quod docuit S. Thomas 2 2 *q.* 104 *a.* 1, videlicet, sex esse species luxuriæ consummatæ, fornicationem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, & peccatum contra naturam. Verum S. Doctor per peccatum contra naturam non assignavit speciem infimam sed subalternam.

Sicut virtutes specificantur ab objecto formali seu motivo eas præcipiendi formaliter diverso, sic etiam peccata a motivo legis, ea prohibentis, quod est specialis turpitudo fœtorque, ex peccato redolens. Diversa autem omnino turpitudo redolet ex mollitie, sodomia, & bestialitate: inter istas mollities fœdum est peccatum, sodomia fœdius, bestialitas fœdissimum. Neque differunt tantum secundum circumstantias, intra eandem speciem aggravantes, sed tota specie, propter diversam fœditatem ex iis emergentem.

Prop. 25.

Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis præcepto, dicens: commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam. De fornicatione.

Observ. Potest quis cum soluta varia specie peccata committere contra castitatem, e. g. tactus, pollutionem, fornicationem, stuprum, imo & adulterium, si ipse sit ligatus, aut sacrilegium, si habeat votum, vel incestum, si sit consanguinea &c. quomodo ergo potest satisfacere dicendo generice: commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem? Possunt nempe contra eandem virtutem, generice spectatam, diversæ moraliter resultare inhonestates, quæ speciem peccati mutant, & in confessione sunt exponendæ, ut pœnitens peccatum *suum* exponat. Quin imo licet actus externus non differat numero & specie ab interno, tamen est exponendus, ut nemo prudens dubitat: cum vere sit peccatum; hinc non est paritas cum effectu, ex peccato secuto, e. g. morte, ex porrectione veneni secuta; quamvis etiam ejusmodi effectum exponendum esse non pauci doceant, quia saltem in causa fuit liber; imo etiam suo modo in se ipso, si mala voluntas occidendi perduret.

Prop. 26.

An judici munera?

Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro sententia ferenda in favorem unius præ altero.

Observ. Judex debet justitiam gratis administrare, ita, ut ne quidem possit acceptare munera, ultro oblata: & in casu æqualis probabilitatis non potest uni totam causam adjudicare, sed vel debet litigantibus transactionem suadere, vel, si nolint transigere, rem controversam inter eos æqualiter dividere: si autem res esset indivisibilis, per sortem uni rem vel alio modo alteri dimidium æstimationis addicere. In judice non datur casus pro amico. Causæ merita & rationum pondera utrinque imponenda lanci, non favor aut gratia.

Prop. 27.

Probabilitas.

Si liber sit alicujus junioris & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet, rejectam esse a sede Apost. tanquam improbabilem.

Observ. Ex hoc sequeretur, quod si heteroclitum ingenium, novitatis pruritu, contra communem omnium Theologorum sententiam, opinionem novam procuderet, hæc habenda esset probabilis; quod sane est absurdissimum. Probabile est, quod nititur gravi fundamento, quæ virum constantem ad prudentem assensum movere queat. Quis autem dicat, auctoritatem unius junioris, toti reliquorum auctoritati contradicentis, tam grave esse fundamentum? temeritas est, non probabilitas. Quot improbabiles ac falsissimæ opiniones, sicut ab antiquis, sic etiam a modernis, in medium sunt allatæ! sicut proverbio dicimus: *nulla absurditas sine patrono, nulla fœditas sine amatore.* An probabiles dicamus? utinam scriptores quidam non tam incauti facilesque essent in afferenda hujus vel illius propositionis probabilitate, innoxius profecto esset Probabilismus, bene intellectus.

Neque obstat, quod libri, antequam edantur, censoribus subjiciantur; nam hi non raro vel ex negligentia, vel deproperatione, vel imperitia, vel aliqua auctoris æstimatione præventi, non satis considerant, quæ ex tali doctrina consequi possent.

Verum quidem est, quod homo indoctus possit sequi sententiam viri docti, vel parochi, quos satis doctos existimat; non tamen, si sciat, sententiam illam esse singularem, contra communem Theologorum assertam. Sic etiam viri prudentis est, quamvis

vis se doctum existimet, ingenio suo non nimium confidere, nec a via trita, quod exoticorum est, abhorrere. Impendat ingenium doctrinæ communi magis firmandæ.

Per hæc tamen non nego, posse unum auctorem, qui materiam mature discussit ac rationibus firmavit, propter excellentem suam doctrinam & probitatem, sententiam aliquam singularem reddere probabilem. Sic teste Gallego de *consc. prob. dub. 21* S. Thomas *multa scripsit, & docuit contra alios, qui ante ipsum scripserunt; & tamen ejus opiniones statim, ac ab ipso traditæ sunt, existimatæ sunt probabiles, tum propter maximam ejus auctoritatem apud Theologos, tum quia non levibus, sed rationabilibus fundamentis ductus est, ad sic opinandum.*

Notandum etiam, quod advertit Bardi apud Viva, *d. 4 de consc. c. 4.* quod in rebus ad Theologiam spectantibus non satis sit consulere Theologum mere speculativum, magnæ licet sit auctoritatis, si in Morali Theologia & Jurisprudentia parum sit versatus. Plurimi enim pollent ingenio, non tamen judicio prudentiali, & ideo in Scholastica eminent, in Morali & Jurisprudentia claudicant. Accedit, quod aliqua speculative videantur probabilia, non tamen practice.

Prop. 28.

Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem, a Principe promulgatam.

Observ. Scandalosa & rebellis thesis! ergo vana & enervis est omnis potestas legislativa: Princeps dependet a subditis: non regit, sed regitur: falsum est illud juris naturalis principium: *legitime imperanti obtemperandum est.* Et cur non eodem jure dicamus, nullum superioris præceptum obligare, nisi a subdito ultro acceptetur, sed in cujusque arbitrio stare, jugum obedientiæ excutere? Si ita est, omnes pœnæ sunt injustæ, quas Princeps, sive ecclesiasticus sive secularis, irrogat transgredientibus legem, & Superior communitatis refractario. Acceptatio legis.

Dixisset saltem auctor hujus propositionis, legem non obligare, si sit nimis ardua; at dicere, populum non peccare etiam tunc, quando *absque ulla causa* non recipit legem, hoc enimvero est nimis absonum.

Supponere videtur auctor hujus erroris, ad essentiam legis requiri acceptationem populi, ac proinde, cum non acceptatur, esse nullam, consequenter populum non peccare. At suppositum istud

iſtud eſt falſum; & licet verum eſſet, populus tamen peccaret, non acceptando, dum Princeps jubet eam acceptari.

Princeps eccleſiaſticus poteſtatem ſuam non habet a populo, ſed a Chriſto: in Principem vero Monarchicum, ſæcularem, ſicut olim per legem Regiam, translata eſt poteſtas legislativa. Aliud eſt in regimine non Monarchico, in quo Princeps ſimul cum Optimatibus legem condit, aut in Ariſtocratico, in quo Optimates vel Senatus, & in Democratico, in quo populus fert legem.

Verum quidem eſt, populi acceptationem etiam in regimine Monarchico & independente requiri ad firmitatem & conſtantiam legis; nam ſi populus legem non acceptet aut obſervet, per uſum contrarium abrogatur, ſi Princeps conniveat, & ſic tacite, obſervantiam non urgendo, retractet; primi nihilominus, qui legem absque juſta cauſa non acceptant, aut eam non obſervant, peccant, donec uſu contrario, continuato longo tempore, cum conſenſu, ſaltem legali, Principis ſit abrogata.

Et ita intelligendum venit, quod dicitur *l. de quibus ff. de legib. leges ex nulla alia cauſa nos tenent, quam quod judicio populi receptæ ſunt.* Nam, ſi non recipiantur, diſſimulante legislatore, per conſuetudinem contrariam abrogantur, adeoque non amplius nos tenent. Et in hunc ſenſum loquitur Gratianus *in cap. in illis diſt. 4. leges inſtituuntur, dum promulgantur, firmantur, dum moribus utentium approbantur.* Id eſt: valent quidem & obligant; ſed ſi populus eas non obſervet longo tempore, rurſus abrogantur per conſuetudinem contra legem.

Condemnatio harum Propoſitionum.

Has 28 Propoſitiones Alex. VII, re mature conſiderata, damnavit ad minimum tanquam ſcandaloſas, ita, ut quicunque illarum aliquam docuerit, defenderit, ediderit, aut de iis etiam diſputaverit, publice, aut privatim, niſi forſan impugnando, ipſo facto incidat in excommunicationem, Pontifici reſervatam, prohibetque graviſſime, ne quis fidelium eas in praxin deducat.

§. 2.

Aliæ 17 Propoſitiones ab Alex. VII damnatæ.

2. Sequenti dein anno 18 Martii 1666 alias 17 damnavit, per plures Theologiæ Magiſtros, & S. R. E. Cardinales, Generales Inquiſitores prius examinatas; quæ ſunt ſequentes.

Prop.

Propositio 29.

In die jejunii, qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.

Observatio. Ratio reprobandi est; quia sic eluderetur vel omnino everti posset præceptum jejunii; quia multæ comestiunculæ, eadem die factæ, coalescunt moraliter, & æquivalent uni comestioni notabili, repugnantque non minus fini jejunii, nempe macerationi carnis. Et hinc graviter peccas contra præceptum jejunii, si sæpius manducando advertas, te perventurum ad quantitatem notabilem, frangisque jejunium, sicut, qui advertit, se per parva furta perventurum ad summam gravem, graviter contra justitiam peccat. Imo tametsi prius sæpius manducando aut furando non adverteris, te perventurum ad quantitatem gravem, si tamen advertas in ultima comestione aut furto, te complere quantitatem gravem, mortaliter peccas, si non omittas, non quod ultima illa comestio aut furtum se solo sit peccatum grave, sed quia cum præteritis moraliter coalescit, & sic complet quantitatem gravem. Idem dicendum de eo, qui sæpe in eodem officio aliquid omittit, aut die festo sæpe aliquid laborat, nam peccat graviter, quando ad quantitatem notabilem pervenit. Jejunium.

Verum quidem est, quod plura venialia non æquivaleant uni mortali, sed nego, quod sit veniale, si advertas te pervenire ad quantitatem gravem eadem die jejunii. Aliud est, si singulis jejunii diebus aliquid parum comedas; nam comestiones plurium dierum non ita coalescunt, cum jejunium unius diei non respiciat jejunium alterius diei; sed quodlibet sit affixum suæ diei. Idem, si voveas, quotidie modicam eleemosynam dare, aut brevem orationem peragere, & obligationem cuilibet diei affigas. Aliud autem, si in communi & conjunctim voveas.

Prop. 30.

Omnes officiales, qui in Repub. corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejunio.

Observ. Thesis hæc est nimium generalis, non distinguens inter corporales labores graves & leves, magnos & parvos, multum defatigantes, & parum: quasi vero quilibet labor corporalis excuset ab obligatione jejunii. Si scriba aliquot lineas describat pro Republica, an propterea excusandus a jejunio?

Prop. 31.

Excuſantur a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt, equitando, utcunque iter agant, etiamſi iter neceſſarium non ſit, & etiamſi iter unius diei conficiant.

Obſerv. Præceptum jejunii obligat, quoties ſine magno incommodo ſervari poteſt. At ſæpe ſine magno incommodo iter peragi poteſt, præſertim equo vel curru, imo etiam cum oblectatione & recreatione, ſine notabili defatigatione; talem autem excuſari a jejunio dici non poteſt, licet iter unius diei faciat.

Prop. 32.

Non eſt evidens, quod conſuetudo non comedendi ova & lacticinia in quadrageſima obliget.

Obſerv. Conſuetudo legitime præſcripta, eſt lex non ſcripta, obligatque ſicut leges ſcriptæ. Ubi ergo conſuetudo introduxit, ut diebus jejunii abſtineatur non tantum a carnibus, ſed etiam ab ovis & lacticiniis, evidens eſt, quod detur obligatio ab iis abſtinendi; nam jejunium præcipue regulatur ſecundum conſuetudinem, legitime præſcriptam. Nos autem in Germania circa ova & lacticinia aliam conſuetudinem habemus.

Prop. 33.

Reſtitutio. *Reſtitutio fructuum ob omiſſionem Horarum ſuppleri poteſt per quaſcunque eleemoſynas, quas Beneficiarius de fructibus ſui Beneficii fecerit.*

Obſerv. Ratio prohibendi eſt, quod, ſi quis prius eleemoſynas prorſus liberaliter & gratis fecerit, ex virtute miſericordiæ erga pauperes, hæc eleemoſyna jam tranſiit in dominium pauperis; unde, ſi poſtea horas omittat, non poteſt amplius illas eleemoſynas in reſtitutionem, ex juſtitia debitam, computare: ſed ex juſtitia debet novas eleemoſynas facere, aut fructus fabricæ ſuæ Eccleſiæ reſtituere. Unde falſum eſt, quod reſtitutionem per quaſcunque eleemoſynas poſſit facere.

Prop. 34

In die Palmarum recitans officium Paſchale ſatisfacit præcepto.

Obſerv. Caramuelis hæc theſis, (quam poſtea revocavit) aperte eſt contra Decretum Pii V, qui in virtute S. obedientiæ præcepit, ut ritus, in Breviario Romano præſcriptus, obſervetur, neminemque niſi hac ſola formula poſſe ſatisfacere. Unde graviter peccat, qui ab ea notabiliter recedit, venialiter vero ob par-

Officium.

vitatem

vitatem materiæ ab iis, qui citra rationabilem causam ab ea recedunt. Atqui recitans in die Palmarum officium Paschale notabiliter a ritu præscripto recedit: ergo non satisfacit præcepto, & graviter peccat; quia talis mutatio officii longissimi in brevissimum est variatio valde notabilis & substantialis; quidquid sit, an mutatio officii de uno sancto in officium de alio sancto sit notabilis & substantialis, in quo DD. non conveniunt.

Prop. 35.

Uno Officio satisfieri potest duplici præcepto pro die præsenti & crastino.

Observ. Officium est ita affixum cuilibet diei, ut pro quolibet recitari debeat, ut patet ex communi sententia, persuasione, praxi, consuetudine omnium timoratorum. Quomodo ergo unico officio satisfieri possit pro duobus diebus? solutione unius aurei debito duorum aureorum? Cur non etiam dicis, uno officio satisfieri posse pro toto anno? Aliud est de impletione plurium præceptorum, eandum actionem præcipientium, e. g. si concurrant præceptum naturale, Divinum & humanum; quia omnia unum eundemque actum præcipiunt. Satisfacis una Missa, si concurrat Dominica & festum Apostoli, uno jejunio, pervigilio incidente in quadragesimam, quia unum tantum, licet ex duplici motivo, præcipitur. At in nostro casu pro duobus diebus duo officia præcipiuntur.

Prop. 36.

Regulares possunt in foro conscientiæ uti privilegiis suis, quæ sunt expresse revocata per Concilium Tridentinum.

Observ. Ante proscriptionem hujus propositionis variæ erant de hac re sententiæ, propter varias Pontificum Ordinationes, varia privilegia, modo concedentes, modo iterum revocantes. Sed nunc assurgendum decisioni Alexandri VII, propositionem prædictam condemnantis. Rationem prohibendi videntur præbuisse variæ controversiæ, & lites, inter Episcopos, & Regulares circa usum privilegiorum exortæ. De privil. revocatis.

Prop. 37.

Indulgentiæ, concessæ Regularibus, & revocatæ a Paulo V, hodie sunt revalidatæ.

Observ. Paulus V, cum Indulgentiæ nimis excrescerent, non omnes certæ, anno 1606 omnes revocavit, novasque concessit. Idem Paulus V postea omnes Societati nostræ restituit, & per De Indulgentiis revocatis.

 com-

communicationem privilegiorum, etiam aliis Ordinibus Mendicantibus. Urbanus VIII V. V. O. rurſus revocavit. Unde orta inter DD. multiplex diſputatio. Condemnatio hujus propoſitionis id ſolum decidit, Indulgentias, a Paulo V revocatas, hodie non eſſe revalidatas. Certiſſimæ autem ſunt Indulgentiæ, quas poſt Urbanum VIII Pontifices conceſſerunt, quales ſunt plurimæ; quas non vacat hic longo catalogo attexere.

P. Viva in ſua Trutina ad hanc propoſitionem exiſtimat, eos etiam lucrari indulgentias, qui tantum probabilitatem habent de conceſſione, eo quod Pontifex in tali caſu ſuppleret easque concedat, licet in ſe non ſubſiſterent, ſicut ſupplere cenſetur Jurisdictionem in caſu erroris communis; imo eum etiam Indulgentias lucrari, qui neſcit, eſſe conceſſas, modo opera præſcripta peragat; quia, ſicut in auditione Miſſæ non præcipitur intentio ſatisfaciendi præcepto, ſed, ut Miſſa audiatur, ſic non injungi intentionem lucrandi indulgentiam, ſed opera. Ego ſæpius parochis, qui dubitabant, an hæ vel illæ Indulgentiæ ſint revera legitimæ, ſuaſi, ut non multum ſe opponant, ex ea ratione, quod ex ea perſuaſione innocenti fiat confeſſio peccatorum, ſacræ Synaxis ſumptio, alia opera bona. Licet igitur Indulgentiæ re ipſa non ſubſiſterent, iſta pientiſſima opera nemini nocerent, operanti autem multum prodeſſent. Certe ſæpius in confeſſionali interrogatus, an has vel illas Indulgentias, de quibus dubitabam, lucrari poſſint, reſpondi, Sacramentum pœnitentiæ cum ſatisfactione impoſita, Sacramentum Eucharistiæ devote ſuſciperent, bona opera peragerent, ſemper ab his haberi indulgentiam.

Prop. 38.

De confitendo quam primum.

Mandatum Tridentini, factum ſacerdoti, ſacrificanti ex neceſſitate cum peccato mortali, confitendi quamprimum, eſt conſilium, non præceptum.

Obſerv. Habemus ergo ex proſcriptione hujus theſis, mandatum illud, quamprimum confitendi, non eſſe tantummodo conſilium, ſed præceptum, & quidem grave, ſicut præceptum audiendi Miſſam, jejunandi &c. prout DD. conſenſus, communis perſuaſio, uſus & conſuetudo, optimus legum interpres, declarant. Licet enim talis ſibi perſuadeat, ſe contritionem perfectam elicuiſſe ante ſacrificium, & per eam ſibi remiſſum eſſe mortale, de hoc tamen non eſt certus; quare reverentia Sacramenti, quod alio die rurſus vult conficere, requirit, ut prius confiteatur ſuum peccatum, necdum expoſitum; &, ſi longo tempore non amplius ſit

ſit celebraturus, nihilominus tenetur vi hujus præcepti Eccleſiaſtici brevi confiteri.

Prop. 39.

Illa particula quamprimum *intelligitur, cum ſacerdos ſuo tempore confitebitur.*

Obſerv. Torta eſt hæc expoſitio & abſurda. *Quamprimum* aliud ſignificat: deinde, ſi hic eſſet ſenſus, otioſa eſſet condemnatio hujus propoſitionis, cum apud omnes certum ſit, in proxima confeſſione mortale, necdum expoſitum, jure Divino eſſe ſubjiciendum clavibus: cæterum illud *quamprimum* DD. cenſent, eſſe accipiendum moraliter pro diverſitate materiarum & circumſtantiarum, & in noſtro caſu ſumi poſſe pro triduo, ita, ut intra triduum ſacerdos teneatur confiteri. Si tamen poſt celebrationem ſtatim haberet copiam confeſſarii, ultra triduum non amplius habiturus, teneretur ſtatim poſt Miſſam confiteri, ut huic præcepto ſatisfaciat.

Prop. 40.

Eſt probabilis opinio, quæ dicit, eſſe tantum veniale oſculum, habitum ob delectationem carnalem & ſenſualem, quæ ex oſculo oritur, ſecluſo periculo conſenſus ulterioris & pollutionis. De oſculis.

Obſerv. Omnis delectatio carnalis ſeu venerea, deliberate quæſita, eſt peccatum mortale, nec datur in ea parvitas materiæ, ab eo excuſans; quia ſemper datur ratio graviter prohibendi, nempe periculum proximum, in tanta naturæ lubricitate, & vehementia tentationis, ad ulteriorem majoremque delectationem progrediendi; nam omnis delectatio carnalis eſt inchoata pollutio &c. qui autem amat periculum, peribit in illo.

Igitur oſculum, amplexus, tactus, & actus quicunque poſitus deliberate propter delectationem veneream, quæ ex actu illo percipitur, ſemper eſt peccatum mortale, licet quis ſtatuat in ea ſiſtere, & non ulterius progredi; imo delectatio moroſa, etiamſi in nullum actum externum prodeat, jam per ſe ipſam eſt peccatum grave.

Si doctrina hæc ſeverior cuipiam ex carnali hoc ſæculo appareat, cogitet, illam Juris naturalis, Divini & humani eſſe, atque hinc arctam ad cœlum viam, quod vim patitur, a violentis rapiendum; relictumque nobis ſtimulum ad agonem, ut cœlum mereamus. Jugum Domini nihilominus ſuave & onus leve, ſed diligentibus DEUM, qui non patitur nos tentari ſupra id, quod cum

ejus gratia possumus; auxiliaque nobis suppeditat in tempore opportuno; qualia sunt, præter ejus gratiam (quæ suffecit Paulo contra stimulum carnis) oratio, aversio phantasiæ, fuga otii & occasionis, generosa resistentia, initiis opposita, edomatio carnis &c. Quamvis autem omnis delectatio carnalis extra matrimonium plene deliberata sit peccatum grave, nullaque detur in ea parvitas materiæ, sæpe tamen peccatum tantum veniale, aut omnino nullum, committitur ex indeliberatione actus, quia scilicet committitur, sine plena deliberatione, id est, sine plena advertentia intellectus, ad malitiam gravem, aut sine pleno consensu voluntatis. Distinguendum etiam inter delectationem carnalem seu veneream, & inter mere sensualem, quæ ex proportione sensus cum objecto oritur, dum e. g. visus intuetur pulchrum florem, auditus percipit suavem musicam, odoratus delectatur odore grato, gustus cibo aut potu amœno, tactus panno molli &c.; nam quamdiu in hac proportione sensus cum suo objecto sistitur, non peccatur graviter.

Prop. 41.

De concubinario.

Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo Regalo, *dum deficiente illa nimis ægre ageret vitam, & aliæ epulæ tædio magno afficerent concubinarium, & alia famula nimis difficile inveniretur.*

Observ. Scandalosa sane propositio, quam docuit Joannes Sanchez, alias etiam sæpius in laxitatem effusus. Quid hoc aliud, quam molle pulvinar peccatoribus consuetudinariis substernere? Talis concubinarius est in periculo proximo peccandi mortaliter, nec datur physica aut moralis impossibilitas, eam deserendi; neque enim talis est melancholia, tædium, molestia, quam sentit ex absentia concubinæ, quamvis deesset alia famula, quæ tam sapidas epulas præpararet.

Occasio autem proxima est, in qua sæpe peccatur, remota, in qua raro. Unde fit, ut occasio, quæ respectu unius est remota, respectu alterius possit esse proxima. Hæc rursus alia est voluntaria, quæ moraliter potest deseri, alia involuntaria, & necessaria, quæ vel omnino non potest, vel non nisi cum summa difficultate potest deseri.

Remota non debet necessario deseri: alias oporteret mundo exire; nullus posset sequi militiam, mercaturam &c. nec posset acceptare officium aliquod periculosum. Proxima voluntaria deseri

feri debet, si possit. Si oculus tuus scandalizat te, evellere eum & projicere jubet Dominus. Involuntaria, cum non possit, non debet deseri materialiter, debet tamen deseri formaliter, non amplius peccando, aut ex proxima occasione faciendo remotam. Si tamen propter occasionem proximam non sublatam identidem relaberetur, neganda ei foret absolutio, nisi prius concubinam ejiciat, aut aliam occasionem proximam deserat, etiamsi maxima in hoc esset difficultas; quia alias sperari prudenter non potest emendatio, eo quod talis occasio ei sit formaliter proxima. De hac materia sæpius recurret sermo, ob plures propositiones, ab Innoc. XI damnatas.

Prop. 42.

Licitum est mutuanti aliquid supra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. Usura.

Observ. Propositio hæc est nimium generalis, includens etiam casum, quo mutuans ex dilatione restitutionis nullum pateretur damnum. Hoc autem est falsum; nam contractus mutui talis est naturæ, ut non plus, quam tantundem exigatur restitui, quantum fuit datum. Unde omne lucrum, quod solo titulo mutui supra sortem exigitur, est usura lucratoria, stricte dicta, omni jure, naturali, Divino, & humano prohibita, sicut furtum, intrinsece mala: imo species quædam furti, eodem cum illo præcepto septimo prohibita, ut facile agnoscunt omnes Theologi & docti Juristæ. Et quid inordinatius, quam ex re aliena velle lucrari a mutuatario, in quem totum dominium fuit translatum, cuique mutuum perit, si perit.

Neque obstat, quod mutuatarius ultro usuram promittat; nam excessum supra sortem non donat, ut supponitur, sed titulo mutui exactum dat, alias non accepturus mutuum.

Per hoc tamen nequaquam reprobantur alii tituli, legitimi & justi, pecuniam utiliter expendendi, uti emptione census, contractu societatis &c. neque in ipso etiam mutuo seu occasione mutui prohibitum est aliquod auctarium petere ratione lucri cessantis, damni emergentis, aut veri periculi amittendæ sortis, aut etiam legis, permittentis occasione mutui moderatum auctarium, illiusque dominium in creditorem seu mutuantem transferentis, prout illud transfert in præscribentem: quibus titulis excusandum puto censum Germanicum, apud plures nationes consuetum. Nunquam tamen licet titulo solius mutui vel minimum quid ultra sortem exigere.

Prop.

Prop. 43.

Legatum. *Annuum legatum, pro anima relictum, non durat plus, quam per decem annos.*

Observ. Videtur hæc thesis supponere, quod animæ in purgatorio non detineantur ultra decennium, quod aliqui putabant, ac proin, cum cesset finis, cessare etiam obligationem annui legati, ut DD. aliqui cum Soto existimarunt; hoc autem suppositum est prorsus arbitrarium, nullo subsistens fundamento probabili. Cur non dicis eodem jure, hoc est, nullo, animas in purgatorio detineri tantum 5 annis, aut 20, aut cum aliis somniatoribus, omnes detineri usque ad extremum Judicium? Cum ergo hoc suppositum sit omnino incertum, quomodo in eo fundare possis cessationem obligationis certæ. Sed neque præscriptionis præsidio tueri te potes, quamne quidem inchoare potuisti.

Prop. 44.

Censuræ. *Quoad forum conscientiæ, reo correcto, ejusque contumacia cessante, cessant censuræ.*

Observ. Censuræ non cessant, nisi per absolutionem: sicut enim natæ sunt per actum jurisdictionis ecclesiasticæ, sic etiam dissolvi debent, secundum illud: *quodcunque ligaveris.* Licet ergo reus sit correctus, & contumacia cessaverit, non tamen hoc ipso ante absolutionem cessat censura, licet etiam per actum perfectæ contritionis te in statum gratiæ reposueris. Sicut post extinctum reatum culpæ, non semper etiam est extinctus reatus pœnæ, censura autem non tantum est medicinalis sed etiam pœnalis; in quantum est medicinalis, cessat post curationem, non autem, in quantum est pœnalis ante absolutionem. Unde dicitur, licet censura dependeat a contumacia *in fieri*, non tamen *in conservari*: sicut culpa est causa pœnæ, & tamen hæc sæpe manet post remissam culpam: & sicut impedimentum publicæ honestatis manet post rescissa sponsalia, licet illud ex his nascatur.

Quando etiam censura ferretur hac formula: *donec resipiscas*, non sequeretur, quod per ipsam resipiscentiam liberaretur a censura, sed sensus esset: donec *post resipiscentiam absolvaris.* Sicut, quando dicitur non remitti peccatum, nisi restituatur ablatum, non sequitur, quod per restitutionem formaliter remittatur peccatum, sed post restitutionem per gratiam justificantem. Excommunicatus, licet in gratia mortuus, debet adhuc absolvi, ut possit sacra sepultura & Ecclesiæ suffragiis frui. & ratio ulterior est, quia eccle-

ecclesia vult, ùt innodatus censura non liberetur, donec ab habente potestatem absolvatur, ut etiam ex hac propositione damnata patet.

Prop. 45.

Libri prohibiti, donec expurgentur, possunt retineri, usque dum adhibita diligentia corrigantur. Libri prohibiti.

Observ. Libri hæreticorum, hæresin continentes, vel de religione tractantes, prohibentur in Bulla Cœnæ absolute sub excommunicatione reservata, quæ incurritur etiam ab iis, qui tales libros retinent. Quidam autem libri, maxime Catholicorum, prohibentur, adjecta clausula: *donec expurgentur;* & de his putabant quidam cum Marchantio, quod possint retineri, donec corrigantur; præsertim ab eo, respectu cujus nullum est periculum perversionis, neque ex retentione, neque ex lectione libri.

Verum, cum lex prohibens retentionem & lectionem sit universalis, propositio hæc fuit damnata. Neque obstat, quod respectu alicujus in particulari nullum sit periculum, adeoque cessare videatur respectu illius finis legis; nam aliter hic discurrendum de præcepto particulari, alicui personæ particulari imposito, e. g. ut restituas bonum alienum, tu autem nullum bonum alienum habeas; tunc enim cessante fine cessat præceptum. Aliter vero, cum est præceptum generale, latum ex præsumptione periculi universalis, seu talis, quod communiter aut frequenter adesse solet, tunc enim lex obligat eos etiam, respectu quorum nullum hic & nunc est periculum: & tale præceptum est, non legendi aut retinendi libros prohibitos.

Et ratio est, quia tale præceptum non est latum propter periculum alicujus in particulari, sed propter periculum, communiter, aut frequenter adesse solitum. Licet ergo apud aliquem vel aliquos cesset periculum particulare, scilicet respectu ipsius, non cessat tamen lex etiam respectu ipsius; quia manet finis legis, nempe periculum communiter adesse solitum, qui finis non cessat. Quamvis enim respectu ipsius nullum esset periculum, est tamen periculum frequens, propter quod lex universalis fuit lata.

§. 3.

Propositiones 65 ab Innocentio XI damnatæ anno 1679.

3. S. D. N. Innocentius XI opus ab Alex. VII inchoatum prosecuturus, multas propositiones, ex diversis libris, thesibus, scriptis excerptas, & partim noviter adinventas Theologorum plurium examini, atque S. R. E. Cardinalium, contra hæreticam pravitatem Generalium Inquisitorum judicio subjectas, ut minimum tanquam scandalosas, & in praxi perniciosas damnavit.

Propositio 1.

Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, aut conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum non est utendum in collatione baptismi, ordinis sacerdotalis & Episcopalis.

Probabilitas de valore.

Observatio. Merito damnata est hæc propositio; non enim est probabile, quod possis adhibere materiam aut formam dubiam aut tantum probabiliter validam, si possis habere certo validam. Unde hæc damnatio non afficit doctrinam Probabilismi, bene intellectam; nam Probabilismus non loquitur de probabilitate objectiva & speculativa, quando probabile e. g. est hanc vel illam materiam esse validam, aut hanc medicinam conducturam ad sanitatem, sed loquitur unice de probabilitate practica, versante circa *licentiam actionis*, quando vere probabile est, hanc vel illam actionem esse licitam. Non est autem, quod dixi, vere probabile, quod liceat adhibere in Sacramentis materiam dubiam, aut probabiliter tantum validam, si possis adhibere certo validam; licet enim probabile sit, quod sit valida, non tamen est probabile, quod liceat ea uti; semper enim id vetat lex, vertiturque periculum gravis damni, & irreverentiæ erga Sacramentum, quando exponitur periculo nullitatis. (*vide part. 1, ubi hæc materia ex instituto est discussa.*)

Prop. 2.

Probabiliter existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem, etiam minus probabilem.

Observ.

Observ. Quod hoc liceat, iterum non est probabile; nam pro ea parte est pronuntiandum, cujus causa est probabilior. Si justitia causæ utrinque sit æque probabilis, vel est pronuntiandum pro reo & possessore, vel partes litigantes bono modo sunt inducendæ ad transactionem, vel utrique dimidium est adjudicandum: nunquam vero illi, qui habet causam minus probabiliter justam; quia hic non datur casus pro amico. Aliud est de criminalibus; nam stante utrinque æquali probabilitate de crimine, reus est absolvendus; quia jura proniora sunt ad absolvendum, quam condemnandum; imo in causis capitalibus jura requirunt probationes, luce meridiana clariores. De opinione probab.

Prop. 3.

Generatim, dum probabilitate, sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

Observ. Laxa & perniciosa est hæc thesis, quam illi, qui probabilismum sobrie defendunt, nunquam admittunt, sed requirunt veram, certam, solidam, absolutam, & comparativam in conflictu rationum oppositarum, probabilitatem, id est, talem, quæ nitatur motivo gravi, quæ virum constantem ad prudentem assensum movere possit; talis autem non est tenuis probabilitas, quæ est umbra potius probabilitatis, quam vera probabilitas, versans circa licentiam actionis.

Prop. 4.

Ab infidelitate excusatur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.

Observ. Etiam hic agitur de probabilitate objectiva & speculativa, quando scilicet probabile sit, sectam, Catholicæ Religioni oppositam esse veram, non autem de probabilitate practica, versante circa licentiam non credendi; non enim est probabile, quod liceat non credere Ecclesiam Catholicam, quando secta opposita est ipsi minus probabilis. In re enim tanti momenti, a qua dependet salus æterna, certum est, quod debeat credere Ecclesiam catholicam, sibi probabilius veram: fides tamen hæc, nixa soli probabilitati, licet majori, quod DEUS revelaverit, non esset statim supernaturalis, quia idem Innoc. XI propos. 21 damnavit, *assensum fidei supernaturalis stare cum notitia solum probabili revelationis.* Donec igitur habeatur moralis certitudo de exi-

existentia revelationis, eliceretur fides naturalis. Hoc enim nisi dicatur, videntur difficulter componi posse, quæ damnantur propositione 4 & 21. Configi etiam potuit hæc 4ta propositio, quia simpliciter excusat non credentem, absque mentione obligationis ulterius in veritatem inquirendi.

Sed quid? si alicui Religio catholica, aut aliquis illius articulus videatur minus probabilis, quam articulus sectæ lutheranæ? An hunc potest & tenetur credere? *Resp.* Itali negant suppositum, quod Religio Catholica aut aliquis illius articulus possit alicui prudenter apparere minus probabilis; tot enim signis credibilitatis & veritatis est illustrata Ecclesia Catholica, ut nemo prudenter de ea dubitare possit, cum faciant evidenter credibilem, & evidenter credendam, atque certo veram. Certe facienti, quod est in se, DEUS non denegat gratiam, præsertim ad ea cognoscenda, quæ sunt necessaria necessitate Medii.

Prop. 5.

Dilectio DEI.

An peccet mortaliter, qui actum Dilectionis DEI semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.

Prop. 6.

Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga DEUM.

Prop. 7.

Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.

Observ. Certum est, ex lumine rationis & juris naturalis, ex lege Divina, in Evangelio tam energice nobis proposita, ad virtutes Theologicas sæpius exercendas nos obligari; quia tenemur DEUM colere, quod maxime fit per illas virtutes, quæ nos ad pie vivendum & conjunctionem cum DEO immediate disponunt, atque salutem æternam, utique ab omnibus quærendam, perducunt. *Qui non amat Dominum Nostrum JEsum Christum, sit anathema.* Neque sufficit amor virtualis, consistens in observatione præceptorum, sed requiritur formalis, non modo in exortu sufficientis rationis & in morte eliciendus, sed sæpius etiam in vita, & quidem sub gravi peccato. Et idem de fide & spe.

Prop.

Prop. 8.

Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui. Comestio ad satietatem.

Observ. Verba præsertim ultima sunt scandalosa; quid enim ex illis non posset carnalis homo concludere? Dein cibus & potus ordinatur a DEO & natura ad restaurationem & conservationem virium ad obsequium DEI; invertit igitur ordinem naturæ, qui ad alium finem, uti ad voluptatem solam, illos adhibet. Accedit, quod hæc thesis non excipiat casum, quo temperantiæ limites transilirentur.

Prop. 9.

Opus conjugii, ob solam voluptatem exercitum, penitus caret culpa, ac defectu veniali. Copula.

Observ. Opus conjugii ordinatur ad honestam generationem prolis, & ut incontinentiæ peccatum evitetur; inordinatum igitur est, si ad solam voluptatem referatur.

Prop. 10.

Non tenemur proximum diligere actu interno & formali. Dilectio proximi.

Observ. Tenemur DEUM diligere etiam actu interno & formali: ergo etiam proximum; cum secundum mandatum sit simile primo, & sane dilectio residet in corde: ergo non satisfit præcepto per actum mere externum, modo Pharisaico exercitum. Accedit, quod dilectio etiam interna sit necessaria ad conservandam pacem & concordiam inter homines.

Prop. 11.

Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.

Prop. 12.

Vix in sæcularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui, & ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.

Observ. Hæc doctrina si locum inveniret, frustranea essent præcepta eleemosynæ, in S. Scriptura toties inculcata. Igitur non tantum in extrema necessitate succurrendum est pauperi, licet non habeantur superflua, imo etiam in gravi necessitate, quin etiam in communi, dando eleemosynam ostiatim mendicantibus, de superfluis statui proprio: quod autem nemo habeat superflua, seu

ad ſtatum proprium conſervandum non neceſſaria, dici non poteſt, cum multi ſint ſatis divites. Licet præceptum dandi eleemoſynam etiam laicis ſit impoſitum, præcipue tamen Eccleſiaſticis, qui ſpeciali etiam præcepto obligantur, ſuperflua erogare in pias cauſas. Cæterum præceptum dandi eleemoſynas fundatur in amore DEI & proximi.

Prop. 13.

Gaudium de morte.

Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus triſtari, & de morte naturali illius gaudere, illam inefficaci affectu petere & deſiderare, non quidem ex diſplicentia perſonæ, ſed ob aliquod temporale emolumentum.

Prop. 14.

Licitum eſt, abſoluto deſiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, ſed bonum cupientis; quia nimirum ei eſt obventura pinguis hæreditas.

Prop. 15.

Licitum eſt filio gaudere de parricidio patris, a ſe in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias, inde ex hæreditate conſecutas.

Obſerv. Cum vita hominis ſit altioris ordinis, quam bonum temporale, non licet propter iſtud optare, aut cupere mortem alterius, maxime patris, aut de illa gaudere, ſicut non licet illam deſiderare, aut procurare. Orat equidem Eccleſia, *ut gentes Paganorum, quæ in feritate ſua confidunt, dexteræ tuæ potentia conterantur*; ſed hic intenditur majus earum bonum, ut videlicet convertantur, & Eccleſia ab eis ſecura & quieta permaneat.

Prop. 16.

Fides.

Fides non cenſetur cadere ſub præceptum ſpeciale, & ſecundum ſe.

Prop. 17.

Satis eſt, actum fidei ſemel in vita elicere.

Obſerv. Cum fides ſit initium ſalutis, fundamentum & radix omnis juſtificationis, ſine qua impoſſibile eſt placere DEO, atque ſæpiſſime in S. Scriptura nobis commendetur, per ſe patet, quam enormiter abſurdæ & ſcandaloſæ ſint hæ propoſitiones. Videantur etiam, quæ dicta ſunt ad propoſ. 1 ab Alex. VII damnatam.

Prop.

Prop. 18.

Si a poteſtate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut DEO & fidei glorioſum conſulo; tacere, ut peccaminoſum per ſe non damno. Profeſſio fidei.

Obſerv. Non tantum obligamur graviter, actus fidei internos frequentius elicere, ſed etiam ad externam profeſſionem fidei; nam *corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem*, ait Apoſtolus ad Rom. 10, & ipſe Dominus: *qui me erubuerit, & ſermones meos*, hunc *filius hominis erubeſcet, cum venerit in majeſtate ſua &c.* Luc. 9. *Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo.* Matth. 10.

Ratio eſt, quia obſequium DEO & fidei debitum exigit, ut publice eam profiteamur, quando taciturnitas cederet in ejus contemptum, vilipenſionem, aut in ſcandalum aliorum, quod præſertim fieret, ſi a publica poteſtate interrogatus de fide ſua taceret, maxime ſi hoc ſilentium videretur virtualis negatio fidei.

Aliud foret, ſi ſilentium indicaret contemptum Tyranni, foretque virtualis profeſſio fidei; ut docemur exemplis ſanctorum, & ipſius Chriſti Domini, qui interrogatus ab Herode tacuit. Aliud item foret, ſi a privato interrogaretur; nam huic reſpondere poſſet, quid ad te? Cæterum ſicut ſimulatio falſæ religionis ſemper eſt graviter prohibita, ita diſſimulatio ſuæ fidei, imo & fuga ſæpe eſt licita ac prudens; prout nos rurſus docent exempla ſanctorum, & monitum Chriſti: *ſi vos perſecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam.* Prout etiam habitus & alia ſigna, falſæ religionis profeſſiva, graviter ſunt prohibita, ita indifferentia non ſunt illicita.

Regula generalis eſt: quotieſcunque taciturnitas, aut poſitio alicujus ſigni cedit in contemptum aut irreverentiam DEI aut fidei, aut in ſcandalum proximi, jure naturali ſemper prohibetur. Jure autem poſitivo humano a variis emittenda eſt profeſſio fidei, e. g. ab eis, qui recipiunt Beneficium curatum, a promovendis ad Gradus litterarios &c.

Prop. 19.

Voluntas non poteſt efficere, ut aſſenſus fidei in ſe ipſo ſit magis firmus, quam mereatur pondus rationum, ad aſſenſum impellentium. Firmitas fidei.

Prop. 20.

Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat, supernaturalem.

Observ. Rationes quæ remote impellunt ad assensum fidei, sunt signa & *motiva credibilitatis:* atque sunt moraliter certa, seu faciunt evidenter mysterium credibile & credendum. Sed per hæc necdum habetur summa certitudo, qualis ad actum fidei supernaturalem requiritur, suntque principia fidei tantum extrinseca, quæ revelationem mysterii ceu moraliter certam intellectui proponunt. Accedit *pia affectio*, seu imperium voluntatis (per quod fides est libera & meritoria) per hanc piam affectionem supernaturalem voluntas intellectui imperat assensum firmissimum; *illustratio* quoque supernaturalis Divina intellectui suasive proponit auctoritatem DEI revelantis: propter quam tanquam objectum formale & motivum intrinsecus intellectus elicit assensum prorsus firmissimum & infallibilem, imo certiorem omni certitudine naturali, utpote nixum auctoritate DEI loquentis, per lumen supernaturale proposita.

Hinc falsum est, quod voluntas non possit facere, ut assensus fidei in se ipso sit firmior, quam mereatur pondus rationum seu motiva extrinseca fidei. Falsum etiam est, quod prudenter repudiare quis possit assensum, quem habebat, supernaturalem, cum tum ex imperio voluntatis, tum ex illustratione supernaturali, cum summa certitudine non tantum infallibilitatis sed etiam adhæsionis affectivæ adhæreat auctoritati Divinæ revelanti, tanquam objecto suo formali, & motivo intrinsece & essentialiter respecto; in quod fides ultimato resolvitur.

Accedit, quod etiam motiva credibilitatis, licet sint principia extrinseca fidei, tanti tamen, utpote moraliter certa, sint ponderis, ut nunquam prudenter repudiari possit assensus fidei. Cæterum tres istas Theses 18, 19, 20 testatur Wilhelmus Sandæus desumptas esse ex Thesibus Arnaldi Marchant Minoritæ Antverpiensis anno 1674 propugnatis.

Prop. 21.

Probabilitas non sufficit ad fidem.

Assensus fidei supernaturalis & utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis, imo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus DEUS.

Observ. Compluribus hæc thesis, quoad priorem saltem partem, visa fuerat probabilis, eo quod, etiam data sola probabilitate

tate de revelatione, per principia supernaturalia piæ affectionis & illustrationis Divinæ assurgi possit ad summam certitudinem actus fidei.

Verum ex hoc sequerentur non pauca falsa; nam 1 si *Minor* propositio tantum probabiliter contineretur in *Majore* universali revelata, conclusio esset de fide. Unde fide Divina credere possemus, nos esse in gratia. 2. Christum esse in hac determinata hostia. 3. Imo dari prædeterminationem physicam; nam, ut arguit P. Viva, de fide est, dari gratiam efficacem, & probabile est, eam in hac prædeterminatione consistere.

Ratio autem est, quod DEUS non concedat illustrationem supernaturalem de existentia revelationis, neque pia affectio esset supernaturalis, nec habitus fidei influeret, si tantum haberetur probabilitas de revelatione: unde non eliceretur actus fidei supernaturalis & humanæ, ut vel ex ipsa damnatione hujus propositionis constat, & ex falsis sequelis.

Quidam cum P. Viva se fundant in eo, quod, si sufficeret probabilitas revelationis, posset quis prudenter repudiare assensum fidei, quem habebat, supernaturalem. Verum videtur difficultas refundi in assensum fidei, dependenter a morali tantum certitudine de revelatione elicitum; posset enim casus contingere, præsertim in rudibus, ut revelatio ipsis ne quidem esset probabilis, si summa certitudo & firmitas fidei non ducatur a principiis supernaturalibus. Unde enim haberetur summa certitudo actus fidei, quæ sit major omni certitudine naturali, etiam metaphysice evidente? Aliud est de virtutibus moralibus, ad quas sufficit, ut earum objectum probabiliter existat. Sic exerces actum misericordiæ in pauperem, licet tantum probabile tibi sit, quod sit pauper. Licite adoras hanc determinate hostiam, quamvis tantum probabile tibi sit, quod sit rite consecrata, exercesque virtutem religionis. Absoluto tamen actu fidei supernaturali credere non potes, hoc ipso, quod is debeat esse firmissimus & certior omni actu naturali. Potes igitur credere in genere sub ratione hostiæ consecratæ, vel conditionate, si sit rite consecrata. Aliud foret, si tibi moraliter certum esset, quod sit rite consecrata, ut si tu ipse illam consecrasses.

Prop. 22.

Non nisi fides unius DEI videtur esse necessaria necessitate medii, non autem explicita remuneratoris.

Credenda necessitate medii.

Observ. At Apostolus ad Hebr. 11 dicit explicite: *credere oportet accedentem ad DEUM, quia est, & inquirentibus se remunerator est.*

Qui thesin hanc defenderant, putarunt, id intelligendum de fide implicita in DEUM ut Remuneratorem, qua creduntur generaliter omnia, quæ DEUS revelavit; nam licet Scriptura passim præcipiat fidem in Christum, ut Act. 16: *crede in Dominum JESUM, & salvus eris.* Et ad Gal. 2: *Scientes, quod non justificetur homo, nisi per fidem JESU Christi*, nihilominus multos graves Doctores docere, quod fides explicita Incarnationis, imo & SS. Trinitatis, non sit necessaria necessitate Medii, sed tantum gravis præcepti; alioquin cæcum & surdum non habiturum medium necessarium ad salutem.

Ad casum, quo quis, cognita bonitate DEI eliceret actum perfectum amoris DEI, sine explicita fide in Remuneratorem, P. Viva negat suppositum, eum moraliter esse possibilem, eo quod per spem disponamur ad amorem DEI perfectum. Forte in tali casu amor DEI non esset supernaturalis, ex defectu principii elevantis.

Prop. 23.

Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo, ad justificationem sufficit.

Observ. Fides ad justificationem requisita essentialiter innititur testimonio DEI, tanquam suo motivo intrinseco. Ergo non sufficit fides ex solo testimonio creaturarum hausto. Verum est, quod testimonium creaturarum possit esse motivum credibilitatis, non tamen ipsius fidei Divinæ, quæ sola est initium salutis, fundamentum & radix omnis justificationis.

Prop. 24.

Perjurium.

Vocare DEUM in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.

Observ. Vocare DEUM in testem falsi semper est gravis irreverentia in DEUM, in quacunque materia id contingat, semperque est ratio graviter prohibendi omne perjurium, sicut omnem blasphemiam, aut odium formale DEI. Adeoque hic nulla excusat parvitas materiæ. Quantum ad juramentum assertorium, nemo id negat. Censeo autem, id etiam locum habere in promisso-

missorio, quia juramentum videtur etiam cadere in executionem futuram, alias esset mere assertorium.

Prop. 25.

Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit gravis, sive levis.

Observ. Jurans sine animo jurandi mentitur. Deinde sic facile enervaretur omnis fides juramenti; quia animus inspici non potest, & lata janua aperiretur deceptionibus, in perniciem fidei humanæ, judiciorum, commerciorum, Reipublicæ. Et cur non etiam liceret, promittere, pascisci, contrahere sine animo? Quare magis nomen Domini in vanum assumeretur, quam tali juramento? an blasphemare, idolo thus adolere, etiam ex metu mortis, licitum putas, ex eo, quod dicas, abesse animum?

Prop. 26.

Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocunque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.

Observ. Damnatur hic tanquam mendacium restrictio pure mentalis; & merito: quia objectum aliter est in mente loquentis, quam verba præferant, nec audiens illud, quod mente retinetur, advertere potest. Unde ex tali restrictione audientes per se deciperentur, nemo alterius verbis, quantumvis claris, posset amplius fidere; & sic periret fides humana, in perniciem omnis humani commercii.

Aliud esset, si circumstantiæ audienti indicarent sensum verum, aut id, quod mente retinetur e. g. Si tyrannus interroget Confessarium de peccato pœnitentis; aut judex, quem privata scientia scit nocentem, declararet innocentem, qui in judicio probatus est innocens; nam tunc verba judicis ex circumstantiis facile intelligi possent de foro judiciali, quod videlicet secundum illud sit innocens.

Sic Christus ipse Dominus Jo. 7 dixit: *ego autem non ascendam ad diem festum hunc*, subintelligendo: *palam*, ut per miracula Divinitatem suam manifestaret; nam deinde tamen ascendit, sed quasi in occulto. Et Marci 13 dixit, neque Filium scire diem

judicii, videlicet *ſcientia communicabili*, quem ſenſum verba in illis circumſtantiis faciebant. Quia ſcilicet tales reſtrictiones in talibus circumſtantiis non ſunt inſenſibiles; nam tunc verba duos ſenſus faciunt, unum ſecundum ſe ſola conſiderata, alterum ut prolata in his circumſtantiis, qui ſenſus facile ab audiente adverti poſſit.

Prop. 27.

De Amphibol.

Cauſa juſta utendi his amphibologiis eſt, quoties id neceſſarium aut utile eſt ad ſalutem corporum, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio tunc ſit expediens & ſtudioſa.

Obſerv. Amphibologiæ, ex quibus audiens, ne quidem adjuvantibus circumſtantiis, poteſt ſenſum occultatum eruere, damnantur, ſicut reſtrictiones mentales, non ſenſibiles ac mere internæ, quia non minus ſunt mendacia. Hanc materiam alias uberius diſcuſſi.

Prop. 28.

Reſtrictio ment.

Qui mediante commendatione vel munere ad Magiſtratum vel Officium publicum promotus eſt, poterit cum reſtrictione mentali præſtare juramentum, quod de mandato Regis a ſimilibus ſolet exigi, non habito reſpectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

Obſerv. Damnatur hic rurſus reſtrictio pure mentalis in caſu hoc determinato, ut putat Cardenas, vel, ut Viva cenſet, damnatur opinio, quod in caſu, quo non inquiritur ad pœnam, ſed tantum, ut homo indignus depellatur a Magiſtratu, liceat uti quacunque reſtrictione etiam ſenſibili; nam hoc in caſu, ait, obligari ita promotum vel ad deponendum ultro officium, vel ad fatendum crimen, licet occultum, & de quo non habetur ſemiplena probatio. Et ſic etiam Epiſcopum electum teneri aut ad non acceptandum Epiſcopatum, vel ad fatendam irregularitatem, ſimoniam, aliave delicta aut impedimenta, propter quæ electio ipſo jure fuit irrita. Credo autem, talem a ſummo Pontifice petiturum clam diſpenſationem.

Prop. 29.

Urgens metus gravis eſt cauſa juſta, Sacramentorum admdminiſtrationem ſimulandi.

Simulatio Sacramenti.

Obſerv. Certum eſt, omnem ſimulationem *formalem*, ſeu cum animo alios decipiendi, univerſaliter eſſe prohibitam, cum

ſit

ſit mendacium, prout omnes DD. conveniunt. Joannes Sanchez autem docuit, licitam eſſe ex metu gravi ſimulationem Sacramentorum *materialem*, qua non intenditur, directe ſaltem, deceptio alterius, ſed illa ob juſtam cauſam permittitur, ſicut contingit in æquivocatione: e. g. poſſe ſacerdotem ex metu gravi proferre verba conſecrationis aut abſolutionis materialiter, ſine intentione conſecrandi aut abſolvendi: ſi indigno negari non poſſit Sacramentum, poſſe ei hoſtiam non conſecratam porrigi.

Verum hæc omnia ſunt falſa, & in hac propoſitione cum ſimulatione etiam materiali Sacramenti damnata. Quia cedunt in irreverentiam Sacramenti & DEI, ſicut thurificatio materialis, facta coram idolo, cedit in irreverentiam DEI, aut blasphemia etiam materialis tantum. Hinc Innoc. III cap. *de homine* de celebr. Miſſarum ait, gravius eum peccare, qui ſimulat Sacramentum, quam is, qui indigne illud conficit. Quare, licet coram populo poſſit ſimulari abſolutio, quando negatur indiſpoſito, murmurando aliquid aliud; nunquam tamen poteſt proferri forma abſolutionis ſine intentione abſolvendi, ſicut nunquam poteſt porrigi hoſtia non conſecrata propter periculum idololatriæ materialis.

Neque dicas, non irrogari Sacramento irreverentiam, quando quis non adhibet intentionem illud conficiendi, cum Sacramentum tunc non exiſtat; nam, ſi ponatur materia & forma, a Chriſto inſtituta, & per defectum intentionis impeditur, ne fiat Sacramentum, irrogat eidem injuriam.

Prop. 30.

Fas eſt viro honorato occidere invaſorem, qui nititur calumniam inferre, ſi aliter hæc ignominia vitari nequit: idem quoque dicendum, ſi quis impingat alapam vel fuſte percutiat, & poſt inflictam alapam vel ictum fuſtis fugiat. **De homicidio.**

Prop. 31.

Regulariter occidere poſſum furem, pro conſervatione unius aurei.

Prop. 32.

Non ſolum licitum eſt defendere defenſione occiſiva, quæ actu habemus, ſed etiam, ad quæ jus incboatum habemus, & quæ nos poſſeſſuros ſperamus.

Prop. 33.

Licitum est tam hæredi quam legatario, contra injuste impedientem se taliter defendere; sicut & jus habenti in cathedram vel Præbendam contra eorum possessionem injuste impedientem.

Observ. De hac materia dictum est aliquid ad propos. 17 Alex. VII. Nimis generales sunt hæ theses: *qui nititur calumniam inferre:* quamcunque? etiam modicam? &, si gravis sit, an non præsto est via juris? *Si post inflictam fugiat.* Hoc non amplius esset defensio, sed vindicta, privatis hominibus semper prohibita. *Pro conservatione unius aurei.* Pro re tantilla vitam, quæ longe altioris est ordinis, proximo auferre? *Quæ nos possessuros speramus.* O prodigas humani sanguinis pennas? Vitam certam pro re incerta auferre? *Hæredi legatario &c.* Siccine Lapitharum instar statim in cædes ruere. Si ita est, tollantur Judicia publica, quilibet sibi ipsi est Judex, & alterius carnifex. Quam temeraria, quam scandalosa, quam in publicum perniciosa sunt hæc omnia?

Jam dixi ad propos. 17 Alex. VII, quid requiratur, ut invasor possit occidi. Et etiam tunc salvam semper esse oportet vitam Principis, utpote quæ tolli non potest sine magna concussione Reipublicæ, adeoque non nisi cum gravissimo scelere parricidii.

Prop. 34.

Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella gravida deprehensa occidatur, aut diffametur.

Abortus.

Observ. Talis procuratio abortus habetur pro homicidio, cap. *Si aliquis de homicid.* ibi: *Si aliquis - - - mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare, aut concipere, vel nasci soboles, de homicidio tenetur:* non quod vitam homini adimat, sed quia proxime & immediate vitam hominis impediat. Certe, cum ne quidem ob metum mortis liceat, semen procurando pollutionem emittere, quanto minus licebit procurare abortum fœtus jam concepti.

Aliud esset, si fœtus necdum animatus ab intrinseco aggrederetur vitam matris; nam tunc sicut alius invasor vitæ, cum moderamine inculpatæ tutelæ, posset depelli; nunquam vero licet illum expellere ad vitandam mortem prægnantis, quam alias tertius quispiam vellet occidere, sicut nunquam licet occidere eum, qui te non invadit, licet alius tertius tibi mortem minitetur, nisi occidas.

Prop. 35.

Videtur probabile, omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primo incipere eam habere, cum paritur, ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.

Observ. Quamvis incertum omnino sit, quando infundatur anima rationalis, quia incertum est, quando præcise organa sint disposita, ut anima possit operari vitaliter, certum tamen est, quod infundatur ante nativitatem, in ea etiam sententia, quæ admittit successionem animarum.

Falsa est etiam altera pars propositionis; nam licet probabile esset animam non infundi ante nativitatem, haberetur tamen pro homicidio procuratus abortus; prout ad thesin superiorem ex cap. *Si aliquis de homic.* diximus. Pœnæ tamen canonicæ non incurruntur ante diem 40, si sit mas, & ante 80, si sit femella. Quamvis autem sententia illa speculativa de infusione animæ esset probabilis, nullo modo tamen esset probabile, quod liceat procurare abortum.

Prop. 36.

Permissum est furtum, non solum in extrema necessitate, sed etiam in magna. Furtum.

Observ. Indocta atque inepta locutio! furtum semper est prohibitum, etiam in extrema necessitate; quia est intrinsece malum, adeoque jure naturæ semper pro semper prohibitum; nam furtum est ablatio rei alienæ, invito rationabiliter domino. Quamdiu igitur talis est, semper est illicita: si vero desinit esse talis, desinit esse furtum.

In extrema necessitate aliquid auferens, in quantum ad eam sublevandam requiritur, non committit furtum, sive quod tunc, ut aliqui putant, omnia sint communia, sive, quod dominus non sit rationabiliter invitus, si in extrema necessitate constitutus, per modum mutui, vel alio modo, qui domino est minus nocivus, præsenti extremæ necessitati subveniat, paratus restituere vel resarcire damnum, si ad pinguem fortunam sit perventurus.

Sane, si liceret in gravi necessitate divitem rebus suis spoliare, omnia plena essent direptionibus & usurpationibus, eo quod gravis indigentia multos premat. Aliud tamen esset, si indigentia esset maxima, extraordinaria, & quasi extrema.

Prop.

Prop. 37.

Famuli & famulæ domeſticæ poſſunt occulte heris ſuis ſurripere ad compenſandam operam ſuam, quam majorem judicant ſalario, quod percipiunt.

Obſerv. Tales facile judicant, operam ſuam majorem ſalario, & alias ſæpe proni ſunt ad clependum; unde peſſime conſultum eſſet heris, ſi tam laxa doctrina animarentur ad audendum. Pacto promiſerunt, pro tali ſalario ſervire: ſtent pacto, & fide data.

Neque enim occulta compenſatio hic locum habet, cum deſint conditiones, ad eam requiſitæ; quarum præcipua eſt, ut debitum ſit certum, quod in caſu noſtro non contingit; nam propter meram probabilitatem debiti nemo privandus eſt poſſeſſione certa. Neque Princeps poteſt alium bello aggredi, eumque poſſeſſione ſua dejicere, niſi certum habeat, eam ſibi deberi, nec alio modo obtinere poſſit. Neque Judex id poteſt, niſi probabilius ei ſit, rem ad alium pertinere.

Cæterum aliud eſſet, ſi certo conſtaret ac manifeſte, ſalarium eſſe minus infimo, herus non poſſet eſſe rationabiliter invitus, ſaltem quoad ſubſtantiam, cum teneatur operas conducere ſecundum leges locationis conductionis, quæ, ſicut in emptione venditione pretium, requirunt mercedem aut ſummam, aut mediam, aut infimam.

Prop. 38.

De furtis minutis.

Non tenetur quis ſub pœna peccati mortalis reſtituere, quod ablatum eſt per pauca furta, quantumcunque ſit magna ſumma totalis.

Obſerv. Si magna ſumma totalis formaliter aut virtualiter adhuc extet, manifeſte falſa eſt theſis: tunc enim, qui abſtulit, tenetur ad reſtituere ex *re accepta.* Si autem ſumma non amplius extet, tunc, ſi advertit, ſe perventurum ad ſummam gravem, graviter peccat, conſequenter tenetur ad reſtitutionem *ex injuſta acceptatione*; nam furtula illa tunc coaleſcunt. Certe damnum, eidem illatum, non eſt minus, ſive per parva plura furta illatum, ſive per unum magnum: damnum autem grave, injuſte illatum, ſub gravi peccato reparari debet.

Prop. 39.

Reſtitutio.

Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad reſtitutionem iſtius damni illati.

Obſerv.

Observ. Certum & indubitatum est, non tantum eum, qui physice concurrit ad grave damnum tertii, sed eum etiam qui moraliter influit, puta, qui jubet, suadet, consilium dat, imo etiam, qui non impedit, si ex officio aut contractu impedire tenetur, uti Magistratus, parentes, tutores, confessarius, deobligans pœnitentem a restitutione, ad quam tenetur. Et quidem hi omnes peccant contra justitiam, damnum tertii positive vel negative causando, consequenter obligantur ad restitutionem. Alii vero, qui non cooperantur ad damnum, neque ex officio vel contractu tenentur illud impedire, peccant quidem contra charitatem, si facile impedire possent, & non impediunt, sed ad restitutionem non obligantur; cum sola justitia sit radix restitutionis.

Prop. 40.

Contractus Mohatræ licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito, cum intentione lucri. Mohatra.

Observ. Petis a mercatore mutuas pecunias: ille loco pecuniarum tibi vendit merces pretio summo, adjecto pacto, ut eas merces ei retrovendas pretio infimo: hic est contractus, qui appellatur *Mohatra*, hic damnatus. Tametsi hic lucrum mercatoris videatur provenire ex emptione venditione, usura tamen est palliata; cum, præcisis verborum ambagibus, idem sit, atque pecuniam mutuam dare, & supra sortis restitutionem lucrum exigere. Et quam inordinatum vendere merces pretio summo, cum pacto, ut eas emptor mox retrovendat venditori pretio infimo!

Prop. 41.

Cum pecunia numerata sit pretiosior numeranda, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor ultra sortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari. Usura.

Observ. Ad hanc thesin responsum est ad propos. 42 Alex. VII. si non vertatur lucrum cessans, damnum emergens, aut periculum sortis, pecunia præsens non plus valet, quam futura; cum pecunia sit res, de se sterilis, & nummus per se non pariat nummum. Et sane, si principium, in hac thesi assumptum, valeret, semper liceret in mutuo aliquid ultra sortem exigere, & sic usura plena porta posset ingredi.

Propositio 42.

Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia & gratitudine debitum, sed solum, si exigatur, tanquam ex justitia debitum.

Observ. Si pro re spirituali petas pecuniam, ex gratitudine debitam, committis simoniam: &, si pro mutuo auctarium petas, committis usuram lucratoriam, intrinsece malam. Et quidem injuste petis auctarium; quia mutuatarius non tenetur, hoc a te determinato modo gratitudinem exhibere, sed est penes ipsum electio. Hinc, si determinate mutuans exigat auctarium, exigit aliquid, quod est extra rationem mutui, sibique indebitum.

Prop. 43.

Falsum crimen. *Quidni non nisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam, sibi noxiam, falso crimine elidere?*

Prop. 44.

Probabile est, non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alteri, ut suam justitiam, & honorem defendat: &, si hoc non est probabile, vix erit opinio probabilis in Theologia.

Observ. Falsum crimen alteri impingere, est mendacium in re gravi, detractio, gravisque violatio famæ proximi, spiratque vindictam, incertumque est, an sit medium efficax, honorem tuum defendendi, neque certum est, aliud medium non suppetere; ergo graviter peccas, si tibi detrahenti grave crimen falso imponas: non enim licet per mendacium in re gravi famam tuam defendere. Et, si alter peccat, non sequitur, quod tibi liceat peccare.

Prop. 45.

Simonia. *Dare temporale pro spirituali non est Simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut econtra.*

Observ. Si per temporale præcise intendas alterum movere, ut tibi det spirituale, quod inde speras absque omni pacto, etiam tacito, implicito, & virtuali, quin ullam obligationem velis imponere præciso scandalo, non committis Simoniam. Alias omnes piæ fundationes, quotidianæ distributiones, in choro præsentibus destinatæ, essent simoniacæ; quia fundator per temporale vult movere ad spirituale: esset Simonia, si dando temporale pauperibus

bus Religiosis, velles eos movere, ut pro te orent, aut sacrificium offerant; esset Simonia, si servires Episcopo in temporalibus, sperans ab eo Beneficium. Si instrueres filios Patroni, sperans ab eo præsentationem. Stipendium & sustentatio, quam offers sacerdoti, ut pro te Missam legat, est aliquid temporale. DEUS ipse in veteri lege quot promissiones fecit, ut populus ille fidelem cultum exhibeat DEO? Sicut vice versa non est Simonia, si des spirituale ex spe obtinendi temporale, uti, si per orationes, aut sacrificia a DEO petas sanitatem, aut alia bona temporalia; quo sane casu, & multis aliis das spirituale, ut eveniat temporale.

Igitur in hoc sensu non est confixa thesis: sed duæ aliæ sunt causæ, propter quas est merito damnata. Prima est, quod non distinguat inter purum motivum, seclusum ab omni pacto & obligatione, cum spe sola conjunctum, & inter motivum non purum, sed conjunctum cum aliquo pacto tacito, vel voluntate obligandi: prout rem hanc optime declarat Innoc. III cap. *Tua nos*, de Simonia.

Altera stat in clausula confixæ propositionis: *vel etiam quando temporale sit solum gratuita* compensatio *pro spirituali.* Ecce Pus Simoniacum! quare Simonia stricte dicta Jure Divino & naturali semper est graviter prohibita, nisi quia indignissimum & DEO summopere injuriosum est, rem temporalem *æquiparari* spirituali? per quid autem magis æquiparas, quam si velis spirituale per temporale *compensare*? Compensatio æqualitatem comparativam inter datum & acceptum respicit.

Prop. 46.

Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, imo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic, ut illud pluris æstimetur, quam res spiritualis.

Observ. Adjicitur rursus virulenta clausula. Quid indignius, & cum contemptu rerum spiritualium conjunctius, quam temporale pluris æstimare ac spirituale. Hoc enim vero non tantum est, temporale cum spirituali æquiparare, in quo tabes Simoniæ nidulatur, sed omnino præhabere & anteferre.

Prop. 47.

Cum dicit Concilium Tridentinum, eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui, nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent, Concilium vel primo per Digniores *videtur aliud significare velle, nisi* Provisio dignioris.

 digni-

dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo: vel secundo, locutione minus propria ponit Digniores, ut excludat indignos, non vero dignos: vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.

Observ. Nulla prorsus est ratio, verba Tridentini clarissima in sensum alienum torquendi. Jam dudum antea Innoc. III *cap. un. ut Eccles. Benef. sine dimin. conf.* idem præceperat his verbis: *non ex affectu carnali, sed discreto judicio debuisti Ecclesiasticum Beneficium in personam magis idoneam dispensare.* Quamvis autem Tridentinum de Cardinalium duntaxat & Episcoporum *sess. 24 cap. 1 de Reform.* loquatur, eadem tamen est ratio de omnibus Beneficiis, quibus cura animarum incumbit, prout idem Trid. c. 18 innuit; quia nempe cultui DEI, Ecclesiæ utilitati, & animarum saluti meliori, quo fieri potest, modo provideri debet.

Unde, sive Beneficium sit collativum, sive electivum, sive patronatum, digniori (spectatis omnibus) conferri debet. Ad quid enim collatori, electori, patrono datur ab Ecclesia potestas providendi Ecclesiæ viduatæ, nisi ut meliori modo provideat? Et hinc etiam censeo, Beneficium quoque simplex digniori esse conferendum; quia justitia saltem distributiva exigit, ut officia & bona communia dignioribus præ minus dignis conferantur. *De hac materia alias uberius tractavi.*

Prop. 48.

Fornicatio. *Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

Prop. 49.

Mollities jure naturæ prohibita non est, unde si DEUS eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.

Observ. Ita visum est Caramueli; sed aliud communi Theologorum. Atque imprimis certum est, fornicationem & mollitiem Jure Divino esse prohibitas graviter, teste Apostolo 1 Cor. 6: *Neque fornicarii neque molles regnum DEI possidebunt.* Dein ipso etiam jure naturæ prohibentur; cum in utraque magna sit naturæ inordinatio, hominemque ad bestiarum rationem deprimat. Et quidem mollities impedit generationem & propagationem speciei humanæ; dum id, quod ad hanc a natura ordinatur, effunditur, non sine magno periculo consentiendi in delectationem, inde oriri

solitam

solitam. Fornicatio vero, præterquam quod fornicantes deturpet, nocet rectæ generationi prolis, ac præsertim educationi, maculamque eidem affricat prolis illegitimæ. Qualis esset mundus, si vagæ ejusmodi libidines essent licitæ? quis matrimonii grave jugum subire vellet. Profecto, si ad ipsa juris naturalis principia velimus respicere, recta humani generis constitutio, Divinæque perfectiones fornicationem & mollitiem pro omni casu exigunt prohiberi tanquam intrinsece mala.

Prop. 50.

Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum. Adulterium.

Observ. Accessus ad conjugem non suam est adulterium. In hoc autem casu datur talis accessus, nec obstat, quod maritus consentiat; nam illicite & invalide consentit; sicut clericus in sui verberationem, aut Religiosus in alienationem fundi. Habet quidem maritus jus in corpus uxoris, sed pro se, non pro alio, sicut usufructuarius, qui usumfructum alienare non potest in alium, cum sit jus personale inhærens ejus ossibus.

Talis igitur adulter, præterquam quod gravissime peccet contra castitatem, peccat etiam contra justitiam, quia gravem injuriam infert proli spuriæ, Sacramento matrimonii, & ipsi etiam lenoni, cujus consensus est omnino irritus, ac penitus nullus. Verum quidem est: si virgo non consentiat in sui deflorationem, vim inferens committit stuprum, si vero consentiat, tantum simplicem fornicationem. Sed diversitas specifica stupri a fornicatione referenda est in vim illatam gravemque injuriam. Consensus autem mariti non tollit rationem adulterii, prout dictum. Accedit, quod plures dicant, virginem illicite quidem, valide tamen, consentire in sui deflorationem, quod de conjugatis dici non potest.

Prop. 51.

Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur. Cooperatio ad peccatum.

Observ. Talis famulus proxime ac formaliter cooperatur peccato: ergo est causa & complex peccati. Deinde tales actiones,

 pro-

proxime tendentes ad peccatum videntur esse intrinsece malæ, sicut invitare ac deducere concubinam ad domum concubinarii &c. Aliud esset, si famulus tantum materialiter & remote, ad declinandum grave damnum cooperaretur. Casus sunt in hoc genere innumeri, qui Theologorum Moralium ingenia laboremque fatigant, ampliores que, quam brevissimum hoc compendium complectantur.

Prop. 52.

Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.

Festa. *Observ.* Thesis hæc est contra certam Theologorum & Canonistarum sententiam, imo contra persuasionem omnium fidelium; quis enim non certum, persuasumque habet, se peccare graviter, si absque rationabili causa die festo, ab Ecclesia præcepto, non audiat Missam, aut laborem servilem absque necessitate tota die exerceat? Quare non idem dicis de jejunio, aliisque omnibus præceptis Ecclesiæ. Certe illa in materia gravi, qualis est observatio festorum, conducente ad cultum DEI & animarum salutem, graviter obligant, tametsi non addantur expresse verba, continentia censuram, interminationem Divini judicii, aut aliam gravem pœnam, aut præcipiatur in virtute S. obedientiæ, vel exprimantur: *sub gravi: sub mortali.*

Prop. 53.

Missa. *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.*

Observ. Credere non possum, quod tales canonomachi recta intentione ducantur cultus Divini, salutis animarum, & obedientiæ erga Ecclesiam, in id unice intenti, ut ejusdem leges & præcepta violente torqueant, & arbitrariis expositionibus eludant contra expressa legum verba & intentionem legislatoris, ad inducendas laxitates, & excusandas excusationes in peccatis. Ecclesia jubet, ut audiatur Missa, quæ est unum, continuum atque integrum sacrificium, ad cujus singulas partes possit attendi. Et quanta erga DEUM irreverens parcitas, plures diversarum Missarum particulas eodem tempore velle consarcinare? Dico, *eodem tempore*, nam audire unam medietatem e. g. a consecratione, & postea ab alio sacerdote alteram medietatem usque ad consecrationem hic non est damnatum; quamvis hoc ipsum etiam, secluso casu necessitatis, parce sit cum DEO agere, & illiberaliter.

Prop.

Prop. 54.

Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem. Officium.

Observ. Septem Horæ Divini Officii sunt inter se separabiles, præcipiunturque recitari omnes & singulæ; unde sequitur, non tantum te obligari, quando Matutinum & Laudes, e. g. ex defectu Breviarii, recitare non potes, ad reliquas sex Horas recitandas, sed etiam quod, si vel unam Horam recitare possis, recitare illam tenearis. Axioma illud: *pars major trahit minorem*, non habet locum, quando materia est divisibilis, & singulæ partes sunt præceptæ. Sic, si quis jejunare non possit per majorem partem quadragesimæ, possit autem per reliquam, quis dicat, quod per hanc non teneatur? Dispensatus quoad carnes usque ad Dominicam Passionis tantum, an non tenetur reliquis diebus abstinere? Qui debet centum, possit autem tantum decem solvere, an ad nihil tenetur? Si officium Divinum ita individue esset præceptum, ut non etiam singulæ Horæ essent præceptæ, sequeretur, quod, si omnes Horas recitare posses, excepto solo Completorio, ad nihil tenearis. Nescio, an tam robusto sis stomacho, ut hoc absurdum devores.

Prop. 55.

Præcepto communionis annuæ satisfit per sacrilegam Domini manducationem. Communio annua.

Observ. Præcepto annuæ Confessionis non satisfit per Confessionem voluntarie nullam (*propos. 14 Alex. VII*) ergo neque per sacrilegam communionem: hanc enim Ecclesia non præcipit: quomodo ergo per illam satisfieri potest præcepto? Quis non videt legislatoris, præcipientis annuam communionem, eam non esse mentem, sed præcipi communionem innocentem, devotam, salutiferam, sanctam?

Prop. 56.

Frequens Confessio & communio etiam in his, qui gentiliter vivunt, est nota prædestinationis.

Observ. Hæc propositio non potuit provenire, nisi ab aliquo simplici devotulo, qui habet zelum, sed non secundum scientiam. Utique non loqueris de confessione & communione sacrilega; nam hæc est nota reprobationis, nam qui indigne sumit, judicium sibi manducat & bibit. Si autem loqueris de frequenti confessione &

& communione, cum requisita præparatione, & dispositione digne receptis, quomodo fieri potest, ut suscipiens gentiliter, id est, inter continuata scelera, vivat? Propositum sane efficax, ad confessionem requisitum, haberet aliquem emendationis effectum; alias ne quidem absolvi amplius posset. Cælestis ille ignis S. Communionis quomodo cum recta devotione & dispositione accedentem non calefaciat?

Verum quidem est, quod sanctissima hæc Sacramenta etiam ab iis sint suscipienda, qui gentiliter tanquam magni peccatores vixerunt, quia sunt pharmacum & medicina præservativa a peccatis, sed iis, qui serio sunt parati vitam gentilem emendare; alias non sunt signum prædestinationis, sed reprobationis. Certissimum enim signum prædestinationis est observatio mandatorum DEI, & exercitium bonorum operum, prout nos admonet S. Petrus: *satagite fratres, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.*

Prop. 57.

Probabile est, sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

Attritio naturalis.

Observ. A Tridentino S. 6. c. 3 dici anathema, *si quis dixerit, sine præveniente S. Spiritus inspiratione atque ejus adjutorio hominem pœnitere posse, ut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur:* additque, attritionem, disponentem ad gratiam in Sacramento, esse *donum DEI, & Spiritus S. impulsum.*

Neque dicas: Concilium tantum loqui de pœnitentia, ut fructifera, non autem ut valida: Sacramentum sine attritione supernaturali esse quidem validum, sed tamen informe; nam contra est; valor præsupponitur ad fructum. Si ergo ad fructum, nempe ad supernaturalem justificationis gratiam requiritur dolor supernaturalis, requiritur etiam ad valorem. Dein Sacramentum ut validum debet de se esse aptum ad pariendum fructum supernaturalem gratiæ sanctificantis. Valor autem, cui procederet ex attritione naturali, non esset de se aptus ad fructum gratiæ supernaturalis, cum ad hunc sit prorsus improportionatus.

Dices. Attritio concepta ex metu gehennæ, aut turpitudine peccati juxta Trid. sufficit ad Sacramentum pœnitentiæ. Sed hæc attritio est mere naturalis. *Resp.* Neg. Min. attritio, ut sit sufficiens, debet procedere ex motivo, cognito lumine fidei supernaturali; ut, si quis doleat de offensa DEI ob metum gehennæ, per lumen fidei cognitæ, & valde probabiliter etiam, juxta sententiam multorum DD. Si quis doleat de peccato ob metum pœ-

narum

narum temporalium, ut infligendarum a DEO vindice; cum Trid. dicat, attritionem supernaturalem concipi posse, aut ex consideratione turpitudinis peccati, aut ex gehennæ & *pœnarum* metu. Modo ex his motivis, per fidem propositis, serio doleatur de offenso DEO; nam etiam, quando ex consideratione turpitudinis peccati elicitur attritio, hæc turpitudo attingi debet lumine supernaturali tanquam opposita Divinæ voluntati aut virtuti supernaturali.

Prop. 58.

Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.

Observ. Licet Tridentinum, per se loquendo, tantum requirat, ut pœnitens explicet numerum & speciem suorum peccatorum, cum circumstantiis aggravantibus, speciem mutantibus; nihilominus, cum Confessarius fungatur munere Judicis, Doctoris, & Medici, jus habet interrogandi de consuetudine & variis circumstantiis aggravantibus, licet speciem non mutent, ut possit rectum judicium ferre de statu pœnitentis, eum instruere, & apta remedia præscribere; unde pœnitens tenetur fideliter respondere; quod, si facere detrectet, satis indicat, se non esse satis dispositum, nec satis serio velle curari. Fassio consuetudinis.

Neque obstat, quod sic idem peccatum bis esset exponendum; nam per accidens & indirecte id potest esse necessarium; sic, qui cognovit consanguineam suæ uxoris, si hoc peccatum fuerit confessus, postea autem ab uxore petat debitum, ut hoc peccatum suum confiteatur, necesse est, ut etiam illud prius repetat.

Cæterum aliud foret, si Confessarius interrogaret talia, quæ ad confessionem non pertinent, e. g. nomen pœnitentis, familiam, gentem &c.

Prop. 59.

Licet Sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessos, ratione magni concursus pœnitentium, qualis v. g. potest contingere die magnæ alicujus Festivitatis, vel Indulgentiæ. Dimidiata confessio.

Observ. Tridentinum *sess. 14 cap. 5 & can. 7* ait, Jure Divino requiri confessionem, non tantum formaliter, sed etiam materialiter integram, talem videlicet, qua omnia peccata mortalia, quæ post diligentem conscientiæ discussionem memoriæ occurrunt, secundum speciem & numerum, atque circumstantias, speciem mutantes, confessario sincere exponantur.

Neque ab hac gravi obligatione excuſare pœnitentem aliquid poteſt, niſi impotentia phyſica aut moralis, qualis non eſt allata in theſi profligata, in concurſu nimirum pœnitentium. Confeſſiones valde longæ poſſunt anticipari vel differri; alias quilibet poſſet exſpectare tempus magni concurſus, ut dimidiatam tantum confeſſionem poſſit deponere. Et quale ex tali judicium confeſſarii? quomodo proportionatam pœnitentiam injunget? quomodo fungetur triplici ſuo munere.

Prop. 60.

Abſolutio conſuetudinarii.

Pœnitenti, habenti conſuetudinem peccandi contra legem DEI, naturæ, & Eccleſiæ, etſi emendationis ſpes nulla appareat, nec eſt neganda, nec differenda abſolutio, dummodo ore proferat, ſe dolere, & proponere emendationem.

Obſerv. Trid. ſeſſ. 14 cap. 8 docet, eam ſatisfactionem eſſe pœnitentibus imponendam, *quæ ad præteritorum peccatorum vindictam, & caſtigationem deſerviat, & ſimul ad novæ vitæ cuſtodiam, & infirmitatis medicamentum.* Cum igitur confeſſarius agere debeat perſonam Judicis & Medici, non poteſt, certe non debet, talem conſuetudinarium ſtatim abſolvere, ne facilitas abſolutionis malum augeat. Et quomodo pœnitens poteſt habere verum, ſerium, & efficax emendationis propoſitum, ſi nulla eſt ſpes emendationis, ſi prævideat, ſe mox ad conſuetum volutabrum reverſurum?

Igitur, ut pœnitens melius miſerum animæ ſuæ ſtatum agnoſcat, ac ſentiat, ad DEUM vero ardentius per preces confugiat, pericula & occaſiones peccandi cautius devitet, atque ad Sacramentum reconciliationis digne ſuſcipiendum ſe melius diſponat; differenda eſt quandoque abſolutio, donec aliqua ſaltem emendatio ſequatur.

Verum quidem eſt, rite diſpoſitum, per ſe loquendo, habere jus ad abſolutionem; ſed quomodo formabitur probabile judicium, quod talis per ſerium dolorem de peccatis, & efficax propoſitum emendationis ſit diſpoſitus, ubi nulla eſt ſpes emendationis? Et, tametſi eſſet diſpoſitus, haberet quidem jus ad abſolutionem, ſed non ſtatim accipiendam. Confeſſarius etiam habet jus, imo obligationem, ut tanquam animæ Medicus aptam morbo medicinam præſcribat. Eccleſia reſervat aliqua peccata Papæ aut Epiſcopo, a quibus non potes abſolvi ab alio confeſſario, licet ſis diſpoſitus.

Dum-

Dummodo ore proferat, se dolere & proponere. Ita est: credendum pœnitenti, pro se & contra se loquenti; nisi protestatio sit contraria facto, & opere evertat, quod ore profert.

Prop. 61.

Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, & non vult omittere, quin imo ex proposito & directe quærit, aut ei se ingerit. Occasio proxima.

Observ. Communis alias est doctrina, proximam occasionem peccandi esse vitandam, nisi impotentia physica vel moralis excuset. At auctor hujus propositionis non horret asserere, illam etiam ultro quæri posse. Sed quomodo talis ad absolutionem potest per efficax propositum esse dispositus, si proximæ occasioni peccandi se ultro velit ingerere? Proximam occasionem peccandi quærere est peccatum: monetque Dominus eruendum oculum, si te scandalizet: &, qui amat periculum, periturum in illo. Quomodo ergo cum voluntate peccandi stare poterit voluntas seria & efficax non peccandi de cætero?

Aliud est de peccatis venialibus, quorum occasiones, cum sint innumeræ, non omnes vitari possunt. Accedit, quod committens venialia tantum, longe aliter erga DEUM & animæ suæ salutem sit affectus, ut adeo, non obstante frequenti in illa relapsu, possit de uno saltem vel altero ex speciali motivo serio dolere & proponere. Quamvis nec eorum occasiones proximas liceat directe & ex professo quærere.

Prop. 62.

Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit.

Prop. 63.

Licitum est quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi.

Observ. Absurdos profecto Aphorismos, & scandalo plenos! Proximam occasionem graviter peccandi, formaliter talem, directe quærere, est ita intrinsece malum, ut nullo fine bono, spirituali aut temporali, cohonestari possit, sive sis Judex, sive Confessarius, sive Medicus aut Chirurgus, sive quiscunque alius. *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* Unde nunquam faciendum est malum, ut eveniat bonum. (*vid. etiam propos. 41 Alex. VII.*)

Prop. 64.

Ignorantia Mysteriorum.

Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia Mysteriorum fidei, & etiamsi per negligentiam, etiam culpabilem, nesciat Mysterium SS. Trinitatis & Incarnationis D. N. J. Christi.

Observ. Probabile est, secundum plurium DD. sententiam, quod notitia SS. Trinitatis & Incarnationis Domini ad salutem sit necessaria necessitate Medii: ergo nullatenus est probabile, quod capax sit absolutionis, qui hæc mysteria penitus ignorat; quia Sacramentum absque necessitate exponeretur periculo frustrationis, quod nunquam licet. Dico, *absque necessitate;* quia pœnitens potest instrui; vel, si hoc fieri tunc non potest, differri potest absolutio, donec prius instruatur.

Cæterum propositio, si loquatur de ignorantia (culpabili vel inculpabili) omnium mysteriorum fidei, etiam DEI existentis & remuneratoris, (*quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei*) apertissime est falsa; quia notitia DEI, ut existentis, & ut remuneratoris ita est necessaria ad salutem, ut ne quidem sufficiat, eam habere in voto, sicut tamen baptismum sufficit aliquando habere in voto.

Prop. 65.

Sufficit, illa mysteria semel credidisse.

Observ. De hac thesi dictum est ad propos. 1 ab Alex. VII confixam. Plenæ sunt Scripturæ præceptis fidei. Hæc *est vita æterna, ut cognoscant te verum DEUM, & quem misisti JEsum Christum.* Joan. 17. *Nos in Christum credimus, ut justificemur ex fide Christi.* Ad Gal. 2. *Hoc est mandatum, ut credamus in nomine Filii ejus.* Joan. 3.

Cur non etiam dicis, sufficere, ut semel sis Christianus? ut semel cogites de DEO, & JESU Christo Redemptore? Quando Sacramentum Evcharistiæ suscipis, an nihil credis? *Justus ex fide vivit.* Rom. 2. Ergo sine fide non vivit, & sicut frequens cibus ad vitam corporalem, ita frequens fides ad vitam spiritualem est necessarius.

Atque has 65 propositiones, & unamquamque ipsarum, sicut jacent, ut minimum tanquam scandalosas, & in praxi perniciosas, sua Sanctitas damnavit, & prohibuit.

§. 4.

Propositiones 68 *Michaelis Molinos damnatæ ab Innocentio XI. anno 1687.*

Fuit is Sacerdos Hispanus, qui diu versatus Romæ, auctor est *Quietismi*, multa de interno homine, animæ quiete, & indifferentia ineptissime ac turpissime garriens, quibus non paucos homines, spurcis voluptatibus inhiantes, seduxit, corrupitque. Sacri denique officii Decreto in carcerem conjectus est. Stultitiæ autem illius sunt istæ.

1 Oportet hominem suas potentias annihilare. Et hæc est via interna.

2 Velle operari active est velle DEUM offendere, qui vult esse ipse solus agens, & ideo opus est, se ipsum totum & totaliter relinquere, & postea permanere velut corpus exanime.

3 Vota de aliquo faciendo sunt perfectionis impeditiva.

4 Activitas naturalis est gratiæ inimica, impeditque DEI operationem, & veram perfectionem: quia DEUS vult operari in nobis sine nobis.

5 Nihil operando anima se annihilat, & ad ipsum principium redit, & ad suam originem, quæ est essentia DEI, in qua transformata remanet, ac divinizata, & DEUS in ipsa remanet, quia tunc non sunt amplius duæ res unitæ, sed una tantum; & hac ratione DEUS vivit & regnat in nobis, & anima se ipsam annihilat in esse operativo.

6 Vis interna est illa, in qua non cognoscitur, nec amor, nec resignatio, & non oportet DEUM cognoscere; & hoc modo recte proceditur.

7 Non debet anima cogitare nec de præmio, nec de punitione, nec de paradiso, nec de inferno, nec de morte, nec de æternitate.

8 Non debet velle scire, an gradiatur cum voluntate DEI, an cum eadem voluntate resignata maneat, nec ne: nec opus est, ut velit cognoscere suum statum, nec proprium nihil, sed debet ut corpus exanime.

9 Non debet anima reminisci nec DEI, nec sui, nec cujuscunque rei, & in via interna omnis reflexio est noxia, etiam reflexio ad suas humanas actiones & ad proprios defectus.

10 Si propriis defectibus alios scandalizat, non est necessarium reflectere, dummodo non adsit voluntas scandalizandi: & ad proprios defectus non posse reflectere, gratia DEI est.

11 Ad dubia, quæ occurrunt, an recte procedatur, nec ne, non opus est reflectere.

12 Qui suum liberum arbitrium DEO donavit, de nulla re debet curam habere, nec de inferno, nec de paradiso, nec debet habere desiderium propriæ perfectionis, nec virtutum, nec propriæ sanctitatis, nec propriæ salutis, cujus spem expurgare debet.

13 Resignato DEO libero arbitrio, eidem relinquenda est cogitatio & cura de omni re nostra, & relinquere, ut faciat in nobis sine nobis suam Divinam voluntatem.

14 Qui Divinæ voluntati resignatus est, non convenit, ut a DEO rem aliquam petat; quia petere est imperfectio, cum sit actus propriæ voluntatis, & electionis, & est velle, quod Divina voluntas nostræ conformetur, & non, quod nostra Divinæ, & illud Evangelii: *petite & accipietis*, non est dictum a Christo pro animabus internis, quæ nolunt habere voluntatem. Imo hujusmodi animæ eo perveniunt, ut non possint a DEO rem aliquam petere.

15 Sicut non debent a DEO rem aliquam petere, ita nec illi ob rem aliquam gratias agere; quia utrumque est actus propriæ voluntatis.

16 Non convenit Indulgentias quærere pro pœna, propriis peccatis debita; quia melius est Divinæ justitiæ satisfacere, quam Divinam misericordiam quærere; quia illud ex puro DEI amore procedit, & istud ab amore nostri interessato, nec est res DEO grata, nec meritoria, quia est velle crucem fugere.

17 Tradito DEO libero arbitrio, & eidem relicta cura, & cogitatione animæ nostræ, non est amplius habenda ratio tentationum, nec eis aliqua resistentia fieri debet, nisi negativa, nulla adhibita industria; & si natura commovetur, oportet sinere, ut commoveatur, quia est natura.

18 Qui in oratione utitur imaginibus, figuris, speciebus, & propriis conceptibus, non adorat DEUM in spiritu & veritate.

19 qui amat DEUM eo modo, quo ratio argumentatur, aut intellectus comprehendit, non amat verum DEUM.

20 Asserere, quod in oratione opus est sibi per discursum auxilium ferre, & per cogitationes, quando DEUS animam non alloquitur, ignorantia est. DEUS nunquam loquitur: ejus locutio

eſt operatio; & ſemper in anima operatur, quando hæc ſuis diſcurſibus, operationibus, & cogitationibus eum non impedit.

21 In oratione opus eſt manere in fide obſcura, & univerſali cum quiete, & oblivione cujuscunque cogitationis particularis, ac diſtinctæ attributorum DEI, ac Trinitatis, & ſic permanere in præſentia DEI ad illum adorandum, & amandum, eique inſerviendum, ſed absque productione actuum; quia DEUS in his ſibi non complacet.

22 Cognitio hæc per fidem non eſt actus a creatura productus, ſed eſt cognitio, a DEO creaturæ tradita, quam creatura habere ſe non cognoſcit, nec poſtea cognoſcit, eam ſe habuiſſe, & idem dicitur de amore.

23 Myſtici cum S. Bernardo in ſcala clauſtralium diſtinguunt quatuor gradus, lectionem, meditationem, orationem, & contemplationem infuſam. Qui ſemper in primo ſiſtit, nunquam ad ſecundum pervenit: qui ſemper in ſecundo ſiſtit, nunquam ad tertium pervenit, qui eſt noſtra contemplatio adquiſita, in qua per totam vitam perſiſtendum eſt, dummodo DEUS animam non trahat, absque eo, quod ipſa id exſpectet, ad contemplationem infuſam; & hac ceſſante anima regredi debet ad tertium gradum, & in ipſo permanere, absque eo, quod amplius redeat ad ſecundum, aut primum.

24 Qualescunque cogitationes in oratione occurrant, etiam impuræ, etiam contra DEUM, ſanctos, fidem, Sacramenta, ſi voluntarie non nutriantur, nec voluntarie expellantur, ſed cum indifferentia, & reſignatione tolerentur, non impediunt orationem fidei, imo eam perfectiorem efficiunt, quia anima tunc magis Divinæ voluntati reſignata manet.

25 Etiamſi ſuperveniat ſomnus, & dormiatur, nihilominus fit oratio & contemplatio actualis; quia oratio & reſignatio idem ſunt, & dum reſignatio perdurat, perdurat & oratio.

26 Tres illæ viæ, purgativa, illuminativa, & unitiva, ſunt abſurdum maximum, quod dictum fuerit in Myſtica; cum non ſit niſi una via, ſcilicet interna.

27 Qui deſiderat & amplectitur devotionem ſenſibilem, non deſiderat, nec quærit DEUM, ſed ſe ipſum, & male agit, cum eam deſiderat, & eam habere conatur, qui per viam internam incedit, tam in locis ſacris, quam diebus ſolennibus.

28 Tædium rerum ſpiritualium bonum eſt; ſiquidem per illud purgatur amor proprius.

29 Dum

29 Dum anima interna fastidit discursus de DEO, & virtutes, & frigida manet, nullum in se sentiens fervorem, bonum signum est.

30 Totum sensibile, quod experimur in vita spirituali, est abominabile, spurcum & immundum.

31 Nullus meditativus veras virtutes exercet internas, quæ non debent a sensibus cognosci. Opus est, virtutes amittere.

32 Nec ante, nec post communionem alia requiritur præparatio, aut gratiarum actio (pro istis animabus internis) quam permanentia in solita resignatione passiva, quia modo perfectiore supplet omnes actus virtutum, qui possunt & fiunt in via ordinaria. Et, si in hac occasione communionis insurgunt motus humiliationis, petitionis, & gratiarum actionis, reprimendi sunt, quoties non dignoscatur, eos esse ex speciali impulsu DEI; alias sunt impulsus naturæ, nondum mortuæ.

33 Male agit anima, quæ procedit per hanc viam internam, si in diebus solennibus vult aliquo conatu particulari excitare in se devotum aliquem sensum, quoniam animæ internæ omnes dies sunt æquales, omnes festivi. Et idem dicitur de locis sacris; quia hujusmodi animabus omnia loca æqualia sunt.

34 Verbis & linguis gratias agere DEO non est pro animabus internis, quæ in silentio manere debent, nullum DEO impedimentum opponendo, quod operetur in illis, &, quo magis DEO se resignant, experiuntur se non posse orationem Dominicam seu *Pater noster* recitare.

35 Non convenit animabus hujus viæ internæ, quod faciant operationes, etiam virtuosas, ex propria electione & activitate, alias non essent mortuæ: nec debent elicere actus amoris erga B. V. sanctos, aut humanitatem Christi, quia, cum ista objecta sensibilia sint, talis est amor erga illa.

36 Nulla creatura, nec B. V. nec sancti sedere debent in corde nostro; quia solus DEUS vult illud occupare & possidere.

37 In occasione tentationum, etiam furiosarum non debet anima elicere actus explicitos virtutum oppositarum, sed debet in supradicto amore & resignatione permanere.

38 Crux voluntaria mortificationum pondus grave est, & infructuosum, ideoque dimittenda.

39 Sanctiora opera & pœnitentiæ, quas peregerunt sancti, non suffecerunt ad removendam ab anima vel unicam adhæsionem.

40 B. V

40 B. V. nullum unquam opus exterius peregit, & tamen fuit ſanctis omnibus ſanctior. Igitur ad ſanctitatem perveniri poteſt ſine opere exteriori.

41 DEUS permittit & vult, ad nos humiliandos, & ad veram transformationem perducendos, quod in aliquibus animabus perfectis, etiam non arreptitiis, dæmon violentiam inferat eorum corporibus, eosque actus carnales committere faciat, etiam in vigilia & ſine mentis offuſcatione, movendo phyſice eorum manus & alia membra contra earum voluntatem. Et idem dicitur quoad alios actus per ſe peccaminoſos, in quo caſu non ſunt peccata; quia his non adeſt conſenſus.

42 Poteſt dari caſus, quod hujusmodi violentiæ ad actus carnales contingant eodem tempore ex parte duarum perſonarum, ſcilicet maris & fœminæ, & ex parte utriusque ſequatur actus.

43 DEUS præteritis ſæculis ſanctos efficiebat, tyrannorum miniſterio, nunc vero eos efficit ſanctos miniſterio dæmonum, qui cauſando in illis dictas violentias facit, ut illi ſe ipſos magis deſpiciant, atque annihilent, & ſe DEO reſignent.

44 Job blasphemavit, & tamen non peccavit labiis ſuis; quia fuit ex dæmonis violentia.

45 S. Paulus hujusmodi dæmonis violentias in ſuo corpore paſſus eſt; unde ſcripſit: *non, quod volo bonum, hoc ago, ſed quod nolo malum, hoc facio.*

46 Hujusmodi violentiæ ſunt medium magis proportionatum ad annihilandam animam, & ad eam ad veram transformationem, & unionem perducendam: nec alia ſupereſt via: & hæc eſt via facilior & tutior.

47 Cum hujusmodi violentiæ occurrunt, ſinere oportet, ut Satanas operetur, nullam adhibendo induſtriam, nullumque proprium conatum, ſed permanere debet homo in ſuo nihilo, & etiamſi ſequantur pollutiones, & actus obſcœni propriis manibus, & etiam pejora, non opus eſt ſe ipſum inquietari, ſed foras emittendi ſunt ſcrupuli, dubia, & timores; quia anima fit magis illuminata, magis roborata, magis candida, & acquiritur ſancta libertas. Et præ omnibus non eſt opus hæc confiteri, & ſanctiſſime fit, non confitendo; quia hoc pacto ſuperatur dæmon, & acquiritur theſaurus pacis.

48 Satanas, qui hujusmodi violentias infert, ſuadet deinde, gravia eſſe delicta, ut anima ſe inquietet, ne in via interna ul-

terius progrediatur; unde ad ejus vires enervandas, melius eſt, ea non confiteri, quia non ſunt peccata, nec etiam venialia.

49 Job ex violentia dæmonis ſe propriis manibus polluebat, eodem tempore, quo mundas habebat ad DEUM preces. (ſic interpretando locum ex cap. 16 Job)

50 David, Hieremias, & multi ex ſanctis Prophetis hujusmodi violentias patiebantur, harumque impurarum operationum externarum.

51 In S. Scriptura multa ſunt exempla violentiarum ad actus externos peccaminoſos, ut illud de Samſone, qui per violentiam ſe ipſum occidit cum Philiſtæis, conjugium iniit cum alienigena, & cum Dalila meretrice fornicatus eſt, quæ alias erant prohibita, & peccata fuiſſent: de Juditha, quæ Holoferni mentita fuit: de Eliſæo, qui pueris maledixit: de Elia, qui combuſſit Duces cum turmis Regis Achab. An vero fuerit violentia immediate a DEO peracta, vel dæmonum miniſterio, ut in aliis animabus contingit, in dubio relinquitur.

52 Cum hujusmodi violentiæ, etiam impuræ absque mentis offuſcatione accidunt, tunc anima DEO poteſt uniri, & defacto ſemper magis unitur.

53 Ad cognoſcendum in praxi, an aliqua operatio in aliis perſonis fuerit violenta, regula, quam de hoc habeo, nedum ſunt proteſtationes animarum illarum, quæ proteſtantur, ſe dictis violentiis non conſenſiſſe, aut jurare non poſſint, quod in iis conſenſerint, & videre, quod ſint animæ, quæ proficiunt in via interna, ſed regulam ſumere a lumine quodam actuali, cognitione humana, ac theologica ſuperiore, quod me certo cognoſcere facit, cum interna certitudine, quod talis operatio eſt violenta, & certus ſum, quod hoc lumen a DEO procedit, quia ad me pervenit conjunctum cum certitudine, quod a DEO proveniat, & mihi nec umbram dubii relinquit in contrarium; eo modo, quo interdum contingit, quod DEUS aliquid revelando, eodem tempore animam certam reddit, quod ipſe ſit, qui revelat, & anima in contrarium non poteſt dubitare.

54 Spirituales vitæ ordinariæ in hora mortis ſe deluſos invenient, & confuſos, & cum omnibus paſſionibus in alio mundo purgandis.

55 Per hanc viam internam pervenitur, etſi multa cum ſufferentia, ad purgandas & extinguendas omnes paſſiones, ita, quod nihil amplius ſentitur, nihil, nihil; nec ulla ſentitur inquie-

quietudo, ſicut corpus mortuum, nec anima ſe amplius commoveri ſinit.

56 Duæ leges & duæ cupiditates, animæ una, & amoris proprii altera, tamdiu perdurant, quamdiu perdurat amor proprius; unde, quando hic purgatus eſt, & mortuus, ut fit per viam internam, non adſunt amplius duæ illæ leges, & duæ cupiditates, nec ulterius lapſus aliquis incurritur, nec aliquid ſentitur amplius, ne quidem veniale peccatum.

57 Per contemplationem acquiſitam pervenitur ad ſtatum non amplius faciendi peccata, nec mortalia, nec venialia.

58 Ad hujusmodi ſtatum pervenitur, non reflectendo amplius ad proprias operationes; quia defectus ex reflexione oriuntur.

59 Via interna ſejuncta eſt a confeſſione, a confeſſariis, & a caſibus conſcientiæ, a Theologia & Philoſophia.

60 Animabus provectis, quæ reflexionibus mori incipiunt, & eo etiam perveniunt, ut ſint mortuæ, DEUS confeſſionem aliquando facit impoſſibilem, & ſupplet ipſe tanta gratia perſeverante, quantam in Sacramento reciperent, & ideo hujusmodi animabus non eſt bonum in tali caſu ad Sacramentum pœnitentiæ accedere; quia id eſt in illis impoſſibile.

61 Anima, cum ad mortem myſticam pervenit, non poteſt amplius aliud velle, quam quod DEUS vult; quia non habet amplius voluntatem, & DEUS illi eam abſtulit.

62 Per viam internam pervenitur ad continuum ſtatum immobilem in pace imperturbali.

63 Per viam internam pervenitur etiam ad mortem ſenſuum, quin imo ſignum, quo quis in ſtatu nihilitatis maneat, id eſt, mortis myſticæ, ſi ſenſus exteriores non repræſentent amplius res ſenſibiles, unde ſint, acſi non eſſent, quia non perveniunt ad faciendum, quod intellectus ſe ad illas applicet.

64 Theologus minorem diſpoſitionem habet, quam homo rudis ad ſtatum contemplativi. 1 quia non habet fidem adeo puram. 2 quia non eſt adeo humilis. 3 quia non adeo curat propriam ſalutem. 4 quia caput refertum habet phantasmatibus, ſpeciebus, opinionibus, & ſpeculationibus, & non poteſt in illum ingredi verum lumen.

65 Præpoſitis obediendum eſt in exteriore, & latitudo voti obedientiæ tantummodo ad exterius pertingit. In interiore vero aliter ſe res habet, quo ſolus DEUS & Director intrant.

66 Risu digna est nova quædam Doctrina in Ecclesia DEI, quod anima quoad internum gubernari debeat ab Episcopo: quod, si Episcopus non sit capax, anima ipsum cum suo Directore adeat. Novam dico doctrinam, quia nec S. Scriptura, nec Concilia, nec Canones, nec Bullæ, nec sancti, nec authores eam unquam tradiderunt, nec tradere possunt, quia Ecclesia nunquam judicat de occultis, & anima jus habet eligendi quemcunque, sibi bene visum.

67 Dicere, quod internum manifestandum est exteriori tribunali Præpositorum, & quod peccatum sit, id non facere, est manifesta deceptio; quia Ecclesia non judicat de occultis; & propriis animabus præjudicant his deceptionibus & simulationibus.

68 In mundo non est facultas nec jurisdictio ad præcipiendum, ut manifestentur epistolæ Directoris quoad internum animæ; & ideo opus est animadvertere, quod hoc est insultus Satanæ &c.

Condemnatio.

Atque has absurdissimas & spurcissimas propositiones Innoc. XI tanquam hæreticas, suspectas, & erroneas, scandalosas, blasphemas, piarum aurium offensivas, temerarias, Christianæ disciplinæ relaxativas, & eversivas, & seditiosas respective, ac quæcunque super iis verbo, scripto, vel typo tradita, damnat, & omnibus interdicit, ne eas credant, teneant, doceant, aut in praxin deducant, sub pœna anathematis Pontifici reservati, nec non omnes libros, omniaque manuscripta ejusdem Michaelis de Molinos, quæ statim Episcopis, aut hæreticæ pravitatis Inquisitoribus ad comburendum tradi jubet, sub eadem pœna.

Tandem, ut prædictus Molinos, ob hæreses, errores, & turpia facta prædicta in aliorum exemplum & ipsius emendationem plecteretur, eundem tanquam reum convictum, & respective confessum, & uti hæreticum formalem, licet pœnitentem, ad perpetuum carcerem, & ad peragendas alias pœnas salutares, prævia abjuratione, servato Juris ordine, Pontifex condemnavit, lecto ex suggestu, in quo præsens adstare debuit, publico processu.

Observatio.

Turpiorem hæreticum vix unquam vidit Ecclesia. Sub ementito fuco indifferentiæ & quietis internæ spurcissima scelera a peccato absolvit. Libertatem, Calvini & Jansenii exemplo, extrivit, omniaque, quæ mala voluntas peccat, dæmonis violentiæ attribuit.

buit. Fidem, spem, charitatem, omnesque virtutum actus, ac bona opera sustulit, cum cultu DEI & sanctorum, usuque sacramentorum, votis, indulgentiis. Tentationibus non resistendum: sinenda natura, quia est natura: sequendum, quocunque dæmon trahat. Tædium & fastidium rerum spiritualium laudat; nihil meditandum, orandumque, omnis cogitatio de morte, judicio, inferno, cœlo, imo etiam de DEO excludenda; nulla adhibenda salutis cura.

Et hæc est pulchra illius *via interna*, quam tantopere commendat: hæc quies animæ, omnium videlicet scelerum abominandorum sentina. Et tamen in confirmationem lutulentæ suæ doctrinæ ausus est adducere testimonia S. Scripturæ. Fecit hoc omnium hæresiarcharum exemplo.

§. 5.

Propositiones 31 *ab Alexandro VIII* 7 *Dec.* 1690 *damnatæ.*

Propositio 1.

In statu naturæ lapsæ ad peccatum formale, & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, & libertate Adami peccantis. De libero arbitrio.

Observ. Renovantur hic damnatæ a Pio V & Greg. XIII Theses Baji, uti 67. *Homo peccat etiam damnabiliter in eo, quod necessario facit.* Et Jansenii tertia, *ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*, ab Innoc. X & Alex. VII profligata. Et jam antea Tridentinum S. 6 can. 5 contra Lutherum & Calvinum definivit, liberum hominis arbitrium post Adami peccatum non fuisse extinctum.

Profecto, si vera esset thesis, etiam infantes, amentes, dormientes formaliter peccarent, & demererenter, quia in Adamo fuerunt liberi; imo etiam motus primi & indeliberati concupiscentiæ essent peccata formalia, omniaque, quæ ex ignorantia, quantumvis invincibili, procedunt.

Et ratio a priori est, quia ad hoc, ut quis committat peccatum formale, requiritur, ut actus primus proximus, sit indifferens ad utrumque membrum contradictionis, seu ad positionem actus, & omissionem; nam in hoc ipso stat libertas indifferentiæ.

Et hinc, qui alterum in plena ebrietate occidit, ſine libertate actuali, non committit novum peccatum, quamvis peccaverit, tam adverſus temperantiam, quam adverſus juſtitiam peccato homicidii, quando voluit inebriari, prævidens aut intendens peccatum homicidii; ſicut etiam actus externus non eſt novum peccatum, diſtinctum ab actu interno; & quamvis detur obligatio confitendi actum externum, id non provenit ex eo, quod committatur novum peccatum, ſed, ut confeſſarius habeat ſufficientem notitiam de actu interno, & poſſit inſtruere pœnitentem de incurſis pœnis, & aptam medicinam præſcribere. Idem dicendum de actu efficaciter imperato, ſi non ſit immediate & formaliter liber.

Neque damnatis ad peccandum ſufficit ea libertas, quam habuerunt in vita, ſed habent potentiam phyſicam ad vitandas blasphemias &c. &, ſi neque hanc haberent, non peccarent formaliter; ſed neceſſitarentur ad blasphemandum, ſicut beati in cœlo propter viſionem intuitivam neceſſitantur ad amandum DEUM. Neutri vero merentur aut demerentur; quia non amplius ſunt viatores, ſed exiſtunt in termino.

Igitur his argumentis uti non poſſunt Bajani & Janſeniſtæ ad patrocinium damnatæ ſuæ theſis, quod in ſtatu naturæ lapſæ ad peccatum formale & demeritum ſufficiat libertas in cauſa, ſeu peccato Adami. Accedit, quod hoc peccatum non commiſerimus voluntate phyſice propria, ſed tantum moraliter propria, quatenus per Decretum Divinum voluntas noſtra fuit allegata voluntati Adami.

Dices. Quamvis Chriſtus fuerit per præceptum, acceptum a Patre, neceſſitatus ad moriendum, mors tamen fuit ipſi libera & meritoria, præciſe ideo, quia fuit libera in cauſa, quatenus potuit præceptum impedire, vel petere diſpenſationem vel facere miracula, ut Judæi eum non occiderent. Ergo etiam in caſu noſtro ſufficit libertas in cauſa ad peccatum formale ac demeritum.

Reſp. Prætermiſſis variis viis, quas Theologi tentarunt ad difficultatem iſtam ſolvendam, impoſitum fuiſſe præceptum rigoroſum moriendi, non quidem Chriſto, ſed humanitati, quæ habuit actum primum proximum indifferentem ad reprobandum malum & eligendum bonum, potuitque peccare, peccato impeditivo unionis hypoſtaticæ, ſicut quilibet homo poteſt peccare, peccato impeditivo præſcientiæ de conſenſu & decreti prædefinitivi; unde dein tota neceſſitas eſt conſequens, quæ non obſtat libertati, cum dependeat a ſcientia Media, a creatura impedibili.

Prop.

Prop. 2.

Tametsi detur ignorantia invincibilis Juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali. De ignorantia juris naturæ.

Observ. Ad rationem peccati formalis pertinet, ut sit voluntarium; damnata enim est hæc propositio Baji 46. *Ad rationem & definitionem peccati non pertinet voluntarium.* Et S. Thomas p. 2 q. 76 art. 3 ait: *ignorantia, quæ est causa actus, quia causat involuntarium, de se habet, quod excuset a peccato, eo quod voluntarium est de ratione peccati.* Et S. Aug. lib. de natura & gratia c. 67. *Non tibi reputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere.*

Atqui, quod fit ex ignorantia invincibili, non est voluntarium, cum ad rationem voluntarii requiratur cognitio, quia *procedit ab intrinseco cum cognitione finis.* Unde S. Thomas l. c. ait, quod *ignorantia causet involuntarium:* cum nihil sit volitum, nisi præcognitum. Licet enim actus aliquis, jure prohibitus, secundum se sit tibi voluntarius, non tamen, in quantum est contra legem, quam invincibiliter ignoras. Et hinc, ut loquitur S. Augustinus, est voluntarius *voluntate facti,* non autem *voluntate peccati.*

Et ratio ulterior est, quia ad omne peccatum formale requiritur aliqua advertentia ad legem præcipientem aut prohibentem. Sed quando lex invincibiliter, & inculpabiliter ignoratur, nulla datur advertentia ad legem, imo nec dari potest. Quare merito damnata est hæc proposito Baji 68. *Infidelitas pure negativa in iis, quibus DEUS non est prædicatus, peccatum est.*

Verbi Divini oracula hoc ipsum comprobant: *si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent,* ait Christus Joan. 15. *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent,* ibid. *Si cæci essetis, non haberetis peccatum.* Jo. 9.

Igitur Scripturæ & Patres, quæ peccata ignorantiæ asserunt, loquuntur de ignorantia culpabili & vincibili, non autem de invincibili. Quod servus, qui cognovit voluntatem domini, & non facit, vapulabit multis; qui vero eam non cognovit (ex ignorantia vincibili) vapulabit paucis, inde est, quod sciens voluntatem domini, & non faciens, gravius peccet, quam ille, qui eandem ignorat, ignorantia licet culpabili; prout ait S. Aug. *de grat. & lib. arb. c. 3.* Regula Juris, quod *ignorantia facti excuset, non juris,* non est intelligenda de foro interno, sed de externo, in quo regulariter juris clari scientia præsumitur; dico *regulariter,* quia etiam

pro

pro foro externo varios ignorantia Juris excusat. Axioma vero illud: *omnis peccans ignorans*, non est intelligendum de vera ignorantia, sed de cæcitate & stultitia; ubi subintrat aliud Axioma: *video meliora proboque, deteriora sequor.*

Neque dicas, nullam dari ignorantiam juris naturæ invincibilem; quamvis enim talis dari non possit circa prima & universalissima juris naturæ principia, per se evidentia, uti DEUM esse colendum, parentes honorandos, nemini faciendam injuriam &c. prout etiam circa conclusiones, immediate & clare inde deductas, quales sunt pleraque præcepta Decalogi: potest tamen dari quoad conclusiones mediatas, & non ita clare deductas ex iis principiis moralibus. In his enim plures, etiam docti sunt decepti, uti circa fornicationem, mollitiem, lucrum ex mutuo, mendacium officiosum &c. Et quoties adhuc in Theologia & Jurisprudentia disputatur, an hoc vel illud jure naturæ sit prohibitum vel præceptum, e. g. an polygamia jure naturæ sit prohibita? an, & quinam gradus consanguinitatis & affinitatis jure naturæ dirimant matrimonium? An matrimonium cum pacto castitatis sit jure naturæ validum? An contractus, metu gravi & injusto extorti, obligent. Jam vero, si ignorantia invincibilis juris naturæ potest dari in doctis, quanto magis in rudibus, rusticis, fœminis, pueris? Experiuntur hoc sane confessarii. (*De duabus bis thesibus uberius tractavi Part. 8 in Theologia Jansenistica.*)

Prop. 3.

Non licet sequi opinionem, vel inter probabiles probabilissimam.

De opinione probabilissima.

Observ. Ex proscriptione hujus thesis aperte habetur, 1 non semper sequi oportere tutiora, sed quod sequi possimus opinionem probabilissimam, faventem libertati contra legem: 2 ab omnibus docendum probabilismum, in aliqua sua specie; quia opinio probabilissima non exit e finibus probabilitatis: & hinc pleraque argumenta, quæ pro Tutiorismo afferuntur, posse retorqueri. Quando habetur vera, solida, comparativa probabilitas de non existentia legis, consilii est, sequi tutiora, non præcepti. Imo dici potest, posse sequi opinionem vere probabilem esse formaliter tutius, propter gravissimas difficultates & anxietates, quæ animas obruerent, si semper oporteret indagare, quid sit probabilius. (*De hac materia ex professo tractavi Part. 1 de lege dubia.*)

Prop. 4.

Dedit semetipsum pro nobis oblationem DEO, non pro solis Electis, sed pro omnibus & solis Fidelibus.

Observ. At passim in sacris Scripturis aperte docetur, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, & non pro solis fidelibus. Sic 1 Tim. 2 dicitur: *Dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Item: *DEUS vult omnes homines salvos fieri.* Ibid. *pro nobis omnibus tradidit illum.* Rom. 8. *Ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi.* Idem definivit Tridentinum contra Calvinum *sess. 6 cap.* 2. Idem Innoc. X & Alex. VII contra Jansenium. Mors Christi pro omnibus.

Neque ullo modo eliditur tanta auctoritas dicendo, Christum mortuum esse pro generibus singulorum, non autem pro singulis generum, hoc est pro fidelibus ex omni genere, natione & conditione hominum; nam totus mundus non tantum complectitur fideles: mortuus est autem *pro peccatis totius mundi.* Et quæ ratio ita restringendi signum universale *omnis*, *omnes*, contra definitionesEcclesiæ? Quid apertius ad hunc refellendum errorem, quam effatum Apostoli 1 Tim. 4, ubi Christus dicitur *Salvator omnium, maxime fidelium*, qui merita mortis Christi specialiter sibi applicant.

Non minus gratis dicunt, Christi mortem fuisse sufficientem ad omnes redimendos, sed non fuisse pro omnibus oblatam; nam hoc modo etiam dæmones fuissent redempti, quia mors Christi fuit sufficiens, etiam pro illis redimendis.

Prop. 5.

Pagani, Judæi, Hæretici, aliique hujus generis, nullum omnino a JEsu Christo accipiunt influxum, adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam & inermem, sine omni gratia sufficiente.

Observ. DEUS omnes homines vult salvos fieri, & ex hac optima voluntate propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus, passus, ac mortuus est: illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; pro omnibus baptismum ac reliqua Sacramenta, salutis fontes, instituit; omnibus dat gratiam sufficientem; ut adeo non stet per Christum, quo minus omnes salventur; sed, quod multi Divinis gratiis non cooperentur, atque in infidelitate persistant, perversæ suæ voluntati imputare debent. Falsum enim est, quod Christus pro infide- De gratia.

libus non oraverit, ut patet ex oratione, in cruce pro crucifixoribus facta.

Prop. 6.

Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis quam perniciosa est, sic, ut proinde merito possimus petere: a gratia sufficienti libera nos Domine.

Observ. Gratia efficax est etiam *sufficiens* ad actum salutarem; hanc utique non dices perniciosam. Si autem loquaris de gratia, *ut mere sufficiente*, seu *ut inefficace*, prout communiter sumitur gratia sufficiens, tunc ista duo importat, nempe 1 entitatem gratiæ, seu auxilii, quod compiet actum primum proximum, ad actum secundum salutarem liberum. Et hoc auxilium est a solo DEO, estque beneficium DEI, qui intendit per illud actum bonum ac salutarem, completque potentiam ad illum ponendum: neque enim DEUS dat gratiam, ut ei dissentias, sed ut consentias & cooperceris, & si prævideret, te eidem consensurum, tamen illam daret, & quidem lubentius.

Alterum, quod gratia, *ut mere sufficiens* seu *ut inefficax* in obliquo importat, est carentia seu privatio consensus seu cooperationis. Et hoc est a sola creatura, gratia & libertate, sibi a DEO fine optimo concessa, culpa sua abutente: atque hic abusus est utique malus & perniciosus.

Verum propter hunc abusum non cessat gratia esse donum & beneficium DEI; alias neque creatio, neque conservatio, neque incarnatio, passio, & mors Redemptoris, neque SS. Sacramenta, aliaque media ad salutem, neque dotes corporis & animi, neque bona fortunæ, essent dona & beneficia DEI, quando culpa tua iis abuteris. Hunc autem abusum DEUS prohibet, non autem tenetur impedire, imo debet creaturæ liberum permittere, supposita libertate, eidem concessa.

Falsissimum igitur est, quod gratia sufficiens de se non sit utilis sed perniciosa; fac, ut cooperceris gratiæ, sicut potes, & erit efficax, & utilissima ad salutem. Nunquid boni sunt oculi & utiles ad videndum? Si autem claudas oculos, an propterea desinunt esse boni & utiles. Tua solius culpa est, quod nihil videas. Æqualis gratia potest esse efficax in Petro, inefficax in Paulo; quia ille libere cooperatur, hic culpa sua libere resistit gratiæ. Quin imo major quandoque datur gratia dissentienti quam consentienti. *Per-*

ditio

ditio tua Israel, in me tantummodo auxilium, inquit Dominus Oseæ 13. Et ad quid tot exprobrationes in Divinis litteris, quod cælestibus illustrationibus, inspirationibus, adhortationibus restiterint, si cum gratia sufficiente non potuissent cooperari? Ipsa vox *gratia sufficiens* aliud signat.

Prop. 7.

Omnis humana actio deliberata, est DEI dilectio vel mundi: si DEI, charitas Patris est: si mundi, concupiscentia carnis, hoc est, mala est.

Prop. 8.

Necesse est, infidelem in omni opere peccare.

Observ. Absurdas has theses jam Part. VIII in Theol. Jansen. cap 15 confutavi, jamque dudum in Bajo sunt damnatæ, sed a Sinnichio Professore Lovaniensi, & Symmistis, pro reverentia, qua Jansenistæ in sedem Apost. feruntur, resuscitatæ. Dantur multi actus moraliter honesti apud fideles & infideles, qui neque sunt dilectio DEI, neque concupiscentia carnis, neque aliud peccatum. Fides etiam & spes, aliæque virtutes, neque sunt per se dilectio DEI, nec concupiscentia carnis. In terminis absurdum est, quod misericordia in pauperes, justitia, temperantia, fortitudo, aliæque virtutes morales, quas Gentiles quidam, Græci & Romani amore honestatis naturalis, & ex dictamine, & lumine rationis naturalis exercuerunt, fuerint mera peccata. De virtutibus.

Sine fide impossibile est placere DEO: hoc est, nullus actus salutaris atque ad DEUM tanquam ultimum finem supernaturalem ducens, sine fide potest elici. Item sine fide non infunditur gratia sanctificans, quæ sola simpliciter facit gratum DEO. Denique licet persona sine fide non placeat DEO, cum saltem peccato originali sit infecta, possunt tamen aliqua illius opera suo modo placere, aut saltem non displicere. *Omne, quod non est ex fide, peccatum est*, hoc est, quod non est secundum dictamen conscientiæ. Omnia quidem referenda sunt ad DEUM. Sed, si de hoc non cogitet, aut invincibiliter id ignoret, non peccat.

Prop. 9.

Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem & disconvenientiam cum natura rationali, sine ullo respectu ad DEUM offensum.

Observ. Tridentinum definit contrarium, attritionem videlicet, ex turpitudine peccati conceptam, *non solum non facere* De odio peccati ob turpitudinem.

magis peccatorem, verum etiam donum DEI esse, & Spiritus S. impulsum; atque ad DEI gratiam in Sacramento pœnitentiæ impetrandam disponere: ergo non tantum non peccat, qui ex hoc motivo odit peccatum, sed etiam positive honeste operatur.

Cæterum videtur hæc thesis supponere, quod objectum aliquod ut disconveniens naturæ rationali possit attingi absque ullo ad DEUM offensum respectu: adeoque possibile esse peccatum mere Philosophicum. Hoc autem suppositum est falsum; quia hoc ipso, quod quis cognoscat, aliquid esse disconveniens naturæ rationali, cognoscit, illud esse illicitum atque prohibitum a supremo legislatore, cum nullus alius prohibere & illicitum facere posset, adeoque hoc ipso sub aliquo prædicato cognoscit DEUM. Ergo cognosci non potest talis disconvenientia absque ullo respectu ad DEUM offensum.

Prop. 10.

De spe. *Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, mere, ut obtineat cœlestem gloriam, non est recta, nec DEO placens.*

Observ. Audi Tridentinum sess. 6 can. 31 definiens: *si quis dixerit, justificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis operatur, anathema sit:* imo ipsam sacram Scripturam, intuitu mercedis ad bene operandum nos excitantem: *omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, & illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. 1 Cor. 9.* Paulus ipse, quia bonum certamen certavit, exspectat coronam justitiæ, & David Ps. 118. *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum propter retributionem.* Et quid aliud est spes? quid homines magis excitare solet, quam spes æternæ retributionis? quid culpandum in amore concupiscentiæ æternæ beatitudinis? In amore DEI, ut nobis boni? DEUS promissione cœlestis gloriæ nos incitat ad bona opera; & observationem mandatorum. Ergo hæc spes, & desiderium DEO placet, sicut etiam timor gehennæ.

Amor concupiscentiæ erga DEUM & amor benevolentiæ sibi non opponuntur, imo in eodem etiam actu sunt compossibiles; cum enim DEUS sit bonus in se, & bonus nobis, potest amari propter utramque bonitatem. Quamvis hoc non sit necessarium; potest enim nunc elici solus amor benevolentiæ & amicitiæ, alia vice sola spes, seu amor concupiscentiæ. Cæterum vitiosum utique foret, si quis vellet peccare, si cœlum aut infernus non esset; secus vero, si odio habeat peccatum propter cœlum, quod sperat,

aut

aut propter infernum, quem timet, quin detur simul positiva voluntas peccandi, si abessent: potest enim ab hoc abstrahere; vel, si incidat, potest dicere, hanc conditionem in hac providentia esse impossibilem, adeoque se absolute dolere de peccato & proponere emendationem.

Prop. 11.

Omne, quod non est ex fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.

Observ. Hæc Bajana & Janseniana thesis, rursus expresse est contra Tridentinum, quod eam efferenti dicit anathema. Quasi vero non dentur aliæ virtutes, gratæ & acceptæ DEO, etiam in peccatore & infideli. Certe Scriptura ipsa testatur, quod orationes & eleemosynæ Cornelii centurionis fuerint exauditæ, & eleemosynæ acceptæ, antequam esset fidelis & justificatus.

Non sola fides est virtus.

Dicit quidem Apostolus, quod, si charitatem non habuerit, factus sit velut æs sonans &c. sed per charitatem intelligit gratiam sanctificantem, sine qua nihil meritorium vitæ æternæ potest peragi. Sæpius autem nomine charitatis intelligitur in Scriptura gratia, ut quando dicitur, charitas DEI *diffusa est in cordibus nostris per Spiritum S. qui datus est nobis.* Quandoque accipitur charitas pro quolibet amore virtutis.

Prop. 12.

Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides: & etiamsi videantur credere, non est fides Divina sed humana.

In peccatore non semper deficit fides.

Observ. Trid. *S. 6 cap. 15* ait, quocunque peccato mortali amitti justificationis gratiam, non autem fidem, nisi per peccatum infidelitatis aut incredulitatis. Ratio est, ut peccator facilius resurgere, si habitu fidei & spei sit instructus, ideo DEI bonitas eundem etiam in peccatore conservat, nisi peccatum sit directe contrarium fidei aut spei.

Prop. 13.

Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu DEO famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur.

Spes bona est.

Observ. Ita nempe Bajani & Jansenistæ, dum solam charitatem perpetuo commendant, spem & omnes alias virtutes eliminant: nec eliminant duntaxat, sed vitia faciunt, contra sacras Scripturas, contra Concilia, præsertim Tridentinum, contra SS. Pa-

Patres, contra totius Ecclesiæ sensum, contra ipsam adeo manifestam rationem; quid enim lumini naturæ rectæque rationi magis contrarium, quam fidem, spem, justitiam, misericordiam, temperantiam, continentiam, mansuetudinem, religionem, humilitatem, omnesque alias virtutes, si in propria sua sphæra versentur, id est, proprio suo objecto formali, per quod a charitate distinguuntur, esse mera peccata? Odium peccati, ob spem cœli conceptum, esse peccatum? Orationes, Sacramenta, sacrificium Missæ, bona opera, ipsamque adeo DEI adorationem, esse peccata? Honestatem inhonestatem? Cur DEUS nos jubet orare: *adveniat Regnum tuum*, cur *quærere primum Regnum DEI*, cur imperat salutis nostræ æternæ curam, si hæc omnia sunt peccata? Cave Propheta sancte, ne inclines cor tuum ad faciendas justificationes *propter retributionem*: peccatum est. Apostole sancte, ne exspectes coronam justitiæ: peccatum est. Vos operarii sancti, ne speretis promissam a DEO mercedem: peccatum est.

Neque dicat quispiam, spem Theologicam non differre a charitate; nam, sicut aliæ virtutes, differunt per objectum formale seu motivum. Charitas perfecta tendit in DEUM, ut in se ipso summum bonum. Spes vero ut speranti bonum. Quamvis conjungi possint, in eodem etiam actu; quia amari potest DEUS simul, ut in se ipso bonus, & ut amanti bonus.

Prop. 14.

Timor gehennæ non est supernaturalis.

Timor gehennæ bonus

Observ. Contrarium docet Tridentinum, quod S. 14 cap. 4 timorem gehennæ, si voluntatem peccandi excludat, atque cum spe veniæ sit conjunctus, *donum DEI & Spiritus S. impulsum appellat.* Et can. 5 anathemate ferit eum, qui dixerit, *dolorem, ex gehennæ metu conceptum, non esse utilem, nec præparare ad gratiam.* Et quid frequentius in ipsa etiam S. Scriptura, quam adhortationes ad servanda mandata, & pœnitentiam, propositis gehennæ aliisque pœnis? *Verebar omnia opera mea, sciens, quod non parceres delinquenti,* inquit Job. c. 9, & David Ps. 118: *confige timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui.* Christus ipse Luc. 13: *nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.* Et alias etiam jubet, timere eum, qui potest corpus & animam perdere in gehennam.

Sermo autem est de timore salutari, ac proin supernaturali, qui procedit ex lumine fidei supernaturali, qua gehenna tanquam a DEO revelata creditur. Neque detestans peccatum ob metum gehennæ

gehennæ eſt ita comparatus, ut vellet peccare, ſi non eſſet gehenna; quia tunc ex alio motivo poſſet deteſtari peccatum: & hinc abſolute deteſtatur peccatum, ut notatum ſupra, ita, ut abſolute deponat voluntatem peccandi, imo etiam conditionatam illam, *ſi non eſſet infernus, peccarem*; quia ſcit, ad evitandum infernum, qui abſolute datur, & in hac providentia non poteſt non dari, eſſe neceſſarium, ut etiam voluntas illa conditionata deponatur.

Prop. 15.

Attritio, quæ gehennæ & pœnarum metu concipitur, ſine dilectione benevolentiæ DEI propter ſe, non eſt bonus motus ac ſupernaturalis.

Obſerv. Trid. *S. 14 cap. 4* prorſus contrarium definit, dum ait, attritionem, ex metu gehennæ conceptam, eſſe donum DEI & impulſum Spiritus S. & ad gratiam in Sacramento pœnitentiæ impetrandam diſponere. Ergo eſt motus bonus & ſupernaturalis; tum quia per donum DEI & impulſum Spiritus S. in negotio ſalutis, de quo agit Tridentinum, intelligitur donum ſupernaturale, quod ſolum eſt conducens ad ſalutem: tum quia aliquid naturale non poteſt diſponere ad gratiam ſupernaturalem, per Sacramentum pœnitentiæ recipiendam; ut a Concilio Arauſicano definitum eſt contra Semipelagianos. Attritio.

Certe DEUS per metum gehennæ nos incitat ad pœnitentiam, ad deteſtanda & vitanda peccata: ergo hic metus eſt motus bonus. Et idem dicendum de metu pœnarum temporalium, dummodo iſtæ concipiantur, ut a DEO vindice inflictæ in pœnam peccatorum: quia ſic motivum pœnarum per fidem ſupernaturalem aut illuſtrationem ſupernaturalem proponitur: unde ipſa dein etiam attritio eſt ſupernaturalis. Idem de dolore, ex turpitudine peccati concepto; nam etiam hæc attingitur lumine ſupernaturali, ut repugnans voluntati & voluntati DEI; cum non poſſit peccatum attingi ut diſſonum naturæ rationali, quin attingatur etiam ut diſſonum legi DEI; alias enim dari poſſet peccatum mere philoſophicum.

Dices. Plures tamen DD. Catholici cum Card. Pallavicino, ut attritio ſit ſufficiens ad Sacramentum pœnitentiæ, requirunt dilectionem DEI, ſaltem *initialem*; quia Tridentinum S. 6 c. 1 ait, peccatores ad juſtificationem diſponi, *dum DEUM tanquam omnis juſtitiæ*

ſtitiæ fontem diligere incipiunt, ac propterea moventur adverſus peccata per odium & deteſtationem.

Verum Tridentinum per hanc dilectionem nihil aliud intellexit, quam ſeriam voluntatem peccatoris ſe reconciliandi cum DEO offenſo, & adhibendi media ad hanc reconciliationem neceſſaria, cum odio & deteſtatione peccati, atque ſincero propoſito, DEUM non amplius offendendi, licet id fiat ex motivo cœlum conſequendi, aut infernum vitandi, aut ex conſideratione turpitudinis peccati, ut voluntati DEI aut virtuti alicui ſupernaturali repugnantis. Vel dici poteſt, Tridentinum per inchoatam illam dilectionem intelligere ſpem, quæ eſt DEI amor concupiſcentiæ, prout ipſum Trid. l. c. non obſcure indicat.

Præter hæc autem non requiri dilectionem aliquam formalem benevolentiæ, ſententia eſt communis DD. & Viva eam moraliter certam dicit, ſicut etiam illam de ſufficientia attritionis, ex ſpe cœli, aut metu gehennæ, vel turpitudine peccati conceptam, cum haud obſcure innitatur definitioni Concilii Tridentini.

Et quid eſſet ille amor initialis, ut diſtinctus a ſpe ſeu amore concupiſcentiæ, aliiſque ſupra memoratis? Si enim eſt amor benevolentiæ aut amicitiæ, licet non intenſus, ſemper homo jam eſſet juſtificatus ante abſolutionem Sacramentalem, & ſic Sacramenta mortuorum nunquam vivificarent, ſed ſemper ſupponerent jam ante vitam ſpiritualem, nec lex gratiæ præſtaret legi Moſaicæ aut legi naturæ, in quibus per ſolam contritionem aut charitatem peccatores poterant juſtificari. Imo ſive ſacerdoti, ſive laico, quem pœnitens bona fide putaret eſſe ſacerdotem idoneum, ſive abſolveretur per formam legitimam, ſemper juſtificatus recederet.

Et ratio eſt, quia ad charitatem ſecundum communem DD. ſententiam non requiritur certus intenſionis gradus, tum quia de eo conſtare moraliter non poteſt, tum quia in S. Scriptura dilectioni univerſim tribuitur juſtificatio: *qui diligit me, diligetur a Patre meo.* Jo. 14. *Omnis, qui diligit, ex DEO natus eſt.* Jo. 8. *Charitas operit multitudinem peccatorum &c.* Nec unquam limitatur dilectio ad tantum vel tantum gradum dilectionis, aut quæ excludat aliud commotivum a bonitate Divina. Verum quidem eſt, quod dilectio juſtificans debeat eſſe *ex toto corde &c.* ſed per hoc non intelligitur intenſio, ſed appretiatio DEI ſuper omnia, vi cujus diligens DEUM præfert omnibus creaturis: & hinc dicitur, quod charitas

ritas debeat esse *appretiative* summa, non vero *intensive*, quod manifeste docet S. Thomas in 4 dist. 17 q. 2. ubi, *quicunque parvus sit dolor*, inquit, *dummodo ad contritionis rationem sufficiat*, *omnem delet culpam*.

Neque interest, an dilectio procedat ex solo motivo charitatis, an etiam ex spe præmii aut pœnarum metu; nam semper est vera dilectio, atque adeo semper ante Sacramentum justificaret, si necessario requireretur.

Dicit quidem Scriptura 1 Jo.3: *qui non diligit, manet in morte.* Et 1 Cor. 13: *sine charitate nihil sum*; sed hic est sermo de charitate habituali, non de actuali; alias omnes infantes, post baptismum ante usum rationis mortui, damnarentur; quia non habent charitatem actualem. Et eodem ferme modo intelligendi veniunt textus quorundam Patrum, qui dicere videntur, charitatem ad Sacramentum pœnitentiæ esse necessariam; nam per charitatem vel intelligunt amorem concupiscentiæ, seu spem, vel voluntatem seriam se reconciliandi cum DEO offenso, detestationem & odium peccati, DEO adversantis, propositum servandi omnia mandata, præsertim etiam charitatis.

Cæterum Alex. VII 5 Maji 1667 edita constitutione in virtute S. obedientiæ, & sub pœna excommunicationis prohibuit, ne, dum deinceps de materia attritionis tractaretur, quis audeat, alicujus Theologicæ censuræ, alteriusve injuriæ aut contumeliæ nota taxare alterutram sententiam, sive negantem necessitatem aliqualis dilectionis DEI in præfata attritione, metu gehennæ concepta, quæ hodie inter Scholasticos communior videtur, sive asserentem dictæ dilectionis necessitatem, donec ab hac sancta Sede aliquid in hac re fuerit definitum. Ita Pontifex.

Non est autem censura, si sententia aliqua dicatur falsa, aut improbabilis, & altera probabilissima, aut etiam moraliter certa; nam minima inter censuras videtur esse, si sententia aliqua dicatur temeraria. Neque ex eo, quod Pontifex vetuerit alterutram sententiam censura affici, sequitur, quod utramque agnoverit probabilem; quia prohibitio ista est facta, ut Pontifex ipse præfatur, pacis reducendæ & scandalorum finiendorum gratia, sicut prohibuit, ob eandem rationem, alterutram sententiam de Immaculata Conceptione censura notari, licet affirmativa sit moraliter certa.

Non dissimulandum tamen id, quod Card. Pallavicinus in Historia Concilii Tridentini l. 12 c. 10 refert, videlicet, cum tractaretur de attritione, additum fuisse, *eam vix sine aliquo motu*

amoris DEI esse posse; quia tamen Episcopus Tudetanus intercesserit, advertens, in hac re varias esse Theologorum sententias, ideo deleta fuisse illa verba, ut hæc materia Theologicæ discussioni relinquatur.

Sicut optandum, hortandique sunt fideles, ut semper contritionem perfectam, per dilectionem DEI constitutam, conentur elicere, sic conscientiæ non sunt onerandæ aut implicandæ, nec Sacramentum exponendum periculo frustrationis.

Prop. 16.

Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia, nec institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex, & præscriptio, natura rei id ipsum quodammodo dictante.

Observ. Satisfactio non est præmittenda necessario *ex lege Christi.* Nam ubi est hæc lex? Satisfactio est quidem pars Sacramenti pœnitentiæ, sed tantum integralis, sine qua essentia Sacramenti, ejusque præcipuus effectus, nempe remissio peccati, haberi potest; ut patet in moribundis, qui non possunt amplius satisfactionem præstare; & alias forma absolutionis, *ego te absolvo*, esset falsa, quando non præmittitur satisfactio; adeoque fere semper Sacramentum esset invalidum & sacrilegum. Accedit praxis Ecclesiæ, declarans institutionem Christi.

Unde neque id exigit *ratio Sacramenti* pœnitentiæ, instituti per modum Judicii, in quo prius fertur sententia, & deinde primum fit executio pœnæ. Quare neque id exigit *natura rei:* prout etiam in physicis primo ponuntur materia essentialis & forma, ac deinde partes integrantes per nutritionem accrescunt, ut in composito humano dentes, ungues, capilli &c.

Certe in veteri lege, naturali, & scripta, non debebat satisfactio præcedere justificationem, sed ad eam sufficiebat contritio & propositum servandi totam legem, atque præstandi satisfactionem. Ergo etiam in lege nova sufficit, ut præcedat absolutionem contritio, propositum, & confessio.

Prop. 17.

Per illam praxin mox absolvendi ordo pœnitentiæ est inversus.

De absolutione.

Observ. Non est inversus, ut ex dictis constat; falsum enim est, quod in prima Ecclesia satisfactio debuerit præcedere absolutionem *Sacramentalem.* Conciliorum & Patrum quorundam textus intelligendi sunt de absolutione *Canonica*, quam præcedere debebat

bat satisfactio. Nam hic ordo servabatur. 1 Fiebat confessio Sacramentalis, dabaturque plerumque rite disposito statim absolutio Sacramentalis. 2 Præstanda erat satisfactio, a sacris Canonibus præscripta, etiam publica a magnis & publicis peccatoribus. 3 Præstita satisfactione impertiebatur absolutio *canonica* extrasacramentalis, per quam absolvebantur a pœnis Canonicis, non amplius subeundis, admittebantur ad S. Communionem, Missæ sacrificium, & sic dicebantur reconciliari Ecclesiæ, & sacro Altari, quam reconciliationem Canonicam aliqui cum S. Cypriano *pacem* appellant.

Prop. 18.

Consuetudo moderna quoad administrationem Sacramenti pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas, & multi temporis diuturnitas confirmet; nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu sed abusu. De pœnitentia.

Observ. Non satis apparet, qualem consuetudinem modernam architecti hujus thesis abusum vocitent. An enim carpunt usum absolvendi peccatores ante impletam satisfactionem? At ostendimus ad duas propositiones superiores, in hoc nullum abusum versari. Vel redarguunt usum frequenter confitendi venialia, atque ab iis absolvendi? At habent contra se piorum & sanctorum exempla: vel inutile dices id, per quod ex opere operantis & ex opere operato augetur gratia sanctificans. Vel vitio dant, quod nimis leves imponantur pœnitentiæ, vellentque, ut rigor antiquorum canonum pœnitentialium reducatur?

At illum non ferrent delicata nostra tempora, quibus primorum Christianorum refrixit charitas, ac proin plus mali quam boni sequeretur ex rigida illa disciplina, censentque confessarii, consultius esse, purgatorio aliquid relinquere, quam acriori ungue vulnus irritare, & pœnitentem fors in gehennam mittere, Samaritanum illum imitantes, qui oleum & vinum infudit. Accedit, quod frequentior nunc sit Indulgentiarum usus. Aliud tamen foret, si gravitas morbi asperiorem medicinam requireret.

Prop. 19.

Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali. Falsum dogma.

Observ. Tridentinum *sess. 5 can. 5* definit, ita tolli per Baptismum *reatum peccati originalis & totum id, quod veram ac propriam rationem peccati habet, ut nihil prorsus in renatis supersit,*

ſit, quod eos ab ingreſſu cæli removetur, & S. 14 c. 2: *per Baptiſmum Chriſtum induentes, nova prorſus in illo efficimur creatura, plenam & integram peccatorum omnium remiſſionem conſequentes:* ſimulque diſcrimen affert inter baptiſmi & pœnitentiæ Sacramentum. Cum ergo per Baptiſmum, quidquid rationem peccati, originalis & actualis, habet, quoad culpam & pœnam deleatur, cur iſti Novatores, tota vita agendam eſſe pœnitentiam pro peccato originali, nobis præſcribunt? An propter concupiſcentiam, quæ in renatis remanet? At illa eſt quidem effectus peccati, & ad peccatum incitat, ſed ſecundum ſe non eſt peccatum, relicta nobis ad agonem, & magni occaſio meriti, ſi ſtrenue illi repugnemus.

Prop. 20.

Confeſſiones, apud Religioſos factæ, pleræque ſacrilegæ ſunt, vel invalidæ.

Invidia dictavit hanc theſin.

Obſerv. Quare? Nunquid, quia oculos urit invidia, dum vident, pœnitentes ſingulari cum fiducia ad Religioſos frequentes confugere? An deeſt in illis poteſtas abſolvendi? At ſunt veri ſacerdotes ab Epiſcopo approbati, habentes jurisdictionem & ſingularia privilegia, etiam in ordine ad audiendas confeſſiones, & abſolutionem impertiendam, a ſummo Pontifice, aut Epiſcopo. Nec ſcientia & experientia tractandi animas, atque ad ſalutem, & perfectionem etiam perducendi, ex continua praxi minori, credo, pollent, ac ſacerdotes ſæculares? Cur magni Principes, Eccleſiaſtici & Politici, plerumque deligunt confeſſarios ex Religioſis?

An forte pœnitentes, dum Religioſis confitentur, non ita ſerium de peccatis dolorem, vel non ita efficax propoſitum emendationis concipiunt, aut minus ſincere apud ignotum ſæpe Religioſum confeſſarium peccata enarrant? Non credo. Quare ergo confeſſiones, apud Religioſos factæ, pleræque ſint ſacrilegæ vel invalidæ?

Prop. 21.

Parochianus poteſt ſuſpicari de Mendicantibus, qui eleemoſynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi & incongrua pœnitentia ſeu ſatisfactione ob quæſtum, ſeu lucrum ſubſidii temporalis.

De confeſſionibus apud Mendicantes.

Obſerv. Etſi hoc ſuſpicaretur, an propterea confeſſio eſſet ſacrilega vel invalida? An minus ſincera eſſet? Quæ pars deeſſet, quæ Sacramentum pœnitentiæ ut validum conſtituit? Quinam magis urgent ſerium dolorem & propoſitum? Quod autem norint, Sacra-

Sacramentum pœnitentiæ non esse carnificinam sed medicinam, prout Tridentinum respondit Luthero & semini ejus, non est in illis culpandum.

Cæterum ritum illum & disciplinam, leviores pœnitentias imponendi nequaquam induxerunt Religiosi Mendicantes. Jam dudum ante eorum in mundum adventum rigor ille veterum canonum pœnitentialium exolevit, sæculo videlicet IX, X & XI; cum tamen Mendicantes Religiosi primum seculo XIII sint nati. Sed neque imaginari nobis debemus, quod primis Ecclesiæ sæculis rigor ille universim fuerit adhibitus. Primis quippe Ecclesiæ duobus sæculis Ecclesia admodum fuit benigna in imponendis pœnitentiis, ferme usque ad Montanistas; neque deinceps canones pœnitentiales pro legibus habebantur, sed pro regulis ad directionem discreti confessarii, atque sæpissime pœnæ, in illis assignatæ, aut temperabantur, aut omnino remittebantur.

Sed nimis leves, inquis, pœnitentias imponunt Religiosi Mendicantes, ut eleemosynam accipiant. An ex temet ipso hoc dicis, vel alii tibi dixerunt? Quomodo probas? Quis de viris Religiosis, mundo mortuis, & ad perfectionem tendentibus id prudenter suspicetur, quod temporalis lucelli spe suo desint officio? Multi ex Religiosis etiam Mendicantibus accedunt mensam stratam, de annona, unde veniat, parum solliciti, curamque illam Superiori & Procuratori relinquentes.

Prop. 22.

Sacrilegi sunt judicandi, qui jus ad communionem percipiendam prætendunt, antequam condignam de delictis suis pœnitentiam egerint.

Observ. Quis non videat, quorsum hominum istorum feratur intentio, ut videlicet a Sacramentis confessionis & communionis animas absterreant, aut eorum usum omnino eliminent. Quis scit, tametsi satisfactionem, a confessario impositam præstiterit, aut etiam scire potest, an *condignam* de delictis pœnitentiam egerit? Ergo semper abstinendum sacra communione, ne quis periculo sacrilegii se exponat; sicut Moniales Portus Regii gloriatæ sunt, se etiam a communione paschali abstinuisse? De satisfactione.

Ita est: jubet Apostolus, ut probet se ipsum homo; sed probatio ista & præparatio necessaria stat in sincera & integra confessione peccatorum mortalium, conjuncta cum serio dolore & proposito emendationis, & sic conscientia ab omni culpa mortali

 depu-

depurata. Pœnitentia seu satisfactio non est necessario præmittenda communioni, imo sæpe non potest integra præmitti, urgente e. g. in parocho necessitate sacrificandi & communicandi.

Per hoc tamen non negatur, varia committi peccata contra reverentiam, tanto Sacramento debitam, variosque casus & circumstantias posse contingere, propter quas, etiam post confessionem rite peractam, differenda sit communio, sub peccato saltem veniali, si possit differri, & major dispositio procurari.

Prop. 23.

De communione sine amore purissimo.

Similiter arcendi sunt a S. Communione, quibus nondum inest amor DEI purissimus, & omnis mixtionis expers.

Observ. Quænam sint requisita necessaria ad S. Communionem, dictum est ad propos. superiorem, neque Tridentinum alia requirit *sess. 13 cap. 7.* Inter hæc autem requisita necessaria non est amor purissimus, omnis mixtionis expers; alias enim plerique essent arcendi a S. Communione, cum pauci respective esse videantur, qui cum amore tam puro & depurato accedant.

In veteri Ecclesia etiam pueris præbebatur S. Synaxis, qui tamen erant incapaces eliciendi amorem. Deinde etiam amentes sunt capaces hujus Sacramenti, sicut baptismi, confirmationis, ordinis, ut tenet communis; non autem sunt capaces amoris purissimi.

Convenientissimum utique foret, ut omnes cum ardentissimo amore DEI ad sacratissimam mensam accederent; sed propterea non sunt arcendi, dummodo sint in statu gratiæ, & si mortalia habuerint, ab iis rite sint absoluti.

Prop. 24.

Oblatio in templo, quæ fiebat a B. V. Maria in die Purificationis suæ per duos pullos columbarum, unum in holocaustum, alterum pro peccatis, sufficienter testantur, quod indiguerit purificatione, & quod Filius, qui offerebatur, etiam macula matris maculatus esset, secundum verba legis.

Observ. B. V. Maria fuit Mater purissima, Mater inviolata, Mater intemerata, nulla unquam macula originali, actuali, vel legali infecta, nulla igitur purificatione indiguit, sicut Divinissimus ejus filius non indiguit circumcisione; sed legem Mosaicam, Levit. 12 præscriptam, qua non comprehendebatur, voluit servare, ad imitationem filii sui, volentis circumcidi, ad dandum aliis obedientiæ exemplum, ad exercendam humilitatem aliasque vir-

virtutes, ad evitandum eorum ſcandalum, qui matrem ſciebant, Virginem neſciebant.

Lex Moſaica eas tantum mulieres obligabat, quæ *ſuſcepto ſemine* maſculum parerent, ut a *profluvio ſanguinis ſui*, & macula legali mundarentur. At B. V. Mater DEI, nullo ſuſcepto ſemine, ſed grandi miraculo, obumbrante virtute Spiritus S. peperit, nec ullum ſanguinis profluvium, aut ſordes, quæ partum naturaliter ſequuntur, patiebatur, ſed Chriſtus velut lux per puriſſimum cryſtallum tranſiit, ex puriſſimo Matris ſanguine corpore efformato.

Prop. 25.

DEI Patris ſedentis ſimulacrum nefas eſt Chriſtiano in templo collocare.

Obſerv. Dan. 7 Pater Divinus apparuit Danieli in ſpecie ſenis ſedentis. Cur ergo hac ſpecie non poſſit in templo collocari, prout in multis Eccleſiis contingit? Nec obſtat, quod DEUS ſit incorporeus; nam etiam angeli ſunt incorporei, & tamen laudabiliter eorum imagines collocantur in templo. Imo DEUS ipſe juſſit, Cherubim in templo Solymæo collocari. Et ſi Spiritus S. poteſt proponi in columbæ ſpecie, ut definivit Synodus VII; quia in ea apparuit, cur non etiam æternus Pater in ſpecie, qua apparuit? Ipſa S. Scriptura per metaphoram attribuit DEO membra, *ſede a dextris meis:* & quoties manus DEI nominatur? Quot in Apocalypſi S. Joannis proponuntur nobis tales imagines? nec finis deeſt, ut nimirum per corporea & viſibilia, ad agnitionem ſpiritualium & inviſibilium deducamur. Ipſe intellectus per ideas materiales, tanquam imagines, aſſurgit ad cognoſcendos ſpiritus. Effigies DEI Patris.

Tridentinum equidem tantum de Imaginibus Chriſti, Deiparæ ac ſanctorum meminit, non tamen excludit Imagines DEI & Trinitatis. Prohibuit DEUS ſculptile, *ne adores illud*, ſicut adorabant gentes idola, & non raro etiam Judæi, quibus, cum ad idololatriam valde eſſent propenſi, DEUS prohibendo imagines occaſionem voluit adimere, nunc autem apud Chriſtianos ceſſat hoc periculum.

Nam cultus, quem Imaginibus exhibemus, non eſt abſolutus, ſed reſpectivus, tendens in prototypon, quod per imaginem nobis exhibetur; ſicut cultus, quo legatum honoramus, tendit in Principem, quem legatus repræſentat. Scimus, quod Tridentinum ait, Imaginibus nullam ineſſe virtutem intrinſecam, nihilque

que ab iis esse petendum, aut sperandum, sed a protypo, quod nobis exhibent. Dicuntur quidem Imagines quædam miraculosæ, sed tota virtus provenit a DEO.

Prop. 26.

Laus, quæ defertur Mariæ ut Mariæ, vana est.

Observ. Laus, quæ defertur aliis sanctis, non est vana: ergo neque laus, quæ defertur Mariæ; nam etiam in quantum Maria, est persona sancta, imo sanctior omnibus sanctis, Angelis & hominibus, gratia plena, ut ab Angelo prædicatur. Neque destituitur hæc laus, honor, & cultus fine optimo; quia est utilis ad impetrandum patrocinium & intercessionem apud DEUM. Quapropter tota Ecclesia Mariam honorat cultu, quem Græci *Hyperduliam* vocant, altiore scilicet, quam reliquis sanctis deferatur: neque cultus iste est civilis, sed religiosus, quia exhibetur Mariæ propter excellentiam sanctitatis; estque actus virtutis supernaturalis, atque conformis voluntati DEI, qui in sanctorum suorum honoribus honoratur: prout dicit S. Bernardus: *totis medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, & votis omnibus hanc Mariam veneremur; quia sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariam.*

Laus Mariæ non est vana.

Maria jam in primo instanti immaculatæ suæ conceptionis fuit gratia plena, &, ut ostendit Suarez *tom.* 2 *in 3 p. c. 4* gratiam & merita singulis vitæ instantibus diu noctuque in immensum adeo multiplicavit, ut omnes omnium sanctorum gratias & merita simul sumpta superaret: ac proin non desint graves Theologi, qui doceant, eam maternitatem DEI, qua sublimius donum creatum, excepta unione hypostatica, non est datum sub cœlo, de condigno fuisse promeritam, ad quod tamen meritum requiritur proportio geometrica cum præmio. Talis cum sit Maria ut Maria, non nisi impudentissime dici potest, laudem, quæ defertur Mariæ ut Mariæ, vanam esse, cum etiam ut Maria sanctitatem omnium sanctorum (Christo semper excepto) sit supergressa, atque innumeri homines potens ejus apud DEUM patrocinium sint experti, ut proin merito canat Ecclesia: *dignare me laudare te Virgo sacrata.*

Prop. 27.

Falsum.

Valuit aliquando Baptismus, hac forma collatus, in nomine Patris &c. prætermissis illis: ergo te baptizo.

Observ. Cap. Si quis de Bapt. Alexander III ait: *si quis puerum in aqua immerserit in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti,*

ſancti, *& non dixerit: ego te baptizo, non eſt baptizatus.* Exprimenda enim eſt actio Miniſtri; prout Florentinum docet: *ſi exprimatur actus, qui per Miniſtrum exercetur, cum ſanctæ Trinitatis invocatione, perficitur Sacramentum.* Et quare alias non ſufficeret poſitio ſolius actionis in reliquis etiam Sacramentis, quin dicatur, *ego te confirmo; ego te abſolvo &c.?*

Accedit continuus uſus, praxis, traditio, & perſuaſio Eccleſiæ; quamvis enim legantur baptizaſſe nomine Chriſti, tamen præſumi poteſt, quod etiam Patrem & Spiritum S. expreſſerint, & in nomine Chriſti baptizarint, hoc eſt, baptismo Chriſti, ſeu a Chriſto inſtituto: vel tandem dicendum erit, quod ex ſpeciali diſpenſatione Divina baptizarint tantum in nomine Chriſti.

Prop. 28.

Valet Baptiſmus collatus a Miniſtro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi obſervat, intus vero apud ſe reſolvit: non intendo facere, quod facit Eccleſia.

Obſerv. At Trid. S. 7 can. 11: *ſi quis dixerit, in Miniſtris, dum Sacramenta conficiunt, non requiri intentionem ſaltem faciendi, quod facit Eccleſia, anathema ſit.* De fide igitur eſt, quod Miniſter debeat habere intentionem ſaltem faciendi, quod facit Eccleſia.

Verum Catholici quidam DD. cum Sylveſtro, Paludano, Catharino, quem ſpeciali libello defendit Hyacinthus Serry, diſtinguunt inter intentionem, *materialiter* faciendi, quod facit Eccleſia, & inter intentionem *formaliter* id faciendi; illam requiri a Trid. non autem iſtam. Sed Trid. ex communiſſima Theologorum etiam hanc requirit, videlicet non ſufficere velle ponere materiam & formam, ſeu ritum externum, quod eſt velle materialiter facere, quod facit Eccleſia, ſed etiam id velle in ordine ad Sacramentum, quod Chriſtus inſtituit, vel in ordine ad conferendam gratiam, vel ponendas actiones, ut *de ſe* aptas ad collationem gratiæ, licet hic & nunc propter obicem (e. g. in matrimonio) non conferatur. Alias enim, ſi lector menſæ præſente pane legeret verba conſecrationis, vere conſecraret, vel ſi mater aqua lavaret a ſordibus corporis infantem, dicens, Lavo te in nomine Patris &c. vere illum baptizaret.

Requiritur intentio Miniſtri.

Requiritur igitur, ut velit agere ceu Miniſter Chriſti, vel nomine Chriſti. Ut autem Miniſter agat nomine ſui principalis, debet habere intentionem internam agendi ejus nomine; alias non agit ut Miniſter aut legatus nomine principalis, ſed nomine pro-

prio. Sane, ſi procurator, conſtitutus, ut nomine principalis ſui ineat matrimonium, non ag[illegible] ut procurator, ſi interne nolit agere nomine ſui principalis, li[illegible] ritum externum obſervet.

Et hinc in hac theſi confixa eſt ſententia Catharini, aliorumque, qui dicunt, ſufficere intentionem materialiter faciendi, quod facit Eccleſia; nam in caſu theſis damnatæ baptizans omnem ritum externum obſervat, & ſic materialiter facit, quod facit Eccleſia; ſed quia non intendit id facere, non vult formaliter facere, quod facit Eccleſia, & propterea proſcripta eſt theſis.

Hæretici & etiam gentiles, quando baptizant, præſumuntur habere intentionem, appretiative fortiorem ac prævalentem, faciendi formaliter, quod DEUS inſtituit, vel quod facit vera Eccleſia, aut quod Catholicos facere ſciunt, vel quod per tale miniſterium facere debent, & ſic ſaltem implicite, formaliter tamen, volunt facere, quod facit vera Eccleſia; licet privato errore laborent, cui tamen ſuam intentionem non cenſentur ita alligare, ut non oppoſitam prævalentem habeant ſaltem implicite, aut virtualiter, quia ſaltem volunt, quod DEUS vult, eos per talem ritum velle, vel in quantum prodeſſe poſſit baptizando.

Prop. 29.

De ſummo Pontifice.

Futilis & toties convulſa eſt aſſertio de Pontificis Romani ſupra Concilium Oecumenicum auctoritate, atque in fidei quæſtionibus decernendis, infallibilitate.

Obſerv. Futilis, & toties convulſa eſt hæc impudens propoſitio. Futile ne dicas, quod totus prope tenet orbis Catholicus, quod ipſa Divina non obſcure pronuntiant oracula. Chriſtus, fundaturus Eccleſiam, Petro tanquam fundamento eam inædificavit, *ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* Illum paſtorem conſtituit, *paſce oves meas.* Epiſcopi, etiam in Concilio congregati, non deſinunt eſſe oves. Petro dedit claves cum plena ſolvendi atque ligandi poteſtate: *Tibi dabo.* An amittit illas in Concilio?

Video tamen, quantum ad infallibilitatem ſpectat, eam a Catholicis DD. diverſimode propugnari; alii requirunt conſenſum majorum Paſtorum illius gentis, in qua fidei controverſia agitatur: alii acceptatione ſunt contenti: alii cum Hyacintho Serry *de Romano Pontifice in ferendo de fide moribusque judicio falli & fallere neſcio:* & in *Diſſertatione Apologetica* contra Aloyſium Lucinum

cinum, exigunt Cardinalium judicium & consensum, maturam ac diligentem rei discussionem, preces publicas: verum hæc ad infallibilitatem Pontificis in fidei & morum definitionibus vel non absolute sunt necessaria, vel præsumendum est, ea nunquam omitti, prout de facto nunquam omittuntur. Alii denique, iique plurimi docent, Papam in definiendis fidei morumque quæstionibus, ex providentia Christi & promissa assistentia Spiritus S. etiamsi solus decidat esse absolute infallibilem, quando loquitur ex cathedra, seu quando alloquitur Ecclesiam, eique aliquid credendum proponit: alias enim tota Ecclesia in re gravissima induceretur in errorem, cum Pontifici obedire debeat. Ecclesia autem ex promissis Evangelicis errare non potest.

Materia ista est amplissima; mille libris tractata, & ego ipse pro tenuitate mea, sæpius de illa quoad utrumque caput disserui, uti, quando Concilium Constantiense & Basileense exposui &c. Hoc certum, insolentem thesin confixam vel ex turpi ignorantia, vel ex insigni malitia esse profectam, dum eam assertionem futilem & toties convulsam appellare non veretur.

Prop. 30.

Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere & docere, non respiciendo ad ullam Pontificis Bullam.

Observ. Quamvis maxima sit S. Augustini in Ecclesia auctoritas, præsertim in iis, quæ de gratia scripsit, non tamen usque adeo tanta, ut definitioni sedis Apost. anteferri aut coæquari possit; neque enim, prout Petro & ejus successoribus, in doctrina fidei & morum promissa ei fuit Spiritus S. assistentia atque infallibilitas. Quapropter Bullas Pontificias non oportet ad verba Augustini, sed Augustini verba ad verba Bullæ, ejusque clarum sensum oportet sumi. De Authoritate S. Augustini.

Neque dicas doctrinam S. Augustini ab Ecclesia universim esse canonizatam; nam ea sunt approbata, quæ habentur in Epistola Cœlestini I ad Episcopos Galliæ apud Prosperum in fine ejus operum: 1 videlicet, quod in prævaricatione Adami omnes amisserimus facultatem expeditam ad salutaria. 2 Quod nemo sit per se bonus, nec possit sine gratia perseverare. 3 Quod nemo bene utatur libero arbitrio, nisi per Christum. 4 Quod omnes motus bonæ voluntatis sint a DEO. 5 Quod gratia non solum valeat ad peccatorum remissionem, sed etiam ad ea vitanda. 6 Quod gra-

tia Christi non solum illuminet intellectum, sed etiam immediate moveat voluntatem. 7 Quod non solum det facile posse, sed etiam simpliciter posse. Additque idem Cœlestinus Papa in eadem Epistola: *profundiores partes quæstionum, quas pertractarunt Augustinus & alii, qui hæreticis restiterunt, sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus astruere.*

Et ipse Aug. l. de dono persev. c. 21 ait: *neminem velim sic amplecti omnia mea, ut me sequatur, nisi in iis, in quibus me non errare perspexerit; nam propterea facio nunc libros, in quibus opuscula mea retractanda suscepi; ut nec me ipsum in omnibus me secutum esse domonstrem.* Interpretes etiam S. Scripturæ non raro ab Augustini expositione recedunt, e. g. dum Jacobum & Davidem a mendacio excusat &c. Certe sunt in Augustino aliquæ expressiones difficiles, de quibus dici potest, quod Petrus de epistolis Pauli, quod homines indocti (hæretici) iis abutantur ad suam perditionem, prout Calvinus & Jansenius fecerunt.

Gelasius Papa, sicut etiam alii Pontifices, approbavit doctrinam Augustini generice, sicut doctrinam Cypriani, Hilarii, Hieronymi, & aliorum Patrum, quin singulas sententias approbaret. Certe in libris Cypriani extat ejus doctrina de Baptismo, ab hæreticis collato. Igitur Gelasius authenticos libros ab apocryphicis & supposititiis auctorum libris secrevit, quin singula contenta approbaret. Qui agrum laudat, non omnia quæ sunt in agro laudat.

Prop. 31.

Bulla Urbani VIII In Eminenti est subreptitia.

Bulla Urbani VIII.

Observ. Bulla hæc, anno 1641 edita, relata constitutione Pii V & Gregorii XIII. quibus 49 Michaelis Baji propositiones profligantur, eosdem errores rursus damnat, simulque librum Jansenii, quem *Augustinus* inscripsit, prohibuit.

Hanc Bullam, cujus initium *In Eminenti*, Bajani & Jansenistæ exosi, nihil non moverunt, ut aliquamdiu in Belgio suspenderetur, ut vel revocationem illius vel moderationem obtinere possent. Hoc cum evincere non possent, Bullam obreptitie obtentam dicebant, a Jesuitis per expositionem falsi, quod videlicet propositiones damnatæ extent in scriptis Baji & Jansenii in sensu damnato.

Quam autem hoc a veritate sit alienum, ex propria Urbani Pontificis confessione elucet, dum in Bulla ait, ex matura ac diligenti libri (Jansenii) lectione compertum sibi, in eo multas propositiones Baji, a dictis Pontificibus proscriptas contineri, & magno

cum Catholicorum ſcandalo, & Sedis Apoſt. contemptu eas defendi.

Et quis credat, Pontificem, dum loquitur ex cathedra, prout facit, dum propoſitiones aliquas tanquam fidei aut bonis moribus contrarias publice damnat, Decreto, ad totam Eccleſiam directo, ita oſcitanter id facere, ut obrepi ſibi permittat, aut falſæ expoſitioni acquieſcat? Conſtat certe, materiam prius tum a S.R.E. cardinalibus, tum aliis viris doctiſſimis, tum etiam ab ipſo Pontifice, magna diligentia diſcuti, examinari, ac ponderari, invocato etiam Divino auxilio, antequam ad ſententiam condemnatoriam deveniatur.

Cum ergo tunc ex cathedra tanquam Pontifex, & Magiſter a Chriſto conſtitutus, alloquatur doceatque Eccleſiam, prohibendo ſub cenſura Eccleſiaſtica, tales propoſitiones docere & tenere, ex aſſiſtentia Spiritus S. promiſſa, eſt omnino infallibilis. Quantæ ergo impudentiæ & temeritatis eſt, talem Apoſtolicam ſententiam ſubreptionis arguere?

Poſtquam Alex. VIII has 31 Propoſitiones recenſuit, eas tanquam *temerarias, ſcandaloſas, male ſonantes, injurioſas, hæreſi proximas, hæreſin ſapientes, erroneas, ſchismaticas, & hæreticas reſpective*, damnavit, prohibuitque, ita, ut quicunque illas, aut conjunctim, aut diviſim, docuerit, defenderit, ediderit, aut de illis etiam diſputative publice aut privatim tractaverit, niſi forſan impugnando, ipſo facto incidat in excommunicationem Pontifici reſervatam.

Inſuper diſtricte & in virtute S. obedientiæ, & ſub interminatione Divini Judicii prohibet, ne quis prædictas propoſitiones aut aliquam ipſarum in praxin deducat.

§. 6.

De aliis Propoſitionibus proſcriptis.

Idem Alexander VIII Pontifex duas alias inſuper Propoſitiones proſcripſit, nimium laxas. Prima ſic habet: *Bonitas objectiva conſiſtit in convenientia objecti cum natura rationali, formalis vero in conformitate actus cum regula morum. Ad hoc ſufficit, ut actus moralis tendat in ultimum finem interpretative. Hunc homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decurſu vitæ ſuæ moralis.*

6. Theſis falſa de amore DEI.

Hanc thesin damnavit tanquam hæreticam, utpote quæ per ultima verba aperte & immediate est opposita veritati revelatæ; cum dicatur Jo 3: *qui non diligit, manet in morte*, & Marci 12: *Diliges Dominum DEUM tuum ex toto corde tuo &c.* Neque sufficit dicere, hoc intelligendum de dilectione virtualiter & interpretative tali, inclusa in observatione mandatorum DEI; nam verba adeo clara dilectionem DEI formalem & proprie dictam manifeste requirunt, prout omnes boni Theologi facile agnoscunt. Dein inter reliqua DEI mandata est etiam mandatum deligendi DEum, & quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute, imo hoc est primum & maximum mandatum; qui ergo DEUM ita non diligit, non observat mandata DEI. Sicut ergo ad salutem requiritur, ut sæpius eliciatur fides & spes formalis, ita a fortiori requiritur, ut sæpius eliciatur actus charitatis DEI formalis, quæ est Regina omnium virtutum. Neque lex Divina positiva duntaxat id exigit, sed etiam naturalis, lumine rectæ rationis cordibus inscripta. Videantur, quæ de hac dilectione dicta sunt ad propos. 1 ab Alex. VII damnatam.

De peccato Philosophico.

Altera ab Alex. VIII confixa propositio est hæc: *Peccatum Philosophicum seu morale est actus humanus, disconveniens naturæ rationali & rectæ rationi: Theologicum vero & mortale est transgressio libera Divinæ legis. Philosophicum, quamvis grave, in illo, qui DEUM ignorat, vel de DEO actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa DEI, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam DEI, neque pœna æterna dignum.*

De hac propositione tractatum fuit *Part. VIII lib. 3 cap. 24 & Part II c. 1 n. 18.* Primæ duæ partes hujus thesis continent definitionem peccati Philosophici & Theologici; quæ, cum sit conditionata (*si detur*) non fuit damnata. Tertiam damnavit Pontifex, aitque, illam noviter ex orco emersisse; quia videlicet Arnaldus eandem inde extraxit; quia eandem, tam turpiter vestitam, nemo docuit.

Et hinc illam, sibi oblatam, merito damnavit Pontifex, quia, prout jacet, supponit dari, aut dari posse peccatum mere philosophicum, quod est falsum; cum sit aut metaphysice aut saltem moraliter impossibile; quia hoc ipso, quod aliquid cognoscatur tanquam disconveniens naturæ rationali & rectæ rationi, hoc ipso cognoscitur etiam ut disconveniens voluntati supremi legislatoris; accedit, quod non distinguat inter ignorantiam vincibilem & invincibilem &c. *vid. l. c.*

ARTI-

ARTICULUS II.

DE STATU POLITICO ITALIÆ SÆCULO XVII.

§. I.

Salutiæ ad Sabaudum. Bellum Montferratenſe, Uſcochium, Valtelinum, Mantuanum, Pedemontanum. Lis de tutela Ducis Sabaudiæ, & urbe Caſtro.

Flagrantibus civilibus Galliæ turbis Carolus Emmanuel Dux Sabaudiæ Marchionatum *Salutiarum* occupaverat, cuſo numiſmate, cui hæc vox erat inſcripta: *Opportune.* Pacta regno quiete Henricus IV Galliæ Rex Salutias repetiit; cumque Dux nollet reſtituere, Galli mox paucas Ducis urbes & arces munitas expugnarunt, procuſa pariter, ut reſponſum darent, moneta cum hac inſcriptione: *Opportunius.* Lis tandem transactione finita. Pro aliis terris, Franciæ ceſſis, relictus Duci Marchionatus, clavis Italiæ. 7.

Anno 1613 Bellum Monferratenſe erupit, a Carolo Emmanuele Duce Sabaudiæ ſuſceptum, cujus hæc erat occaſio. Franciſco IV Duce Mantuæ & Montis Ferrati hoc anno absque liberis maſculis defuncto, Ferdinandus ejus frater, exuta Romana purpura, ſucceſſit, ſimulque tutelam Mariæ neptis ſuæ, ſibi attribuit. Sabaudus hoc in præjudicium filiæ ſuæ, quam Franciſcus viduam (Mariæ matrem) reliquerat, cedere ratus, antiquas ſimul prætenſiones Domus Sabaudicæ in Montferratenſem Marchionatum

Bellum Monferrat.

natum allegavit, videlicet ex Jolanthæ pactis nuptialibus. * Difficillimum insuper Carolo Emmanueli celsiorum spirituum Principi accidit, Monferratenses regiones, quæ magnam Pedemontii partem complexæ ad ipsas ferme Taurini portas se se exporrigerent, terrasque Ducis variis in locis intersecarent, in alienis manibus cernere; cumque ex altera parte faciem Europæ circumspiceret, videretque, Imperatorem remotum, & turbis Germanicis involutum, minorennitatem Regis Christianissimi, turbis pariter domesticis impediti, Regem Catholicum pacis amantem, Principes Italiæ tranquillitati suæ acquiescentes, tentandum aliquid ratus, Trinum, Albim, S. Damianum occupavit.

Verum opinione sua fuisse deceptum eventus ostendit; nam & Veneti, & Mediolani Gubernator, & Francia, a Ferdinando implorati, auxilia spondebant. Quare loca intercepta restituit. Adduci tamen non potuit, ut, quod Hispania petebat, copias dimitteret; sed dimisso legato Hispano vellus aureum restituit, asserens, nolle se vinciri catenis Philippi.

Exarsit proin bellum Hispanum inter & Sabaudum, per biennium continuatum, quod tandem anno 1615, dum Gubernator Mediolanensis Aptum obsideret, conciliatoribus Papa & Rege Franciæ in pacem est mutatum; ea quidem lege, ut Sabaudus relinquat Mantuano Montisferrati ditiones, salva actione civili in
Pax. curia Imperiali. Mantuanus recipiat subditos, Sabaudi partes secutos: loca ultro citroque abrepta restituantur: Sabaudus pro securitate suorum statuum non retineat ultra quatuor cohortes ex Helvetis, & totidem ex suis subditis, reliquas vero copias dimittat: Catholici Regis exercitus provinciis Sabaudi decedat: &, si hic abdicatis copiis invaderetur, Gallia armata manu assistat.

Nulli

* *Jolantha I hæres Montisferrati ex Andronico II Palæologo, Imperatore Constantinopolitano, conjuge suo, genuit Theodorum Palæologum Montisferrati Marchionem. Hujus filia, Jolantha II Aymoni Comiti Sabaudiæ nupta anno 1330 pactis nuptialibus inseruit, ut, si progenies mascula Palæologorum deficeret, ex hoc matrimonio descendentes Comites Sabaudiæ succederent in Marchienatu Montferratensi. Cum igitur Comites & Duces Sabaudiæ ex hac Jolantha descendant, prætensionem suam post annum 1533, quo Joannes Georgius Palæologus sine masculis obiit, formant. Sed reliquit Joannes Georgius filiam Margaretham, nuptam Friderico II primo Mantuæ Duci, cui Carolus V Montferratum in feudum concessit, protestante Duce Sabaudiæ & Marchione Salutiarum*

Nulli contrahentium parti ſatis pax iſta placuit, primo, quod veniam dare oporteat rebellibus ſubditis, alteri, quod creſcere non liceat, tertio, quod Aſti obſidionem ſolvere debeat. Certe Inojoſa Mediolani Gubernator revocatus eſt, & novus, Petrus Toletanus, non ſatis e dignitate Hiſpana fuiſſe transactum, dicebat. Unde pax illa bello ſimilis videbatur, tracto etiam ab Hiſpanis in partes Nemoroſio Duce Sabaudiæ Principe: Emmanueli vero ſuccurrente Lediguerio.

Sopito hoc bello, aliud anno 1616 erupit Venetos inter & Ferdinandum Styriæ Archiducem propter *Uſcochios*, Croatiæ & Dalmatiæ Auſtriacæ populum, rapto vivere aſſuetum. Vicinos equidem is Turcas maxime infeſtat, ad Chriſtianos tamen etiam non nunquam rapaces manus extendit: prout hoc tempore triremem Venetam diripuit, cæſo ſenatore aliisque, quos in eadem invenerat. **Bellum propter Uſcochios.**

Quamvis autem ſub protectione Domus Auſtriacæ ſint Uſcochii, libertatem tamen a tributis, & hoſpitatione militum affectant, nullumque patiuntur ſibi Præfectum imponi. Veneti nihilominus, eos non ſatis compeſci exiſtimantes, Gradiſcam, permunitam in Carniola urbem Auſtriacam aggreſſi ſunt, interceptis aliis quibusdam locis.

Gubernator Mediolanenſis & Nuntius Pontificius omni ope adlaborarunt, ut Veneti cœptis deſiſterent, & pax alma reduceretur: quæ tandem anno 1617 in Iſtria fuit compoſita.

Cum pax Aſtenſis executione deſtitueretur, poſtulante Hiſpano, ut Sabaudus prius exercitum dimitteret, hoc vero exigente, ut Hiſpanus prius Pedemontio decedat, bellum recruduit. Hiſpanis acceſſit Dux Nemoroſius, ſed damno ſuo non levi: Lediguerius vero, contra Regis Franciæ voluntatem, 8000 Gallorum Carolo Emmanueli in Pedemontium ſuppetias adverſus Hiſpanos attulit.

Captum aſſultu anno 1617 S. Damianum, & Alba, quam 7000 Hiſpanorum, imminente Duce cum Lediguerio, deſeruerant Hiſpani vero Vercellas occuparunt. Ticini tum rurſus pax inita, & Aſtenſis confirmata, conciliatoribus Cardinale Ludoviſio nomine Pontificis, & Marchione Bethunio Franciæ Regis legato. Juſſa pars utraque intra menſem ablata reſtituere, & in proprias terras migrare, manumiſſis a Duce copiis. Archidux Ferdinandus Segnam legionem Germanorum mittet, quæ Uſcochiorum rapinas compeſcat, miſſis 133 familiis in exilium.

Bellum Valtelinum. Ab anno 1617 Italiam motus Vallis Telinæ concussere, Venetis, Mediolano, Pontifice, quin & Gallia, & Hispania, & Helvetia in partem venientibus. Visus est Hispanus huic Italiæ clavi inhiare, ut faciliorem cum Germania communicationem sortiretur. Certe Fontânus Gubernator Mediolanensis Regi suo scripsisse fertur, si Italiam velit habere constrictam, Finariam Monacum, Clavennam cum Valle Telina esse comparandam.

Quia autem Genuenses erant Hispanorum socii, & Dux Sabaudiæ se læsum ab eis credebat, pariter bello involuti sunt: &, cum timeretur, ne Hispani in Italia se magis extenderent, varia cum Italiæ Principibus Gallia iniit fœdera, præsertim cum Duce Sabaudiæ tractatum Susanum.

Mantuanum. Anno 1626 obiit Ferdinandus Gonzaga, Dux Mantuæ & Montisferrati, nulla relicta prole, æt. 39, reg. 14. Successit igitur frater Vincentius II, qui tamen vix anno regiminis exacto fratres secutus est; nam tres successive fratres imperarunt, sed omnes sine prole mascula obierunt; unde de successione magna orta est contentio, quin & bellum, summis Europæ Principibus in partem venientibus. *Vid. Germ. & Gall.*

Successit tandem Carolus Gonzaga Dux Nivernensis, qui in Gallia sedem fixerat, ex altera gentis Gonzagæ linea descendens, opponentibus se Hispano, Sabaudo, & ipso Imperatore, donec causa per pacem Ratisbonensem fuit finita. (*vid. Germ. & Gall.*)

Anno 1630 Urbanus VIII Papa in Consistorio Cardinalibus, Electoribus Ecclesiasticis, & Magno ordinis Melitensis Magistro contulit titulum *Eminentissimi*, exclusis ab eo jure omnibus aliis ecclesiasticis. Hæc tamen ordinatio non omnibus placuit, præsertim Duci Sabaudiæ & Venetis, qui ad Cardinales adhuc titulo *Illustrissimi* usi sunt, in Italia passim vulgari inter Nobiles.

Obit Car. Emmanuel. Idem annus de mundi theatro, in quo celebrem actorem egit, abstulit *Carolum Emmanuelem* Ducem Sabaudiæ, Principem, quam parvum corpore, tum magnum animo, tota propemodum vita bellis exercitum, quæ aut intulit, aut repressit, jam Cæsari, jam Gallo, jam Hispano, jam Mantuano hostis, prout, ut se extenderet, visum fuit opportunum: obiit anno ætatis 69, regiminis 50, *Magni* cognomentum promeritus. Ex Catharina, Philippi II Hispaniarum Regis filia, successorem in provinciis, a Gallis ferme occupatis, reliquit *Victorem Amadeum* I, qui bello Suecico in Germania furente cum Rege Galliæ & Parmensi armorum societatem adversus Hispanos pactus est.

Ge-

Geſtum itaque rurſus bellum in Italia ab anno 1635. Ad Buſſarolam Hiſpani prælio victi ſunt. Sed, quia pacto convenerat, ut tantum terrarum Galliæ in Sabaudia accederet, quantum Victori Amadeo in Mediolanenſi agro accreſceret, Dux, qui neque Hiſpaniam, neque Galliam augeri volebat, lente incedendum putavit. Unde non magnus erat victoriæ fructus. Quin imo victores in Pedemontium ſe recipere fuerunt coacti, affluentibus Mediolano & Neapoli copiis. Bellum.

Anno 1637 obiit Victor Amadeus I Dux Sabaudiæ, æt. 51, regiminis 7. Ex Chriſtina conjuge, Ludovici XIII ſorore, reliquit Franciſcum Hyacinthum, qui ſucceſſit, ſed anno vertente funus erat. Succeſſit igitur fratri *Carolus Emmanuel II* quadrimus. Aloyſia ſoror Mauritio patruo ſuo, qui prius fuerat Cardinalis, Jolanta Duci Parmenſi, Adelhais, natu minima, Ferdinando Mariæ Electori Bavariæ nupſit.

Sed magna orta eſt controverſia, quis pupillorum tutelam gereret. Mauritius & Thomas, patrui illam ſibi, ceu proximi agnati, vendicabant: erantque ab Imperatore in hoc munere confirmati; ſed Chriſtina mater, auxilio fratris Ludovici prævaluit, & illico fœdus cum Gallia confirmavit. Dux vero Parmenſis, hortante Pontifice, & comminante Hiſpano, ab eodem receſſit. Lis de Tutela.

Anno 1639 inter Thomam Principem & Leganium, Mediolani Gubernatorem, tractatum eſt, ut Galli ex Italia pellantur, Principibus Sabaudiæ tutela nepotis committatur, cum adminiſtratione ſtatuum, atque mox Jurea, Verva, Chiva, Montallerium, Quierum &c. Principi Thomæ ſe dediderunt, quin & ipſum Taurinum, cui Cardinalis de Valette (filius Ducis Eſpernonii) cum Gallis ſuis ſe incluſerat. Chriſtina vero vidua cum liberis ſuis in Galliam profugit. Thomas Princeps

Miſit Richelius in Italiam Harcurio Duce exercitum, qui ad Quierum Thomam & Leganium prælio vicit, ac brevi etiam ad Taurinum, quod victor ingreſſus eſt, Chriſtina mox redeunte.

Tandem anno 1641 pax inita. Confirmatur maſcula ſucceſſio in Sabaudia & Pedemontio. Rex reſtituet omnia loca, quæ occupaverat, ſi Hiſpanus idem faciat. Nullam cum hoc inibit pacem, in qua Principes non ſint comprehenſi. Conſentit in nuptias Mauritii Cardinalis cum Aloyſia, eique Vicariatus Comitatus Niſſæni traditur, Thomæ vero Principi Eperodiæ, ſeu Jureæ & Biellenſis provinciæ. Chriſtina maneat tutrix ſui filii Caroli Emmanuelis,

& Gubernatrix provinciarum. Thomas ex ſocio Hiſpanorum factus hoſtis, ex hoſte Gallorum eorum Ductor.

Thomas, quem dixi, magni Principis Eugenii avus, novam Domus Sabaudicæ lineam fundavit, quam *Carignanam* appellant, & per nuptias cum Maria Borbonica ex Domo Condæa, ultimi comitis Sueſſionenſis filia & hærede, Sueſſionis comitatum adeptus eſt. Unde duplex dein linea eſt orta, *Carignana*, & *Sueſſionenſis*, quæ tamen poſterior in Principe Eugenio, ejusque nepote & pronepote fuit extincta.

Lis de Caſtro. Anno 1643 poſt diuturnas de Ducatu *Caſtro* contentiones, quæ in bellum exarſerunt, ſancita eſt pax inter Urbanum VIII ſummum Pontificem & Ducem Parmenſem. Ducatum hunc Paulus III Petro Aloyſio Farneſio cum Parma & Placentia clientelari jure poſſidendum dederat. Odoardus I eundem Monti Pietatis Romano oppignoraverat; cumque creditum non reſtitueretur, Urbanus VIII eundem ad ſe traxit. Verum, cum & Veneti, & Dux Florentiæ, ac Mutinæ Parmenſi aſſiſterent, Urbanus Papa anno 1643 ea, quam dixi, pacificatione eundem reſtituit; ſub onere tamen homagii, præſtandi Pontifici. Anno 1649 iterum in Pontificis manus recidit, Caſtrumque urbs diruta, & Epiſcopatus Aculam (*Aquapendente*) translatus, poſtquam Epiſcopus, Caſtrum deſtinatus, in itinere fuit interfectus. Anno 1650 Ducatus Caſtri cum dominio Romanæ Eccleſiæ directo fuit conſolidatus. Agebatur quidem anno 1664 de Ducatu reſtituendo Parmenſi Duci, ſed Camera Apoſtolica in poſſeſſione manſit; quamvis etiam hoc ſæculo lis rurſus fuerit mota, donec Cæſar anno 1738 prætenſionis perſecutioni renuntiavit.

Anno 1648 continuato bello Inſubrico, Galli cum Mutinenſi Cremonam oppugnarunt, ſed conatu irrito; Hiſpanis in ſubſidium accurrentibus.

§. 2.

Seditio Neapolitana. Captivitas Guiſii. Amiſſa Candia. Seditio Meſſinenſis. Caſſini ſyſtema de cometis. Victoriæ Venetorum de Turcis. Pax Taurinenſis, Carlovicenſis. Cœptum bellum ob ſucceſſionem Hiſpanicam.

Seditio Neapol. *Seditio Neapolitana* priori anno cœpta, hoc anno eſt continuata. Novi vectigalis impoſitio plebem in rabiem egit, cui ducem ſe præbuit Aniellus quidam, ultimæ fæcis homo. Auditæ voces

infru-

infrunitæ per urbem discurrentium: DEUS conservet Regem, malos autem Præfectos auferat Diabolus. 60 Palatia dicuntur in cineres redacta. Arcosius Prorex immittit militem in furentes; plateæ sanguine natant. Inter alios cadit Aniellus.

Guisius, qui tunc Romæ versabatur in causa sui matrimonii dissolvendi, audita seditione, occultis nuntiis suadet populo, ut Rempublicam formet, & protectionem Galliarum Regis imploret: pro se autem non aliam auctoritatem in nova Republica Guisius petiit, ac Princeps Auriacus in unitis Belgii provinciis obtineret. Non abnuit populus.

Quare Guisius Neapolin abiit, in turbido, quod ajunt, piscaturus. At simul Joannes Austriacus urbem subiit cum copiis, quæ una manu facem, altera nudatum ensem gestabant, simulque ex arce in urbem fulminatum. Cives correptis armis in plateis dimicabant. Nobiles vero, adversus plebem irritati, cibaria, ne in urbem deveherentur, interclusere. Summa erat rerum penuria, & extrena calamitas. Guisius in urbe receptus, velut tutelaris genius, atque civium Præfectus proclamatus. Verum, cum Gallia tarde & parce militem & argentum submitteret, defensioni impar, ab Hispanis captus in Hispaniam abductus est, de capite jam sollicitus, cui coronam propediem imponendam crediderat. Guisii fata.

Quatuor annis detentus in Hispania, ad preces Lotharingiæ Ducis libertati est restitutus: seditio vero, adveniente novo Pro-Rege sopita, confirmatis Neapolitanorum privilegiis.

Insigni interea virtute Veneti bellum adversum Turcas prosequebantur, relatis non paucis de iis navalibus victoriis. Eminere inter illas videtur, quam intra ipsas Dardanellas anno 1655 reportarunt, & anno 1657 ad Chium.

Continuato autem in Italia Gallos inter & Hispanos bello, Dux Mutinæ Valentiam ad Padum Hispanis anno 1656 eripuit. Quo Principi Thomæ, qui Galliæ copiis præfuerat, Taurini mortuo, successerunt filii, Emmanuel, & Eugenius Mauritius, Magni Eugenii pater, & ille quidem natu major Carignanam lineam propagavit, hic vero Suessionensem.

In annum 1662 inciderunt dissidia inter Alex. VII Pontificem & Lud. XIV propter violatum a Corsis Romæ præsidiariis Crequium, Oratorem Galliæ, quas in Gallicis perstrinxi.

Creta amissa.

Anno 1669 Veneti amiserunt *Candiam* post 24 annorum bellum, cum Turcis gestum. Victores initio Veneti, in Hellespontum usque, Dardanellas, & Propontidem victorias suas protenderunt. Denique, cum Christiani Principes, inter se bellis collisi, subsidia non mitterent (præter 6000 Gallorum) numero victi, non virtute, nobilissimam Insulam amiserunt, *Suda* & *Spinalonga* exceptis, quæ primum anno 1715 perierunt.

Anno 1672 Sabaudiæ inter Ducem & Rempublicam Genuensem pace inita, finitum est bellum, quod propter finium controversias erat exortum.

Seditio Messana.

Secuta est vehemens *seditio Messinensis*; cum enim Gubernatores severius, accisis senatorum privilegiis, imperare viderentur, civitas tota arma corripuit, accitis etiam ex Gallia copiis: Gubernator beneficii loco habere debuit, quod fugere licuerit. Commissum subin Gallos inter & Hispanos, ex Catalaunia advectos, navale prælium, quo isti in fugam acti sunt.

Exspectatione eventus suspensæ hærebant aliæ civitates Siciliæ. Gallica præsidia Messinæ sunt recepta; quæ tamen ita in ea versabantur, ut cives aversarentur defensores suos. Fames premebat, Hispanis commeatum intercludentibus. Reversuri ad pristinum Dominum vindicem seditionis formidabant. Integræ classes adversæ in aquis Siculis depugnabant.

Tandem vero anno 1678, ubi Gallia vidit, hanc expeditionem plus impensarum, quam emolumenti & spei afferre, Fevilladæ mandavit, ut deserta Messina Gallos in patriam reducat. Ille, simulata expeditione magni in rem momenti, Gallos omnes, etiam ægros, navibus imposuit, & cum paulum a littore remota fuisset classis, per litteras civitati denuntiat, se in Galliam rediturum. Tum vero Messinenses, protensis manibus & elatis clamoribus, rogitabant, ne se desertum, & Hispanorum iræ expositum iret. Sed aliud facere non poterat, nisi, quod aliquot centenos in naves reciperet, reliquis suo fato relictis. Hispani in urbem recepti, auctoribus seditionis, qui supererant, plexis, reliquis veniam dederunt.

Cometa.

Anno 1680 mense Decembri apparuit cometa, tanta magnitudine, qualem vix unquam videre fuit. Qua occasione *Cassinus* Italus, Astronomus clarissimus, proposuit suum systema de regulari periodico reditu cometarum, ac proin docuit, prædici posse eum recursum, sicut eclypses solis aut lunæ, vel alia astrorum phænomena. Quæ sententia, si esset vera, dissolveret plures de

come

cometis dubitationes, eximeretque rudibus vanam perſuaſionem, a cometis mali quidpiam portendi.

Anno 1683 cum Vienna depulſus eſſet Turca, fœdus eſt contractum Cæſarem inter, Polonum, & Venetos; & illi quidem in Hungaria, atque ad Boriſtenem inſignes ei clades intulerunt, Veneti vero varias Inſulas & loça maritima ſunt adepti, prout etiam anno 1686 ad Nauplias inſignem victoriam. Præmium fuit Peloponeſus, tota propemodum expugnata, & anno ſequenti Athenæ. Anno vero 1689 Turcæ navali pugna rurſus victi. Certe inſignis hæc fuit Reipublicæ gloria, quod ſola ſuis viribus hoſtem tam potentem toties profligarit, ſingulis annis novis victoriis & poſſeſſionibus aucta. Victoriæ de Turcis.

Non tam felix Dux Sabaudiæ fuit, qui anno 1690 accedens magno fœderi, Catinatum paſſus, Suſam, ac poſtea alias quoque urbes amiſit. Anno vero 1692 Dux vices redditurus, in Galliam irrumpens, Ebrodunum in Delphinatu cepit, aliaque loca, contributione indicta.

Anno 1693 horrendus adeo terræ motus Siciliam concuſſit, ut Catanam, & Siracuſas, cum octo aliis urbibus, 140 arces, & oppida vaſtaret, ſepulta ſub ruinis magna hominum multitudine.

Eodem anno Catinatus ad Pinarolium Ducem Sabaudiæ, grandi illata ſtrage, profligat. Tandem vero anno 1696 primus ex fœderatis Victor Amadeus cum Gallia pacem Taurini clam compoſuit. Renuntiat fœderi, quo Cæſari ac ſociis aliis fuerat illigatus, omnemque operam junget pro *neutralitate* Italiæ, usque ad pacem univerſalem. Rex Duci reſtituet Pinarolium, Peruſam, Monmelianum, Nicæam, Villefrancam, Suſam &c. nec pacem aut inducias panget cum Imperatore & Hiſpano, in quibus Dux non eſſet comprehenſus. Ad hæc matrimonium inter Ducem Burgundiæ & Adelhaidem Ducis filiam decernitur. Ejus legatos Rex excipiet eo honore, qui defertur legatis coronatorum capitum. Dux edicto vetabit incolis vallium Lucernenſium ſeu Valdenſibus omnem communicationem in iis, quæ religionem concernant, cum Gallis. Pax Taurinenſis.

Glorioſa non minus quam utilis hæc pax Duci fuit, quia plus recepit, quam amiſit. Sed Rex hoc voluit hamo Ducem a magno fœdere abſtractum ad ſe trahere. Non placuit autem Fœderatis initio, ut Italia inter belligerantes eſſet media. Verum cum Catenatus Valentiam obſideret, conſenſerunt, facilioresque deinceps aures paci univerſali præbuerunt.

Veneti

Venetorum Victoriæ.

Veneti his annis ad Chium Insulam semel victi, bis victores: ad Androsiam Insulam pari Marte pugnantes, præclara fortitudinis exempla præbuerunt, prout etiam anno 1697, dum intra Lemnum & Tenedum Turcas aggressores strenue repulerunt, rursusque ad Mytelenem, 4000 barbarorum cæsis.

Pax Carlovicensis.

Tandem vero anno 1699 Turca, sicut cum Cæsare, Polonis, & Moscis, sic etiam cum Venetis *Carlovicensem* pacem iniit. Relicta Venetis *Peloponesus* seu *Morea*, magnum quidem de se:, sed in comparatione tot victoriarum exile præmium Verum ne Turcam soli sustinerent, pax componenda fuit, postquam inter legatos ardens contentio negotium vix non abrupisset.

Bellum Italicum.

Inchoato anno 1700 bello ob successionem Hispanicam gravissimo Imperatorem inter & Regem Franciæ, Respublica Venetorum Cardinali Estræo declaravit, se medias inter utrumque partes retenturam. Cum autem dein accessum Germanicis copiis per terras suas concederet, illæque, ut in exercitu militari amat contingere, non omnino innocue semper incederent, & quandoque etiam hoste resistente, diutius subsisterent, Veneti de utraque parte questi sunt, & pars utraque de Venetis, acsi parti adversæ faverent magis.

Contentio de Venetis.

Et Mantuano.

Gallo-Hispani, antequam Eugenius Princeps cum copiis Germanis advenire posset, versus *Mantuam* progressi, Duci significarunt per Comitem Tessæum, qui ante adventum Catenati exercitum gubernabat, necesse omnino esse, ut duo Reges Imperialem militem præveniant, & Mantuæ custodiendæ præsidium imponant. Consultius facturum Ducem, ut protinus illud recipiat, statusque suos inevitabili ruinæ subtrahat. In eandem sententiam scripsit Valdemontius Princeps, Mediolanensis Gubernator.

Dux, re in senatu suo deliberata, portas aperiendas censuit. Consilium tunc visum necessarium, sed in fine Domui Gonzaganæ exitiale; quippe Cæsar illud in eam partem interpretabatur, quod Dux cum duabus coronis colluderet. Eugenius vero Princeps Carpensi victoria felix bello initium dedit, prospero deinceps successu continuato.

Pontificum cura circa doctrinam Moralem.

Romani interea Pontifices, dum sæculares Principes de conquirendis regnis terrenis, & amplificandis provinciis, inter se certant, de Regno, cujus non erit finis, comparando propagandoque per urbem solliciti, curas suas in id intenderunt, ut Pastoralem,

ralem, a Chriſto ſibi commiſſam, vigilantiam in omnem partem exporrigant, animasque immortales regno cœleſti inſerant.

Quas ſummi Saerorum Antiſtites hanc in rem conſtitutiones ediderint, quæque geſſerint, poſtea equidem ceu coronidem operis recenſebimus, juvat tamen hic de Propoſitionibus quibusdam laxis & exerrantibus, hoc ſæculo XVII ab iisdem damnatis, aliqua interſerere.

Hoc quippe ſæculo potiſſimum ingenia quædam incauta, ſibique ipſis nimium confiſa, atque per inſignem audaciam altius, quam par erat, provecta, in ſcopulos impegerunt, eamque, quæ de moribus eſt, doctrinam ſphalmatis ſuis infecerunt: quapropter ſummi Pontifices muneris ſui Paſtoralis eſſe duxerunt, ut laxitatem iſtam & ſentiendi libidinem coercerent, atque concreditum ſibi gregem a noxiis paſcuis averterent.

Quia autem alii nervum nimium intenderant, atque rigore ſuo indiſcreto in alteram partem, a ſemita recta declinantes, impegerant, Pontifices horum quoque zelum quidem, ſed non ſecundum ſcientiam, reprobarunt, ſapientiſſime judicantes ex Verbi Divini & Patrum regula, certos eſſe fines, quos ultro citroque nequeat rectum conſiſtere.

CAPUT II.

STATUS HISPANIÆ SÆCULO XVII.

ARTICULUS I.

Status Hispaniæ sub Philippo III.

Amplitudo Monarchiæ, opes, vires. Cruenta Ostendæ expugnatio. Induciæ cum Hollandis. Bellum Monferratense, Rhœticum, Rhenanum &c.

110. Magno illo & quieto orbis motore Philippo II fatis defuncto, *Foresti.* filius ejus Philippus III multo amplissimam post hominum memoriam, atque in omnes terræ partes exporrectam, hæreditatem adiit. Quippe in Europa nactus est Hispaniam, in duodecim regna diffusam, 140 urbes, 30000 oppida, 11 Archiepiscopatus, 55 Episcopatus, 25000 parœcias, 120000 Ecclesias, 12800 Monasteria, 16 sacræ Inquisitionis tribunalia, 32 Academias, 4000 inferiores Scholas, 9 Equitum ordines, 900 Commendas, complectentia.

Hæreditatis amplitudo.

In Europa.

Ad hæc in Italia regnum triplex, Siculum videlicet, Neapolitanum, & Sardicum, Ducatum Mediolanensem, munimenta complura in Tyrrheno mari, quos *Status Præsidii* appellant, cum Balearibus Insulis, atque cum Burgundia. In Germania Inferiore decem Belgii provincias, cum jure in septem reliquas, quæ Batavis fœderatis necdum cessæ fuerant: Regnum denique Lusitaniæ, in omnes pariter quatuor orbis partes extensum, a Philippo II immensis incrementis adjectum.

In

In Asia Insulas Philippinas, Malacam, Goam, Diunum, Ormuzium, cum pluribus Insulis, Provinciis, urbibus. Asia.

In Africa Oranum, Portum Magnum, Septam, Melillam, Tingim, Veliam Rupem, Loandam, cum aliis Angolæ urbibus, Sofalam, Quiloam, Monbaciam, Insulas Fortunatas, nempe Canariæ, Teneriffæ, Ferri, Fortenventuræ, Gratiosæ, Palmæ, Maderæ, Roceæ, Gomeræ, Alegranzæ, Lancelotæ: decem Insulas Hesperides, magnam Insulam S. Laurentii (quam Madagascar appellant) cum aliis pluribus. Africa.

Nusquam vero in majorem amplitudinem Hispana Manarchia, prout ea Philippo III fuit relicta, se dilatat, quam in America, ubi Regnum Mexicanum, Peruanum, Quittense, Chilense, Paraquariam, Brasiliam, Terram Firmam, cum Insulis Hispaniola, Cuba, Jamaica, Porto Ricco &c. pluresque alias amplas provincias accepit; ut adeo hæreditas illa multo major censeatur, quam vastum Turcarum, aut Romanorum olim Imperium. America.

Ingentes præterea auri argentique opes ex America, & Peruvia potissimum, in Europam advehuntur, primum quidem Panamam, dein Portum Bellum, ubi aureæ quot annis instituuntur nundinæ, mercesque emptæ Havanam, principem Cubæ civitatem, ubi naves Americanæ congregantur, solent avehi, Gades inde transportandæ.

Quamvis autem tam vasta fuerit Hispanicarum ditionum amplitudo, tamque immensæ ex novo orbe asportatæ opes, non tamen iis respondit militaris potentia; multumque præstiterit Rex, si quinquaginta suorum millia in aciem possit educere: expulsis quippe multitudine ingenti Mauris, plurimis continuo ferme bello absumptis, coloniis magno numero in Americam abductis, accedente sicco regionis calore, exhausta non parum fuit populis Hispania. Vires.

Neque incolæ in tanta advenientis auri argentique copia abundant divitiis, cum laboris fugitantes nec agriculturam, nec commercia multum exerceant, sed Anglis, Batavis, Gallis, & Borealibus Nationibus hæc ferme relinquant, contenti aurum Americanum mercesque Gades advehere; unde potissima lucri pars ex mercatura juxta conventiones initas ad exteras gentes delabitur. Opes.

Quamvis vero in Regium ærarium haud parum inde importetur, in longinquas tamen provincias, bellis ferme assiduis depastas,

paſtas, plurimum inferendum fuit, adeo quidem, ut vel ſolum bellum Belgicum multos auri milliones abſumpſerit.

Regnum, prout eſt Francia, provinciis ſuis cohærens, & nervis oſſibusque una compage nexuque valide conjunctum, facile ſe tuetur, vicinisque ſui formidinem ingerit; at vero, ubi membra ingentibus terrarum ſpatiis ſunt abſtracta, nec amplius vivido illo Caroli V aut Philippi II ſpiritu animantur, mirum non eſt, ingens etiam corpus molem ſuam ægrius ciere, atque a potentibus vicinis mutilari.

Experti hoc ſunt Philippus IV & Carolus II; nam Philippus III, quamvis in Belgio, Rhœtia, Italia, India, bello appetitus, ſatis adhuc ſtrenue ampliſſimam hæreditatem ſuam defendebat. Albertus Archidux, licet anno 1600 a Mauritio Batavo prælio ad Neoportum victus, *Oſtendam* nihilominus anno ſequenti oppugnare cœpit. Vix ulla unquam urbs tanto impendio ſtetit. In quartum annum producta vehemens oppugnatio. Cæſo Friderico Spinola, Hiſpanæ claſſis Præfecto, dum auxilia Batavorum arcere nititur, Ambroſius ejus frater, ſummus Imperator, pertinaciam hoſtium tandem fregit. At acervum lapidum, lignorum, & cadaverum invenit. In urbe 73000, extra illam vero 80000 hoc oppugnationis tempore cæſa feruntur.

Oſtenda.

Batavi interea, ut Hiſpanos ab obſidione Oſtendana abſtraherent, Graviam ad Moſam, & Sluſam occuparunt, Spinola vero poſt Oſtendam Grollam & Rheinbergam.

Agebatur tum equidem de pace cum Batavis, ſed quia hi poſtulabant, ut Rex cum iis libera velut Republica tractaret, neque a navigationibus, quod Rex petebat, tam florentibus rebus ſuis, abſtinere vellent, tranſigi nil poterat. Poſtquam tamen Malacenſem in India obſidionem ſolvere a paucis Luſitanis coacti ſunt, duodecim annorum inducias cum Hiſpanis pepigere. (anno 1609). Quo medio tempore Batavi ſtrenue in rem ſuam ſunt uſi, atque navigationes in omnem orbem & commercia in immenſum auxerunt.

Induciæ.

Ut vero Hiſpanus in futurum etiam Belgii provinciis caveret, cum Rege Angliæ fœdus iniit, ne Batavis deinceps aſſiſtat, & cum Francia gemino connubio amicitiam firmavit, data Ludovico XIII Anna Maria filia ſua, natu maxima; Philippo vero filio ſuo Iſabella Ludovici Regis ſorore deſponſa. (1615)

Nuptiæ.

Hac parte conſtituta quiete, turbæ novæ exſtiterunt, defuncto Franciſco IV Mantuæ Duce, nulla relicta prole maſcula: qua-

quapropter ejusdem frater Ferdinandus, ante Cardinalis, successit. Sed litem ei movit Carolus Emmanuel Dux Sabaudiæ, qui Ducatum *Monferratensem*, quem aliis etiam titulis sibi vendicabat, ad Mariam neptem suam, demortui Francisci Ducis filiam pertinere contendebat. Bellum Monferratense.

Philippus Rex, cum ageretur de feudo Imperii, eam causam ad consilium Cæsaris aulicum remittebat: at Sabaudus, tanti Regis potentiam non veritus, sed gladio utilius dirimendam ratus, vi armata ditionem Monferratensem invasit; quapropter Toletus Mediolani Gubernator, jussu Regis, arma opposuit, captis etiam Vercellis. Restitutis dein, quæ utrinque fuerant ablata, Mantuanus mansit in possessione.

Extincto hoc in Italia incendio, in Rhœtia flamma erupit. Auctores Calvinistæ, sanguinolentum hominum genus, qui, Episcopo Curiensi expulso, Archipresbyterum ad tribunal suum tractum ea crudelitate in equuleo torquebant, ut spiritum vitamque illi eliderent.

Grisones Catholici, cum pauciores essent, quam ut Calvinistarum multitudini possent resistere, atque has aliasque injurias vindicare, ad Regem Catholicum conversi opem implorant. Is rei Catholicæ defensor acerrimus, misso cum copiis in Grisoniam Feria, Mediolani Prætore, cum Catholicis se conjunxit, atque multis Calvinistarum cæsis, Vallem Telinam occupavit, erectis munitis arcibus, Hispanicoque præsidio firmatis. Et Rhœticum In Valle Telina.

Displicuit ea res Helvetis & Venetis (prout apud vicinas gentes amat contingere, quodcunque vicini incrementum iniquius ferentes) imo & Gallis, tam arctis licet nexibus Hispaniæ adstrictis; nolebant enim tam opportunum e Germania in Italiam transitum Hispanorum potestati relinquere.

Ne autem eam ob rem, non maximam, grave bellum exardesceret, Vallis Telina in fidem Gregorii XV summi Pontificis fuit deposita: qui, misso Marchione Bagnino, eam provinciam tamdiu custodiri voluit, donec causa Romæ amice foret composita.

Verum cum Bagnius Hispanis Proceribus familiarius uteretur, in eosque videretur propensior, Estreus, Christianissimi Regis apud Helvetos Orator, exuta toga, sagum induit, junctusque Sabaudo & Venetis, bimestri spatio Vallem Telinam Hispanis eripuit. Contemptum se interpretatus Urbanus Pontifex; misso in Galliam & Hispaniam nepote suo Cardinale Barbarino, pacem com- Pax. *Brac.*

compoſuit, his articulis: ut Vallis Telina reſtituatur Miniſtris Pontificis, qui ſecuritati Religionis providerent: Munitiones, recens exſtructæ, diruantur, tranſitu Regi utrique libero: conſervatores, a Teliniis electos, Rhœti confirment: Comitatus Wormſienſis & Clavennæ ſub Valle Telinia comprehendantur; atque inde præſidia utriusque partis abducantur. Telinii certam pecuniæ ſummam Griſonibus pendant, in recognitionem veteris clientelæ: idque ut diligenter obſervetur, ambo Reges Telinios in tutelam ſuſcipiant.

In Africam Philippus claſſem miſit, ut in Teſſano regno Principi adverſus fratrem aſſiſtat; unde Larachium, opportunum Hiſpanis munimentum, in præmium accepit.

Spinola ad Rhenum. Per Ambroſium *Spinolam* vero, expugnato Juliaco partes Ducis Neoburgici adverſus Brandeburgum & Batavos valide protexit. Tum vero miſſo exercitu in Palatinatum Inferiorem ſententiam Cæſaris in Fridericum Palatinum per eundem Spinolam eſt executus.

Allata proin externis ope, atque Monarchia ſua bene defenſa, Philippus III obiit pientiſſime, prout vixit, anno 1621 30 Martii, regni 22, ætatis 43, longiori vita multo digniſſimus. Quippe Princeps erat ſingulari integritate, caſtimonia, pietate, fide, juſtitia, cæteriſque virtutibus, quæ magnum Regem comprimis decent, exornantque.

Religione nihil habuit antiquius. Unde factum, ut Ferdinandi Catholici, abavi ſui, exemplo omnes Mauros ex Hiſpania pelleret. Hi magno numero baptismum quidem Chriſtiano ritu

Mauri pulſi. ſuſceperant, & externo cultu Chriſtianos ſe ſimulabant, ſed corde Mahometem nunquam ſerio excluſerant; quin Mahometanos in Africa, Turcasque, &, uti ferebatur, Gallos etiam Anglosque clam incitabant, ut Hiſpaniam invadant. Qua proditione detecta, Philippus Rex omnes exulare juſſit. Millio ferme hujus fœcis emigraſſe dicitur: magna quidem ærarii, & frequentiæ, in regno non adeo populoſo, jactura, ſed majori Religionis puritate, & ſecuritatis publicæ incremento.

Filios ex Margaretha Caroli Archiducis filia, reliquit tres: Philippum IV, qui in Regno ſucceſſit, Carolum anno 1632 demortuum, & Ferdinandum, qui Archiepiſcopatu Toletano, & Cardinalis dignitate jam ornatus, victoriæ Nördlingenſis pars magna fuit, ad capeſſendam Belgii Præfecturam inde profectus; Filias autem

autem duas, Annam Mariam, Ludovico XIII Franciæ Regi nuptam, & Mariam Annam, Ferdinandi III Cæsaris conjugem.

ARTICULUS II.

Status Hispaniæ sub Philippo IV.

§. I.

Tragici Ministrorum casus. Bellum Mantuanum. Trevirensis captus. Bellum Catalaunense, Italicum, Belgicum. Defectio Lusitaniæ, seditio Neapol. &c.

Sexto decimo ætatis anno Regimen tot provinciarum auspicatus, aulæ Ministros, Regum gratia & potentia sua abusos, ad pœnam vocavit: *Ossunæ Ducem*, & Rodericum *Calderonium*: illum quidem, quod Prorex Siciliæ feroci severitate res Neapolitanas in discrimen adduxisset, carceri mancipatum, ut per otium animi impetus frangat: hunc vero, a Philippo III ex humili fortuna ad summam dignitatem evectum, atque gemini homicidii postulatum, sive veris criminibus, sive invidia laboraret, securi percussum. Calderonius. Ministri puniti.

Accessit tertius, Dux *Lermæus*, qui ipsum Regem Philippum III regere videbatur, ex aula is pulsus, purpuræ, quam ad sui tutelam a Pontifice petierat, debuit, ne acerbius in eum animadverteretur. In ejus locum assumptus Casparus Guzmannus Comes *Olivarius*.

Eo Ministro felicia erant Philippi IV initia; nam in Africa ad Mamoram fluvium valido monumento erecto, Marochii Regem illius obsidionem solvere coëgit: cum autem classis, eo transmissa, rediret, triginta tres naves Batavicas, mercibus onustas, finito jam induciarum tempore, in freto Gaditano aut demersit, aut suæ potestatis fecit. Nec minus secundam se fortuna præbuit, dum Batavi Molucis Insulis Hispanorum & Lusitanorum armis depulsi sunt; & in Brasilia Portu omnium sanctorum: prout etiam, cum Spinola in Belgio Bredam, a Batavis abreptam, magno licet impendio ad Regem reduxit. Olivarius Felix.

Ad

At reliqua Philippi tempora minus, quam prima, erant prospera. Primæ ruinæ ab elementis; nam Iberus 1625 tantopere se effudit, ut Cæsaraugustam, reliquamque Arragoniam pene demergeret. Nec minus damni Formesius amnis Salmanticæ in Legionis regno intulit.

Versio fortunæ. In Calabria & Apulia terræ motus continuis septem diebus urbes & oppida vehementer concusserant. Accessit insolitus Vesuvii furor, qui ignitas undas aliamque pestem tanto impetu evomuit, ut Nolam civitatem, Amalphitanam, aliasque confines regiones obrueret: eo tamen emolumento, ut, dum corpora sterneret, animas erigeret.

Sed multo plus cladis ab hominibus acceptum, bellis videlicet assiduis, & provinciarum defectione. Et bellum quidem Italicum, præter sumptus, minus damni attulit. O tum illud est rursus propter Ducatum Mantuanum, & Montisferratensem.

Bellum Mantuanum. Quippe defuncto 1627 Vincentio II Carolus Gonzaga, Dux Nivernensis (cujus pater ducta Nivernensi in Galliam domicilium transtulerat) ope Gallorum utrumque Ducatum, ceu proximus agnatus, occupavit. Quia autem solitam inaugurationem in hæc Imperii feuda a Cæsare non acceperat, neque ditiones in manus ejusdem deponere volebat, Imperator cum Hispano se opponebat. Adhæc tres alii erant competitores, Dux Guastallæ, Margaritha, Lotharingiæ Ducis vidua, Vincentii defuncti soror, Dux Sabaudiæ, qui Ducatum Montisferrati rursus postulabat, junctis cum Cæsare & Hispano armis. (1628.)

Itaque Consalvus Corduba, Mediolani Gubernator, cum Sabaudo Montisferratum invadit: captisque reliquis locis Casalim oppugnavit, sed irrito conatu.

Anno sequenti (1629) Ludovicus XIII domita Rupella in Sabaudiam & Pedemontium irruens, ad pacem Ducem adegit. Cæsar autem, Colalto, Aldringero, & Gallasso ducibus, exercitum, ad Lindaviam lustratum, per Rhœtiam in Italiam misit, totumque agrum Mantuanum (urbe principe excepta) occupavit: Spinola, quem amoto Cordubæ Rex Philippus in Præfectura Mediolanensi surrogarat, Casalim interea rursus incassum tentante (anno 1629)

Pax. Proximo dein anno Astu expugnata a Cæsareis Mantua, Casalis vero strenue defensa a Torasio, Ambrosio Spinolæ, summo illi Duci, tædium & mortem attulit. Cum autem propinqui jam adeo essent adversi exercitus, ut res prælium spectare videretur, itum,

Pon-

Pontifice per Mazzarinum annitente, in pacis leges: Nivernensis veniam a Cæsare precatus, ditionem Mantuanam & Montisferratensem reciperet: Sabaudo redderentur sua, deductis inde Gallicis præsidiis: pars nulla alterius hostibus, aut perduellibus assistat: Rhœtiæ claustra in pristinum statum reponantur.

Quamvis autem hæc pax in Comitiis Ratisbonensibus fuerit consummata ac confirmata; non amplius tamen quinquennio tenuit; siquidem anno 1635 magno rei Catholicæ malo erupit bellum Gallo-Hispanicum: cujus gentis culpa, DEUS novit, altera odium in alteram rejiciente. Proxima Gallis causa, Elector Trevirensis socius, alieno sane tempore, dum Sueci ac Protestantes Germaniam cladibus miscebant, a Ferdinando Cardinale Hispano in custodiam abreptus. Trevirensis captus.

Missi illico in Belgium Franci, Castillionæo & Berzæo ductoribus: quorum conjunctionem cum Batavis dum Princeps Thomas Sabaudus, a Gallis ad Hispanos transgressus, impedire nititur, ad *Aveinum* magna clade affectus est, 4000 Hispanorum cæsis, 500 captis, tormentis, signis, bellico apparatu plurimo, amissis. At Batavus, premente jam tum Gallici nominis invidia, florentissimum exercitum, sibi junctum, fame & miseriis perdidit. Initia belli Hispano-Gallici in Belgio.

Anno sequenti Ferdinandus Cardinalis Belgarum Gubernator, intercepta Ciapella, Castelleto & Corbeja, totam pene Picardiam subruit, sparso Lutetiam usque per Joannem Werthium metu.

Condæus, collecto apud Narbonam exercitu, in Catalauniam movit, ubi jacta jam erant seditionis semina. Sed necdum ad eam maturitatem pervenerant, ut Galli fructum inde possent metere.

Flagrabat tum in Italia bellum Sabaudicum, ea maxime causa, quod Victor Amadeus I tutelam filiorum suorum ad conjugem suam Christinam, Ludovici XIII sororem, detulerit, præteritis fratribus suis, Mauritio Cardinale, & Thoma Principe Carignano, qui ad se, ceu proximos agnatos, curam Caroli Emmanuelis nepotis, exclusa testamentaria tutela, pertinere arbitrabantur. Ventum ad arma: Principum causam Hispanus, viduæ sororis Gallus juvabat. Gubernator Mediolani Leganesius in Pedemontio plures urbes intercepit, Thomas Princeps Juream, Nicæam, & ipsum Taurinum, faventibus oppidanis, pyloclastro reclusum. (1638) In Italia ob tutelam.

At Rex Franciæ cum valido exercitu in Italiam misit Harcourium, qui Gubernatorem Mediolanensem, *Casalim* obsidentem, magna clade profligavit, omni castrensi apparatu exutum: Pugna ad Casalim.

Taurinum captum.

cæſis dein aliquoties Hiſpanis, atque *Taurino* expugnato, ſolenni pompa reductam viduam tutricem conſtituit, eadem fortuna Caſtilioneus Attrebatum, principem Arteſiæ urbem Francis adjecit. (1639)

Belgium.

Batavi quoque, quamvis aliquoties victi, magna tamen damna Hiſpanis intulerunt, claſſe intercepta, Fernambuco in Braſilia, Sylva Ducis, Arce Schenckia, Trajecto ad Moſam, Breda, quam Spinola tantis impendiis reduxerat, in Belgio occupatis.

Cataloniæ & Luſitani defectio.

Sed longe funeſtiſſimus Hiſpaniæ fuit annus 1640, quo domeſticis ſciſſa diſſidiis, dimidium velut ſui amiſit, *Catalaunia* & *Luſitania* abſtractis. Catalauni tributorum magnitudinem, militum contubernia, privilegia violata, ſurdam ad clamores ſuos Aulam querebantur. Correptis proin armis totam provinciam tumultu complent. Regia præſidia expulſa, Prorex interemptus, Proceres alii regiarum partium aut necati, aut bonis exuti in exilium ejecti; ærarium quoque Regium direptum; imploratus Rex Franciæ, ejus filius, Dux Andegavenſis, trimus tunc infans electus Princeps: recepta Barcino totaque provincia in fidem ac patrocinium.

Secuta exemplum Luſitania, & quidem eodem ferme tempore in Europa, India, Africa, & Braſilia, miro conſenſu & conſpiratione, de qua nihil Hiſpanis antea innotuerat, res tota eſt acta. Olyſſipone Regium palatium, prætorianis cæſis, mox occupatum, Vaſconcellus, Miniſtrorum primus interemptus, Margaretha Sabauda, Franciſci Mantuæ Ducis vidua, quæ pro Rege Philippo Luſitaniæ Regno præerat, ad fines regni deportata, electus in Regem Joannes Dux Bragantinus. Ex tot ampliſſimis provinciis ſola Septa in Africa, quæ Hiſpanum Præfectum habebat, Hiſpanis manſit. Ut autem novum Regem Luſitani tueri poſſent, auxilia bellique apparatum prolixe a Gallis Batavisque, haud mediocriter tanta Hiſpaniæ diminutione lætis, acceperunt.

Olivarius infelix.

Culpa tantæ defectionis conjiciebatur in Comitem *Olivæ*, qui regnum manu verſabat; & in *Caſtellanos Proceres*, arrogantius, quam genius ferret, in Luſitanos dominantes. Motus tum quidem loco Olivarius, Ludovico *Harao* ſubſtituto. Sed ſerum erat emplaſtrum.

Seditio Neapol.

Imo necdum ruinarum ſatis: quaſi omnes gentes in Hiſpaniæ perniciem conjuraſſent; nam, profligato in Catalaunia Hiſpano exercitu, Perpiniano fame ad deditionem compulſo, compluribus in Belgio tum a Gallis, tum Batavis, urbibus abreptis, anno 1647 orta eſt *Neapolitana ſeditio* & Sicula, & hæc quidem Panormi ob

panis

panis caritatem adversus Proregem concitata, facilius sedata est. Illa vero, multo gravissima, prope erat, ut Regnum quoque Neapolitanum ab Hispania resecaret.

Occasionem dedit novum vectigal, minutis rebus, pomis & oleribus impositum; auctor vero erat *Aniellus* quidam, sive Masaniellus, infima de sorte homo vilissimus; audax tamen & lingua promptus, quem multitudo suum velut Regem constituit. Eo ductore ultra centum hominum millia, armis arreptis, per urbem amplissimam discurrebant, eversisque, in quibus vectigalia exigebantur, tabernis, ac publicanorum ædibus, Proregem Magnatesque ingenti terrore complebant. Aniellus.

Archiepiscopus cum venerabili Sacramento progressus quietem ab incondita multitudine rogavit, quam non alia conditione concessuram security respondit, nisi confirmatis, quæ Ferdinandus Catholicus & Carolus V concessissent, privilegiis, tributa, annonæ imposita, omnino abolerentur, gensque Neapolitana mitius more Majorum haberetur.

Prorex, ne se ipsum regnumque præsentissimo discrimini exponeret, prolixe omnia est pollicitus. Quare Masaniellus, qui, quod sane mirum, pro nutu versabat multitudinem, severe edicit, ut quiete ac modeste se gerant. Arma tamen retineri voluit, donec privilegiorum confirmatio & plena amnestia a Rege adveniret.

Quamvis autem homo iste inquies, ob turbatum curis & vigiliis caput, in delirium lapsus, a quatuor Nobilibus fuerat interemptus, necdum tamen tumultus conquievit, sed plebs armata postulatis suis insistebat. Contra vero Nobiles, ad quos non modica vectigalium portio defluebat, resumpto spiritu, clientelas suas obibant, atque Proregem hortabantur, ne insolenti plebi cederet, plura petituræ, si timidum & indulgentem cerneret.

Atque ita res in civile bellum abiit; plebs urbem. Prorex cum Nobilitate arcem ac portum occupabat. Cum autem populo dux deesset, submissus e Gallia *Guisius*, magno cum applausu fuit exceptus. At subeunte paulatim belli tædio, obsequium erga Regem rediit. Dux Guisius vero e fuga retractus, in manus Hispanorum incidit. Guisius captus.

Rex Philippus IV vehementer equidem contendit, ut Pacis Westphalicæ socius admitteretur, sed Gallorum artibus exclusus, inita cum Fœderatis Belgii Ordinibus transactione, liberam Rempublicam, ab Hispana subjectione manumissam declaravit, cum jure, libere utendi navigatione & commerciis: bellum vero cum

Francia, cui & Anglia acceſſit, proſequi coactus eſt, iniquiori tamen plerumque fortuna.

Cum igitur, poſt tantas provinciarum ſeceſſiones, inteſtinos tumultus, Miniſtrorum non optimas artes, tot undique hoſtibus, in Italia, Belgio, Catalaunia, India, Luſitania, infeſtis, imparem ſe cerneret, pacem tandem Pyrenæam anno 1659 cum Francia compoſuit, Mazarino Cardinale & Ludovico de Haro in Inſula Vidoſi amnis ad Regni utriusque confinia congreſſis. Firmari viſa eſt ea pax nuptiis Ludovici XIV cum Maria Thereſia, Philippi filia, ſed nova inde (licet paternæ hæreditati jurique in Hiſpanas ditiones renuntiarit) bellorum ſeges enaſcetur.

§. 2.

Pax Pyrenæa.

12. Poſt 24 annorum Hiſpaniam inter Galliamque atrox bellum, ſubventum tandem feſſis Europæ rebus, revocata pace, tamdiu exule. Et primum quidem, annitentibus Moguntino & Colonienſi Electoribus, ſemeſtres induciæ, poſtmodum prorogatæ, placuerant; dein vero ad ipſum pacis opus deventum.

Locus delectus eſt in Galliæ Hiſpaniæque finibus Vidoſi fluminis inſula, quæ *Phaſiana* dicebatur. Conſtructæ ibidem geminæ ædes, quas media aula committebat, ducta per medium aulæ linea, ceu termino, quo Mazarinus & Ludovicus Mendozius Comes de Haro, plena cum poteſtate Regum Legati, ſibi utrinque obvii, congrederentur.

Seſſionibus 24 capita pacis 124 condita. Prolixum nimium foret, omnia in hoc opere *in extenſo*, ut loquimur, apponere. Juvat igitur epitomen extrahere.

Amneſtia 1 Inter Chriſtianiſſimum & Catholicum Regem, avunculum & nepotem, eorumque ſucceſſores pax eſto perpetua, atque ſincera amicitia, cum plena amneſtia, diſſidiorum radicibus ſtirpitus evulſis: ac proin etiam commercia gentem inter utramque libera ſunto.

2 Luſitania hac pace non comprehendatur, niſi ad Hiſpanum redierit: neque Gallus ulla arma aut apparatum bellicum ad eam devehat.

Nuptiæ. 3 Hiſpaniarum Regis primogenita Maria Thereſia Ludovico XIV

XIV nubat, iis pactis dotalibus, quæ ſpeciali libello ſunt contenta: inter quæ eſt renuntiatio ſucceſſionis Hiſpanicæ.

4 Regi Galliæ relinquitur in *Arteſia* Attrebatum, Lillerium, Lentium, Hesdinum, Tereona, Fanum Pauli: in *Flandria* Gravelinga, muniti aggeres, Allovinum, Burburgum: in *Hannonia* Landrecium, Quercetum: in *Luxemburgicis* Theonis villa, Mommedium, Damvillerium, Ivodium, Chavantium, Marvilla: in *Gallia* Rocrojum ſeu Rupes Regia, Caſtelletum, Lincampium: ad *Pyrenæos Montes* Ruſcinonenſis, & Confluentinus Comitatus: In *Germania* Superior & Inferior Alſatia, cum Suntgovia, Comitatu Ferretenſi, & Briſaco, prout per pacem Monaſterienſem ſunt ceſſa. Gallus retinet.

5 Contra vero Gallus Hiſpano reſtituit in *Belgio* Ipras, Aldenardam, Duxmudam, Furnam, Menenium, Cominæum: *In Italia* Valentiam, & Mortaram: *In Sequanis*, Juxum, Bleteranas, S. Amoris oppidum, & quidquid in Burgundiæ Comitatu occupaverat. In *Hiſpaniæ* finibus portus maritimos, Roſas, Urgellas, Comitatum Cerdanum, cum Puicerda, Belvero &c. Reſtituit.

6 Carolus *Lotharingiæ* Dux, nuper e captivitate dimiſſus, ab Hiſpano recipitur in gratiam, & in Ducatum ſuum reſtituitur, ſed ea lege, ut Nancei munimenta diruat, litteriſque publicis conteſtetur, ſe Ducatum Claromontanum & Barrenſem, Stenæam, Jametium, Marvillam, & Mojenvicum, Galliæ Regi ultro ac merito permiſiſſe, ut in ejusdem ditionem concedant. Lotharingus.

7 Volebat omnino Hiſpanus, ut Ludovicus Borbonius, Princeps *Condæus*, a Gallo in gratiam receptus, ex integro reſtituatur. Sed petiit Gallus, ut prius humiliter veniam roget, & ſe ſuaque clementiæ Regis permittat. Significandum igitur Mazarino (quem ſummopere oderat) curavit, dolere ſe, quod contra Regem ſuum arma geſſerit: non malevolo in Regem animo, ſed temporum iniquitati, & perturbationi id eſſe tribuendum: victurum ſe deinceps in fideli obſequio Regis, modo delictorum veniam ſibi concedere dignetur. Condæus.

Sancitum igitur hoc tractatu, ut in gratiam recipiendus arma ponat, milites ſuos Sacramento ſolvat, eo modo, quo Regi Chriſtianiſſimo placuerit. Præſtitit hoc Princeps, & miſſo deprecatore, ſe & omnia ſua ejusdem clementiæ ſubjecit. Rex vero Hiſpaniæ, cautum per omnia volens Condæo, a quo in hoc bello tanta beneficia acceperat, pro plena illius indemnitate muneris aliquid obtulit. At nihil eo nomine petiit Gallus, niſi, ut Philippo

Wilhelmo, Duci Neoburgico, Juliacum restituatur, abducto inde Hispano præsidio.

Sabaudus. 8 Sabaudiæ Dux Carolus Emmanuel II hac pace fruatur. Hispanus ei Vercellas, & Cencium restituat, nec fraudi illi sit, quod Galliæ partes fuerit amplexus. Ejus discordiæ cum Mantuano & Mutinæ Duce utriusque Regis opera componuntor. Alphonso Mutinæ Duci Hispanus Corregium restituat. Rogeturque summus Pontifex, ut Controversiæ circa Valles Comaclenses, Castrum & Rossilionem componantur. Monæci Principi bona sua in Ducatu Mediolanensi & Regno Neapolis restituantur.

Helveti. 9 Ne ignis, sub cinere latens, Helvetos inter Catholicos & Protestantes rursus erumpat, utriusque Regis opera concordia restituatur: uti etiam in Valle Telina.

Pax Vervina. 10 Omnes captivi dimittantur liberi, solutis tamen debitis contractis. Pax *Vervina* in omnibus observetur, in quibus hic ei non est expresse derogatum; &, si quid necdum esset impletum, adhuc impleatur.

11 Rex Christianissimus pacis hujus, si velint accedere, participes facit, summum Pontificem, S. R. I. Electores & Principes, ad pacis Westphalicæ observationem secum obligatos, nominatim Electores, Moguntinum, Coloniensem, Heidelbergensem, Ducem Neoburgicum, Regem Sueciæ, ceu Ducem Bremæ & Verdæ, Luneburgicos, Hassos, Venetos, Helvetos, omnesque Reges & Principes, qui voluerint.

Rex Catholicus vero pacis communionem & consortium offert summo Pontifici, Imperatori Romano, omnibus Archiducibus Austriis, & cunctis Regibus, Principibus, & Ordinibus, in pace Vervinensi jam nominatis, & insuper fœderatis Belgis, atque Guastallæ Regulo. *Actum 7 Novemb. 1659.*

Observatio.

13. Ad 1. *Pax esto perpetua.* Hæc perpetuitas fuit sex annorum.

Ad 2. *Lusitania &c.* hæc anno 1640 ab Hispaniæ dominatione recesserat, electo sibi Rege Bragantina ex stirpe Duce, qui Joannes IV est dictus. Unde Hispaniæ adhuc bellum erat cum Lusitanis.

Ad 3. Dum Philippus IV primogenitam suam dedit Ludovico, Galliæ Regi, secundo genitam vero Leopoldo Cæsari reliquit, videtur

detur non admodum multam rationem habuisse Domus suæ Austriacæ. Renuntiationem autem ejusmodi & jure invalidam esse, & posteris non præjudicare, Galli dixerunt.

Ad 4. Rex Hispaniæ tam difficiles conditiones iniit; quia compulsus erat bello Gallico, Anglico, Lusitanico, & Italico.

Ad 5. Gallia in hoc & sequentibus bellis tam multa occupavit, ut semper haberet, quod restitueret, & quod retineret.

Ad 6. Carolus III Lotharingiæ Dux, nec satis providus, nec satis constans, dum modo Hispanis, modo Gallis adhæsit, apud utrosque impegit: minime autem Domui suæ consuluit. Contra ea autem, quæ hic de Lotharingia erant inserta, publice est protestatus.

Ad 7. Ægre adducebatur Rex Galliæ, ut Condæum reciperet, a quo tot clades acceperat; sed Hispania nec volebat, nec honeste poterat pacem facere, eo non plene restituto: reconciliatio autem tanti, tantorumque spirituum Principis, qui inter arma ferociæ militari atque victoriis insueverat, est memorabilis. Aquis Sextiis adductus ad Regem, atque in genua provolutus, demisso corporis situ, gestu, & oratione humillime veniam est precatus, omnem fidem in futurum polliticus. Rex prostratum elevans gratiæ securum esse jussit. Redditaque est ei Burgundiæ Præfectura cum omnibus ditionibus & bonis.

Ad 8. Cum anno 1637 obiisset Victor Amadæus I, reliquit duos pupillos sub tutela matris Christinæ, quæ erat Ludovici XIII soror. At vero tutelam sibi vendicabant armis Mauritius & Thomas, pupillorum patrui. Favit illis Hispanus, Gallus vero sorori & nepotibus: unde Sabaudia involuta est bello Hispano-Gallico.

Alphonsus quoque Mutinensis sequebatur causam Galliæ, imo in Italia bello præfuit, suorum & Gallorum adversus Hispanos Ductor.

Ad 9. Inter Catholicos & Protestantes Helvetiæ Cantones grave bellum eruperat, cæsique prælio Villmergensi anno 1656 a Catholicis quinque Cantonibus sunt Protestantes. Pax tum quidem coaluit: sed plena hujus, invictæ antehac, gentis concordia non rediit, nec redibit facile, donec avita fides reducta animos & vires vinculo antiquo colliget. Hinc illa Regum sollicitudo.

Ad 10. Post pacem *Cameracensem*, inter Philippum II & Henricum II anno 1559 conclusam, centum anni lapsi fuerant usque ad hanc *Pyrenæam*, anno 1659 initam. Interea vero anno 1598 inter Henricum IV & Philippum II ultimo vitæ anno sancita fuerat

rat pax *Vervina,* Vernini nempe, ignobili antea Picardiæ oppido; quæ pax hic confirmatur; & cum in Vervina Cameracensis fuerit confirmata, etiam ista hic censetur confirmata.

Ad 11. Ex hoc patet, Regem Christianissimum & Catholicum pro tota quodammodo Europa pacem fecisse: & utinam ea fuisset perpetua, atque bellum in Thraciam concordibus animis & viribus conversum. Sed Christiani nominis probro, quod canit ille, bella geri placuit, nullos habitura triumphos.

Harosius legatus, postquam in Hispaniam redierat, magna ubique gratulatione Regisque adeo lætitia fuit exceptus, non, quod pinguem admodum pacem retulisset, cum tot urbes ditionesque amittendæ fuerint, sed quod Hispania, exhausto prope, tam diuturno, tamque gravi bello, ærario ac milite, potentissimum hostem a cervicibus removisset, ac proin, quod contra Lusitanos Anglosque supererat belli, tanto expiditius geri posset.

Missus illico a Rege Romam ad Alexandrum VII summum Pontificem legatus Poncius, quem 150 currus extra urbem exceptum deduxerunt; exultavit gaudio sanctus Pater totaque Roma, quod duos inter potentissimos Ecclesiæ filios exoptata tamdiu amicitia sit restaurata.

Obiit Philippus IV pientissime anno 1665, regni 44, ætatis 60. Ex prima conjuge Isabella, Ludovici XIII sorore, genuit Balthasarem, (qui anno 1646 obiit, ætatis 17, Mariæ Annæ Ferdinandi III Cæsaris filiæ desponsus) item Mariam Theresiam, Ludovico XIV, quod diximus, nuptam: ex secunda vero conjuge Maria Anna, Ferdinandi III Cæsaris filia, Margaretham Theresiam, Leopoldo Imperatori junctam, & Carolum II, quem successorem habuit. Natus quoque illi est Joannes ab Austria ex impari thoro, qui Belgii postea Præfecturam gessit.

Obitus Philippi IV.

ARTI-

ARTICULUS III.

Status Hispaniæ sub Carolo II.

§. I.

Bellum Belgicum ob Jus Revolutionis. Pax Lusit. & Aquisgran. Nitardi fata, & Joan. Aust. Seditio Messinensis. Bellum Holland. Reunionum, Catalaunicum. Tristis Hispaniæ facies. 14.

Quatuor necdum annos impleverat Carolus, cum sub tutela matris Mariæ Annæ, prout testamento pater Philippus caverat, Regno potitus est, tam imbecilli atque infirma valetudine, ut decimo ætatis anno vixdum pedes posset incedere: tenuitque, quoad vixit, virium debilitas, quæ spem longioris vitæ atque fœcunditatis pene adimeret; timore perculsa Hispania, & exspectatione suspensa, quo tandem vacillans Monarchia, tam debili fulcro nixa, inclinaret. Infirmitas.

Nec ab hostibus externis tam teneræ & innocuæ ætati parcitum. Fervebat adhuc bellum Lusitanicum, in quod tredecim quot annis milliones ab exhausto tot bellis ærario erat expendendum. Sed major vis hostilis, unde minime timebatur, incubuit. Tot cognati sanguinis, tamque arctis affinitatis vinculis adstricta erat Francia, ut, siquis impetus ex adverso incurreret, in defensionem insontis pupilli accursura crederetur. Hostes externi.

Sed aliud suasit ratio status. Jam altero post mortem Regis Philippi anno (1667) grave bellum subito illatum Belgio, nec opinanti, nec parato. Interceptæ complures urbes, subacto Burgundiæ comitatu. Causam ac titulum bello dedit, quod pacem in ævum firmaturum credebatur, connubium Ludovici XIV cum Maria Theresia, ex priori Philippi IV conjuge nata. Bellum. Ex jure devolutionis.

Id quippe juris aut consuetudinis habent aliquot Belgii provinciæ, ut primi matrimonii liberi iis, qui ex secundo nascuntur, hæreditatem præripiant (quod jus *Devolutionis* Belgæ appellant.)

Hoc jus privatorum ad Regum quoque patrimonia extendebant Galli, Mariam Thereſiam Carolo fratri, ex ſecundis nuptiis genito, potiorem aſſerentes: renuntiationem vero, qua ſe abdicarit, Gentium ac naturæ juribus repugnantem, inanem fuiſſe & vacuam: id quod Juris communis Cæſarei legibus confirmabant.

Pax Luſitana. Gravi igitur hoc bello appetita Hiſpania, pacem cum Luſitania inire, eamque liberum Regnum, prout ante conjunctionem cum Hiſpania fuerat, recognoſcere coacta eſt, reſtitutis utrinque omnibus, quæ poſſederant, antequam coaleſcerent, Septa duntaxat (*Ceuta*) in Africa Hiſpanis relicta.

Cum triplex dein fœdus, Anglos inter, Suecos, & Batavos, in defenſionem Belgii cuderetur, inita fuit cum Gallis *Pax Aquisgranenſis:* qua illis relictæ ſunt urbes, quas in Belgio occupaverant, Burgundia vero Hiſpanis reſtituta. (anno 1668.) — Aquisgranenſis.

Eodem anno Emmanuel *Mendoza* Sardiniæ Prorex, dum orta ſeditione Calaritanam urbem obambulat, plumbea glande percuſſus interiit. Evocata Neapoli claſſis ſedato tumultu, defectionem compreſſit; ſumpta de auctoribus pœna.

Tumultuatum in ipſa quoque Hiſpania, & quidem a Regni Proceribus aliquot, Joanne Auſtriaco maxime. Cauſam ſuggeſſit ambitio & invidia; dum Regina, pro filio Regni Moderatrix, uſa eſt conſiliis & opera Everardi *Nitardi*, e Societate Jeſu ſacerdotis, quem a ſacris confeſſionibus habebat, atque ad ſummi Inquiſitoris dignitatem primum, inde vero ad præcipuam Regni adminiſtrationem admovit. — Nitardus.

Joan. Auſtr. Neque propterea obſcurum jam murmur ſerpſit, ſed ad ſeditionem & tumultum res ſpectabat. Regina non ſtatim cedendum rata, *Joannem Auſtriacum*, factionis caput, ut amoveret, auro & milite inſtructum, ad Belgii Gubernationem denuo miſit. At ille accepta pecunia, provinciam recuſavit, atque in exilium ſuum reverſus eſt. Cum autem non deſineret diſcordiæ ſemina jacere, in carcerem conjici juſſus eſt. Verum is fuga in Arragoniam evaſit, conductisque trecentis equitibus Madritum redit, atque Nitardum ejici armatus poſtulat. — *Contin. Brietii.*

Regina, eo tumultum provectum cernens, ut timendum eſſet Galliæ exemplum; cujus Principes, Richelii, ac Mazarini potentiam non ferentes, civile bellum movebant, in Nitardi exauctorationem tandem conſenſit, non ante tamen, quam ad Romanam purpuram deſtinatum videret, a ſe dimiſit, Archiepiſcopi Edeſſeni, & Hiſpani Oratoris poſtea dignitate auctum.

Sub-

Sublato prætextu necdum quies; dum Austriacus ponere arma detrectaret, ni collata sibi Arragonii Regni Præfectura, omnia in singulis provinciis, quæ ad coronam illam olim spectabant, Vicaria Regis authoritate pleno jure ad ninistranda committerentur. Quæ postulata, quantumvis gravia & iniqua, ad fatiscentis alioquin Monarchiæ ruinam avertendam, concedi oportuit. (anno 1669.)

Præter Æthnæ & Vesuvii insolitos ructus, illataque utrique Siciliæ gravia damna, orta est eodem anno vehemens pariter seditio civitatis Messinensis, longiori jam tempore præparata. Senatus Urbanus detrectabat obsequium, totaque civitas, conspiratione inita, privilegiorum obtentu, in plenam se libertatem asserere moliebatur, juramento se obstringente populo, nulli decreto se pariturum, nisi a civitate prius esset approbatum: eoque perduellionis deventum, ut Regios Ministros, pervicaciæ obsistere ausos, velut ostracismo proscriberent, aut carceribus mancuparent. Seditio Messinensis.

Sequenti dein anno (1670) recruduit tumultus ob annonæ caritatem. Plures Senatorum & Nobilium domus & palatia a furente multitudine in cineres redactæ, quod crederent, avaro questu rem frumentariam alio diverti. Usus est ea occasione in rem suam Regius armorum Præfectus, atque plebem (quæ nuper cum senatu Urbano in seditionem conspiraverat) adversus Nobiles & Senatores fovit, pluresque eorum proscripsit. Finem tandem discordiis imposuit Principis Lignii, Siciliæ Proregis, Panormo Messinam adventus, qui larga frumenti copia advecta, exauthorato Præfecto, revocatisque, quos exulare jusserat, Nobilibus urbem ad obsequium reduxit. (1670)

Pax Aquisgranensis brevem ætatem tulit; namque Rex Galliæ anno 1672 fulminis instar Fœderatas Belgii provincias victoriis est emensus.

Hispani, pace licet indigerent, otiosi tamen spectare non poterant vicina Batavorum incendia, suis etiam tectis metuentes. Bellum Hollandicum.

Et quidem in Catalaunia, quo bellum pariter pervaserat, satis feliciter pugnabant Hispani, bis victo Schombergio. Et profligari omnino poterant Galli, nisi Messinensis defectio militem in Siciliam abstraxisset.

Urbs illa superioribus jam, quod diximus, annis in varias seditiones eruperat; tandem vero anno 1674 jugo Hispano omnino excusso, Franciæ Regi se subjecit. Misso is cum classe & com-

meatu Vivonio duce, Messinenses suam in tutelam recepit. Sed cum cibaria carius vænirent, & Galli cum mulieribus familiarius versarentur, variis insidiis appetiti, urbem denique reliquerunt, traductis Massiliam 400 familiis, quæ veniam ab Hispanis se obtenturas desperaverant. Sed Rex Galliæ pace composita omnes in exilium misit, tota Gallia ejectas, ea vel causa vel prætextu, quod portum Massiliensem prodere molitæ essent.

In Belgio arctiores in annos singulos res Hispanorum fiebant, prædominante Gallica potentia, Burgundia, Limburgo, Cameraco, Valencenis, Gandavo, Ipris, Lovania, aliisque urbibus potita.

Et sane dignus miseratione tunc erat status Hispaniæ, jam non amplius, uti olim, potentis, opulentæ, formidandæ, & velut orbis utriusque dominæ, sed infirmæ, accisæ, & cum morbis suis luctantis.

Rex puer erat semivivus, aut potius simulacrum Regis; Aula factionibus mixta; Regina mater Regis & tutrix clavo dejecta, Toletum secessit: Joannes Austriacus gubernaculo fluctuantis hiantisque naviculæ admotus: Regis patrimonium bellis exhaustum, *Wagn.* & creditoribus magnam partem oppignoratum. Quæ restabant vectigalia, quinquennio etiam anticipare necessum erat: Neapolis reditus, Messinæ rebellio absumebat: Mediolanum, duos olim milliones ducibus pendere solitum, totidem nunc ex Hispania repetebat, ad paucula præsidia, Togatorum & Sagatorum greges alendos. Ruscinonense & Catalaunicum bellum ex propinquo incumbebat gravius: neque ex Hispania, tot regna complectente, tantum virium colligi poterat, ut duodecim Gallorum millia Puicerda abigerentur.

Status Hisp.

Porro Belgium, tot hostibus expositum, nervos ipsos Monarchiæ incidebat: nec semel in senatu actum de eo deserendo, aut cum Ruscinone commutando. Visum tamen, Europæ & ipsius etiam Hispaniæ bono, immensis licet sumptibus, conservandum; prorupto etenim hoc aggere exundaturam Galliam in omnium perniciem.

Insanabilem autem tunc Hispaniæ morbum fecit, quod corpus, grande adhuc, spiritu languido animabatur. Inde tam inconstans regimen, perniciosa aulæ bella, Procerum collisiones, privatæque magis rei quam publicæ studium.

His

His causis Hispani, quantumvis duram, necessariam tamen pacem ducebant, palam contestati, a Batavorum rationibus, qui mercaturæ desiderio in pacem ultro rapiebantur, suas se non divisuros.

Cumque Hollandi pacem jam præcipitassent, secuti sunt Hispani: amissa Burgundia, Cameracum, Valencenæ, Ipræ, Tornacum, Aria, Audomarum.

Pace Neomagensi composita, Carolus II Rex duxit in conjugem Mariam Aloysiam, Philippi Ducis Aurelianensis filiam.

Sed neque hoc vinculum colligatam diu tenuit amicitiam; siquidem Ludovicus Rex, procuso Reunionum systemate, alios inter, Carolum Hispaniæ Regem citavit, ut ratione Chiniensis comitatus homagium præstet; secus fore, ut a Camera Metensi privatus illo pronuntietur. Cumque citatio negligeretur, Chiniacum a Bissio est interceptum. (1681.) Bellum Reunionum.

Actum tum quidem Cortracensi in congressu de prætensis Ludovici juribus, sed cum conveniri non posset, per Humerium Cortracum & Düxmudam Gallus occupavit, (1683) sequenti vero anno Luxemburgum. Gerunda autem in Hispania, depulsis Gallis, obsidione est liberata.

Successere induciæ, quæ *Vicennales* esse debuerant; sed tantum erant quinquennes; nam anno 1689 Rex Ludovicus bellum Hispanis per fecialem indixit, quod polliceri nollent, se nulli fore Cæsari auxilio. Infremuit Mars illico in Belgio, Insubria, Catalaunia: & in hac quidem Camredonum a Gallis expugnatum, sed a Villermosio mox receptum. Compressa quoque Catalaunorum seditio. Barcino, quod non modo sceleris immunis, sed Regiis Ministris esset auxilio, privilegiis aucta. (1690) *Briet. cont.*

Anno proximo Urgella periit, cum Barcinone & Alonaglobis ignivomis vehementer conquassatis. Cumque tot ruinæ iis vitio ferrentur, qui ad clavum rerum sedebant, suadente Lobkovitio, Cæsaris ad Carolum Oratore, Dux *Oropesa*, præcipuus Regni Administer, ex aula dimissus est. Oropesa.

Nec tamen meliori cursu ferebantur res Hispaniæ, sed armis Gallicis prævalentibus, fœderati anno 1697 ad pacem compulsi sunt. Restituta Hispanis Barcino cum reliqua Catalaunia, & Belgii urbibus.

Cæterum mortua anno 1689 in flore ætatis Maria Aloysia Aurelianensi, Carolus II 1690 sibi despondit Mariam Annam, Philippi

pi Wilhelmi Palatini Electoris filiam. Quod matrimonium, nisi fuisset sterile, gravissimis bellis & orbis revolutioni prævertisset.

§. 2.

Consilia de successore. Princeps Bavariæ destinatur hæres: sed moritur. Frigus inter Austr. & Hisp. partitionis tractatus. Cæsaris mens. Altera partitio.

15. Sed cum infirmitas Caroli Regis in dies magis ingravesceret, exspectatione suspensus erat orbis, quem tandem Hispania hæredem esset acceptura.

Susceperat Maximilianus Emmanuel Elector Bavariæ anno 1692 filium Josephum Ferdinandum ex Maria Antonia, filia Leopoldi Cæsaris, & Margarethæ, Caroli II sororis. Hunc hæredem futurum passim ominabantur. Et inclinabant eo Angliæ, Bataviæ, & ipsius etiam Hispaniæ studia: neque alienam se ostendit Francia, modo ne succedat Austria; adversus cujus potentiam rationes regni sui omni ope obfirmandas putabat.

Carolus Rex summam rerum primum matri, dein uxori permiserat Erant illæ nominis Austriaci studiosissimæ, verum ex Senatu Regio, quem *status consilium* appellant, plerique Proceres Bavaro Principi favebant, Ferdinandus *Portocarrerus* maxime, Cardinalis atque Toletanus Archiepiscopus, Senatus princeps, magnæ vir authoritatis, perpetuis a Regina simultatibus diffidens. Ejus cliens Aquilarius Arragoniæ Præses auditus proterve dicere, neminem probum Hispanum, salva religione, hæreditatem Archiduci adjudicare posse.

Portocarrero.

Wagn.

Et invaluerat a longiori jam tempore frigus aliquod Austriam inter Germanam & Hispanam, quæ rationes suas antea ex integro conjunctas habuerant. Primæ offensionis ansa data, cum Ferdinandus III Monasteriensem cum Gallo pacem, necessitate compulsus, iniit, destituta Hispania, cum Gallis diu adhuc colluctante. Reddidit offensæ vices Philippus IV, dum Theresiam, primo loco natam, Ludovico XIV despondit. Nec omisit Gallia, aulam inter utramque simultatis & dissensionis semina jacere, ut fructus suos inde metat.

Frigus inter Hisp. & Austr.

Mansfeldius equidem Cæsareus orator morum venustate & nativa quadam facundiæ elegantia eam in aula gratiam collegerat, ut

Consilia de successore.

ut frigescentia studia aliquantum calefaceret. Sed hæc ipsa res Procerum æmulationem ita accendit, ut Cæsar eum Viennam revocandum existimarit. Substitutus Lobkovitius, veterana vir prudentia, sed acriore ingenio, quam ut aulæ delicatæ, & in alias partes nimium aversæ, placeret.

Harrachio igitur ardua legationis provincia commissa, qui pro sua prudentia & agendi usu in id incumberet, ut Carolus Archidux scriberetur hæres, de eo in Hispaniam trajiciendo Rex decerneret, atque ut militaris res & ærarium, penitus ferme collapsa, restituerentur. Deliberaturum se Rex respondit, nec ante deliberandi, quam vivendi finem fecit, Proceribus nimium quantum obnoxius.

Conatu igitur illo de trajectu Archiducis aulicis Procerum artibus everso, Mediolani interim Præfecturam Cæsar eidem petit, iisdem conditionibus, quibus Alberto & Isabellæ Belgium olim commissum fuerat, proprietatis jure possidendam, donec mutatis rebus in Hispaniam solvat. Responsum a Senatu: Belgium quidem, cum spes adhuc esset, reducendi ad obsequium Batavos, in gratiam Alberti fuisse abdicatum; quod tamen nuper Bavaro, perpetuam gubernationem petenti, sit negatum. Aliam etiam esse Mediolani rationem. Hoc uno commeatu Hispanas inter se provincias jungi.

Venit interea Madritum Harcurius, orator Franciæ, qui spes Austriæ, alioquin vehementer jactatas, pene evertit. Denunciat præcise status consilio, seu Archidux seu copiæ Cæsareæ Hispaniæ fines attingerent, belli declarationem videri, quo ariete ad expugnandam gentem, belli apparatu vacuam, nihil validius. Auditus etiam interrogare; quid tandem monstri foret, si e Francia Regem peteret Hispania, qualem e Germania duobus ante sæculis petierat? Pro Francia jus militare, quique jus exequantur, centum præ foribus armatorum millia præsto fore. *Wagn.*

Harrachius, cum negotium tot implexum difficultatibus, & Reginam Harcurii artibus a se aversam cerneret, Cæsaris venia Madrito discessit, vaticinatus id, quod postea evenit; dormituram tamdiu Hispaniam, donec se Gallicam videat.

In Anglo-Batavos Europæ oculi erant defixi; nec dubitatum, minime commissuros, ut Francia, tam formidandæ jam potentiæ, tantis incrementis augeatur.

At contra exspectationem alia erat gentis utriusque facies. Batavi, mercaturæ suæ incubantes, tetraque belli imagine perculsi,

culsi, nec fœdere, nec beneficiorum recordatione, nec propriis periculis tangebantur, nec pensi habebant, Austriam dejici; quin Bavarum Regem, minus potentem, rationibus suis opportuniorem ducebant: a Galliæ incursu interjectu Belgii Hispanici satis se tutos rati.

Guilielmus vero, Rex Angliæ, commutatus est adeo, ut, postquam diutina spe amicum Cæsarem suspenderat, Bavaricas primum, Gallicas postremo partes sit amplexus. Unde factum, ut secretum fœderis articulum, de evincenda Cæsaris in Hispania successione, instaurare detrectaret, pace Risvicensi præcipitata, & legionibus mox missione donatis.

Accessit Tallardi in Angliam legatio, viri ad miraculum facundi, qui aulicis artibus totum se in animum Regis infudit. Londini nullus erat Orator Hispanus, nec Madriti Anglus, utroque ob offensionem revocato. Aurspergius vero penitus ferme negligebatur.

Partitionis consilia.

Anno 1699 Rege Guilielmo in Hollandiam digresso, in ejus arce Loënsi a Gallis, Anglis, & Batavis concepta est tripartita Hispanæ Monarchiæ divisio, Delphino assignata Neapolis, Sicilia, Sardinia, Hetrusci portus, Finarium, cum Cantabria seu Biscaja: Archiduci Mediolanum, Bavaro Principi Hispania, cum reliquis provinciis, Regni administratione interim, dum adolesceret, Electori attributa.

Summo silentio partitionis hujusce tractatus tegebatur initio. At ubi Madritensi aulæ innotuit, graves in Hispanorum animis, qui omnem divisionem horrebant, motus excitavit: moxque urgentibus Proceribus, Portocarrero maxime, qui Regem possidebat, & Oropesa, ab exilio revocato. Rex testamento Josephum Bavariæ Principem totius Monarchiæ hæredem scripsit, reclamante non solummodo Juniore Harrachio, qui patri in Legatione Hispanica successerat, sed etiam Harcurio, bellum comminante, si omnia Bavaro, nihil Franciæ tribueretur. Re ipsa ridebat Gallia, quod hac ratione Cæsarem ab hæreditate exclusum cerneret, & Europæ vires adversum se ipsas committendas speraret.

Mors Bavariæ Princ.

Omnia nihilominus ad trajiciendum in Hispaniam Principem Bavarum jam parabantur, personante gratulationibus aula Bruxellensi, cum tristi morte extinguitur; (1699) septennium necdum egressus. Translatio Principis Bruxellas in tam tenera ætate valetudinem vitamque præcipitasse creditum.

Inopi-

Inopinatum hoc fatum vario per Europam affectu exceptum. Anglo-Batavi cum Hispanis telam suam intercisam dolebant. Summa autem luctus pars ad Electorem Parentem spectabat, qui & filio suavissimo se privatum, & Domum suam tantis accessionibus dejectam videbat.

Austria magno discrimine se defunctam credidit, nec dubitavit, omnium, præter Galliam, nationum oculos in Archiducem convertendos. Verum Guilielmus Angliæ Rex palam denuntiavit Cæsari, Anglos Batavosque Hispaniæ ergo nolle bellum gerere, Franciam contra jus suum haud dubie armis prosecuturam: ac proin fore, ut Galli Hispaniam, cui Cæsar nec classe nec milite possit succurrere, unius æstatis expeditione subigant. Id ne fiat, parendum necessitati, & hæreditatem amice dividendam. *Wagn.*

Graviter omnino Cæsar eam denuntiationem accepit, necdum eo desperationis deventum asserens, ut Galliæ armis consentientis Europæ viribus obsisti non possit: sibi quidem constitutum, confecta nunc pace Turcica, legiones veteranas omnes in Italiam & ad Rhenum deducere; Imperii Electores plerosque & circulos in fœdus secum ituros. Idem facturos alios Principes & Respublicas, si securitati suæ & Europæ æquilibrio consultum velint; neminem quippe latere, omne incrementum Galliæ cum omnium periculo esse conjunctum. Invisum præterea tantopere Hispanis divisionis nomen, ut totam potius Monarchiam in sinum Galliæ sint conjecturi. Id si contingeret, quid deinceps ad universalem dominatum defuturum? **Cæsaris consilia.**

At incassum hæc omnia. Famosi illi duumviri, Portlandus, Guilielmi Regis Minister primus, & Heinsius, *Pensionarius*, uti appellant, Hollandiæ, seu primus Minister provinciæ, & Procurator publicæ rei, ut bellum in præsens devitent, aliam longe rotam versabant. Denuntiant palam Cæsari, Franciæ Regem Navarram, Cantabriam, Neapolin, Siciliam, Sardiniam, Mediolanum, Belgium, Finariensem, & Hetruscos portus deposcere: Hispaniæ Regnum cum America Carolo Archiduci cessurum: curaturos tamen, ut de Belgio, Mediolano, & Navarra alia ineatur conventio. Duram quidem hanc esse partitionem, sed in præsens necessariam. Plus bello pretioso amissuram Austriam, quam amicis pactionibus. Esse Ludovico classem prævalidam, exercitus florentissimos, præstantes Duces, summam belli velut e Sphæræ centro opportunitatem. Lassatos bello, nuper primum finito, Europæ Principes, e quo superior omnibus Ludovicus excesserit. **Altera partitio.**

quid ergo Cæſar ſeorſim ſperaret, ſine claſſe, ſine ſociis navalibus, bello tam diffuſo per orbem terrarum, ut ab uno extremo ad alterum trajiciendæ forent legiones?

§. 3.

Cæſar Italiam & Belgium reſpicit. Cur Hiſpania debilis. Galliæ propoſitio: tertia partitio. Cæſaris indignatio. Hiſpaniæ conſternatio.

16. Triſtis erat oratio, & deliberatio implexa, de re poſt homines natos maxima. Fruſtra opponebantur Domus Auſtriacæ jura, *Wagn.* poſt obitum Principis Bavari, ut ferebant, non controverſa. Fruſtra jurata fœdera, cum Anglo-Batavis inita, fruſtra ingeſtus Articulus ſecretus de conſervanda Auſtriacis Monarchia Hiſpanica.

Igitur Cæſar, a ſociis vix non in Gallica caſtra transgreſſis, deſertus, ſtatuit, Italia & propioribus Germaniæ provinciis retentis, Hiſpaniam cum Balearibus Inſulis & America minimo Delphini filio, Duci Bituricenſi, cedere.

Viſum nempe conſultius, veteres Auſtriæ ditiones, quoad fieri poſſet, cum novis Hiſpanicis ad mutui auxilii opportunitatem connectere, quam Archiducem in remotas Hiſpaniæ, miſerrime afflictæ, bellis undique obnoxiæ, atque a Germanæ Auſtriæ auxiliis penitus abſciſſæ, oras transmittere.

Hiſpaniæ ſtatus. Neque opulentam admodum eſſe, nec populis frequentem Hiſpaniam. Americam equidem auri domicilium vulgo exiſtimari. Sed a Philippi II obitu graviorem ferme, quam utiliorem Regibus fuiſſe, magna hominum multitudine, militum, nautarum, præfectorum, claſſium, immani ſumptu, e vacua alioquin Hiſpania eo traducta. Emolumentum præcipuum negotiatione, merciumque permutatione conſtare. Hos autem fructus, jacente in Hiſpania pannificio & mechanicis artibus, omnes propemodum negotioſis Europæ nationibus obvenire: ut adeo auri argentique Peruvani pars maxima ad Anglos, Batavos, aliasque quæſtuoſas gentes deferatur.

Ex tot millionibus, annuatim in Europam advehi ſolitis, non ultra ſexcenta Imperialium millia Regio ærario inferri: duos præterea, quos ex hydrargiro Prorex induſtrius conficere poſſit, milliones, ex elocato vero gemmarum piſcatu quadringenta imperialium

lium millia, universas esse, quæ Regi obveniant, Americæ opes. De cætero id unum Regi relinqui, quod ejus auspiciis merces importentur alienæ, domesticæ pecuniæ evehantur: eam vero prærogativam millionibus aliquot in classem constare.

Postremis bellis haud arduum fuisse Batavis, Anglis, & Francis inermium provinciarum portus præsidiis occupare, sed quæstuosius duxisse, mercatura sua medullam succumque exsugere, quam Hispanis vacuos ferme titulos eripere.

Contra vero utiliorem multo Austriæ fore Italiam, idque non modo propter telluris felicitatem & opulentiam, sed etiam propter situm atque viciniam: neque committendum, ut ea unquam, præsertim Insubria, potiatur Gallia: sic enim omnes Austriacas provincias irruptioni fore expositas. Austriæ deliberatio.

Belgium, bellis perpetuis obnoxium, ab Archiducibus Lotharingo conferri posse, beneficiario jure possidendum. Batavorum dein fore, ut provideant, ne nimis vicini Gallum nanciscantur. Tentandum denique, ut Burgundiæ comitatus ad Imperium pactione reduci possit.

Et hæc quidem erat Cæsarei senatus designatio. Per gradus autem ascendendum, & primum Peruvia vel Mexicum offerendum: secundo loco Philippinas adjiciendas: si necdum acquiescant Galli, Americam potius totam, quam Italiam cedendam. Neque timendum, duorum capitum unum fore ex Hispania & Gallia conflatum Regnum; nam reges non tam sanguine & affinitatibus quam rationibus, status, regnique, respectus suos metiri.

Hanc ubi propositionem Heinsius accepit, concitato animo opposuit, quanta inde damna Batavorum Respublica esset passura: quamque pronum inde esset Galliæ, omnes nationes Americanis commerciis evertere. Nec minus Portlandus exarsit ad eam de America cedenda mentionem.

Post aliquot dies Rex Guilielmus Aurspergio per Heinsium renuntiat, Ludovicum Regem eo denique descendisse, ut præter Hispaniam & Americam, ante oblatam, Navarram quoque & Belgium Archiduci, Mediolanum vero Lotharingo attribueret, si is Lotharingiam Franciæ cederet. Hos esse ultimos gradus, ultra quos Gallus nec passum progredi, nisi bello victus, certum habeat. Eam esse Regis moderationem, ut ex tanto patrimonio nihil sibi præter Neapolin, Siciliam & Hetruscos portus deposcat; cum, si vellet, armis omnia posset subigere. Galliæ propositio.

Duo insuper Cæsari indigniora visa sunt, quam ut ferri possint: primum, quod Ludovici optioni sit permissum, an portionem suam regno unire velit, an in nepotem transferre; at Archiducis partem Germanicis Austriæ provinciis uniri vetuissent: alterum, quod sancirent, ni Cæsar certum intra tempus partitionis modulum acceptet, destinatam Archiduci portionem tertio cuipiam tribuendam, se vero (Anglo-Batavos nempe) Gallis ad suam obtinendam arma juncturos.

Cæsar, quamvis graviter ferens, se a sociis, quos ab interitu anno 1672 vindicaverat, non modo destitutum, sed comminationibus etiam lacessitum, dolorem nihilominus premens, Siciliam & Neapolim obtulit.

Tertia partitio.

Sed necdum acquiescentes Europæ divisores, 3 Maji 1700 Semestri ante mortem Caroli II partitionis modum absolverunt: præfati, ne post mortem Hispani, atroci bello Europa concutiatur, Guilielmum Angliæ Regem ac fœderatos Belgii Ordines cum Rege Christianissimo ita convenisse, ut Delphinus ejusque posteri Neapolim, Siciliam, cum adsitis Insulis, Hetruriæ portus, Herculeum, S. Stephani, Orbitellum, Plumbinum, Portumlongum, Telamonium, Marchionatum Portumque Finariensem, ex Hispaniæ vero Regno, ac Cantabriæ provincia, Fontarabiam, & S. Sebastiani Fanum obtineret: Lotharingiæ Dux Mediolanum possideat, Delphino vero Lotharingiæ ac Barri Ducatus obtingat, dempto Bitsæ comitatu, qui Vaudemontio cedat. Delphinus cæteræ hæreditati renuntiet, eamque Archiduci relinquat. Hos tractatus ni Cæsar ratos habeat, Archiducis portio in tertium quempiam transferatur. Si Cæsar aliquam ex provinciis invadat, Angli Hollandique junctis cum Francia armis vim repellant. Archiduci non liceat, vivo Rege Carolo vel Mediolanum vel in Hispaniam abire. Nulla unquam ætate idem sit Imperator & Rex Hispaniæ: Delphini vicissim portio nunquam cum Galliæ regno coalescat. Harum pactionum vindices omnes Europæ Principes vocentur.

Fulminis instar Cæsareos perculit hæc partitio, indignissimum ratos, de fundo alieno decretoria sententia statui, illud vero multo indignissimum, Guilielmum cum suis Anglis & Hollandis, tot officiis ac beneficiis cultis, adeo sui fuisse immemorem, ut Galliam, omnibus alioquin formidandam, tantis accessionibus auxerit, atque arma etiam minaretur Cæsari, socio, amico, fœderibus juncto, cui, ut coronam Angliæ consequeretur, non parum debuit. At constitutum erat Cæsari, quocunque demum res vergeret, in

Wagn.

pacta

pacta, ſuæ Domui adeo pernitioſa, nunquam conſentire, & potius totam Hiſpaniæ Monarchiam, quam Mediolanum & Inſubriam amittere.

Exſpectatione ſuſpenſus hærebat orbis, quem demum hæc res eventum ſortiretur. Verum altiori ex ſpecula proſpiciebat Gallus. Non ille partitione iſta ſua finiebat conſilia. Ad totam Monarchiam reſpexit, ſatis gnarus, Hiſpanos, ab omni diviſione velut monſtro abhorrere, ac proin, ut eam evitent, Regium ex Gallia Principem petituros.

Ita enim vero re ipſa evenit. Æſtuantis maris fluctibus agitatæ naviculæ Hiſpania faciem induit. Regina Archiduci Carolo, ſuo ex ſorore nepoti, quantum poterat, favebat: ſed poterat parum, Rege in omnem partem verſatili, prout Miniſtrorum turbo impulerat. Ipſos inter Miniſtros fatales regno factiones. Qui Reginæ addicti magis videbantur, Almirantes, Oropeſa, Perlipſia, variis artibus aula pulſi: conjecta in eos culpa ſeditionis ob annonæ caritatem.

Hiſpania ipſa miſere erat comparata. Spectabantur Pyrenæis ex montibus magni Gallorum exercitus, neque tamen regno toto locus ullus munitus: univerſus tantæ Monarchiæ exercitus ſex millibus hominum conſtabat, ſeminudis, famelicis, inermibus: bellica nulla rite armata: plebis egeſtas ultima, ærarium largitionibus in Proceres exhauſtum, miſerabilis undique rerum facies, in deſperationem trahebant omnia.

Ubi vero partitio illa Hiſpaniæ innotuit, tanto omnes motu ſunt concitati, ut dicerent, Marochii ſe potius Regem evocaturos, quam ut eas regni ſui ſectiones paterentur. Magnates ſummopere urebat, quæſtuoſa illa ac grandia Proregum, Gubernatorum, & Præfectorum nomina, quibus ambitionem & avaritiam ſaginabant, extingui: opulentas illas Siciliæ, Neapolis, Mediolani, Belgii Præturas penitus eripi, aliasque venas, quibus privatum ſuum ærarium, in publici boni diſpendium, impleverant, exſiccari.

Hiſpaniæ conſternatio

Quapropter, priſtinæ ſuæ amplitudinis, ad utrumque orbis cardinem protenſæ, cum alto gemitu memores, communi velut in naufragio, ita animo erant comparati, dicebantque palam, evocandum Galliæ Regis nepotem, ut Monarchiam integram ſervent; facem his in motibus ſtrenue ventilante Harcurio.

 Har-

Harrachius equidem legatus perculſos erigere, atque ab ea cogitatione avertere omni ope ſatagebat. At illi: Cæſarem ni claſſem habeat, Hiſpaniæ nil profuturum: Germaniam variis reſpectibus diſſectam, ſeptentrionem flammis ardere, Italiam cum Pontifice Gallis favere, Hiſpaniam ipſam ut fateri neceſſe ſit, infirmiorem eſſe, quam ut armatæ Gallorum potentiæ poſſit reſiſtere.

§. 4.

Decernitur, advocandum Delphini filium: obluctante Harrachio. Teſtamentum Regis Caroli. Obitus. Auſtriæ & Galliæ jura.

17. Petitur Delphini filius.

Igitur Senatu frequentiſſimo, Rege ipſo præſente, communibus omnium ſuffragiis decretum, rogandum Regem Galliæ, alterutrum ex Delphini filiis, Regis Caroli nepotibus, ſubmittat; dandum potius beneficium, quam perniciem a potente accipiendam. Perſtituram hoc pacto Monarchiam, atque reductis membris, quæ per tot infelicia bella fuerant abſciſſa, ad veterem Majeſtatem, orbi adoratam, haud dubie reducendam, invictam hoc glutine deinceps, formidandam, florentemque: novum Principem ſine mora advocandum, ut recenti adhuc ætate Hiſpaniæ moribus imbuatur, nec regnum tamen ante Regis mortem contrectet. Rex Carolus tacitus aſſedit, cum hac ratione de regno ſuo diſponeretur.

Harrachius apud Reginam inſtat, conjugem Regem permoveat, ut generis ſui memor Archiducem hæredem ſcribat. Illa armatos ad fores Gallos in excuſationem obtendit: & licet Rex induci ad id ſe pateretur, teſtamento nunquam ſubſcripturos Proceres. Ad hos igitur converſus legatus gravi oratione oſtendit, falli omnino eos, qui ſibi perſuadeant, iis de Gallo Principe advocando conſiliis Monarchiæ diviſionem vitatum iri: nunquam id permiſſurum Cæſarem; & ſi is permittat, totam Europam obſtituram, quæ omnis in unam Borboniorum Domum brevi eſſet abitura, ſi Francia univerſa Hiſpaniæ Monarchia, tam late per utrumque orbem protenſa, foret potitura.

Dum ita confligitur, Rex Carolus in ſupremum morbum delabitur. Conclave Regium obſeptum adeo cuſtodiunt Proceres, ſub

ſub Portocarreri imperio, ut Harrachius ultimis menſibus nunquam ſit nactus Regis alloquendi copiam.

Tertia octobris conficitur teſtamentum, quo Philippus Dux Andegavenſis, alter Delphini filius, eoque ſine liberis decedente Carolus Dux Bituricenſis, tertius Delphini filius, & ſi etiam hunc ſine liberis mori contingeret, Carolus Archidux univerſæ Monarchiæ hæres ſcribitur. Teſtes ſubſcripſere Portocarrerus & Borgias Cardinales, Caſtiliæ & Arragoniæ Præſides, Medinacælius, Beneventius, & e Grandium Ordine Infantadæ & Seſtæ Duces. Teſtamentum Caroli.

Prima dein Novembris (1700) Carolus II Rex obiit, ætatis 39 Regni 35. Aperitur teſtamentum, publicatur, magnoque populi applauſu excipitur: perſuaſum omnibus, declinata hoc pacto corporis ſectione, unius capitis mutatione negotium abſolvi, Gallus ſit Rex, an Germanus, haud multum intereſſe. Bellum quidem in Italia & Belgio futurum a Cæſare, ſed Hiſpania intacta, Gallorum armis brevi difflandum. Obitus.

Certatum acriter inter Proceres, quis legationis Gallicæ honorem alteri præriperet. Miſſis per Interreges mandatis, provinciales Andegavenſi fidem jurarunt. Elector Bavariæ Belgium, Vaudemontius, Mediolanum, Medinacælius Neapolim tradidit; itaque factum, ut menſis ſpatio univerſa Monarchia ſub poteſtatem Galliæ ſit redacta. Harcurius ob rem feliciter geſtam Dux & Par Franciæ dictus. Harrachius, quod unum ſupererat, contra teſtamentum Cæſaris nomine ſolenni forma excipiens, ne legationis dignitas violaretur, domi ſe continuit, ac brevi poſt cum Aurſpergio, qui in illo æſtu ſubrogatus illi fuerat, rus abiit, dum reditum Viennam inſtruerent, dolore, pro jacturæ magnitudine, acerbiſſimo tacti, quod tot provinciæ, per gradus veluti ſucceſſive Domui Auſtriacæ acquiſitæ, uno velut ictu concidant: legatione ſua Hiſpana & Anglica, tanta ſolertia geſta, effectu omni deſtituta. Executio.

Varii dein commentarii de cauſa tam grandi ſunt editi: Galli pro ſua ſucceſſione afferebant: Extincta Caroli V ſtirpe maſcula Hiſpanicæ Monarchiæ hæreditatem, licet nullum Caroli II teſtamentum haberetur, ad eum jure ſanguinis devolvi, qui eidem Carolo, ultimo poſſeſſori, gradu conſanguinitatis proximo eſt conjunctus. Atqui hunc eſſe Delphinum, ejusdem Caroli ex ſorore Thereſia Nepotem, ejusque ceſſione Philippum Andegavenſem Ducem, Delphini filium, Caroli II pronepotem. Leopoldum vero Cæſarem, Amitinum Caroli, gradu uno ab hoc eſſe remotiorem, ſiquidem (computando gradus ad normam Juris Civilis, Galliæ jus.

in

in ſucceſſionibus hæreditariis uſitatam) Carolum Delphino in tertio gradu eſſe conjunctum , Leopoldo vero in quarto.

Si etiam lineam aſcendentem ſpectare libeat , Leopoldum Cæſarem & Ludovicum XIV æquali gradu diſtare a Philippo III Hiſpaniæ Rege utriusque Avo materno, ea tamen diſpari ratione, quod Ludovicus ex Anna , primogenita ejusdem Philippi filia ſit genitus, Leopoldus vero ex Maria, ſecundo genita. Quacunque igitur parte res conſideretur, quoad ſucceſſionem ab inteſtato Gallos Auſtriacis jure potiores fore.

Neque obſtare , quod Anna & Thereſia , dum Franciæ Regibus nuberent , juri ſuo in Hiſpaniam renuntiarint ; nam, præterquam , quod fœminarum renuntiationes hæreditariæ Jure civili ſint irritatæ, & eatenus tantum factæ , ne Regnum Franciæ & Hiſpaniæ in uno capite coaleſcant, Reginas illas præjudicii nihil potuiſſe afferre filiis ſuis aut nepotibus circa jus, a Majoribus & ſanguinis cum Hiſpaniæ Regibus propinquitate , acquiſitum. Neque enim Ludovicum Regem matri ſuæ Annæ in Regno Hiſpaniæ ſuccedere , nec Delphinum matri ſuæ Thereſiæ, ſed cum eæ jamdudum ſint mortuæ , proprio ac proximo ſanguinis jure Philippo III aut Carolo II.

Hoc jus ſuccedendi ab inteſtato ut eo certius ſuum conſequeretur effectum , Carolum II etiam teſtamento, libere & legitime confecto , atque a Proceribus Hiſpaniæ teſtibus præſentibus ſubſcripto, Philippum , Andium Ducem , ſuum ex ſorore primogenita pronepotem , totius Monarchiæ hæredem inſtituiſſe : neque obligatum ullo ex capite fuiſſe, alios cognatos ex linea collaterali inſtituere. Atque hæc quidem a Gallis tunc paſſim dicebantur ac ſcribebantur.

Jus Auſtriacorum.

Contra vero opponebant Auſtriaci, eam eſſe Familiæ Auſtriacæ rationem, ut Auſtriacus Auſtriaco ſuccedat, qui nomen, ſtemma , familiam eandem propaget: neque ad fœminas , aut ex iis deſcendentes hæreditatem devolvi, dum ſuperſunt mares.

Extincta Caroli V ſtirpe maſcula , ſupereſſe e Ferdinando I Caroli Fratre, lineam alteram Auſtriacam, eamque maſculam. Si Carolus V absque liberis maſculis deceſſiſſet , ſucceſſurum haud dubie fuiſſe Ferdinandum fratrem, ex eodem Patre, Philippo Auſtriaco, Burgundiæ ac Belgii Principe, & eadem matre Joanna, Hiſpaniæ hærede , progenitum : hoc jus Ferdinandi in poſteros mares præ fœminis fuiſſe propagatum : Leopoldo proin Cæſari primum,

mum, dein Josepho, horumque cessione Carolo Archiduci hæreditatem deberi. Deficientibus vero totius Familiæ maribus, ad fœminas demum, & eos, qui ex eis descendunt, jus devolvi. Hanc esse normam, legem, ordinem, rationem domesticam succedendi in Familia Austriaca; Philippi etiam III & IV testamentis confirmatam.

Si proin testamentum aliquod a Carolo, sui compote, libere profectum sit, vacuum irritumque esse: neque enim a Carolo ordinem succedendi, a Majoribus constitutum, contra supremam patris avique voluntatem, potuisse convelli. Neque causam finemque Borbonicæ institutionis, in eo allegatum, ne regna coalescant, subsistere.

Non enim Annam, Ludovici XIV matrem, & Thereſiam Conjugem, solennibus tabulis juri in Hispaniam renuntiasse eo duntaxat fine, quem Carolus in testamento assignat, ne Franciæ Hispaniæque regnum in unum coalescant, verum ut Hispanas inter fœminas Francicasque juris æqualitas foret, atque, ut hæ Salica, ita illæ celeberrima abdicationis lege cum suis posteris abstinerent regno. Si igitur jus succedendi post mortem Caroli ad descendentes ex fœminis Hispanicis fuisset devolutum, eo etiam ex capite Leopoldum Cæsarem hæredem fore, utpote Maria, Philippi III filia, quæ sola nunquam renuntiarit, progenitum. Theresiæ vero solennem renuntiationem etiam per publicas Pacis Pyrenææ tabulas fuisse confirmatam, atque per testamentum Philippi IV ita stabilitam, ut nullum superesse possit dubium.

Quod autem speciatim ad Belgicas Burgundici circuli provincias, & Insubres spectat, ceu feuda Imperii ab Austriacis Archiducibus fuisse possessas: ad feudorum autem rationem pertinere, ut extincta seniore linea mascula, ad juniorem transeant, prout omnium Imperii feudorum exempla demonstrent. Atque idcirco nullatenus fuisse in potestate Caroli II contrariam dispositionem facere. *Wagn.*

Eandem Neapolitani Regni esse conditionem, quod a Pontificibus, Dominis directis, ab omni memoria maribus præ fœminis collatum sit. Hæc pro utraque certantium parte dicta scriptaque recensere duntaxat pro Historica eruditione visum est. Neque enim meum est, de Magnorum Principum juribus quidquam decernere.

CAPUT III.
DE
STATU LUSITANIÆ
SÆCULO XVII.

SUMMARIUM.

Personatus Sebastianus ab Hispanis captus. Postquam Lusitania ab anno 1580 *usque* 1640 *Hispaniæ fuerat conjuncta, Regem sibi proprium assumpsit Ducem Bragantinum Joannem IV, inito fœdere cum Gallia & Hollandia. Bellum. Joanni successit Alphonsus filius. Sed hoc dejecto, suffectus ejus frater Petrus, ad regendum aptior. Pax cum Hispania.*

18. Anno 1601 plus rumoris, quam veri periculi excitavit personatus quidam & phantasticus Sebastianus, qui Sebastianum Regem Lusitaniæ, in bello, anno 1578 adversus Afros susceptᴏ, amissum se mentiebatur. Fabulam ita adornavit, ut non pauci verum Sebastianum crederent, viris quibusdam Religiosis ore & calamo illum defendentibus.

Personatus Sebastianus.

Fata is sua & itinera, imo & arcana quædam coram Senatu Veneto ita concinne narrabat, ut de veritate dubitaretur: interventu tamen Oratoris Hispani carceri traditus, ac postea ex terris Reipublicæ proscriptus, Florentiæ ab Hispanis interceptus, indeque Neapolim ductus, per sententiam ad triremes condemnatus est. Creditum quibusdam, fuisse Calabrum, a natione quadam subornatum.

Hispanis ejectis.

Historia Lusitana cum Hispana 60 annorum spatio, ab anno videlicet 1580 ad 1640, quibus utrumque regnum fuit conjunctum,

ctum, est connexa. At vero anno 1640 ingens facta est mutatio, dum Lusitania, abdicata Hispania, novum sibi Regem ex Brigantina Regia Familia sibi delegit.

Quidam Proceres Lusitani Olyssipone, occupato Regio palatio, occiderunt *Vasconcellum*, Lusitanum quidem genere, sed quem affectu nimis Hispanum esse crediderant, & cum eo alios quosdam Ministros Regis Catholici, Regemque proclamarunt Bragantinum Ducem, sub nomine *Joannis* IV, simulque adegerunt Pro-reginam Principem Mantuanam, ut subscriberet Decreto, quo arcis Præfectus jubebatur eum tradere. Missi illico cursores in omnes provincias, qui novum Regem promulgarent, cum mandato, ut omnes Hispani comprehenderentur.

Dux Bragantinus Rex.

Nunquam revolutio aliqua fuit tam prompta & expedita. Omnes civitates, non minus novi quam antiqui orbis, sub obedientiam novi Regis concesserunt, sola Septa seu Ceuta excepta, quæ Hispanum habebat Gubernatorem.

Comes Olivarius, veritus, ne Rex Hispaniæ Philippus IV pro magnitudine damni contristaretur, eidem gratulatus dicitur, quod justam causam habeat, omnia bona Domus Bragantinæ, quæ tertiam ferme Lusitaniæ partem complecterentur, Cameræ suæ uniendi. Sed artes hæ fuere Ministri, qui nihil magis metuebat, quam ne sinistri quidpiam ad Regem optimum, sed placidæ & quietæ vitæ acquiescentem, deferretur.

Quidam scribunt, Richelium hujus immensæ machinæ primum fuisse motorem: quod Galli tamen scriptores negant. Hoc certum, Galliam, cum Hispania tunc bello implicitam, illico, fœdere cum novo Rege inito, consiliis & armis eidem succurrisse, nihilque magis optasse, quam ut vasta Domus Austriacæ potentia minueretur.

Fœdus cum Gallia.

Fœdere autem illo conventum, ut pars utraque terra marique contra Hispanos bellum gerat: Gallia 20 naves conjungat 20 Lusitanis, bene armatis: Hollandi associentur, qui pariter 20 bellicas addant, ad invadendas naves Hispanas ex India venientes, & terras Regis Castellani: Gallus præsit combinatæ classi. Si Gallia pacem cum Hispano sit initura, reservabit sibi jus assistendi Portugalliæ, si idem reliqui fœderati sint facturi.

Hollandi, qui adhuc bello cum Hispania erant impliciti, non dubitarunt, huic fœderi accedere, ea conditione, ut manerent in possessione eorum, quæ in utraque India occupassent. Occuparunt autem durante bello cum Hispanis loca plurima, quæ ad Lusita-

Et Hollandia.

ſitaniam ſpectaverant. Et hæc inter alias Luſitanorum erat querela, ſibi propter conjunctionem cum Hiſpania tam multa eſſe amittenda.

Detecta, interceptis litteris, conſpiratio adverſus novum Regem, Archiepiſcopus Bragenſis, & Inquiſitionis Præſes ad perpetuos carceres ſunt condemnati, reliqui complices ad mortem.

Interea autem Luſitania libertatem ſuam fortiter defendit, & anno 1644 cum Francia fœdus renovavit, vehementer inſtans, ne pax cum Hiſpanis fieret, cui Rex Luſitaniæ non eſſet incluſus. At Mazzarinus, Richelii inſiſtens principiis, ne omnis paci via occludatur, id promittere noluit, id unum ſpondens, curaturam Galliam, quantum poſſet, ut, ſi paci futuræ Luſitania includi non poſſet, libertatem ſibi reſervet eidem aſſiſtendi. Cui ſponſioni adquieſcere tunc debuit Portugallia.

Paſſorellus de bello Luſit. Sub idem tempus Albuquercius, Luſitanorum Ductor, Hiſpanos acie vicit, cæſis eorum 3000. Quidam ſcriptor Luſitanos cæſos narrat plures.

Anno 1656 obiit Joannes IV primus ex linea Bragantina Rex Luſitaniæ, æt. 52, regni 16. Succeſſit filius *Alphonſus* VI, qui, Hiſpanorum armis alio diſtractis, Hollandos Braſilia expulit, belli denuntiationem paſſus propterea, naviumque direptionem in facie Olyſſiponis, civitatis Regiæ.

Bellum. Anno 1658 Luſitani Pacem Auguſtam obſederunt, ſed imminente Hiſpano obſidionem ſolverunt. Anno vero ſequente Hiſpani ab obſidione Elvæ depulſi ſunt.

Pax cum Holl. Ut autem Hiſpanis validius reſiſterent, anno 1661 pacem cum Batavis Hagæ inierunt. Braſilia potiſſimum fuerat belli cauſa, in qua, ſicut in India Orientali, dum Hiſpanis adhuc parerent, varia loca Hollandi occupaverant, quæ Luſitani, Regem e Bragantina Familia nacti, repetebant. Ceſſere Batavi Braſiliam ea lege, ut negotiari & commercari ſibi liceat in omnibus, quæ ad Portugalliam ſpectant, provinciis.

Joanni Regi, quod dixi, ſucceſſit filius primo loco natus Alphonſus, ſub tutela matris de Medina Sidonia. At ille vita degeneri, matre fidelibusque Miniſtris aula motis, ſibi ſimiles aſſumpſit. Bellum nihilominus cum Hiſpanis per Villaflorium ſtrenue geſtum. Amiſſa Ebora, receptaque, acie victo Joanne Auſtriaco (*anno 1663*) anno vero ſequenti Valentiam & Alcantaram expugnarunt Luſitani. Anno 1665 Victoria plena ad Villamvitioſam firmavit coronam Luſitaniæ. Galli, non obſtante pace Pyrenæa,

renæa, non parum ad eam contulerunt, nescii videlicet, quid post 40 annos futurum esset. Mortuo eodem anno Philippo IV Hispaniæ Rege, ex omni parte jam mutilatæ, infirmitas Caroli II Lusitaniæ Regem securum reddidit.

Tantæ victoriæ nequaquam tribuebantur Alphonso Regi, & sui, & regni, & thori impotenti, sed ejus Ducibus, subsidiis Gallicis adjutis.

Anno 1667 magnam mutationem subiit aula Lusitana. Alphonsus propter regnandi imperitiam throno privatus, in Camera sua comprehensus, & in Insulam Terceram abductus est, regnumque delatum fratri ejus juniori *Petro*, præstanti virtute Principi, qui tamen ad annum usque 1683, quo Alphonsus obiit, *Regentis* tantummodo titulo regnum administravit. Maria Nemorosia, Sabaudicæ stirpis Princeps, in Gallia educata, quo Majores ejus jam tempore Francisci I concesserunt, superiore anno Alphonso desponsata, matrimonio ob impotentiam Alphonsi declarato irrito, nupsit Petro ejus fratri, Pontifice in impedimento publicæ honestatis dispensante.

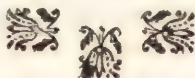
Alphonsus dejectus.

Petrus Rex.

Anno 1668 Hispania coacta est cum Lusitania pacem componere, atque coronam Portugalliæ ab Hispana independentem agnoscere; ablatis utrinque restitutis, solaque Septa in Africa, quæ ad Regnum Lusitaniæ pertinuerat, apud Hispanos remanente.

Pax cum Hisp.

Anno 1683 obiit Alphonsus, ætatis 40, postquam throno fuerat dejectus, in Insulam Terceram fuit deportatus, sed anno 1675, cum suspicio esset orta, eo in loco consilia cudi reducendi illum ad regnum, inde retractus, reliquum ætatis in Cintrensi castro captivus egit. Tanta autem fuerat ejus, dum regnaret, vitæ dissolutio, ut vix esset, qui fatum ejus lugeret. Petrus autem post mortem fratris, posito Regentis nomine, se Regem dixit, toti Nationi acceptissimus.

CAPUT IV.

DE STATU BELGII SÆCULO XVII.

ARTICULUS I.

Status Belgii sub Alberto & Isabella: atque Mauritio Auriaco.

Obsidio ostendana. Spinolæ fortitudo. Induciæ. Mauritii Arausicani obitus: & Alberti Archiducis. Batavorum societas Indica. Mutuæ clades. Obitus Isabellæ.

19. Postquam Albertus, Rudolphi II Cæsaris frater, Isabellam, Philippi II Hispaniarum Regis filiam, connubiali fœdere sibi conjunxerat, Belgium communi opera gubernandum acceperunt. Et primam quidem expeditionem cum ad expugnandam *Ostendam* convertissent, anno 1601 exercitus eidem fuit admotus.

Ostendana obsidio. Cum Batavis ex parte alluentis Oceani accessus prohiberi non posset, atque recentibus identidem subsidiis præsidium augeretur, pertinax omnino & sanguinolenta fuit oppugnatio, ad triennium omnino producta. Et primo quidem anno Albertus, assultu tentato, cum strage 800 militum fuit rejectus. Alter annus variis operibus, ad includendam arctius urbem, faciendamque opportunius impressionem fuit consumptus.

Tertius demum annus maxime cruentus, & Batavis tandem fatalis fuit. Et primo quidem gemina irruptio incassum fuit tentata.

tata. Commissum etiam navale prælium, quo Fridericus Spinola Archithalassus Hispanorum (Ambrosii frater) interiit; obsessi vero, eruptione facta, gravi cum suorum jactura sunt rejecti.

Advenit interea in castra Ambrosius Spinola, qui tandem anno 1604 urbem expugnavit: præsidio, quod adhuc 4300 armatis constabat, libere abire permisso. Dicuntur in ea obsidione quinquaginta Hispanorum millia occubuisse, & vel uno mense totidem globorum millia majoribus ex tormentis fuisse explosa: plures milliones expensi. O! quanto facilius minorique impendio cœlestis Jerosolyma expugnaretur!

Inter hæc autem, dum Hispani tota vi Ostendæ incubuerant, Batavi Gravia, Slusa, & Rhinberga erepta damnum compensarunt. Spinola vero Grollam & Rhinbergam anno 1606 Mauritio eripuit. Pactus dein Albertus anno 1607 octo mensium inducias cum Batavis, sed in pacem conveniri non poterat, quod isti ab Indiis, in quibus profundas jam radices egerant, nollent decedere.

Anno tamen 1609 ad 12 annos prorogatæ sunt induciæ, quibus Batavi quæstuosis navigationibus, muniendis urbibus, comparando apparatu, alacrius quam Hispani usi sunt, ad id, quod supererat belli, strenue gerendum. Sed neque induciæ tam sancte servabantur, ut non Hispani Duci Neoburgico, Batavi Brandenburgico Electori in causa Juliacensi auxilia ferentes, inter se colliderentur. Quantæ vero hoc induciarum tempore in Hollandia inter Calvinistas religionis dissidia ac turbæ sint exortæ, postea, ubi de statu Ecclesiastico, referetur. Induciæ.

Anno 1621 elapso induciarum tempore, Hispani, Slusa frustra tentata, Juliacum Batavis extorquent, frustra Mauritio Arausiaco jam Principe ad solvendam obsidionem accurrente. Idem fatum subire coactus est ad Bredam, dum præpollente Spinolæ virtute & arte militari, bis obsidionem solvere nequicquam conatus est.

Unde etiam creditur tædio obiisse, dum videret Spinolam se assequi non posse, & fortunam suam in deterius labi. Natus fuit Dillenburgi, Nassaviæ gentis suæ Domo, ex Wilhelmo Nassovio, Principe Arausico, Batavicæ defectionis auctore. Post mortem fratris Philippi, qui Catholicam Religionem fuerat amplexus, anno 1618 factus est Princeps Arausicus. Cum autem nullos legitimos liberos relinqueret, Henricus frater in Principatu & Præfectura Belgii fœderati illi successit, anno 1625. Mauritius Nass. obiit.

Fuit

Fuit Mauritius 40 annis ſupremus Batavæ militiæ præfectus, inter clariſſimos belli Duces numerandus: major fortaſſe futurus, niſi in Spinolam incidiſſet, a quo ſibi diſcendum non diffitebatur. Bellum etiam geſſit cum propriis ſuis Prædicantibus, a quibus vitæ ejus inſidias fuiſſe ſtructas, ſparſum ſcriptumque fuit. Certe Adolphus Brachelius *in Hiſt. univerſ. lib. 2 ad ann.* 1623 teſtatur, ab Arminianis concionatoribus gravem in Mauritium & Ordines conjurationem factam fuiſſe atque detectam, comprehenſis quibusdam, atque ſupremo ſupplicio affectis, qui noxæ participes habebantur, ſed de hoc infra.

Et Albertus Archidux.

Mauritium Antagoniſtam ſuum in alteram vitam anteceſſit *Albertus* Archidux, Maximiliani II Cæſaris quintus filius: anno 1559 natus ex Maria Caroli V filia. Sub diſciplina Busbequii educatus, anno 1570 ad avunculum Philippum II in Hiſpaniam miſſus Cardinalis, Archiepiſcopus Toletanus, Luſitaniæ Prorex, ac demum 1595 Belgii Gubernator renuntiatus, anno 1598 abdicatis Eccleſiaſticis Dignitatibus, nuptias contraxit cum Iſabella, Philippi II filia, accepto in dotem Belgio, non tantum a Batavis ſed etiam Hiſpanis militibus, ob defectum ſtipendiorum tumultuantibus, afflicto. Anno 1621 ætatis 62 defunctus magnum apud Belgas ſui deſiderium reliquit.

Conſtituta hoc tempore a Batavis mercatorum ſocietas, in Indias negotiantium, quæ, magnis fulta ab Ordinibus privilegiis, ingentibus opibus eſt aucta. Proſcripta tunc, hac mercatorum ſocietate ſtabilita, Societas Jeſu ex omnibus Batavorum ditionibus. Idem aliis Religioſorum Familiis contigit.

Batavorum Societas Indica.

At non ſolus Ordo Eccleſiaſticus ab juratis his Religionis avitæ hoſtibus petebatur, ſed ſocietas illa Batavorum Indica, cum totum Oceanum oberraret, graviſſima mercatoribus Luſitanis damna intulit. Quare Philippus IV (defuncto nuper parente) collectis, quot poterat, Dunkerca, Oſtenda, Neoporto, & Hiſpania navibus, claſſem opponere coactus, terreſtres expeditiones in maritimas convertit.

Et primo quidem 32 naves Batavæ, ex Adriatico redeuntes, aut captæ ſunt aut depreſſæ. Mansfoldii collectitia prædonum manus, in Belgium irrumpens, a Gonzale Corduba conciſa aut diſſipata.

Contra vero Batavi claſſem Hiſpanam ad Limam Peruviæ urbem vicerunt: & in Braſilia urbem S. Salvatoris expilarunt, capto Prorege cum filio, Epiſcopo, aliisque primoribus, ceu ſpoliis

liis in Trophæum erigendis, in Hollandiam missis. At mox Fridericus Toletanus, cum classe superveniens, ovantibus urbem eripuit.

Sub idem tempus Ferdinandus Cæsar, misso ad Hollandos legato, ab iis petiit, ut præsidia ex Imperii urbibus ad Rhenum Inferiorem deducerent; Mathiæ Archiduci promissam pecuniam solverent, atque adversus Turcam, communem Christiani nominis hostem, aliquid contribuerent. Quod si facerent, intercessurum se apud Regem Hispaniæ, ut pax sanciatur. Responsum satis superbe, urbes Imperii ad fines tuendos a se detineri: Mathiam non esse amplius Belgii Gubernatorem: quo minus contra Turcam conferant, propriis se impensis impediri: nullum se jus Regis Hispaniæ in suas provincias, ac libertatem, justo bello partam, agnóscere, eamque contra quemcunque defensuros. Superba responsio.

Quin imo per legatum suum pacem nuper conclusam turbare conati sunt inter Ferdinandum Cæsarem & Sultanum. Quod, cum non obtinerent, Jesuitis, Græcia expellendis, omnibus viribus incumbebant; sed prævaluit Christianissimi Regis gratia, qua malignos conatus evertit.

Anno 1629 reversum rursus a maritimis expeditionibus ad terrestres. Favit autem fortuna Batavis; nam Duscoducum (*Sylvam Ducis*) in Brabantiæ finibus, & Vesaliam in Clivienſi Ducatu obtinuerunt: anno sequenti vero Pernambucum, Brasiliæ munitissimum propugnaculum; non multo post Rhenobergam, Coloniensis ad Rhenum munimentum, Venloam, Ruremundam, Trajectum. Et, quod miserrimum, cum captis urbibus capta etiam Religio: Sueco vires Hispanas distrahente, & Henrico Arausicano occasione magis strenue quam pie utente.

Liberata est anno 1633 ex procellosis mundi fluctibus & ad portum qui tis transiit Isabella Clara Eugenia, Philippi II Hispaniarum Regis potentissimi filia, Archiducis Alberti conjux lectissima, per 30 & ultra annos Belgii Gubernatrix pientissima: mulier vere fortis, quæ inter mundi hujus, semper variantis, inquieti semper, dextrum oculum semper sursum elevavit, virtutum omnium idea absolutissima. Mirum, quod tanta Principum clementia rebellionem non flexerit. Sed illa erat generis calviniani. Nata fuit Isabella anno 1566, mundo præluxit 67 annis. Belgium & Burgundia ad Regem Hispaniæ sunt revoluta, thoro Alberti & Isabellæ sterili. Obit Isabella.

ARTICULUS II.

Status Belgii sub Ferdinando Cardinale, & Henrico Auriaco.

20. *Galli in Belgium. Referunt ab Hispanis victoriam Aveniacam. Junguntur Batavis. Alternant victoriæ & clades. Obitus Ferdinandi Cardinalis. Succedit Melo felici quidem initio, sed non constanti. Domus Auriaca. Consilia de pace.*

Ferd. Gub.

Mortua Isabella missus in Belgium Gubernator *Ferdinandus*, Philippi IV frater, S. R. E. Cardinalis & Archiepiscopus Toletanus, 26 tunc annorum juvenis, sed animi magnitudine ætatem supplente. Is cum novo exercitu iter per Germaniam instituens, anno 1634 pars magna fuit victoriæ Nordlinganæ. Tum vero abstracto secum Trevirensi in Belgium, Præfecturam est auspicatus. (anno 1635)

In difficillima autem incidit tempora, quibus non tantum cum Batavis, sed Gallo etiam, novo hoste, eoque potentissimo, erat dimicandum. Unde mirum non est, plures urbes ab unitis istis viribus fuisse occupatas, cum Hispanum robur distractum non ubique præsens esse posset. Mirum potius, quod Ferdinandus Gubernator, qui copias tantis terrarum spatiis ex Hispania & Italia accersire debebat, & quidem, maribus infestis, terrestri itinere, non plus amiserit. Inspiciamus obiter ephemerides.

Hollandis accedunt Galli.

Anno 1635 Gallus abducto Trevirensi irritatus, bellum intulit Belgio, Castillionæo & Brezæo Ducibus: cum autem Thomas Princeps Sabaudiæ conjunctionem Gallorum cum Batavis impedire niteretur, in Brabantia prælio *Aveinensi* victus est, 4000 Hispanorum cæsis, 500 captis, apparatu bellico & impedimentis amissis. Præmium victoriæ fuit Tillemontium, optandum Hispanis; nam conflatus ex Gallis & Batavis exercitus ingens, licentia ita diffluxit, ut nemini amplius esset terrori.

Pugna Aveniaca.

Schenckianam arcem munitissimam (quam videlicet Schenckius, nobilis Gelder, superiori sæculo ad Rheni divortium construxerat) Hispani Geldriæ præsidiarii noctu clam, applicatis scalis, interceperunt, cæsis Batavis, qui se opponere audebant.

Doluit

Doluit vehementer confœderatis tanti repaguli jactura; unde anno sequenti multo illud sanguine redemerunt. Hispani vero in Galliam irruentes, totam propemodum Picardiam occuparunt, terrore Lutetiam usque sparso: Henrico Condæo autem a Dolæ, permunitæ ad Dubim urbis, oppugnatione ab ipsis Burgundis depulso.

Infelicior Hispanis fuit annus 1637; nam Batavi *Bredam* in Brabantia expugnarunt, Spinolæ trophæum. Cautum Religioni. Sed aliud est promittere, aliud promissum implere. Quid exspectes ob iis, qui fidem DEO negarunt? Hispani quidem interea, cum obsidionem solvere non possent, Venlonam & Ruremundam in Geldria occuparunt. Sed unum plus erat, quam duo. Adhæc, ut Batavi commercium (animam suam) per omnes mundi partes propagarent, Minam in Africa, insigne Guineæ munimentum, Hispanis eripuerunt. Breda capta.

Nec minor pernicies a Gallis, qui Ivodium & Damvillerium ad Lotharingiæ fines, & Landresium, fortissimum in Hannonia munimentum, ductoribus Valeta Cardinale, & Candala, Espernonii Ducis filiis, decerpserunt.

Felicior Hispanis fuit annus 1638; nam & Geldriæ obsidium cum memorabili Batavorum clade solverunt, & Colloum, reportata insigni a Batavis prope Antverpiam victoria, receperunt. Gallosque ab Audomaro, non exigua, nobilium maxime, clade, a Principe Thoma, & Piccolomineo illata.

Annus 1639 inter victorias cladesque divisus. *Milleræus* Gallus, ille sæculi hujus Poliorcetus, machinarum magister incomparabilis, Hesdinum, firmissimum in Attrebatis locum, subjugavit. Contra vero Galli a Thionvillæ obsidione non exigua cum strage sunt repulsi. De Batavis nihil lego, quod hoc anno in Europa præstiterint, nisi præparationes ad futura incrementa. In India autem geminam per Trompium Archithalassum de Hispana classe retulerunt victoriam. Milleræus.

Anno 1640 Galli obtinuerunt Atrebatum, Artesiæ caput, urbem inter præcipua Belgii munimenta numerandam. Non ita feliciter Batavis cecidit alea; nam iterato in Geldriam urbem impetu fracto inglorii recesserant. Ingens autem hoc anno non tantum Hispaniæ, sed Belgio quoque vulnus inflictum defectione Lusitaniæ & Cataloniæ, quia minora propter istos novos hostes subsidia in Belgium mitti poterant. Cum Joanne IV Lusitaniæ Rege a Gallis & Batavis mox in fœdus itum decennale.

Obit Ferd. Archid. Annus 1641 geminam Belgio intulit jacturam, & Ariæ, urbis in Artesia fortissimæ, a Gallis abstractæ, & Ferdinandi Cardinalis, Belgii Gubernatoris. Obiit florenti ætate, septimo Belgicæ administrationis anno, vitæ 32, Princeps Austriaca pietate, non in morte duntaxat, sed & in vita sæpius experientia edoctus, quod non habeamus hic manentem civitatem.

Succedit Melo. Successorem in Belgica Præfectura nactus est Franciscum *Melo*, Lusitanum ex Domo Bragantina, Fereyræ Marchionem, qui antea Prorex erat utriusque Siciliæ, & Mediolani Gubernator. Auspicatus adversus tantos hostes feliciter militare imperium anno 1662, redactis in potestatem Lendio & Bassæa, in Picardiam irrupit, atque ad Castelletum prope fontes Scaldis insignem de Gallis victoriam reportavit, captis duobus eorum millibus, & totidem ferme in acie cæsis. Ne victoriæ fructus carperet, obstiterunt ex altera parte Batavi, quibus obviandum erat, ne, dum profundius in alienam se regionem immitteret, propriam perderet. Imminebant insuper ad Mosam Venarienses. Arduum proin opus, exercitum non magnum tribus exercitibus in tribus locis opponere.

Belgii ruinæ. Unde anno sequenti 1643 adversam Melo fortunam habuit; quippe, dum Rocroyum seu Regiam Rupem, Campaniæ in finibus Belgii urbem, obsidet, Condæus cum copiis fessis irruens non modicam passus est cladem. At refectis cibo somnoque militibus, altera die aggressionem repetens, plena potitus est victoria, cujus præmium fuere Rocroyi liberatio, & Thionvillæ, munimenti in agro Luxemburgico fortissimi, expugnatio.

Nec Batavis fortuna defuit, dum Cantelmum Ducem Hispanum haud procul Antverpia acie vicerunt. Fructus utrinque in annos etiam sequentes se exporrexit, quibus Batavi Aggeres Gandavenses & Hulstum, prævalidas Flandriæ urbes, Galli vero Gravelingam ceperunt.

Hanc urbem inter & Dunkercam in eadem Flandria situm est Mardicum, munita olim ad mare civitas. Hoc anno 1646 velut alea lusum, Gallis primus favit jactus, alter Hispanis, tertius iterum Gallis; quibus insuper accessit Cortracum, Vinoxberga, & quæ est plurium instar, Dunkerca, Condæi trophæum. Portum obsidebant navibus Batavi, ne subsidia intromitti possent. Sed felicior eis fuit hæc expeditio aliena quam propria, quam adversus Venlonam in Geldria susceperunt; nam irrito conatu ab oppugnatione recedere coacti sunt.

Anno

Anno 1647 utrumque Belgium, Hispanicum & Fœderatum acceperunt novos Gubernatores; illud quidem *Leopoldum* Wilhelmum Archiducem, Ferdinandi III Cæsaris fratrem, plurium Ecclesiarum Præsulem, adversus Suecos antea copiarum supremum Ductorem, hoc vero Wilhelmum II Nassovium, Principem *Arausicanum*, (alii *Auriacum* aut *Orangium*, vel *Oraniensem* appellant, ab Arausicano nempe in Gallia Principatu, quem Gens Nassovia hæreditario jure possidebat.) Successit autem Wilhelmus Henrico patri, anno isto defuncto. Fuit is Wilhelmi I Reipublicæ fœderatæ velut fundatoris filius, frater Mauritii, post cujus mortem administrationem nimis sttenue contra Hispanos gessit. **Leop. Gub.** **Et Wilh. Nass.**

Liberos. præter Wilhelmum II, reliquit 1 Ludovicam, quam Electori Brandenburgico despondit. Unde postea magna cum Nassoviis de hæreditate Arausicana contentio: 2 Albertina nupta fuit Principi Nassovio - Dietio. Unde liberi ex hoc matrimonio descendentes ab Ordinibus Batavis ad tantam potestatem evecti. **Auriaca Domus.**

Porro Wilhelmus II non ultra tres annos Gubernatoris munus gessit, ab anno videlicet 1647 ad 1650, quo obiit Reliquit autem filium posthumum ex Maria, Caroli I Angliæ Regis filia, Wilhelmum III, qui ducta Maria, Jacobi II Regis Angliæ pariter filia, ad thronum magnæ Britanniæ fuit vocatus.

Respiciebant autem tam Hispani quam Batavi ad pacem; illi quidem, quia infirmiores se videbant, quam ut Gallis simul Batavisque resistant; ne igitur porro quot annis alias aliasque urbes amitterent, pacem cum Batavis, quamvis duram, ineundam potius ducebant, quam omnia perdere, satis hostium in Gallis & Lusitanis sibi superfuturum sapienter existimantes. Nec Batavis, 70 annorum bello fessis, pax displicebat, maxime, cum potentem Rempublicam jam constituissent, & Gallum nollent ultra in Belgio progredi, socium jam tunc magis timentes, quam hostem; hinc fœdere, cum eo inito, deserto, anno 1648 Monasterii in Westphalia in sequentes articulos convenerunt.

ARTICULUS III.

Pax Monasteriensis Hispano-Belgica anni 1648.

1 Rex Hispaniarum Præpotentes Ordines Generales unitarum provinciarum cum earum ditionibus liberos, ac Dominos
21. supremos, cum abdicatione omnis in eos juris agnoscit.

2 Pax sit firma, fidelis; cessetque omnis hostilitas terra marique.

3 Relinquuntur utrique parti, quæ actu possidet.

4 Subditi & incolæ utrinque fruantur amnestia, colantque amicitiam & inter se libera commercia.

5 Navigatio & commercia in utraque India conserventur conformiter privilegiis, utrinque datis, uti etiam in oris maritimis Asiæ, Africæ & Americæ Hispani continuent suas navigationes in India Orientali, tali modo, quo adhuc habent & utuntur, ita, ut ulterius eas non extendant: sicut vice versa incolæ unitarum provinciarum abstineant a frequentatione locorum Castilianorum in India Orientali.

6 In India Occidentali alter alterius portus navigatione & commerciis non subeat.

7 Pax in India Orientali incipiat post annum tenere: in Occidentali vero primum post medium annum, secundum limites, Societati Orientali & Occidentali præscriptos.

8 Subditi, in alterutrius terris commercia exercentes, non teneantur plus impositionis solvere, quam proprii respective subditi.

9 Extra limites suos pro mercibus transeuntibus nihil exigant.

10 Pars utraque in terris alterius fruatur a teloniis libertate antiqua, cujus in possessione pacata fuit ante belli initium.

11 Neutra pars alterius commercia aut negotiationes in terris suis impediat.

12 Rex tolli curret telonia ad Rhenum & Mosam, quæ ante bellum fuerant in provinciis Batavicis: uti etiam telonium zelandicum.

13 Pro sale, in alterius terras illato, non plus exigatur, quam a propriis subditis.

14 Scaldis, Canales Sassiæ, Swyndæ, aliique cum mari communicantes, ex parte Ordinum clausi teneantur.

15 Na-

15 Naves & bona omnia e Flandria venientia æqualibus respectu omnium exactionibus onerentur.

16 Civitates Hanseaticæ quoad navigationes & commercia in terris Hispanicis fruantur omnibus juribus, in hoc tractatu contentis, atque Unitis Provinciis concessis. Et vicissim istæ fruantur privilegiis illarum.

17 Subditi Ordinum in terris Regis gaudeant iisdem juribus, quæ sunt concessa Angliæ incolis.

18 Rex honesta designet loca, in quibus sepeliantur Batavi, in ipsius terris mortui.

19 Intuitu exercitii Religionis utrinque subditi modeste se gerant in terris alterius.

20 Naves, merces &c. non arrestentur, nisi via justitiæ exigat.

21 Instituatur *Camera bipartita* Judicum ex utraque parte, qui per vices alternas modo in unius, modo alterius terra resideant, & utriusque gentis inter se lites summarie & de plano cognoscant.

22 Sententiæ, contra personas, non defensas latæ, non dentur executioni.

23 Non sit licitum, cum bellicis navibus & militibus tanto numero, qui suspicionem movere posset, in alterius portus aut stationes intrare, nisi tempestas, vel alia necessitas ad evitanda pericula maris ad id cogat.

24 Bona, belli causa arrestata, aut fisco addicta, restituantur dominis suis aut eorum hæredibus, habeantque isti jus, propria auctoritate possessionem eorum adeundi, non obstantibus quibuscunque transactionibus & renuntiationibus.

25 Quod etiam locum habeat ad commodum hæredum defuncti Principis Wilhelmi Auriaci, etiam quoad jura in Salinis comitatus Burgundici.

26 Comprehendantur insuper bona & jura, in comitatu Burgundico & Charolesio sita: & quidquid juxta tractatum anni 1609 necdum est restitutum, id omne proprietariis, aut eorum hæredibus, vel actionem habentibus restituatur.

27 Item bona & jura, quæ post exitum treugæ duodecennalis per sententiam magni consilii Mechliniensis in præjudicium fisci Comiti Joanni Nassovio sunt adjudicata.

28 Princeps Auriacus adeat possessionem castelli Bellini, non obstante lite, dudum pendente, sublatis omnibus actionibus.

29 Si alicubi ratione restitutionis difficultas moveretur, judex loci ocius curabit, ut sortiatur effectum, brevissimam viam amplectendo.

30 Batavis in ditionibus Regis licitum sit, uti advocatis, procuratoribus, notariis, sollicitatoribus, & executoribus, quibus visum fuerit: & vicissim.

31 Si bona aliqua confiscata fuerint vendita, illis, ad quos pertinuerant, restituatur pretium

32 Si vero creditoribus proprietarii sint data in solutum, retrahere illa liceat proprietario & ejus hæredibus, reddito pretio.

33 Non tamen sit locus retractui, si domus sic sint venditæ.

34 Meliorationes bonorum, si a prioribus proprietariis retrahantur, sunt compensandæ.

35 Omnia bona, quæ a Fisco non sunt annotata, proprietariis restituantur.

36 Uti etiam arbores amputatæ, si in fundo adhuc jaceant.

37 Item fructus, locationum pretia, census, bonorum proventus, post conclusam pacem percepti.

38 Venditio post hunc tractatum facta, sit nulla.

39 Domus restitutæ vel restituendæ ne onerentur plus præsidio militari quam aliæ.

40 Nemo a mutando domicilio impediatur, modo solvat jura solita.

41 Si quæ fortificationes aut opera publica in locis restituendis sint facta, proprietarii æstimatione bonorum, qualis prius fuerat, contenti sunto.

43 Bona Ecclesiastica, si non sint vendita, restituantur, & pertineant ad Collegia, Regi subjecta. Si autem sint vendita, aut in solutum data, census annuus solvatur ad rationem unius denarii ad sedecim. Similiter fiat a parte Regis.

44 Bona, quæ Auriacus, ab Ordinibus accepta, possidet, ea firma ipsi maneant. Circa alias prætensiones congrue satisfiat.

45 Puncta, privatis duobus instrumentis, anni 1647 pro Auriaco conventa, salva sunto.

46 & 47 Tractant pariter de bonis privatis restituendis.

48 Legitimæ sententiæ, quibus partibus jus dictum, teneant.

49 Rex renuntiet omnibus prætensionibus, quas habet in urbem Graviam, & terram Cuickiam, quæ prius Domui Auriacæ oppignorata, dein vero tanquam propria concessa ab Ordinibus.

50 Ce-

50 Cedat item juribus in urbem & comitatum Lingæ, Bevergeerdæ, & Clopenburgi, ut maneant penes Auriacos.

51 Constituantur ab utraque parte Judices & executores in locis, proprietariis restituendis.

52 Superior tractus Geldriæ permutetur cum aliquo æquivalenti. Si autem conveniri non posset, remittatur causa ad cameram dispartitam, ut intra sex menses decidatur.

53 Rex & Ordines se obligant ad conservandam bonam amicitiam cum Cæsare & Imperio; curabitque Rex, ut Imperator illam confirmet.

54 Mobilia confiscata non sunt restituenda.

55 Actiones circa mobilia, ab Ordinibus remissæ, extinctæ sunto.

56 Tempus belli ab anno 1567 non computetur in alicujus præjudicium.

57 Qui durante bello alio migrarunt, fruantur effectu pacis, & habitent, ubicunque placuerit.

58 Nova fortalitia, canales, aut fossæ in Belgio in alterius præjudicium ne fiant.

59 Domus Nassovia ne afficiatur molestia, nec Comes Solmensis Gubernator Trajecti.

60 Privatus contraveniens paci puniatur in loco delicti aut domicilii. In casu tamen manifesto denegatæ justitiæ licitum sit per litteras Repressaliarum procedere.

61 Omnes exhæredationes & dispositiones, in odium belli factæ, sublatæ sunto.

62 Subditi utrinque successionis, tam ex testamento quam ab intestato capaces sunto, secundum consuetudinem locorum.

63 Omnes bello capti utrinque sine lytro liberi dimittuntor.

64 Solutio contributionum, quæ restant, ab officialibus dirigitor.

65 Maneant omnes in suis juribus.

66 Fruantur etiam effectibus treugæ duodecennalis.

67 Limites in Flandria & alibi determinentur.

68 Nominantur fortalitia, utrinque demolienda.

69 Registra, chartæ, & instrumenta utrinque extradantur.

70 Jus aquæ penes Slusam maneat, prout ei competit.

71 Agger injectus prope S. Donatum auferatur.

72 Includantur huic paci, qui intra tres menses utrinque nominabuntur. Interim ab Ordinibus nominantur Landgravius Hasso-Cas-

ſo-Caſſellanus cum ſuis terris, Comes Oſtfriſiæ cum ditionibus & urbe Emda, Hanſeaticæ civitates, ſpecialiter Lubeca, Brema, Hamburgum.

73 Comiti Flodrovenſi reſtituantur ablata.

74 Quæ a Legatis de Rutgero Hygenſi tractata ſunt, rata habeantur.

75 Conferant operam, ut viæ ac maria a prædonibus & pyratis purgentur.

76 Nihil committatur contra hunc tractatum; &, ſi quid commiſſum fuerit, illico reſarciatur, abrogatis omnibus legibus & ſtatutis adverſis.

77 Hic tractatus a Rege & Ordinibus General. confirmabitur & ratihabebitur. Litteræ autem ratihabitionis debite ſubſcriptæ, intra duos menſes utrinque tradentur. Et tum primum hoſtilitas ceſſet.

78 Quando nempe fuerit commutatio ratihabitionum facta.

79 Tum vero pax publice promulgetur & omnis hoſtilitas ceſſet.

ARTICULUS IV.

Obſervationes in Pacem Hiſpano-Belgicam.

22. Crisis de Batavis.

Ad 1. Articulum. Hic tandem fuit exitus 70 annorum belli, in quod Hiſpania multas claſſes, aureas & argenteas, fruſtra conſumpſit. Mirum ſane, potuiſſe gentem piſcatoriam, ad ſterilem Europæ angulum retruſam, in tantam magnitudinem excreſcere, ut in omnes quatuor mundi partes dominationem exporrigeret, atque ad ultimum leges adeo pacis potentiſſimo Hiſpaniarum Indiarumque Monarchæ dictaret. Rei nauticæ, commerciorum, impigræ ſolertiæ, conſtantiæ hi fructus ſunt. Induſtria mercaturam, mercatura pecuniam, pecunia militem, miles victoriam, victoria opimam pacem, pax ſeptem provincias, cum magna Flandriæ & Brabantiæ parte, atque liberam ac præpotentem Rempublicam peperit, in paludoſo ac ſterili ſolo rebus omnibus abundantem.

Ad 2. Et fuit firma, adeo quidem, ut Batavus ex hoſte in cuſtodem genium Hiſpanici Belgii ſit mutatus, non propter Hiſpaniam, ſed propter ſe; quia ſibi timebat, ſi proximus Ucalegon arderet. Hinc etiam munitarum urbium repagula poſtea depopoſcit, ſuis præſidiis, alieno ære inſidenda.

Ad 3.

Ad 3. Fœcundus hic Batavis Articulus attulit Hollandiam, Zeelandiam, Ultrajectum, Frisiam, Geldriam Inferiorem cum Zutphania, Gröningam Transysalaniam, septem opimas provincias, Sylvæducensem Marchionatum & Bergarum ad Zomam, Baronatum Bredanum, Trajectum ad Mosam cum comitatu Uronhovio, Graviam cum ditione Cuykia, Hulstam, Ambrachtam, Axeliam, Slusas, Cadsandiam, aliasque urbes, arces, & castella in Brabantia & Flandria; quæ omnia, ad Hispaniarum Monarcham spectaverant.

Ad 4. Cum hoc sæculo cœptæ fuissent Ostendanæ in Indias navigationes commercandi causa, totis viribus se opposuerunt Batavi, quintum hunc articulum allegantes, quo reliquis Belgis jus ejusmodi navigationis & commerciorum volebant interdictum.

Crisis de libertate navigationis.

Verum hic articulus nec verbum habet de Belgio Hispanico, quo ei navigationis libertas adimatur: sed id duntaxat prohibet, ne pars alterutra navigationem suam extendat ad loca & portus alterius partis in India Orientali: prout manifeste patet ex adjecta clausula: *Sicut viceversa incolæ unitarum provinciarum abstineant a frequentatione locorum Castilianorum in India Orientali.*

Poterant ergo Hispani salvo hoc tractatu navigare libere in Indiam Orientalem, modo abstinerent a locis, quæ ad Batavos spectabant. Multo magis id poterant Belgæ, quibus nulli sunt limites positi; quidquid igitur prohibitum fuisset Hispanis, non esset prohibitum Belgis; cum utique Belgæ non sint Hispani, quam parum Batavi sunt Hispani. Si aliquid prohibitum est Bohemis, an hoc ipso prohibitum est Hungaris? Multo autem maxime navigationes suscipere potest hodie Belgium Austriacum; cui nihil commune est cum Hispania.

Et mari libero.

Neque enim maris dominium arrogare sibi possunt Batavi, aut alias nationes a navigatione, aut maritimo commercio excludere. Mira profecto hic facta est rerum conversio. Cum Rex Hispaniæ prohibere volebat a navigatione in Indias Batavos, ad jura naturæ & gentium isti provocabant. Ediderat tunc ex eorum voluntate Hugo Grotius eruditum tractatum *de Mari libero*, in quo demonstravit, licere cuivis genti alteram adire, atque cum ea negotiari; tolli sic, jure naturæ & gentium assertam, humani generis societatem: neque etiam ipsum mare aut jus navigandi ulli genti proprium esse, utpote extra commercium humanum positum, ac proin neque titulo inventionis, vel occupationis, aut

præſcriptionis in alicujus dominium tranſire poſſe: niſi quis & aëris ſpirandi proprietatem ſibi velit vindicare.

Hæc tunc Batavi, cum mercatus ſuos necdum ita firmatos haberent. At mutatis poſtea rebus, cum Oſtendana inciperent florere commercia, alius Batavis factus eſt almæ naturæ genius, quia alium privatæ eorum rationes videbantur requirere. Iniquiſſimum ante erat Batavis, interdicta cæteris navigatione, Oceanum unius nationis mancipari obſequio. At poſtea viſum æquiſſimum, privato monopolio Europam premere, ipſique adeo omnibus communi Oceano jugum injicere. Scripſit in hanc rem pro Batavis Seldenus *de Mari Clauſo*, & vindicias *Maris Clauſi*: ſed ſtrenue eum confutavit Pattinus Belga in tractatu ſuo de *Mari libero*, atque ex Batavorum principiis, ex ore Grotii olim loquentium, theſin ſuam comprobavit.

Ad 6. & ſeq. Usque ad articulum vigeſimum tractatur de libertate navigationum (quæ antea Batavis a Rege Hiſpaniarum erant inhibitæ) de commerciis, tollendis teloniis, & aliis exactionibus. Batavi nempe, quorum anima ſunt navigationes, negotiationes & commercia, omni ope adlaborabant, ut hæc ipſis firma, ſecura, & oneribus ſublevata manerent.

Memorabilis eſt Articulus 14, quo decernitur, ut Scaldis oſtia occluſa teneantur. Timebant nempe Batavi, ne commerciorum alveus rurſum *Antverpiam* derivaretur. Erat quippe hæc urbs Brabantiæ, ad Scaldin ſita, tot tantisque commerciis olim frequens, ut parem vix in orbe habuerit. Sed Hollandi omnes vires impenderant, ut mercatores atque negotiationem Amſtelodamum transferrent; quo ſane Brabantia, & Belgium Hiſpanicum univerſim, dimidium velut ſui amiſit.

Scaldis oſtia clauſa.

Ubi notandum, Batavos Scaldin, Saſſiæ & Swindæ canales voluiſſe clauſos; de Oſtenda, Neoporto, aliisque urbibus maritimis, earumque portubus nullam fieri mentionem. Si voluiſſent Batavi, inhibitas eſſe Belgio Hiſpanico navigationes per Oceanum, ante omnia exprimi debuiſſet portus Oſtendanus, præcipuus, quem tunc Rex Hiſpaniæ poſſidebat.

Sequentes articuli usque ad 50 tractant de reſtituendis bonis immobilibus, nominibus, & juribus, intuitu belli ablatis aut confiſcatis. Et quia Domus Auriaca in Belgio & Burgundia ab antiquo bona aliqua poſſidebat, & alia Wilhelmus a Carolo VI, ejus vero filii, Mauritius & Henricus ab Ordinibus plura ſunt conſecuti,

ti, jubentur iſta reſtitui, etiam ea, quæ Joanni Naſſovio, Comiti Catholico, a Rege ſunt aſſignata

Ad 53. Quæ hic dicuntur de conſervanda amicitia cum Cæſare & Imperio, a Ferdinando III eodem anno 1648 edito Diplomate ſunt confirmata.

Ad 56. Decernitur hic, ut præſcriptio tempore belli cenſeatur non currere.

Ad 72. Poſt pacem initam a Batavis adhuc incluſi eidem fuerunt Comes Solmenſis & Bentheimenſis: Comes Oldenburgicus vero obtinere non potuit, ut includeretur, ob odium telonii, Viſurgi impoſiti.

Ex parte Regis vero fuerunt incluſi, Imperator, Rex Bohemiæ & Hungariæ, omnes Archiduces Auſtriæ, S. R. J. Electores, Principes, & Civitates, nominatim Joannes Princeps Anhaltinus, Comes Oldenburgicus, Schwarzenburgicus, & Civitates Hanſeaticæ.

Ad 77. Confirmarunt eodem adhuc anno Rex & Ordines hanc pacem, per Gaſparem de Braccamontio & Gusmania Comitem Penerandæ, Joſephum Burgænium Archiepiſcopum Cameracenſem, & Antonium Brun, ſupremi Conſilii Flandrici aſſeſſorem: ex parte Batavorum vero per D. a Gent, & ſeptem alios legatos.

ARTICULUS V.

Tractatus Commerciorum 23.

Inter Regem Hiſpaniæ & Fœderatum Belgium Synopſis.

Poſt pacem concluſam ſeparatus contractus, ad navigationes & commercia ſpectans, fuit initus eodem anno & loco, 18 capitibus conſtans.

1 Batavi omni libertate & ſecuritate ad omnia regna & regiones, cum quibus pace aut neutralitate gaudent, navigationes inſtituent, & in iis commercia exercebunt.

2 Neque libertas hæc commercandi turbetur, licet Rex cum illis bellum gereret.

3 Etiam reſpectu Gallorum, cum quibus Rex eſt bello implicitus.

4 Sic tamen, ut Batavi merces e regionibus Hiſpanis ad ho-

ſtes Regis non deferant, quæ hoſti adverſus Regem ſervire poſſent.

5 Neque ad alios Regis hoſtes Batavi merces interdictas vehant.

6 Interdicta autem cenſentur omnis generis arma, & apparatus bellici.

7 Non autem frumentum, vinum, oleum, ſal, aliaque ad ſuſtentandam vitam neceſſaria. Quæ proin ad hoſtes Regis deferre poſſunt, non tamen ad urbes, ad eodem obſeſſas.

8 Hinc naves Batavæ, ad hoſtes Regis iter facientes, ſalvum conductum, & teſtimonium, quod nullas interdictas merces vehant, Hiſpanis exhibeant: quo facto, non explorentur naves, neque ulla moleſtia afficiantur: ſed liber illis curſus relinquatur.

9 Hic ſalvus conductus cum expreſſione mercium, quæ vehuntur, exhiberi debet, cum juſta eſt ſuſpicio, interdictas merces vehi ad hoſtes Regis.

10 Tunc enim exhiberi debet.

11 Et Hiſpanæ naves Batavis in mari occurrentes ſcapham mittant, & litteras ſalvi conductus exigere poſſunt, quibus fides habenda, nullas interdictas merces vehi.

12 Si merces prohibitæ in Batavorum navibus reperirentur, fiſco addicantur, non tamen navis, aut aliæ merces, non prohibitæ.

13 Si autem Batavi merces aliquas Regis hoſtium navibus imponerent, omnes fiſco addicantur, licet alias non ſint ex genere prohibitarum.

14 Si autem Batavorum navibus aliquæ merces, quæ Regis hoſtibus ſunt propriæ, eſſent impoſitæ, liberæ ſunto, exceptis interdictis.

15 Vice verſa ſubditi Regis iisdem privilegiis in navigationibus & commerciis ſuis reſpectu Batavorum gaudebunt, ita, ut per omnia ſit utrinque æqualitas.

16 Iſti commerciales articuli explicandæ paci Monaſterienſi inſerviant, ſi aliquid dubium aut contrarium in illa occurreret.

17 Hic tractatus non minorem vim habeat, ac ſi originali tractatui foret inſertus. Poſſuntque partis utriusque conſenſu aliæ inſuper cautelæ adjici, ſi orituris forte controverſiis per iſtas non ſatis eſſet præcautum.

18 Hic tractatus intra quatuor menſes ab utraque parte ratihabebitur & confirmabitur.

Nota

Nota.

Neque in iſto commerciorum Tractatu vel apex exſtat, quo Belgio Catholico interdictum eſſet navigatione in Indias ad exercenda commercia; quin imo ſtatuitur plena in omnibus æqualitas ſine ulla exceptione. Profecto, ſi Batavi reliquos Belgas a commerciis & navigationibus voluiſſent excluſos, debuiſſent vel in pacis vel in hujus tractatus commercialis articulis aliquam eorum mentionem facere.

ARTICULUS VI.

Tractatus Commerciorum

Inter Hiſpanos & Urbes Hanſeaticas anno 1647 concluſus Monaſterii.

Antequam turbæ Belgicæ fuerant exortæ, neque Hollandis aut aliis nationibus licitum erat, merces ex Hiſpanorum aut Luſitanorum ditionibus Indicis exportare, ſed ab iſtis in Europam devectas emebant. At vero cum bellorum motus exſurgerent, non amplius Gadibus aut Olyſſipone eas devehebant, ſed cum ingenti Hiſpaniæ & Luſitaniæ detrimento in Indias navigarunt, ut a prima manu eas reciperent. 24.

Indulgere hæc denique debuit Hiſpanus; & cum Hanſeaticis civitatibus jam anno 1607 tractatum commerciorum iniit. Cum autem variæ adhuc lites orirentur, civitates illæ per legatos ſuos, in Weſtphalia cum aliis congregatos, Comitem de Peneranda rogarunt, ut renovationem tractatus a Rege impetraret. Aſſenſit ille: conventumque in quatuor articulos, iis ferme ſimiles, qui anno dein ſequenti cum Batavis ſunt conſtituti.

1 Confirmantur privilegia & immunitates, Hanſeaticis civitatibus antehac conceſſæ, ut libere iis uti poſſint: ſic tamen, ut, quæ Batavis, ipſis etiam ſint interdicta, &, quæ iſtis conceſſa aut concedenda, ipſis etiam permiſſa intelligantur, præſertim, cum præcipuæ Batavorum civitates ſocietatis Hanſeaticæ ſint membra.

2 Nautæ unam tantum ſpecificationem navium & mercium exhibere teneantur. Si autem pax vel induciæ cum Batavis fuerint initæ, nihil amplius fore teſtandum, quam quod merces ad Hanſea-

ſeaticas civitates pertineant, aut ad illas, quibus ſimilia privilegia a Rege fuerunt conceſſa.

3 Poſſint Hanſeatici cum hoſtibus Regis commercia exercere, mercesque terra marique apportare vel exportare, iis duntaxat exceptis, quæ bellico uſui inſerviunt, & ex Regis ditionibus evectæ fuerint.

4 Hanſeatici fœderis civitates gaudeant commoditatibus, quas Rex cuicunque alteri Principi aut Statui, neutrali atque amico, quocunque tempore aut loco ſit conceſſurus.

Subſcripſerunt nomine Regis Comes Peneranda, Archiep. Cameracenſis & Brunus: nomine civitatum, Lubecenſis, Bremenſis, & Hamburgenſis, Legati.

ARTICULUS VII.

Cauſæ belli Anglo - Batavici.

Trompius ter victus a Blacko Anglo. Plus damni a tempeſtate patiuntur Batavi. Pacem a Cromwelo impetrant.

Batavi, bello Hiſpanico liberi, dum navigationibus & commerciis ſuis intenti, ex orbe univerſo opes collectas accumulant, brevi cum Anglis, negotioſa pariter gente, & eorum Protectore Cromwelo gravi bello colliſi ſunt. Cauſæ, æmulatio, maris imperium, quæſtus.

Diſſimulabant hactenus Angli, vel turbis domeſticis præpediti, vel odio Hiſpanorum cohibiti, quos optabant minui, creſcentem in dies, & in omnes orbis partes Batavorum diffuſam potentiam maritimam; at, ubi pax Monaſterienſis, & fœdus etiam commerciorum coaluit, invidia urente, limites Batavis figendos exiſtimabant, ne Anglico Neptuno Tridentem eripiant.

Bellum Anglo - Hollandicum.

Querebantur inter alia non exigua in Indiis damna, atque a Scaldis in Belgio uſu ſe prohiberi. Cauſa tamen proxima erat halecum piſcatio ad Angliæ littora, quam Batavi ſine vectigali magno cum lucro exercebant.

Paratur utrinque animoſe bellum. Sexcentas naves, quarum quælibet 30 tormenta caperet, a Batavis inſtructas narrat Tuldenius ad annum 1652. Favebant eisdem Hamburgum & aliæ civitates Hanſeaticæ, non modico allato auxilio. Rei ſummæ præfectus *Trom-*

Trompius, uti audax, ita belli maritimi gnarus, qui Hiſpanas claſſes ſæpius fuderat.

Nihilo tamen ſecius *Blackus* Anglicæ claſſis Præfectus trino navali prælio eundem ita devicit, ut amiſſis plurimis navibus & milite exanimis caderet. Subſtituit tum quidem Reſpublica Trompio Waſſenarium Obdamum; ſed cum ad quartam pugnam eſſent accincti, procelloſus turbo ita mare bis concitavit, ut utrique parti multo plus damni afferret, quam triplex prælium. (*anno 1653.*) Trompius a Blacko ter victus.

Inclamarunt tum quidem Batavi Galliæ, Sueciæ, & Daniæ auxilia, & miſſis Oratoribus Regis Luſitaniæ, quem in Braſilia ſibi bellum moturum timebant. Sed cum hæc ſubſidia incerta eſſent, & longinqua, ad pacem animum inclinarunt; eamque anno ſequenti 1654 Londini a Cromwelo impetrarunt, adjecto fœdere. Pax.

ARTICULUS VIII.

Capita Pacis & Fœderis

Inter Cromvvelum Angliæ Protectorem & Belgas Fœderatos.

Synopſis.

1 Sit ſincerior amicitia, unio, & fœdus inter utramque Rempublicam. 25.

2 Ceſſet omnis hoſtilitas.

3 Sit amneſtia & oblivio omnium præteritorum.

4 Omnes capti ſint liberi.

5 Alter ſtatus alterius libertatem defendat contra quoscunque.

6 Neuter aliquid agat in præjudicium alterius; nec aliis auxilium præſtet, ſed contradicet & reſiſtet.

7 Neuter alterius rebelles foveat, aut juvet, ſed utriusque Reipl. hoſtes judicentur, & perduellionis pœnam in loco delicti luant.

8 Utraque Reſp. ſibi mutuo terra marique opem feret, prout opus fuerit, contra alterius hoſtes & rebelles, ſumptibus tamen rogantis auxilium.

9 Neutra alterius hoſtes aut rebelles recipiet, neque in mari, portu, aut terra.

10 Sed monita Reſp. quod ſint rebelles, illos expellet.

11 Quamvis propria ibi bona haberent: nec ulla illos ope juvabit.

12 Utriusque Reip. incolis liceat omnes ditiones portusque in Europa intrare, mercesque importare aut exportare, sic tamen, ut consueta portoria, vectigalia, aut census solvant; quos alii extranei solvunt.

13 Si naves Batavæ in maribus Britannicis navi bellicæ Anglicanæ obviabunt, vexillum suum e mali vertice detrahent, & supremum velum demittent.

14 Neutra pars piratas aut prædones in suos portus recipiat, aut commeatum eis præbeat; sed capiantur & puniantur, navesque eorum in alterutrius portum invectæ dominis suis restituantur.

15 Si alterutra fœdus aut amicitiam cum aliis Principibus aut Statibus ineat, alteram certiorem reddat, &, si voluerit, in eo fœdere comprehendat.

16 Fœdus hoc permaneat, licet aliqui contra illud delinquant. Sed delinquentes soli puniantur, & ad satisfactionem adigantur. Quodsi justitiæ se non submiserint, hostes utriusque partis judicentur. Bona illorum publicentur, & inde fiat læsis satisfactio: &, si in alterutrius potestatem venerint, pro ratione criminis plectantur.

17 Possunt utriusque partis incolæ libere & secure alterius urbes, & etiam munimenta intrare, mercimonia exercere (armati tamen non plus quam 40 simul) dummodo secundum statuta loci se gerant.

18 Si naves mercatoriæ alterutrius portum intrent, a piratis vel tempestate compulsi, sine molestia & vectigalis solutione, atque sine visitatione recedent: modo ibi nihil distrahant, aut agant contra leges loci.

19 Alterius naves non capiantur, aut arresto subjiciantur, nisi summa necessitas cogat; salvis tamen legibus Reip.

20 Mercatores, eorumque institores & famuli possunt cum armis intrare alterius portus & terras: ubi tamen in diversorium suum devenerint, oportet ea deponere, donec ad navem redeant.

21 Si navis præsidiaria seu bellica in naves mercatorias alterius Reip. incidat, eas defendat, quamdiu eundem cursum tenuerint.

22 Si navis alterutrius in portu alterutrius ab exteris capiatur, communi opera raptam navim insequantur & raptori ablatam domino restituant; hujus tamen sumptibus.

23 Scru-

23 Scrutatores & alii officiales non plus exigant, quam leges & poteſtas, ſibi commiſſa, permittunt.

24 Non licet propter injuriam uti Repreſſaliis: ſed juſtitia eſt poſtulanda; hæc ſi ubique denegetur, litteræ Repreſſaliæ concedi poterunt.

25 Antequam quis ſpeciale diploma accipiat, per idoneos fidejuſſores caveat, ſe nullum damnum aut injuriam alterutri populo illaturum.

26 Portus alterius intrare liceat non tantum cum navibus mercatoriis & onerariis, ſed etiam cum bellicis ad eas reparandas, vel alimenta emenda: non tamen pluribus quam octonis. Pluribus ſimul intrare non licet ſine venia ejus vel eorum, ad quos portus pertinet, niſi tempeſtas aut vis alia cogat. Quo caſu illico Præfectum loci de adventus ſui cauſa edoceant: nec diutius hærebunt, quam ille indulſerit.

27 Curabunt Batavi, ut juſtitia fiat, qui in Amboina (*Hollandorum in India Orientali inſula*) Anglos occiderunt.

28 Se obligant ad reſtituendas naves & bona Anglorum, a Rege Daniæ durante hoc bello intercepta, ut mercatorum, nauclerorum, & proprietariorum damna reſarciantur.

29 Hæc ubi Batavi præſtiterint, ceſſabit omnis hoſtilitas, inter Anglos & Danos, ratione dictæ detentionis exorta, ita, ut Rex tanquam amicus in hoc tractatu comprehendatur.

30 Conſtituendi utrinque commiſſarii quatuor, qui examinent injurias & damna, quæ utraque pars ab anno 1611 ad 1652 in India Orientali, Braſilia, Moſcovia, Grœnlandia, ſe paſſam eſſe cauſatur. Si commiſſarii iſti convenire nequeant, prædictæ differentiæ ſubmittantur Proteſtantibus Helvetiæ Cantonibus, tanquam arbitris: & quidquid a commiſſariis, ab iis deputatis fuerit pronuntiatum, obligabit, & rite perficietur.

31 Hunc tractatum pars utraque firmiter obſervabit, & executioni dabit.

32 Batavi ſe obligant, quod Ordines fœderati, eorumque Præſides, Gubernatores, Præfecti militiæ, præſentes & futuri, juramento ſe ſint adſtricturi, ad hunc tractatum in omnibus ſervandum.

33 Intra 15 dies hic tractatus utrinque ratificabitur, confirmabitur, mutua inſtrumenta extradentur, & publicabuntur: atque a tempore publicationis omnis hoſtilitas caſſabit.

Subſcripſerunt & ſignarunt commiſſarii Protectoris & Batavorum, Weſtmonaſterii 5 April. 1654.

Not. Batavi in hoc tractatu Cromvelo Protectoris & celſitudinis ſereniſſimæ titulum tribuerunt. Confirmavit autem tractatum ſua auctoritate de aſſenſu ſui conſilii.

Poſt hanc pacem concluſam adjecti adhuc ſunt duo articuli ſeparati. Primus in tractatu comprehenſos continet, his verbis: *Conventum eſt, quod in tractatu pacis, unionis, & confœderationis inter Sereniſſimum Celſiſſimumque Dominum Protectorem Reipublicæ Angliæ, Scotiæ, & Hiberniæ &c. ab una parte, & Celſos ac Potentes Dominos Ordines Generales unitarum Provinciarum ab altera, includantur Cantones Helvetici Evangelici, Dux Holſatiæ, Comes Oldenburgicus, Civitates Hanſeaticæ Lubeca, Brema, Hamburgum.*

Alter concernit Domum Auriacam; cum enim Wilhelmus III ultimus Oranienſis ſtirpis ſurculus, quatuor tunc annorum puer, natus eſſet ex Maria Stuarta, Caroli I Angliæ Regis, a Cromwelo & aliis Calviniſtis crudeliter interempti filia, Cromwelus, qui totam Stuartorum Familiam exciſam volebat, vehementer inſtitit, ut Batavi promitterent, ſe neque, quem diximus, Wilhelmum, neque ullum ex ejus poſteris, in ſupremum, ut vocabant, Capitaneum militiæ, aut claſſium Præfectum, electuros, eam cauſam prætexens, alias facile poſſe contingere, ut hoc fœdus rumpatur, & bellum recrudeſcat cum magno religionis reformatæ periculo.

Excluſio Domus Auriacæ.

Negabant initio Batavi, ſe eam conditionem inire poſſe adverſus Domum, erga ſe tam bene meritam. Tandem vero in vota Cromweli conceſſerunt, ac declararunt, *ſe nullo unquam tempore electuros prædictum Arauſionenſem Principem, ullumve ejus lineæ in Locum-tenentem vel Admiralem ſuæ provinciæ, nec aſſenſuros quoad ſuæ provinciæ ſuffragium, ut unquam ei ſummum in militiam Generalatus imperium conferatur.*

Quantopere hæc, verſis in Anglia rebus, ſint mutata, experta eſt poſterior ætas, quæ non tantum vidit hunc Wilhelmum Locum-tenentem, & ſupremum Gubernatorem terra marique, anno 1672 a Batavis electum, ſed etiam Regem Magnæ Britanniæ. Adeo verſatiles ſunt res humanæ & incerta conſilia.

ARTI-

ARTICULUS IX.

Observatio de Domo Auriaca & Gubernatoribus Belgii Fœderati.

Arausionensis liber in Provincia Principatus (sic dictus ab urbe Arausione, in qua tria celebrata fuerant Concilia Arausicana) ab antiquissimis temporibus proprios Dominos habuit: per fœminas postea devolutus, primum ad Domum Chabilionensem in Ducatu Burgundico, dein vero ad Nossoviam in Germania. Ex ea primus successit Renatus, dein Wilhelmus I Fœderati Belgii Fundator & Gubernator, tum ejus filii Mauritius & Henricus, qui magna auctoritate Rempublicam regebant. Henrici filius Wilhelmus II electus quidem pariter fuerat a Batavis Gubernator, seu supremus Locum- tenens , sed minus erat gratus ; & cum Amstelodamum noctu cum armatis vellet obruere, paulo post inventus est exanimis, non sine suspicione, anno 1650. Reliquit filium posthumum Wilhelmum III, quem factio Löwensteinia nonebat Gubernatorem usque ad anno 1672, quo Gallus irrupit ; tunc enim Wittiis occisis, ab omnibus provinciis fuit electus (excepta Frisia & Gröninga, quæ Gubernatorem ex Familia Nassovio - Diecensi sibi elegerant). Post mortem Wilhelmi III (qui Rex etiam Angliæ fuerat) ab anno 1702 quinque provinciæ nullum Gubernatorem substituerunt , donec anno 1728 Geldria & Transisalania , Frisiæ Gubernatorem Wilhelmum Frisonem pariter asciscerent, & anno 1747 reliquæ quoque provinciæ , & quidem ita, ut hæc dignitas sit hæreditaria, deficientibus masculis ad fœminas etiam devolvenda. Factum id in gratiam Georgii II Angliæ Regis , cujus filiam Friso conjugem habebat. Natus est ex eo matrimonio 1748 Wilhelmus, qui 1751 patri in munere Gubernatoris, Archithalassi & Capitanei Generalis hæreditario successit sub tutela matris , & quia , si Wilhelmus improlis decederet , devolveretur hæc dignitas ad sororem ejus Caroli; nam obstabant initio Batavi , ne Carolo Principi Nassavio Weilburgensi nuberet ob diversitatem religionis , cum hic sit Lutheranus. Porro Wilhelmus III 1702 Diecensem Frisonem Principatus Arausionensis & aliorum bonorum hæredem testamento instituit. Sed opposuit se Brandenburgicus , ad antiquius testamentum Henrici Auriaci avi sui materni, se referens, quo, velut fideicommisso , mater sua sit substituta 26.

mafculis ex Henrico defcendentibus.

Tenuit hæc lis ad annum 1732, quo hæreditas illa transactione divifa eft: & quidem Brandenburgo ceffus eft comitatus Moërfiæ, in Principatum dein converfus, Comitatus Lingenfis in Weftphalia, Herftalli ditio, poftea Ecclefiæ Leodienfi vendita, Wateringa cum multis aliis in Belgio poffeffionibus: Frifoni vero obvenerunt Breda, Gravia, Fliffinga, cum multis aliis urbibus & ditionibus in eodem Belgio. Araufionenfis vero Principatus in pace Ultrajectenfi a Brandenburgo, ut Geldriam urbem reciperet, ceffus eft Regi Galliæ, qui extirpatis Calviniftis, eum anno 1732 in Principem Contium transtulit.

ARTICULUS X.

Continuatio belli Hifpano - Gallici. Fœdus Galliæ cum Cromvelo.

27. Inter hæc, dum Angli Batavique de maris ufu certabant, Galli Hifpanique de terræ poffeffione dimicabant. Belgium Hifpanicum, Gallis opportunum, erat theatrum belli præcipuum; fed cum ab anno 1649 turbæ civiles Franciam mifcerent, & a Batavis effet quies, Hifpani magnas res gefferunt; quippe, præter Barcellonam & Cafalin, prima Cataloniæ & Pedemontii munimenta, Gravelingam & Dunkercam cum pluribus aliis urbibus in Belgio receperunt; &, quod eft plurium inftar urbium, Ludovicum Condæum Principem, quem cum pluribus Gallorum millibus, quos fecum adduxerat, Mazarini odio Hifpania debuit, futurum deinceps ad pacem usque Pyrenæam momentum ingens adverfus patriam.

Hifp. Victoriæ.

At poft compofitos in Gallia belli civilis motus, aliam Belgium faciem induit; quippe Rex, Rhemis facro inunctus chrismate, expeditionem in Belgium, ut animos & alacritatem fuis adderet, ipfe fufcepit, & primo quidem Stenæum fubigit; dein vero ad folvendam obfidionem *Atrebatenfem* accurrit.

Clades.

Quidquid Hifpani roboris erat in Belgio, ad obfidendum Atrebatum, præcipuam Artefiæ urbem, fuerat collectum. Aderant in caftris præfentes quinque Principes, Leopoldus Wilhelmus Archidux Gubernator Belgii, Ludovicus Condæus, Francifcus Nicolaus

laus pro fratre suo Carolo, carcere detento, Dux Lotharingiæ, Ulricus Dux Wirtembergiæ, Princeps Lignius, cum suis quisque copiis, multique alii Duces ac Proceres Hispani nominis.

In tertium jam mensem tenuerat obsidio, ingenti apparatu instructa, cum Rex atque Turenius Hispanorum castra, bina quantumvis fossa protecta, tanta ferocia aggrediuntur, ut relata insigni victoria urbem liberarent, universo hoste aut cæso aut capto, aut in fugam acto. Celebratur maxime Hocquincurtii, in castra irrumpentis fortitudo: aliis partibus Turenius, Seneteræus, Aumontius irruerunt. Hispanorum 19000 a Condæo servata fuisse a clade, refert Tuldenius, scriptor illius temporis, Germanus, ad annum 1654, quo hæc gesta sunt. Attrebatum obsidione liberatum.

Victoriæ complementum fuit ad Mosam *Carolomontii* expugnatio, urbis in Hannonia monti impositæ, quam Carolus V Imperator operibus etiam communiverat.

Accesserunt anno sequenti Gallis, sub Turenio militantibus *Landresium*, *Condatum*, *Fanum S. Gisleni*, permunita in Hannonia loca. Boviniacum captum a Gallis, receptumque ab Hispanis. Ad Bochanium, a Gallis tentatum, fortiter pro more dimicans Condæus vulneratus est, & circumseptus a Gallis, ense viam fugæ aperuit, vel ultro concessa est, ne caperetur cum periculo capitis. Quamvis enim tunc hostis esset (patriæ an Mazarini?) amabatur tamen, & summe æstimabatur a Gallis, præsertim militibus, tum a sanguine Regio, tum maxime a virtute militari. Urbes captæ.

Anno 1656 *Leopoldus Wilhelmus*, post gestam per decennium gravissima inter bella Belgii Præfecturam, missionem tandem, dudum optatam, a Rege Hispaniarum obtinuit, valetudine Imperatoris fratris inclinante, & ætate Leopoldi nepotis adhuc tenera, Austriæ rebus necessarius. Successorem, Belgii Gubernatorem, Philippus IV misit filium suum *Joannem Austriacum*, 27 tunc annorum florentem ætate, Cataloniæ antea Proregem. Leop. abdicat Præfecturam. Succedit Joan. Austr.

Et præclara sane fuerunt imperii auspicia, quibus cladem superioris anni insigniter reparavit. Valencenas (*Valentinianam* veteres dixere) fortissimam in Hannonia ad Scaldin urbem, omnibus viribus oppugnabant Galli, Turenio, Seneterræo, & Fabero Ductoribus. Ad hanc maximi momenti civitatem obsidione liberandam, ut Gallis innotesceret, omnes nervos novus Gubernator intendit. Sed a superiobus cladibus paucæ restabant copiarum reliquiæ. Unde omni cura ad eas augendas incumbens, decem arma-

mate-

matorum millia, prius a Cæſare exauctorata accepit, duo millia Franciſcus Lotharingus, a Gallo, ad quem defecerat, redux, adducebat, alia Wirtembergius, alia ex Belgis & Hiſpanis collegit; quorum ipſe Ductor ſupremus, comitantibus Condæo, Wirtembergio, Lignio, Caracena, præſtantibus bello viris.

Gallos cædit.

His ergo Ducibus & copiis fretus Auſtrius Gallorum caſtra adortus, tertio inſultu illa perrupit, ingenti hoſtium ſtrage, direptis tormentis, & impedimentis. (*anno 1656.*) Receptum mox Condatum, & Fanum S. Gisleni, priore anno amiſſa. Supplicatione publica ſolenniter inſtituta, dictæ DEO Evchariſtico, & propitiæ ejus Matri laudes.

Fœdus cum Cromwelo.

Hac clade affecti cum eſſent Galli, ut majori vi Belgio incumberent, Mazarinus, præter tractatum commerciorum (jam anno 1655 concluſum) ſimilem ferme illi, quem Batavos inter & Anglos ſancitum retulimus, novum fœdus anno 1657 cum Cromwelo iniit, contra Hiſpanos potiſſimum.

Conventum quippe in eo, ut utriusque opera bellum in Belgio impigre continuetur, cureturque, ut potiſſimum Flandriæ maritima oppida occupentur.

Oſtendam, Dunkercam, Neoportum, & Gravelingam Anglorum fore, reliqua expugnanda Gallorum. Illis mari, his terra agendum. Nec deſiſtendum bello, niſi utrisque fuerit ſatisfactum. Aſſiſtendum Sueco contra Danum, ejusque fœderatos in Balthico, Anglo claſſem, Gallo nummum ſuppeditante. Promovendum quoque communi ſtudio bellum in Catalonia & Italia.

Cameracum liberatum.

Hoc grandi fœdere, ſimulque aliquot millibus equitum, quos Ulricus Wirtembergius, ab Hiſpano deficiens, adduxerat, Francus auctus, *Cameracum*, primæ magnitudinis in Belgio urbem, quæ ad Imperium olim pertinuerat, obſedit. Modicum inerat præſidium; ſed ubi Condæus & Lignius, perruptis hoſtium caſtris, cum ſelecta manu in urbem evaſerant, obſidio ſoluta eſt, atque ad *Mommedium* in Luxenburgicis meliori fortuna eſt converſa; nam tertio oppugnationis menſe dedere ſe Gallis urbs coacta eſt, vel potius pro tanto ſanguinis pretio vendita, ut emptores pœniteret.

Minori impendio Fanum S. Venantii in Arteſia, a Gallis, Borburgum & Mardicum in Flandria ab Anglis Gallisque fuit expugnatum. Ab Ardreſii vero obſidione non levi cum clade a Turenio repulſi ſunt Hiſpani. Atque hæc fuit expeditio anni 1657 minus felix Hiſpanis, Condæo poſt liberatum Cameracum Gandavi ex febri decumbente.

At

At multo infelicior illis fuit annus 1658; quamvis enim Condæus, Gallico *Hesdini* præſidio cum Mareſcallo Hocquincurtio ad ſe attracto, urbem Hiſpano ſubjiceret, & Oſtenda Spinteleti dolo (prout ſupra in Gallicis fuit narratum) fuerit ſervata, cum non exigua Anglorum Gallorumque clade; Joannes tamen Auſtriacus Gubernator, bis prælio victus a Turrenio, florem exercitus, tormenta, *Dunkercam*, *Gravelingam*, *Aldenardam*, *Menenium*, *Ipras*, inſignes Flandriæ civitates amiſit: Turrenio, Fertæo-Sene-terræo, & Faberto, Gallorum Ductoribus, victorias ſuas ſtrenue proſequentibus.

Galli & Angli a Condæo cæſi.

Joan. Auſt. bis victus.

Protritus jam ſatis erat per continuum 24 annorum bellum Belgicus Martis campus. Pax Hiſpanis, rebus ſuis retro labentibus, & aliunde gravi adhuc bello Luſitanico diſtractis, erat neceſſaria, ni, Gallo & Anglo incumbente, totum ſuum Belgium vellent amittere, & fortaſſis etiam Cataloniam. Rex Galliæ Sponſam Hiſpanam, Philippi IV filiam (proh! quanta adhuc bella parituram!) prenſabat. Mazarinus propter fœdus Anglicum, & relictam Cromwelo Dunkercam, alias apud Catholicos male audiebat. Alexander VII ſummus Pontifex, cum Electoribus Moguntino & Colonienſi, pacem impenſiſſime commendabat.

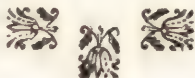
Pacis conſilia.

Unde primum in inducias, poſtea in Pacem *Pyrenæam* fuit conventum, anno 1659. Tractatus hujus epitomen infra dabimus, ubi de ſtatu Hiſpaniæ agendi erit occaſio; neque enim de ſolo Belgio, ſed & de Catalonia & Italia, in quantum ad Hiſpanos ſpectat, fuerat transactum.

Pax Pyrenæa.

De Belgio conventum, ut Galliæ relinquatur in *Arteſia* Atrebatum, Lillerium, Lentium, Hesdinum, Tereona: in *Flandria* Gravelinga, Muniti Aggeres, Burburgum: in *Hannonia* Landreſium, Quercetum: in *Luxemburgicis* Thionvilla, Mommedium, Damvillerium, Ivodium, Chavantium, Marvilla: in *Gallia* Rocroyum, Caſtelletum, Limcampium.

Contra vero Hiſpano reſtituitur Aldenarda, Duxmida, Furna, Menenium, Cominæum, Ipræ. Dunkerca vero interim in manibus Anglorum relicta fuit.

ARTICULUS XI.

Alterum bellum Anglo-Batavum. Pax & fœdus. Bellum Gallo-Belgicum, ob prætenſum Jus Devolutionis. Angli, Batavi, imo & Auſtriaci negant Hiſpanis auxilium: & cur?

28. Belgio Hiſpanico ad quietem aliquam compoſito, Fœderatum rurſus arma cepit, altero cum Anglis navali bello implicitum. Cauſa eadem, quæ primi, gentis utriusque nauticæ æmulatio.

Bellum Anglo-Batavum.

Et primum quidem inter jurgia mercatorum ſtetit. Secutæ navium direptiones, ac denique anno 1664 apertum bellum. Britannam claſſem ducebat Jacobus Dux Eboracenſis, Caroli II Regis Frater, Batavam Obdamus; cui, primo jam prælio cæſo, ſubſtituti Trompius & Ruiterus; quorum tanta erat audacia, ut in ipſa ad Londinum Thameſis oſtia ſe immitterent, ad cremandas Anglorum naves.

Alterum prælium multo fuit pertinacius, in quartum usque diem acerrime continuatum, donec tempeſtas illud diremit, parte utraque ſibi canente Victoriam. Bellum hoc nutrivit Francus, atque ad ſpeciem acceſſit Batavis, qui tamen querebantur, ſpectatorem illum egiſſe.

Pax Bredana.

Anno 1667 *Pax Bredæ* inita, in plerisque articulis haud diſpar illi, quæ paucos ante annos cum Cromwelo fuerat concluſa; adjectumque fœdus *Defenſivum*, quo in caſum invaſionis ſibi mutuo promittunt 40 naves bellicas, hominibus & tormentis probe inſtructas, atque inſuper 6000 pedites, cum 400 equitibus.

Bellum Gallo-Belgicum.

Bellum iſtud Anglo-Batavicum aliud mox excepit Belgio-Gallicum, & quidem ex ea radice enatum, unde perpetuæ pacis nexum pullulare oporteret, ex matrimoniali videlicet fœdere Ludovici Regis cum Hiſpana Principe.

Ea quippe in Belgicis quibusdam provinciis, uti Brabantia, Arteſia, Geldria, viget conſuetudo, municipalibus etiam ſtatutis confirmata, ut liberi primi matrimonii præferantur in capienda hæreditate liberis etiam maſculis ſecundi conjugii: *Jus Devolutionis* Belgæ appellant.

Jam

Jam vero Philippus IV Rex Hiſpaniæ duas uxores habuit. Ex prima ſuſcepit Thereſiam, Ludovici Regis conjugem, ex altera Carolum II ſex tunc annorum puerum. Gallus igitur jus in Belgium per mortem Philippi IV, quam anno 1664 oppetiit, ad uxorem ſuam, aut Delphinum, ex ea natum, devolutum exiſtimans, centum millibus armatus Belgium invaſit anno 1667. **Ob Jus Devolutionis**

Miſerandus erat Belgii ſtatus, milite, ære, apparatu belli fermevacuus. Hiſpania morbis ſuis laborabat, in puero vagiens ſub matre tutelam gerente. Acceſſit perpetua Gubernatorum mutatio, quorum modico tempore quatuor erant, Joannes Auſtrius, Ludovicus Caracena, & Caſtello-Rodrigius, Marchiones, Montereyus; ab Anglis Batavisque, Ludovici Regis artibus jam captatis, ſpes nulla. **Belgii Status.**

Quippe Carolus II Angliæ Rex, qui apud volubilem gentem res ſuas necdum ſatis firmaverat, nec illi ob venditam Gallis Dunkercam, motum nuper in Hollandos bellum, & Religionis Catholicæ ſuſpicionem, admodum gratus, Galliam cum materno lacte imbibiſſe viſus eſt, totumque ſe Ludovico, amitino ſuo, ceu labantis regni fulcro, applicuit.

Unde Oratores Domus Auſtriacæ, ſubſidia petentes, frigido reſponſo dimiſit; gravi bello vix defunctum non poſſe ſe in gratiam alienæ Domus novo immergere: Cæſarem quoque atque Hiſpanum nihil opis attuliſſe patri ſuo, magis indigo, ſibique ad comparandum avitum regnum: timores, quos ſpargerent, procul eſſe ab Anglia, foſſa illam ſat magna eſſe obvallatam: Belgium prius omne Hiſpaniam, Germaniamque adeo fore perrumpendam. Interea ſat temporis lapſurum capiendo conſilio. **Angli reſponſum.**

Batavi, quibus periculum propius, domeſticis diſſidiis ſciſſi, in duas abibant partes. Altera erat *Auraufica*, quæ Wilhelmum III juvenem Gubernatoris dignitati reſtitutum volebat. Huic Anglus avunculus, & Brandenburgus affinis, favebant. Altera *Lövvenſteinia* (ab arce hujus nominis ſic dicta, in quam ultimus Gubernator factionis hujus capita conjecerat) *Wittiorum* fratrum auctoritate ſuffulta, Præfecturam illam ſupprimere ſatagebat; huic addixit ſe Gallia. Principes Imperii a capite erant diviſi: atque in fœdus ſuum Rhenanum, quo tranſitum militi in Belgium negabant, abſtracti, Gravello & Grammonvillio, Franciæ Oratoribus facundia & largitionibus Ratisbonæ & in aulis dominantibus. **Batavorum diſſidia.**

 Ipſa

Auſtria.

Ipſa adeo aula Cæſarea, Aurſpergii maxime auctoritate, cunctabatur, quod, Hiſpanæ infirmitatis gnara, ſibi uni bellum graviſſimum incubiturum metuens: pauciores eſſe Cæſaris copias, quam ut tantæ moli ſufficiant: in novos autem delectus nec pecuniam, in Bella Turcica & Hungarica expenſam, nec tempus ſuppetere: fœderibus opus fore: ſed unde illa petenda, tota Europa largitionibus Gallicis in lethargum data? Et quantumvis Cæſari ſat copiarum præſto foret, qui obſtantibus Imperii Principibus in Belgium trajicerentur, nullam rationem apparere, niſi Rhenanum ipſorum fœdus, Brandenburgi nupera acceſſione tam validum, prius rumpatur, aut vi aperiatur via, quod imprudentiæ foret, Crequio præſertim cum juſto exercitu in Lotharingia excubante. Conſultius facturam Hiſpaniam, ſi urbium aliquot impendio pacem redimat, ne totum amittat, aut cum Luſitano utcunque tranſigat, & militem ac 13 milliones, quot annis in bellum illud conjici ſolitos, in Belgium transferat.

ARTICULUS XII.

De Jure Devolutionis.

Libellis quoque Gallum inter & Hiſpanum certatum. Ille jus Devolutionis, in Belgio vigens, adſtruebat: abdicationem Thereſiæ fuiſſe irritam, atque juribus omnibus repugnantem. Neque dotem, Thereſiæ integre fuiſſe ſolutam, ſub cujus conditione abdicatio ſit facta. Cæterum Regem moderatione uſurum, & parte contentum, jus in reliqua abdicaturum. Hic vero repoſuit, aliam multo eſſe Regiarum perſonarum rationem, atque privatorum de plebe hominum: ſupremorum Principum hæreditates non eſſe definiendas ad Romani Juris aut Provincialium legum formulam. Abdicationem luculente eſſe factam, & quidem abſolute, nulla adjecta conditione; hanc non modo, recepto apud fœminas Principes more, ubique gentium haberi pro valida, ſed etiam ex conſuetudine apud Nobiles fœminas in Belgio vigente; earum enim renuntiationes, in favorem fratrum, qui ſoli ſtemma nomenque Gentilitium propagant, factas, a nemine vocari in dubium.

Cæterum renuntiationem Thereſiæ non eſſe factam in eum caſum, quo maſculus hæres ſupereſſet; nam tunc illum proprio ſuo jure, ſe-

xus

xus prærogativa , recepto in omnibus regnis more ſucceſſurum; ſed abdicationem Thereſiæ reſpicere caſum, quo nullus maſculus ſupereſſet.

Antiquiſſima in hanc rem eſſe documenta. Jam anno 1204 Rom. Regem Philippum in Principum apud Confluentiam conventu ſuccedendi in Brabantia leges ſtatuiſſe his verbis: *Inſuper regia noſtra auctoritate ſtatuimus, & memorato Duci concedimus, ut filiæ ſuæ, ſi maſculum hæredem non habuerit, in feudis ſuis libere ei tanquam maſculi ſuccedant.* Idem ſancitum anno 1549 a Carolo V ratione Geldriæ & Zutphaniæ.

Nullum proferri poſſe exemplum, quo fœmina in regimine publico ejusdem gradus maſculo fuerit prælata. Contra vero non deeſſe exempla illuſtria, quibus id genus jus devolutionis prætenſum fuerit neglectum. Carolum V & Philippum II mortua prima uxore de provinciis Belgii libere diſpoſuiſſe; quod facere non potuiſſent, ſi ad liberos primi matrimonii per mortem matris jam fuiſſent devolutæ.

Si jus devolutionis in Belgii Principum ſucceſſione viguiſſet, Philippum III non fuiſſe ſucceſſurum, utpote ex quarto Philippi II matrimonio genitum, cum adeſſent ſorores ex tertio ejusdem connubio natæ. Igitur ſucceſſuram fuiſſe primo Iſabellam, atque poſt hujus mortem Catharinam, Carolo Emmanueli Sabaudiæ Duci nuptam, Domumque Sabaudicam, ex ea in hodiernum diem propagatam: & tamen neminem ſucceſſionem Philippi III, ex poſterioribus nuptiis geniti, ex hoc capite impugnaſſe. Hunc autem caſum prorſus eundem eſſe cum noſtro; nam ſicut in hoc Carolus II ex poſteriore matrimonio erat prognatus, ſic in illo Philippus III.

Carolum V anno 1549 legem, aſſentientibus Ordinibus, tuliſſe, ut omnes Belgii provinciæ ſub uno Principe unitæ maneant; hoc autem fieri non potuiſſet, ſi in aliquibus jus viguiſſet, & ſic diverſa in diverſis provinciis fuiſſet ſuccedendi ratio.

Quapropter a populari conſuetudine aliquarum provinciarum (ut inquiunt) nulla eſt illatio ad Principum ſucceſſionem; præterquam enim, quod, prout ex dictis eluceſcit, alia de iſta ſit diſpoſitio, alius uſus, diverſa etiam eſt ratio; privata etenim bona facilius ad fœminas devolvuntur, quam Principum populorumque publicum regimen. Unde jure quodammodo gentium receptum eſt, ut in regnis & principatibus fœminæ non ſuccedant, extantibus maſculis, idque ſine diſcrimine, an ex primo, an vero ex ſecundo matrimonio ſint

 geniti:

geniti: imo in multis incapaces omnino successionis sunt fœminæ, nisi speciali privilegio sint habilitatæ; ut constat ex successionibus in Principatibus Romani Imperii. Et in ipsa Gallia quam longe dispar est ratio. Quare privatorum illam specialemque consuetudinem, a communi usu abhorrentem, nullatenus ad principatus extendendam esse contendunt.

Neque etiam propter solutam necdum dotem renuntiationem rescindi; nam promissorem posse purgare moram. *L.* 27 *ff. de Verb. obl.* Et, si rigidissime procedatur, non esse cum moræ effectum, ut contractum rescindat, sed ut damnum, quod inde evenerit, sarciatur: ita, si emptor in solvendo pretio moram fecerit, usurarum, seu ejus, quod interest, præstatione defungatur, illæso manente contractu: prout ipsi etiam Galliæ Jurisconsulti passim doceant, renuntiationes regiarum filiarum ratam agnoscentes, nec Juris privati legibus, interprete etiam consuetudine, subjectas.

Progressus Lud. Regis.

Sed facilius erat Hispanis, pennis quam gladiis dimicare. Rodrigius Gubernator tricena, quæ habebat, millia, urbibus præsidio imposuit. Sed quia nullus erat campestris exercitus, Gallus trimestri spatio Carolo-Regium, Furnam, Athum, Insulas, Tornacum, Duacum, Montes, Aldenardam, Cortracum, Armentariam, venatione quodammodo cepit, anno 1667 & anno sequenti, rigente hyeme, totum Burgundiæ Comitatum per Condæum, unius ferme hebdomadæ spatio.

Cur pacem inierit.

Facile tunc Ludovico fuisset, reliquum etiam Belgium victoriis percurrere; sed videbat grandem coire tempestatem, quæ tandem exoneratura se esset in Galliam. Regina Hispaniæ pacem, quamvis duram, inire compulsa cum Lusitania: atque inde Joannes Austriacus 20000 propediem adducturus nuntiabatur. Tota Europa videbat, quo tanti Franciæ progressus essent evasuri, nisi ad commune velut incendium restringuendum accurreretur. Anglia, Suecia, Batavia ad *Triplex Fœdus* percutiendum se accingunt; plures alii Principes eidem accessuri videbantur. Cæsar, qui desertæ Hispaniæ, sororis adeo suæ Reginæ, & nepotis Caroli invidia flagrabat, exauthorato Auerspergio, quem Grammonvillius, Gallicus Viennæ Orator, ab Hispaniæ rebus alienaverat, missurus haud dubie erat auxilia. Legationibus etiam frequentibus apud Ludovicum agebatur.

Quapropter Gallia ineunte æstate inducias pacta, Hispanis optionem fecit, an mallent occupatas urbes in manibus Franciæ relinquere, an vero pro iis restituendis Luxemburgum, Camera-

cum, Ariam, Audomarim tradere. Sparsus quoque (Henrico Brewero, Tuldenii continuatore attestante) per Europam rumor, deliberare Hispaniam, an non expediret, potius Ludovico totum Belgium tradere, utpote immensam atque nunquam explendam auri voraginem, in quam vel solus Philippus IV ultra centum milliones conjecisset, ea tamen conditione, ut Rex Galliæ omni prætensione in Navarram, reliquamque Hispaniæ Monarchiam, etiam in casum, quo Carolus Rex (qui ob imbecillitatem virium non diu victurus videbatur) improlis obiret, penitus cederet, Ruscinonensem Comitatum, Pignerolium, Philippoburgum, Brisacum, totamque Alsatiam ac Lotharingiam restitueret.

Relatio Breweri de abdicando Belgio.

Credebatur, ab ipsis Hispanis hic rumor sparsus, ut Batavos Anglosque imminentis sibi periculi metu a torpore tanquam ad communem causam excitaret.

Ut ut hæc se habeant, de quibus neutra, credo, pars serio cogitavit, commovente se tandem omni Europa, pars utraque ad pacem, Aquisgrani ineundam consilia sua inclinavit. Reddita per illam Hispanis Burgundia; urbes, in Flandria occupatas Ludovicus retinuit. Placet, hujus tractatus summa capita breviter perstringere.

ARTICULUS XIII.

Pax Aquisgranensis

Inter Regem Galliæ & Hispaniæ inita anno 1668.

In exordio præmittitur, authoritate, paternaque sollicitudine S. D. N. Clementis IX Papæ, ejusdemque postulationibus & instantiis; tum pluribus litteris scriptis, & per nepotem etiam ejusdem Cardinalem Rospigliosum officiis interpositis, accedente complurium Regum, Potestatum, S. R. I. Electorum, & Principum, diligenti studio, per Colbertum & Baronem de Bergeyck, Regum Commissarios Plenipotentiarios, in sequentes articulos Pacis fuisse conventum. 29.

1 Inter utrumque Regem, eorumque hæredes, regna, provincias, subditos &c. sit perpetua pax, confœderatio, & concordia, prout fraterno sanguine junctos decet, cum oblivione omnium offen-

offensarum: alterque alterius commoda sincera mente procuret, & promoveat.

2 Post confirmationem & promulgationem hujus pacis statim omnis hostilitas ubique cesset. Omnesque captivi sine litro liberi dimittuntor.

3 Rex Galliæ retinebit Carolo-regium, Binckam, Athum, Aldenardam, Insulas, Tornacum, Armentieram, Furnas, Duacum, Montes, Cortracum, Elcarpii propugnaculum, aliasque urbes, munimenta, locaque omnia, quæ anno elapso in Belgio occupavit, cum omni jurisdictione, juribus, appertinentiis.

4 Rex Catholicus pro se suisque hæredibus abdicat omnia jura, quæ in prædictas urbes, & loca habuit, eaque in plenum regis Christianissimi, ejusque hæredum dominium in perpetuum absque ulla reservatione transfert.

5 Rex Christianissimus mox a publicatione hujus pacis comitatum Burgundicum, cum omnibus urbibus & locis occupatis, integre & absque omni reservatione Regi Catholico restituet.

6 Quæ ultra hic expressa usque ad promulgationem pacis fuerint erepta, utrinque fideliter restituentur.

7 Liberum sit utrique Regi sponsores hujus tractatus assumere Principes ac Status alios, qui voluerint eidem accedere.

8 Pax Pyrenæa in omnibus observetur, exceptis iis, quæ hic coronæ Galliæ cessa sunt, & iis, quæ Lusitaniam respiciunt, cum qua Rex Catholicus particularem pacis tractatum iniit.

9 Ut autem certior securiorque sit ista transactio, in Curiis & Parlamentis, Parisiensi aliisque promulgetur, verificetur & inrotuletur, uti etiam in Curiis Hispanicis & Belgicis; omniumque ratihabitio, obsignatio, commutatione intra trimestre facienda, absolvatur; atque Rex uterque solenni jurejurando, in præsentia alterius partis emittendo, omnia, in hoc tractatu contenta, se sancte servaturum confirmet.

Præter Carolum Colbertum & Baronem Bergeyckium subdelegatum Castelrodrigii subscripserunt Legati summi Pontificis, Electoris Moguntini & Coloniensis, atque Episcopi Monasteriensis.

ARTI-

ARTICULUS XIV.

Fœdus Triplex: ejus cauſæ. A Lud. Rege disruptum. Conſilia Galliæ de invadendis Hollandis. Ejus ad Anglum, Hiſpanum, Cæſarem oratio pro fœdere contra Batavos. Cæſar bellum contra Lud. Comitiis ſuadet. Solus Boruſſus annuit. Colonienſis 30.
& Monaſt. Oratio. Certamen de Boruſſo.

Poſt concluſam hanc pacem ad exitum perductum fuit *Fœdus Trinum*, jam ante cœptum, inter Anglos, Suecos, & Batavos. Fœdus Trinum. Cauſas illius altius aliquantum repetamus. Ad hæc ferme usque tempora formidanda Europæ, quin orbi videbatur vaſta Domus Auſtriacæ potentia, quæ præter immenſos in utraque India terrarum tractus, dimidium Europæ poſſideret. Hinc Gallia, Anglia, Batavia, Suecia, & Proteſtantes univerſim omnes in id conſilia ſua & ſtudia contulerant, ut Auſtriacam magnitudinem deprimerent.

At vero, poſtquam Septem Belgii Provinciæ, cum omni ferme Orientali India, & Luſitania a corpore ſe ſeparaverant; poſtquam commercia & opes alio fuerant derivata, atque Auſtriaca Familia utraque, Germanica & Hiſpana, continuis tot graviſſimisque bellis exhauſta; & maxime, poſtquam Gallia ſub Ludovico XIV exporrectis in omnem partem incrementis, caput extulit, alia viſa eſt ſtatus ratio, & adverſus Franciam vertenda conſilia, pangenda fœdera, ut Europæ conſervetur æquilibrium. Hinc videas, poſthac omnium ferme nationum arma in Ludovicum converſa.

Præcipue vero Batavos Angloſque terruit noviſſima in Belgium Burgundiamque irruptio, & armorum progreſſus ingens. Causa. Hinc initum fœdus inter Anglos & Batavos primum, tum accedente Suecia *Triplex* appellatum, magno Europæ plauſu exceptum. Finis illi obtenſus orbis Chriſtiani tranquillitas, & pax Aquisgranenſis, contra quemcunque perturbatorem defendenda.

Cæſarem non invitarunt, ne ſuſpicionem præberent Galliæ, aut ab eo, Hiſpaniæ addicto, in bella raperentur, non neceſſaria. Sed neque ipſe hoc fœdus appetiit, ne caſus forte contingeret, quo in Hiſpanum, ſi Aquisgranenſi paci non adquieſceret, ſtringere arma cogeretur.

Eo fœdere ſe peti, Rex Ludovicus perſpiciens, facili manu illud disrupit, inito novo in perniciem Batavorum cum Anglo commerciorum fœdere, & Sueco alio abſtracto.

Ruptum.

In Batavos deinceps, præcipuos trini fœderis auctores, Rex ſua vertit conſilia. Impenſum triennium apparando in illos bello. A Suecia nihil erat, quod timeret, penſionibus ac fœderum nexu ſibi alligata. Danum irritarant Batavi, menſuram portoriorum & telonii in Sundico præſcribentes. Principes Imperii bello propter Hollandos implicari nolle ſperabat, eosque aut neutras, aut ſuas partes amplexuros. Hiſpaniam, alias ſatis languentem, acceptarum a Batavis cladium memorem fore credidit. Luſitanum ob partum auxilio regnum, ſuum cenſebat. Colonienſis & Monaſterienſis, qui jam ante cum Batavis bellum geſſerat, anno 1666 pace finitum, cum Gallo in fœdus ibant.

Conſilia de invadendis Batavis.

Sed ſummum momentum erat in Anglia, quo illa ſe verteret. Miſſo igitur ad Carolum II Regem, patruelem ſuum, Colberto, intimæ admiſſionis Miniſtro, callido ac facundo, fœdus adverſum Belgas Fœderatos obtulit. Diligenter ille legatione ſua perfunctus, quanta ex eo Regi totique Britanniæ emolumenta forent naſcitura oſtendit.

Colberti ad Anglum oratio contra Batavos.

Non eſſe ferendum ultra gentis, e piſcatoriis nuper tuguriis emergentis faſtum, coronatis etiam capitibus inſultantis. Pelagi dominium, Magnæ Britanniæ proprium, ab ea invadi: omnia inquietari maria: ſurripi aliis Nationibus & Angliæ præſertim commercia: orbis monopolium Amſtelodami figi: immenſas accumulari opes: ea per Europam eſſe rerum pretia, quæ Hollandorum ſtatera defigat, quin omnem Europam ei vectigalem eſſe. Transmarinas merces atque theſauros Indiarum omnes propemodum huc deportari, tantasque in divitias excreviſſe mercatorum ſocietatem utramque Indicam, præſertim orientalem, quibus regna emerentur. Ab hac, anno 1602 cœpta, intra ſex annos tantas comparatas, ut ultra ſortem collatam 36 Imperialium milliones lucrarentur. Incredibilem ab illis in Indiis Orientalibus ereptum Luſitanis aliisque gentibus terrarum tractum, quem 11500 armatis, 160 navibus defendant, laborantibus in eorum uſuras ultra 80000 hominum. Similes ferme opes initio collectas ex America, dum Braſiliæ theſauros aſportarent.

Ipſam Angliam commerciis ſuis privari. Licet enim cætera prætereantur ſilentio, ex ſolo piſcatu halecum in mari Britanno, eos quot annis ſex milliones florenorum lucrum capere, eamque piſca-

piſcationem ſibi propriam vindicare in alieno pelago, quin ullum ſolvere velint portorium.

Ex his aliisque quæſtuoſis per omnem orbem nundinationibus tantas collectas opes tantumque potentiæ conflatum, ut centum armatorum millia ſuis ſtipendiis poſſint alere, confluente ex omni Germania & Septentrione ad auri Hollandici fulgorem milite.

Nec minores vires eſſe maritimas; anno 1666 centum majores bellicas ad Texelam ſtetiſſe in anchoris armatas, cum 25000 magnis onerariis maria, & 300000 lembis, lintribus & phaſelis lacus & canales oberrare.

Viderent Britones, viderent nationes cæteræ, quo tanta opulentia, magnitudo tanta, ni frænum injiciatur, ſit evaſura: quantis jam nunc terra marique viribus polleant. Eundum profecto obviam creſcenti in dies potentiæ. Singulos fore impares: juncta opera dejiciendas portentoſo Coloſſo ſuperbas criſtas.

Meminiſſet Anglia, quanta jam in Indiis, in mari, in Europa a nova hac in orbe gente ſit damna paſſa, quam immanes ſumptus impenſi, quanta derivati alio lucri detrimenta. Angliæ & Galliæ auxilio Batavos non modo in libertatem aſſertos, ſed in eam etiam amplitudinem fuiſſe evectos. Jam eam beneficio gratiam rependi, ut in utrumque regnum inſurgant.

Habere, quod timeant, coronatos vertices, etiam a ſuis ſubditis, ſi aſpiciant, liberas Reſpublicas tanta florere rerum abundantia & felicitate. Salivam jam motam Britannis: experiri id Regem, expertum triſti fato parentem, dubio relicto, quid eventurum fuiſſet, ſi Cromwelus poteſtate ſua non fuiſſet abuſus: gliſcere adhuc igniculos ſub cinere. Parricidas contra fidem pacis Batavico ſinu foveri, facileque conjicii poſſe, quid Hollandi, Regum oſores, eſſent acturi, ſi qui in eorum ire vellent exemplum. Curandum, ut facere non poſſint, quod eſſent facturi.

Totam Galliam fore promptam tuendo Stuartorum Regio, ſibique cognato, ſanguini, ſi quid vis inimica auderet. Totam Franciam patere Britanniæ commerciis; quin igitur caperent emolumenta, quæ in Hollandos hactenus redundarunt? Quin fœdus fraternum æternumque conjungeret, quos idem ſanguis fructusque fœderis tam arcte conjungant?

Bataviam inter Angliæ Regem ejusque nepotem Wilhelmum Principem Auriacum, interque Hiſpanos, Gallos, eosque, qui auxilia conferrent, poſſe dividi, ut omnes inde augeantur, & emolumentum capiant.

Audiit haud illubenter legati orationem Rex Carolus, & cum alias jam esset in Galliam pronus, quam respiciebat velut certum in omnem casum coronæ suæ vindicem, in fœdus condixit, bellumque, Regio suo, si subsidia negaret Parlamentum, sumptu gerendum: dicitur tamen sibi pactus Zeelandiam, nepoti vero Auriaco Hollandiam.

Ad aulam Hispanam oratio.

Minus faciles aures Madriti apud Reginam Tutricem filii Regis Villarius Legatus invenit. Omnes ille nervos intendit, ut persuaderet fœdus in Batavos, vel ut Hispaniam illis subtraheret: cogitarent, ajebat, quam fœda fuerit, quamque perniciosa Hispaniæ Batavorum defectio: quot probris & contumeliis affecta ac publice prostituta: quanta damna per 70 annorum bellum illata, centum auri millionibus non satis æstimanda, eo tandem exitu, ut gratiæ rebellis plebis debuerit, prout ei lubebat, in miseram pacem posse descendere, illique omnia, quæ optabat, relinquere.

Nunc tandem illuxisse diem, tot injuriarum obstinatæque rebellionis vindicem, quæ pertinaciam frangat, & coronata capita veteresque dominos suos revereri doceat. Non diuturna opus expeditione fore. Jam ictum Galliam inter ac Magnam Britanniam in hanc rem arctum fœdus: accessisse Coloniensem & Monasteriensem Præsules, provinciarum suarum situ opportunos, multis gravibusque in perniciem rei Catholicæ injuriis a Batavis affectos.

Philipum II, olim Hispaniarum Monarcham, quamvis gravibus bellis distentum, non committendum putasse, ut Hollandi in Truchsessiana illa procella urbes, Ecclesiæ Coloniensi ereptas, retinerent, sed per Farnesium illas occupatas, sacro Principatui pro sua pietate restituisse: captam denuo a Batavis Rhenobergam, aliaque ad Rhenum castella, & usque in hanc diem inique detineri: Sacerdotes DEI in carceres rapi, tota Batavia Religionem sanctam exulare. Agi profecto Divinum cultum, Religionemque Catholicam, a Rege Catholico non deserendam: in totum Belgium illius libertatem facile reduci posse. Erigendum denuo impie dejectum vexillum crucis, Christianæ trophæum victoriæ.

Sed neque permittendum, ut gens palustris heri per rebellionem tenuibus e principiis nata, in Reges dominationem impotentem exporrigat. Procusum nuper a nundinatoribus istis fastuosum numisma, in quo ex una parte visatur Thetys cum Leone, velut Bataviæ insigne, ex altera parte privata singularum septem provinciarum insignia, cum fastuosa hac inscriptione, omnibus Regi-

Regibus, Hiſpano præſertim ſummopere injuria: *Aſſertis legibus, emendatis Regibus, vindicata marium libertate, pace egregia virtute armorum parta, ſtabilita orbis Europæi quiete.* Quid hoc aliud, quam Hiſpaniæ velut protritæ, inſultare?

Et qui ferenda nundinatio avara in orbem terrarum extenſa? Poſſideri quidem ab Hiſpanis in America utraque ingentes regionum tractus, ſed Hollandos iisdem frui: ad illos fundum pertinere, ab iſtis ſuccum exugi. Eſſe & aliis populis maria, flumina, portus, naves: ex commerciis cum Gallia & Anglia plus emolumenti ab Hiſpanis, quam a Batavis poſſe percipi. Quam autem nulla in his ſpes Hiſpaniæ, ex nupero bello colligi, quo nec pedem moverint. Facile tunc per eos fuiſſe, totum Belgium Hiſpanicum occupare, niſi Regis ſui moderatio pro jure ſuo *Devolutionis*, quod certum crediſiſſet, paucis fuiſſet contenta: ſed & hæc, per pacem Aquisgranenſem ceſſa, reſtituturum, adjecturum & alia, ſi regina induceret in animum ad commune fœdus in rem ſuam accedere.

Neque eam eſſe Regi ſuo mentem, ut Bataviam ſibi vendicet, ſed ut æquis portionibus dividantur; vel, ſi hoc non placeat, ut fœderati ſinguli diverſis locis aggrediantur, & quod quisque occupaſſet retineret. Sin autem Hiſpania Regis ſui juſtis armis ſe vellet opponere, cogitaret, Burgundiam & Belgium Hiſpanicum Gallici fore belli pretium.

Minus grata erat legati oratio. Unde verbis dubiis dimiſſus eſt. Hiſpaniaque ad bellum ſe paravit. Batavi vero ex Belgio Hiſpanico a Montereyo Gubernatore militem receperunt, ad augendum Trajecti, Buſcoduci & Bredæ præſidium. Initum paulo poſt Cæſarem inter, Hiſpanum & Batavos fœdus, quo Belgium Hiſpanicum in ſtatum, quem per pacem Pyrenæam eſt conſecutum, reponatur, Fœderatum vero in præſenti conſervetur.

Nec felicior in aula cæſarea fuit Grammonvillius, eadem ferme, qua Villarius in Hiſpania, oratione uſus. Meminiſſet Ad Cæſarem. Domus Auſtriaca, quanta a rebellibus Batavis pertuliſſet. Adeſſe tempus juſtæ ultioni; vindicaret antiquum Burgundiæ patrimonium: Regem ſuum, Luſitaniam, Angliam, Sueciam, Daniam, Italiam, pluresque Imperii Principes adjutores fore.

Hoſtem Imperii continuum eſſe Batavum, qui Rhenobergam, ſacrum Eccleſiæ Colonienſis patrimonium, aliaque ad Rhenum Germaniæ clauſtra tanto jam tempore pertinaciter inſideret, atque

 Mona-

Monasteriensis Præsulis jurisdictionem sacram & politicam inique circumscriberet, non sine gravi Religionis detrimento.

Fuisse eam semper laudem Augustissimæ Domus Austriacæ, ut gloriari posset, non modo orthodoxæ Religionis incremento se opposuisse nunquam, sed præsidium etiam & tutelam exhibuisse. Objectum propterea non raro Gallis, quod cum alienis a vera fide populis fœdera ineant, & perversum dogma in suo quidem regno oppugnent, in alienis vero terris foveant. Non esse credendum, quod Austriaca pietas nunc primum a tanta laude & Religionis sanctæ studio sit deflexura.

Esse autem hoc tempus opportunum, quo genuinus Numinis cultus, atque Catholicæ Religionis decus in totam, a qua tamdiu exulavit, Bataviam reduci queat.

Deprimendum etiam fastum superbæ gentis, quæ Regibus quoque se æquare attentet; neque ferendum, ut auctis in immensum rerum, quas Germaniæ infert, pretiis, populos emungat, & tributarios velut sibi faciat.

Neque timendum, ut Gallia propterea multum increscat. Nam eo Regem suum animo arma correpturum, ut gens impotens fastum ponat, ut coerceatur, & circumscribatur, ut in coronata Regum capita reverentiam discat, Catholicæ Religionis sit patiens, bona Ecclesiastica restituat; aut, si contumax persistat, dominatione privetur, terra inter foederatos distribuatur, Ulissinga cum Zelandia Anglis, Hollandia Wilhelmo Nassoviæ Auriaco Principi, Ultrajectum Coloniensi, Transisalania Monasteriensi, Geldria & Zutphania Brandenburgo, Gröninga Neoburgico Duci Juliacensi, Frisia Luneburgicis obtingat, ac proin tota prope Batavia Imperii Principibus: Regem vero suum, præter armorum gloriam, non aliud sibi reservare, quam eas lacinias, quas Batavi ex Brabantiæ Ducatu adhuc possident Si autem Domus Austriaca communi fœderi accedat, aliam fore distributionem, & Bataviæ provincias inter illam & Angliam dividendas, sic tamen, ut reliqui fœderati indemnes evadant, & aliquod navatæ operæ præmium referant.

Wagn.

Si autem Cæsari non placeret, accedere fœderi, Regem suum sperare, neutram saltem partem amplexurum, prout nupero factum bello; non enim ejus nomini sacratissimo gloriosum fore, si dicat Roma & orbis Catholicus: Regem Catholicum, Domus suæ sanguinem, opis indigum, destituit: hæresi autem auxilium tulit, & per eum stetit, quo minus excinderetur.

Non

Non ſine indignatione aula Viennenſis legatum audiit, quamvis enim Lobkovitius, Aurſpergio exauctorato ſuffectus, Grammonvillii partibus non obſcure faveret, Miniſtri reliqui tamen ceu vanam dicacitatem exploſerunt; decretoque Batavis auxilio, Lobkovitius gratia & loco motus eſt, legatus vero Gallicus Vienna amandatus.

Bello igitur in Gallos decreto, Imperium etiam in illud pertrahere fuit conatus Cæſar. Agitata fervide in Comitiis Ratisbonenſibus cauſa. Cæſar bellum communi Imperii nomine Gallo indicendum ſuadebat: quantamque Ludovici Regis molitiones Imperio labem aſpergere ſoleant commemorabat: ut diſſidiis inter ſe commiſſi Principes, Alſatiæ civitatum libertas turbata: Lotharingia occupata: nuper Hiſpanicum, nunc Fœderatum Belgium armis petitum: rerum arbitria ad Gallum velut Imperatorem deferri: totius Europæ controverſiis ſe miſcere: Cæſari præter inanem ceremoniarum pompam vix aliquid relictum: perpenderent apud animum ſuum Ordines, quo demum Imperium, quo inſatiabilis Ludovici ambitio ſit evaſura. Se, quam juraſſet, Imperii curæ ac ſaluti non defuturum, nec commiſſurum, ut Gallus tantis acceſſionibus Bataviæ augeatur. Cæſar bellum contra Lud. ſuadet. Wagn.

Sed alius omnino comitiis erat animus. Bellum quippe omnes perhorreſcebant. Suecus, Bavarus, Colonienſis, Monaſterienſis, etiam aperte ſe opponebant, negantes Cæſareis copiis per terras ſuas tranſitum; cumque Auſtriaci Præſules iſtos reprehenderent, objicerentque, eos contra boni civis officium bellum cœpiſſe: vi ab eo abſtrahendos, vetandumque lege, ne Principi ulli absque Cæſaris aut Circuli conſenſu, niſi propriæ defenſionis cauſa, bellum gerere liceat. Quod tamen poſtulatum, tanquam paci Weſtphalicæ adverſum, & Statuum libertati noxium, communi conſenſu rejectum eſt. At comitia bellum detrectant.

Epiſcopi vero reſponderunt, Batavorum cauſam nihil cum Imperio habere commune: imo articulo III. Pacis Monaſterienſis expreſſe fuiſſe cautum de mutuis Imperii aut Galliæ hoſtibus non juvandis. Idem in capitulatione Cæſarea, & fœdere, anno primum ſuperiore 1671 inter Imperatorem Leopoldum & Ludovicum XIV Viennæ concluſum, conceptis verbis fuiſſe promiſſum, expreſſis etiam Batavis. Colon. & Monaſterienſis oratio.

Per Imperii conſtitutiones permiſſum ſibi eſſe, injurias, a Batavis illatas, perſequi. Illos multo jam tempore Rhenobergam, aliasque Imperii urbes & arces inique detinere, quin a Cæſare ſit alla-

allatum remedium: jure igitur ſuo egiſſe, dum ad alia fœdera reſpicerent: Auſtriaca conſilia magnas pro more Germaniæ calamitates portendere, bellum omne in patriæ perniciem attractura. Ita Ratisbonæ verbis certatum, nullo niſi ad aſperanda odia emolumento.

Catholici plerique Epiſcopis velut de bello ſacro applaudebant. Summus vero Pontifex petitas e Ducatu Mediolanenſi & Regno Neapolitano ſacerdotiorum decimas negavit, gratulatus Præſulibus fœdus, bellumque, pro cauſa Dei ſuſceptum. Quamvis poſtea, evolutis magis rebus, mutatus dicatur.

Boruſſus accedit Cæſari.

Ex Ordinibus Imperii ſolus Fridericus Wilhelmus Elector Brandenburgicus (Friderici moderni Boruſſiæ Regis proavus) Clivenſis haud dubie Ducatus, cum Gallia in Neoburgicum videretur pronior, periculo motus, adhæſit Cæſari, jam ante Batavis fœdere defenſivo, quo 20000. partim ſuo, partim Hollandorum ſtipendio alenda, conjunctus. In hoc Principe, qui per pacem Weſtphalicam multis acceſſionibus auctus, provinciarum amplitudine omnes anteibat, momenti plurimum, in quam ille partem ſe verteret. Certe Batavi magnam in eo collocabant fiduciam, quod apud ſe educatus, Wilhelmi III. Auriaci amitam habuiſſet conjugem.

Quamvis Galli conarentur, eum abſtrahere.

Omnem Galli movebant lapidem, ut hunc Principem Batavis eriperent. Repræſentabant, quam maligno in illum Batavi fuerint animo, quam contemptim a factione Löwenſteinia, dominantibus Wittiis, cum Wilhelmo affine fuerit habitus, quam ignominioſe, eorum potiſſimum opera, a Triplici Fœdere excluſus: quam inique Veſaliam, Embricum, Orſojam, præſidiis ſuis occupatas detineant. Has ei reſtituendas adpromittunt, ſi neutras partes ſequeretur, adjecturos Geldriam & Zutphaniam, ſi ſocius expeditionis eſſe vellet. Quid ipſe ſolus a mente Ordinum Imperii recederet? Morem hunc eſſe Auſtriacis, Germaniam bellis involvere, ut ad privatos ſuos fines pertingant. Oſtentabant Cliviæ & Weſtphaliæ pericula, atque in ipſum potiſſimum incubiturum bellum, ſi magni Regis indignationem provocaret. Acceſſit, a Colonienſi miſſus, Fürſtenbergius, ut novos admoveret arietes: ſed incaſſum omnia. Ambigue reſpondet omnibus.

Interim vero fœdere ſe jungit Cæſari in hæc capita: paci Clivenſi, Olivenſi, Aquisgranenſi ſtandum. Fœderato Belgio conſulendum. Bremam adverſus Succum defendendam. In Religione nihil innovandum. Fœdus in decennium teneat. Icto etiam

cum

cum Batavis Fœdere viginti millium exercitum partim ſuis, partim Reipublicæ ſumptibus armavit. Et ita legem de non mittendis in Belgium ſubſidiis, in *Capitulatione* Leopoldi Imperatoris propoſitam, Brandenburgus primus omnium antiquavit. (*Wagner ad Ann.* 1672.) Poſt annum deficiet a Cæſare, poſt biennium, pace cum Gallis violata, ad illum redibit, prout nempe rationes privatæ requirent.

ARTICULUS XV.

Expeditio Gallorum & Præſulum in Bataviam. Cauſæ belli. Quod inchoant Angli contra Hollandos trino prælio navali. Iter Regis per terras Imperii. Cliviæ urbes expugnat. Trajecto Rheno ſubactæ provinciæ. Reſtituta ſacra. Præſulum progreſſus. Criſis famoſi ſcriptoris. Liberati per pilam ſacerdotes. Conditiones pacis. Rerum converſio. Cauſæ. Diſceptatio in Comitiis Imp. Ludovicus Bataviam deſerit, & theatrum belli in Belgio Hiſp. & Germania figit. 31.

Europa ſic comparata Ludovicus Rex Batavis bellum indicit, publicatque ejusdem cauſas, faſtum & ſuperbiam gentis intolerabilem, coronatis etiam capitibus inambulantis, Europam his mercatoribus vectigalem & tributariam, cuſa adverſus Galliam Fœdera, aliasque, ſumma ingratitudine, molitiones in illius perniciem, infames picturas in ludibrium Regis affixas, ſparſasque ſatyras, ſummopere injurias: has juſto ferro & neceſſario vindicandas. Cauſæ belli.

Et vindicavit ſane. Centum armatorum millia ſub ſignis habebat, alacrem & probe exercitatum militem; cumque Petrus Grotius, Batavorum legatus, qui præſens tunc adhuc aderat, interrogaſſet, quorſum tanta multitudo? Rex reſpondiſſe fertur, cogitare ſe, mures iſtos caſeo Hollandico nutrire, legatus vero repoſuiſſe, in Hollandia multos eſſe catos. Et certe mures iſti, ordine verſo, devoraſſent feles Hollandicas, niſi alienæ ſorores tuliſſent ſuppetias, & ab interitu illas vindicaſſent.

Angli in Holl. Tria prælia navalia.

Primi hoſtilem in Batavos vim exerunt Angli, dum illarum onerarias, Smirna cum mercibus redeuntes invadunt, Architalaſſo Duce Eboracenſi; pugnatum dein ter navali prælio, æquo ferme Marte, Hollandis denique ad tutandos Zeelandiæ portus & littora, quo Angli reſpiciebant, ſe ſe recipientibus.

Iter ſecundum Rhenum.

Rex Galliæ exercitum ſuum in quatuor partes diſtribuit, quarum primam ipſe ducebat, aſſumpto legato Turrenio, alteram Condæus cum filio Principe Enguiennio, tertiam Crequius, quartam Luxenburgus: atque ineunte vere anni 1672. diverſis itineribus e Piccardia, Campania, Lotharingia, per Leodienſem, Juliacenſem, & Colonienſem agrum, in Clivenſem Ducatum movit. Tranſeunti obviam veniebant Leodium, Colonia, Dux Juliacenſis Philippus Wilhelmus cum filio Joanne Wilhelmo, atque Maximilianus Henricus Elector Colonienſis Dux Bavariæ, cum Egone Fürſtenbergio, Epiſcopo Argentinenſi, Gallicis partibus cum Fratribus Hermanno Bavaricæ aulæ Præfecto, & Wilhelmo, impenſe addicto. Omnes magna amicitiæ ſignificatione a Rege ſunt excepti, & cum is viridi in ceſpite ſub fronde pranderet, innumera multitudo Bonna, Colonia, Duſſeldorpio, aliisque locis affluxit ad viſendum tantum Regem.

Rex urbes Cliviæ expugnat.

Poſtquam Colonienſis & Monaſterienſis ultra viginti armatorum millia ad eum adduxerant, primus labor fuit expugnare urbes arcesque complures, quas in Germano ſolo ad Rhenum Batavi inique inſidebant. Ereptæ illis in Clivenſi provincia Orſoja, Burichium, Embrica ſive Emericum, Lippiomunda, Reeſa, &, quod caput eſt, Veſalia. Rhenoberga expugnata Colonienſi Domino ſuo tradita, &, ut cum ſuis copiis libere in Batavos movere poſſit, Bavaro præſidio cuſtodita. Mirum, breviſſimi temporis ſpatio tot valida munimenta fuiſſe ſubacta, quæ annuam obſidionem latura crederentur. Applauſum Regi Chronoſtico: L V D o V I C V s t r I V M p h a n s. Cardinalis Bullionius, caſtra ſecutus, occupata iſta loca expurgat, & Catholicam Religionem reducit. Ravenſteinium quoque cum ditione, eo pertinente, Juliacenſi fuit reſtitutum a Batavis.

Brew.

Rheno iis ex partibus jam aſſerto, ſuſcepta fuit expeditio Batavica. Primum obicem poſuit arx *Schenckia*, validiſſimum & ſitu & opere munimentum, a Martino Schenckio priore ſeculo conſtructum in angulo, quem Vahalis a Rheno divortium efformat. Sed præſente Rege intra triduum fuit expugnatum, dicente, ut fertur, Helvetorum quodam, nongentos ſuæ Nationis homines

mines tale castrum per annum contra centum virorum millia defensuros. (*Brewerus ad Ann. 1672.*)

Majoris erat molis transitus Rheni, quem Batavi ex altera ripa vehementer infestabant; evictus tamen est, vel emptus potius sanguine non modico, vulnerato etiam Condæo & occiso Longavillæo. Tum vero fugato Batavo, terrore perculso, in Zutphaniam, Velaviam, Betaviam, Geldriam Inferiorem, Transisalaniam, Utrajectum expugnataque Nardena & Muda in Hollandia, ad Amstelodami usque conspectum iter signatum victoriis: percursæ turbinis instar amplæ provinciæ. Captæ per diversos Duces Arnhemium Velaviæ caput, Zutphania & Ultrajectum cum cognomine provincia; urbs hæc ad Episcopum olim pertinuerat. Renovatum templum Metropolitanum a Bullionio Cardinale Catholicis usibus. Accesserunt Bommelia, Tiela, Teutiburgum, Amersfordia, Knottenburgum, Rhena, Vageringa, Wika, Duisterta, Genepa, Crevicordium, Gravia, Noviomagum, libera olim Imperii civitas, postea vero ad Burgundiæ Duces ac Belgii Principes, ad Batavos denique translata. In omnibus his Provinciis, urbibus, oppidis, Religionis libertas promulgata. Quo loco duo erant templa, jussum unum Catholicis reddi; sacerdotiorum quoque olim patrimonia & Ecclesiarum bona jure postliminii imperata restitui.

Trajecto Rheno subactæ provinciæ.

Restituta sacra.

Interea autem Elector Coloniensis & Christophorus Bernardus de *Gablen*, ex antiquissima Westphaliæ Familia oriundus, Episcopus Monasteriensis, magnorum spirituum Princeps, assumpto sago, non minus strenue in Orientali Batavorum plaga, suisque regionibus contermina, bellum sunt prosecuti.

Præsulum progressus.

In Zutphaniæ provinciam quippe & Transisalaniam irruentes, Grollam, Borckeloam, Lochemium, Lingiam, Brevortum, Zwollam, Covordiam, Daventriam, Transisalaniæ Metropolim, munitissimas urbes expugnarunt, indeque conjectis in fugam Batavis, in Frisiam usque & Gröningam effusi, palmas & lauros metebant. Et hæc omnia a Gallis Præsulibusque præsentibus unius mensis, Junii nimirum, spatio sunt gesta.

Reducta ubique Catholicæ Religionis libertas, templa pro illius exercitio publico a victoribus postulata: bona Ecclesiastica ad pristinos suos Dominos redire jussa.

Brewerus.

Certe nisi aliunde sufflaminata fuissent arma Catholica, spes optima affulgebat, intra illam adhuc æstatem totam subigendi Bataviam, miseramque æternum pereundi voluntatem eripiendi de-

Crisis de hoc bello.

cepto per insanos Præcones populo: ut adeo mirum sit, recentiorem quendam famosum scriptorem, in quo nihil nisi stylus nitet, nativa sua affectione (qua nulla major Historici labes) eo fuisse abreptum, ut non modo in rationem status profunde se immergens, magnorum Principum Catholicorum censorem mordacem ageret, sed in hanc etiam expeditionem Batavicam, in qua causa Dei & animarum agebatur, qua poterat, exæstuantis bilis vehementia audacissime inveheretur. Sit, quod non religionis sed regionis fuerit intentio (quod tamen præsumere non deberet) solitus tamen non raro Deus est, ex intentione, non semper optima, bonis omnibus optatos eventus elicere. Et nunquid? eadem audacia & carpendi libidine hoc omnibus Principibus posset objici? Profecto, qui diceret, Ferdinandum II Imperatorem sanctissimum, non religionis, sed regionis amore, ad Balthicum usque mare Protestantium terras invasisse, impudens omnino foret, & temerarii homo judicii.

Gnome alias bonæ mentis est, si factum non possis, intentionem excuses. Hic factum bonum est, & ex primis jam initiis effectus optimi sunt consecuti. Habita cultus Divini & animarum salutis cura, non attenta ratione politica, quod Anglia confœderata aliique Protestantes alienari possent. Quid ergo intentionem accusas? Accusabis etiam, quod Rex Ludovicus haud multo post, dum Protestantes exegit, Regnum suum tot millibus subditorum, artificum, militum, cum grandi ærarii detrimento, evacuarit? sed redeamus ad institutum.

Sacerdotes liberati.

Illud memorabile, quod, cum Præsules *Coverdam* oppugnarent, prima pila in urbem injecta ceciderit in carcerem, in quo plures sacerdotes, ex Westphalia abstracti, detinebantur captivi, omnesque, igne viam faciente, evaserint incolumes.

Nulla erat provincia, quæ non fuerit vel ex integro occupata, vel ex parte saltem, nisi Seelandica, quæ Anglorum invasioni fuerat destinata; unde non tantum in iis, ad quas belli procella devenerat, sed etiam Amstelodami & Roterodami adeo fuit trepidatum, ut de cedenda certis legibus Republica jam deliberarent Ordines.

Quibus conditionibus pax promissa.

Missus in hanc rem ad Regem, in castris ad Dœsburgum versantem, Petrus Grotius, qui nihil jam amplius de multitudine Catorum in Hollandia loquebatur, sed supplici oratione pacem rogabat, ut mures cessent & feles & caseum rodere.

Rex

Rex iſtas conditiones propoſuiſſe dicitur. Omnes extra ſeptem provincias urbes Regi tradant, cum Bomella, Crevicordio, & Löwenſteinio: Colonienſi comitatum & civitatem Mœrſenſem, Auriaco vero, ad quem ſpectat, alio modo jacturam compenſent: Monaſterienſi Grollam, Brevordam, Lichtevordam, Burcloviam in Zutphania, Schenckii & Neomagi munimenta diruuntor. Gallicis navibus in portus Batavicos ſine portorii ſumptu intrare, licitum eſto. Catholica Religio publice admittatur, & pro libero ac publico ejus exercitio in ſingulis Bataviæ civitatibus, ubi ſunt plures Eccleſiæ, una Catholicis tradatur. Si autem una tantum fuerit, liceat Catholicis alteram pro ſe conſtruere. Bona Eccleſiaſtica Melitenſibus, & Clero Catholico reſtituantur, non tamen fructus jam percepti. Catholici ſine diſcrimine in ſenatum admittantur, neque ab aliis publicis muneribus arceantur. Omnia, Romano Imperio ablata, eidem redduntor, nominatim Principi Oſtfriſiæ Emda, & alia erepta. Galliæ ſumptus belli refundant, & quot annis oratorem Lutetiam mittant, gratias acturum pro hujus pacis beneficio. Ita Henricus Brewerus, ſcriptor Germanus ad annum 1672, cum quo finit decennalem ſuam Hiſtoriæ Brachelianæ & Tuldenianæ continuationem.

Verum ſubito facta eſt magna rerum converſio. Siſtebatur ulterior armorum progreſſus, erecti Batavorum animi. Cauſæ hujus tantæ mutationis variæ: in pluvias & imbres ſolutus Julius, aggerum cataractis laxatis tellurem, alioquin paludibus plenam, inundabant Batavi: *Wittii* fratres, in quos culpa conjiciebatur, a furente populo atrociter diſcerpti, Wilhelmus Auriacus dictus Gubernator: Gröningana, Ardenburgi, & Sylvæducis ſoluta obſidio: Coverda recepta a Batavis: imminentes cum exercitu Cæſar & Brandenburgus: quibus cum copiis ſelectis obviam miſſi Condæus & Turrenius, anima expeditionis Gallicæ, per tot etiam urbium præſidia plurimum imminutus campeſtris exercitus, aliunde ſecundis quoque rebus acciſus: ad proprios lares tuendos revocati Præſules.

Rerum converſio.

Cauſæ.

Hac rerum facie ſiſti in medio curſu debuit victoria: Rexque in Galliam rediit; ubi triumphantis inſtar fuit exceptus. Exhibitus Hercules, leonis Batavici tectus exuviis, ſepticipitem Hydram ducens captivam, illamque, uno ictu deciſis capitibus, conficiens.

Non multum recreabat Regem hæc imago, qui ſatis noſſet, quam brevi exuviæ illæ ſint detrahendæ, & Hydræ, ſi fas ita lo-

qui, capita ſua ſint renaſcitura. Nutabat fœdus Anglicum, Parlamento bellum improbante, Cæſar, Hiſpanus, & Brandenburgus incumbebant humeris, periculumque aderat, ne & Danus, ac totum Imperium in ſe conſurgerent.

Diſceptatio in Comitiis.

Quippe Ratisbonæ Cæſarei id non frigide urgebant: communem Imperio eſſe cauſam: Gallum per Leodienſem, Colonienſem, Juliacenſem, Clivenſem, Germaniæ terras, cum exercitu tranſiiſſe. Exceperunt Colonienſes & Monaſterienſes, permittentibus harum provinciarum dominis id eſſe factum: Brandenburgicum vero ſe jam tunc Galliæ hoſtem fuiſſe profeſſum. Batavos non tranſitum duntaxat aliquem copiarum innoxium feciſſe, ſed vi armata irruiſſe; invaſas terras Imperii, captas urbes arcesque, & ultra ſæculum inique detentas. Si tanta cura terrarum Imperii, cur tanto tempore tolerati eſſent violenti incubatores Germaniæ, hodiedum incubituros, niſi per Gallos fuiſſent depulſi, & ſua Rhenanis Principibus reſtituta. Coleret pacem Imperium, aut, ſi tantus bellandi ardor, peregrinarentur arma, in Hollandos diuturnos Germaniæ hoſtes verterentur: ſponſores ſe fore, nullum in terris Imperii hoſtem futurum: magnas jam res geſtas in Batavia, venirent in partem opimæ victoriæ: Bataviæ provincias in fœdere Anglo-Gallico alioquin jam Principibus potiſſimum Imperii eſſe deſtinatas: magnam enimvero rem in Germaniæ bonum præſtiturum Cæſarem, ſi bellum & vaſtitatem e Batavia, aliena terra, in patriæ viſcera & Belgium Hiſpanicum attrahat.

Eadem ferme Bavari, Juliacenſis, Hannoverani erat ſententia, imo & Brandenburgi, poſt transactionem, cum Rege initam, ut urbes Clivenſes, prius a Batavis, poſtea a Gallis detentas, reciperet. Contra vero Danus, Cellenſis, Guelſerbytanus, Haſſo-Caſſellanus in partes Cæſaris abeunt, Hiſpano jam pridem fœdere eidem adſtricto; Anglo vero, armis poſitis, quieſcente, Parlamento vero in Galliam armato.

Lud. Bataviam deſerit.

Gallus, cum tanta in ſe fœdera pangi cerneret, Cæſaremque priori jam anno ad Rhenum usque cum exercitu progreſſum, ut regni ſui ſecuritati conſuléret, Bataviam, remotam nimis, abdicandam cenſuit, eductisque ex quadraginta & ultra, quas ceperat, munitis urbibus arcibusque, præſidiis, ſolam Graviam retinuit, cui Trajectum ad Moſam, anno 1673 expugnatam, adjecit, theatrum belli deinceps in Belgio Hiſpanico & Germania fixurus: ridentibus in ſinum Batavis, mures Gallicos aliena ope

tam

tam cito a caſeo ſuo devorando abſtractos. Gallos vacuis manibus Batavia deceſſiſſe, utique non eſt credibile; quod autem crudelitate tam immani ſævitum ſit, qualem inter Chriſtianos populos in nulla Hiſtoria ſit legere, prout laudatus ſupra auctor ſcribit, alii ſcriptores non memorant.

ARTICULUS XVI.

Treviri Capti. Pugna ad Seneſſam, ad Moncaſſelium, ad Montes. Progreſſus Gallorum. Batavi pacis avidi, quam primi ineunt Neomagi. Acceptant Hiſpani, & Cæſar. 32.

Cum autem Galli cernerent, a Cæſare, & pluribus Imperii Principibus ad Rhenum bellum ſibi moveri, limitaneas Germaniæ urbes, *Trevirim*, Alſatiæ civitates, aliasque occuparunt; exercitu ſub Turrenio in Palatinatum & Franconiam infuſo; ut Rhenum, Mænum, Moſellam & Moſam in poteſtate habeant. Unde irritati Imperii Ordines Cæſari plerique ſe addixerunt, prout in relatione Hiſtorica de ſtatu Germaniæ prolixius diſſeruimus. Jam res Belgicas breviter perſequamur. Treviri capti

Anno belli *primo* (1672.) Galli Bataviæ magnam partem occuparunt. *Altero*, ut milite præſidiario adverſus tot hoſtes uti poſſint, ex illa abſceſſerunt, *Gravia* duntaxat retenta & *Trajectum* multi ſanguinis impendio expugnarunt. *Tertio* a Ludovico tota ſubacta Burgundia, conſertaque, *Condæo Ductore*, cum Cæſareis, Hiſpanis & Batavis, quos Auriacus regebat, ad *Seneſſam* in Brabantia tam atrox pugna, ut multa millia utrinque ceciderint. Non ſanguinolentum prælium deremit, quo Galli, multis captivis & ſpoliis onuſti, in caſtra receſſerunt, fœderatis adhuc in acie ſtantibus: pars utraque victoriam celebravit. Alterum fœderati erant inituri prælium, niſi Souchius, natione Gallus, qui Cæſareos ducebat, ſe ſubduxiſſet. Exauthoratus propterea a Cæſare & in exilium miſſus, ſuffecto in ejus locum *Sporckio*. Auriacus vero poſt trimeſtrem obſidionem Graviam cum multis, quæ Galli Batavia extulerant, ſpoliis recepit. Pugna ad Seneſſam.

Quarto Gallis ceſſit Dinantum, Hujum, Limburgum, arx Leodienſis, Thænæ. *Quinto* Condatum & Buchainum Condæus cepit: Galliæ progreſſus.

cepit: eoque Turrenio, ad prosequendum in Germania bellum, suffecto, Humerius Mareschallus Ariam, Crequius arcem Bullioniam & S. Gilanum: Auriaco Trajectum frustra obsidente, damno maximo.

Sexto in potestatem Gallorum venerunt Valencenæ, Cameracum, Audomarum: ad hujus obsidionem solvendam cum accurreret Auriacus, infelix bello Princeps, ab Aurelianensi Duce acie victus est, a Caroloregii etiam obsidione repulsus. Pugna illa, qua *Aurelianensis* Regis frater, fœderatos cecidit, omnibusque impedimentis exuit, *Moncasselensis* appellatur. Cæsi in acie 4000, capti 3000.

Pugna Moncasselensis.

Nec fœderatis felicior Annus septimus belli (1678.) nam Galli jam initio Martii campum Martium ingressi Gandavum & Ipras, præstantes Flandriæ urbes, dum Batavi adhuc in hybernis stertèrent, occuparunt. Dum autem Galli Luxemburgio Duce Montes Hannoniæ obsidione cingunt, Auriacus, bellum, infeliciter gestum, magno facinore coronaturus, illos aggreditur. Pugnatum acriter dubio Marte in noctem: & recruduisset die altero prælium, nisi de pace, cum Batavis confecta, fuisset nuntiatum.

Pugna ad Montes.

Dissoluto, propter interceptum maxime Fürstenbergium, Coloniensi legatorum conventu, jam anno 1675. *Neomagum*, sive Noviomagum, celebris Geldriæ provinciæ civitas, delectus fuit paci sanciendæ locus. Cum Suecus in partes Galli secessisset, delatum conciliatoris munus Carolo, Angliæ Regi, qui neutras tunc partes sequebatur. Nec cunctanter, pacatæ Europæ gloriam appetens, commissam sibi provinciam suscepit, misso Templio, viro acri & rerum agendarum experto, cujus industria pax etiam Bredana & Aquisgranensis coaluerat. Subsequitur Templio adjutor Arlingtonus, non minus Gallo quam Regi suo gratus.

Batavi pacem quærunt.

Batavi, belli, ruinarum atque jacentis commercii pertæsi, cum cernerent, per immensos sumptus non aliud lucrum capi, quam ut quot annis Belgium magis magisque accidatur, Gallusque crescat, omni opera pacem sibi comparandam putabant. Obstitit Auriacus Gubernator, cui Rempublicam gerendam commiserant, sive quod nullam, sibi decoram, pacem iniri posse cerneret, sive quod gloriæ suæ vulneribus cicatricem obducendam speraret.

Ne tamen, aut apud Britanniæ Regem aut Batavos, in quorum animis propter tot clades jam viluerat, offensionem incurreret, tales pacis conditiones proposuit, quas a Gallo non admittendas

mittendas, videbat. Hiſpaniæ Rex Ducis Aurelianenſis filiam connubio ſibi jungeret, cui Ludovicus Rex omnia, quæ a Pyrenæa pace de Belgio abſtraxerat, in dotem traderet. Anglorum Regi, ſi talem pacem procuraret, ducenta librarum Sterlingarum millia præmium fore.

Sed non ea erat rerum facies, ut Gallus aliquid amittendi animum induceret. Ad cauſam inſuper Fürſtenbergii capti & Lotharingi, cui Gallia Ducis titulum negabat, negotium adhæſit.

Annus 1676 Neomagi in determinandis ceremoniis fuit conſumptus. Electores Imperii contendebant, legatos ſuos eadem ſolennitate, obviam procedendi, ſalutandi, ſedendi, ac Venetæ Reip. Regumque adeo legatos, excipi, & *excellentiæ* titulo honorari; ut adeo Cæſari nulla honoris prærogativa relinqueretur. Diſceptationes Neomagenſes.

Similibus contentionibus annus ſequens abſumptus Neomagi. Angliæ legati, tanquam conciliatores primum, etiam ante Cæſareos, locum poſtulabant. Brandenburgico legato titulum Excellentiæ negabant. Hinc evitatus congreſſus, & per ſolos ferme Batavos internuntios omnia agebantur. Aderat etiam legatus Pontificis, quem Conciliatorem Anglis addi Cæſar volebat, prout in pace Monaſterienſi factum: nec abnuerunt Gallus & Hiſpanus, ejusque opera ſunt uſi, quamvis, reliquis Proteſtantibus non admodum invitis, vehementer ſe opponerent Batavi.

Ventum tandem, ſuſpenſis contentionum parergis, ad rei ſummam. Damnorum compenſationem pars utraque petiit. Galli Cæſari ac Brandenburgo pacem Weſtphalicam offerunt, Dano Hafnienſem, Batavis Trajectum, cum Hiſpanis ex Interdicto *uti poſſidetis*, agere volebant.

Diſplicuere vehementer hæ conditiones reliquis fœderatis: ſolis Batavis placuerunt, Trajecto, maximi momenti ad Moſam urbe ſic potituris, quam, ſi armis eripienda eſſet Gallis, ex fœdere Hiſpanis tradi oporteret. Tegebant tamen adhuc ſilentio ſua pacis conſilia. Et ſic dum Cæſar Lotharingiam, Alſatiam, Briſacum, Friburgum, reſtitui peteret, Hiſpanus nihil amittere vellet, Gallus omnia retinere, Suecus recipere omnia, Brandenburgus nihil reddere, actum eſt nihil.

Tandem anno 1678. quod dudum meditabantur Batavi, in privatam cum Gallis pacem conſenſerunt, melioris conditionis fore rati, qui primus paciſcatur, quam qui ultimus. Quia vero magnam ſe apud confœderatos ſuos offenſionem incurſuros facile

Batavorum querelæ. videbant, acerbe conquesti sunt, Cæsarem, Danum, Brandenburgum, Imperii Principes privatis suis rationibus consulere: Hispaniam inertem torpere, ab Anglia in illis Regem inter & Parlamentum motibus, nihil sperandum: totam ferme belli molem humeris suis incumbere: nonaginta armatorum millia Batavo stipendio ali: septenne hoc bellum pluris sibi, quam septuaginta annorum cum Hispanis bellum constitisse, nec alio operæ pretio, quam ut singulis annis propiorem finibus suis hostem haberent. Res ita esse comparatas, ut æstas imminens Flandriæ atque Brabantiæ fatalis, perruptis jam aggeribus, merito timeatur: Brugas, Bruxellam, Lovanium, Mechliniam, Antverpiam, complementum Gallicæ victoriæ fore: præstare partem servare, quam totum amittere.

Primi pacem ineunt, ut Trajectum recipiant. Igitur Batavi ultima Julii, abrupto fœdere primi, ut *Trajectum* reciperent, subscripserunt paci, quam fœderati ut injustam, pactis juratis, Divinis humanisque juribus pugnantem, sunt execrati: fœderatos, ac maxime Cæsarem unice propter Batavos gravissimum hoc bellum suscepisse, suaque omnia discrimini obtulisse, ut ab extremo exitio servarentur; jam vero hanc gratiam rependi, ut in socios soteres telum retorqueatur, ab eorum cervicibus aversum. Querelæ fœderatorum. Ecqua hæc gratitudo? quæ fides? quæ sanctimonia fœderis? quæ sacramenti religio? documento id memori fore posteritati, quid spei reponendum in iis, qui fidem juratam tam turpiter infregerunt: si annus 1672 rediret, quem amicum habituros?

Sed quam justæ, tam inutiles erant hæ querelæ. Dicuntur legati Batavici, instigantibus Hollandicæ provinciæ statibus, & maxime Amstelodamensibus, Löwensteiniæ factionis, adhucdum gliscentis, consulibus, insciis statibus Generalibus, Hagæ Comitis congregatis, hanc pacem præcipitasse. Sed hoc videtur incredibile. Si enim displicuisset, cur eam habuissent ratam? Cur acceptassent & confirmassent?

Quamvis enim Hollandiæ provincia tantum dicatur ad onera publica contribuere, quantum omnes reliquæ sex provinciæ, & Amstelodamum, mundi compendium, omniumque Nationum commercantium emporium, 50000 ædificiis, 200000 incolis, 4000. lapideis pontibus, interfluenti Amstelæ & canalibus impositis frequens, curia, qualem orbis non vidit, collybistarum mensis, portu, mille navium capace, immensisque opibus superbum, quantum omnes reliquæ civitates ad Rempublicam conferre, eam tamen

Amstelodami descriptio,

tamen ipsis esse authoritatem, ut invitis reliquis provinciis, quæ etiam suas formant Respublicas liberas, & insciis statibus Generalibus, qui ex singulis provinciis sunt delecti, atque Hagæ suos conventus habere solent, invito quoque Gubernatore, cui tanquam supremo terra marique Præfecto rerum agendarum clavum committunt, magni momenti negotia, quæ universam Rempublicam concernunt, qualia sunt belli pacisque arbitria, sua auctoritate possint tantam potestatem exercere, nemo est, qui crediderit. Sic enim reliquæ provinciæ non amplius essent liberæ, sed Hollandicæ subjectæ, aut isti duntaxat a consiliis, si penes solam essent rerum arbitria.

Et Hollandiæ.

Imo, tametsi omnes Batavi vulgo *Hollandi* appellentur, tamen in Comitiis Generalibus provincia Hollandica ne quidem primum locum occupat, sed sedent hoc ordine: Geldria, Hollandia, Zeelandia, Ultrajectum, Frisia, Transiselania, Græninga. Ubi illud adhuc notari potest, tres esse Frisias, quæ confundi inter se nullatenus debent, *Occidentalis* nempe, quæ ad septentrionem projecta, est appendix Hollandiæ, eique situ adhærens unam cum illa provinciam constituit, sicut Zutphania cum Geldria. Altera est Frisia *Orientalis*, Principatus videlicet in Germania, ad Rom. Imperium spectans. Inter has media Frisia est una ex septem Batavorum provinciis, quæ longo tempore peculiarem Gubernatorem ex Domo Nassovio-Diecensi habuit, qui propterea *Friso* cognominabatur, & Leovardiæ, provinciæ metropoli, sedem fixerat.

Tres Frisiæ.

Sic neque cum memorata Geldria, Batavorum provincia, quæ *inferior* dicitur, confundi debet Geldria *superior*, cujus diversa omnino est ratio. Etsi enim olim ad unum Geldriæ Ducatum utraque spectabat, superior tamen remansit in Hispanorum potestate usque ad hoc sæculum XVIII. quo inter Austriacos, Borussos & Batavos fuit divisa; primis cessit Ruremonda, secundis Geldria, tertiis Venlona, principes provinciæ urbes.

Duæ Geldriæ.

Confectam Gallos inter & Batavos pacem acceptare coacti sunt Hispani, in ea rerum suarum infirmitate tanto hosti sine Hollandis impares. Relinquere igitur in Galliæ manibus debebant totum comitatum *Burgundiæ*, & in Belgio nobilissimas urbes ac munimenta, *Cameracum*, *Valencenas*, *Ariam*, *Tornacum*, *Ipras*, *Audomarum*. Gandavum vero, Limburgum, Condatum, Buchainum cum reliquis hoc bello captis, exceptis memoratis urbibus,

Hispani pacem coacti acceptare, quamvis miseram,

bibus,

bibus, restituta sunt a Gallis, optimo consilio multa occupantibus, ut pauca restituant.

Et Cæsar, desertus a sociis.

Sequenti anno 1579. etiam Cæsar, desertus a sociis, *pacem Neomagensem* iniit; cujus epitomen supra, ubi de statu Germaniæ, dedi.

ARTICULUS XVII.

33. *Monumenta quædam, bella ista Belgica & Burgundica concernentia, ex actis publicis deprompta.*

§. I.

QUÆSTIO:

An Cæsari & Imperio fas sit, Circulo Burgundico contra Gallos succurrere?

Cum Galliæ Rex gemino bello post pacem Pyrenæam Burgundiam Belgiumque fuisset aggressus, quæstio in Comitiis Ratisbonensibus fuit agitata, an Cæsari & Imperio circulo Burgundico liceat succurrere? Affirmabant Cæsarei, negabant Galli. Sparsi ab utrisque in hanc rem libelli.

Galli ad Instrumentum pacis Monasteriensis, ejusque Art. III. appellarunt, ubi dicitur: *Circulus Burgundicus sit maneatque membrum Imperii, post controversias inter Galliam Hispaniamque sopitas in hac pacificatione comprehensus; bellis tamen in eo jam vertentibus nec Imperator, nec ullus Imperii status se immisceat. In futurum vero, si inter ea regna controversiæ oriantur, firma semper maneat inter universum Imperium & Reges, regnumque Galliæ de mutuis hostibus non juvandis supra dictæ reciprocæ obligationis necessitas.*

Supra dicta autem obligatio habetur *Art. II*, ubi sancitur, ut alter alterius hostes, præsentes & *futuros*, nullo unquam titulo, vel prætextu quocunque modo juvet, aut ullis copiis, quas contra aliquem hujus pacis consortem duci contigerit, transitum indulgeat.

Ex his, dicebant Galli, manifeste patere, Cæsari aut Ordinibus Imperii fas non esse, Hispanos aut Batavos adversus Galliæ

liæ Regem, pacis consortem, juvare. Cum clare statutum sit, ut neutra pars alterius hostes, præsentes aut *futuros*, quocunque titulo juvet: ut hoc locum etiam habeat, si *in futurum* inter ea Regna (Galliæ & Hispaniæ) controversiæ oriantur: ut bellis, in circulo Burgundico vertentibus, nec Imperator, nec ullus Imperii status se immisceat.

Perspectum id satis fuisse Hispanis, qui propterea sint protestati contra II & III Articulum, conquestique, sic Burgundiam & Belgium solummodo nomine tenus haberi pro circulo Imperii. Ea tamen protestatione non obstante, paciscentes ad conservandam pacem inter Imperium & Galliam, eam cautelam esse necessariam judicasse, ac proin Instrumento insertam.

Ad hæc Austriaci respondebant, clarum esse sensum Instrumenti Monasteriensis: in eo transactum id tantummodo, ut in præsenti bello, hoc est, quod pacificationis tempore, & postea etiam cum Hispanis continuabatur, Cæsar aut Imperii status Hispanum non juvent. Perspicue hoc significari per verba: Bellis *jam* vertentibus: sensum ergo dilucidum esse: durante quidem bello tunc Galliam inter & Hispaniam vertente (quod per pacem Pyrenæam finitum fuit) non esse assistendum Hispanis: at vero bello illo finito, sicut alios Imperii circulos consortem hujus pacificationis fore circulum Burgundicum, adeoque sicut alios circulos a consortibus defendendum, & ad quid esset Imperii membrum & circulus, si nullus unquam esset effectus?

Verba autem illa: *in futurum vero, si inter ea regna &c.* interpretationem a prioribus, ne illis sint contraria, accipere, ita, ut verus eorum intellectus sit: si in futurum inter regna Galliæ & Hispaniæ, tanquam exteros, bellum oriatur, e g. si Gallus Cataloniam aggrederetur; quæ cum Imperio nihil commune habet, neutra paciscentium pars alterius hostibus opituletur: Burgundiæ vero circulum non esse exterum, sed membrum Imperii; ac proin, si ille invadatur, non inter regna, sed inter Imperium & Regnum Galliæ rem agi.

Hunc sensum aperte declarari per capitulationem Cæsaream, in qua Leopoldus Imperator Art. XIII promittit, in quantum circulum Burgundicum, & bellum, in eo *tunc*, *tempore initæ pacis existens & adhuc durans*, concernit, Westphalicæ paci conformiter se gesturum, nec coronæ Gallicæ præsentibus ac futuris hostibus *exteris* auxiliaturum. Et Art. XIV nullatenus nos miscebimus in bella, quæ in Italia & circulo Burgundico *nunc* geruntur.

 Duo

Duo hic dilucide contineri: primum, Cæsarem nunquam Galliæ hostes *exteros* adjuturum: secundum, neque Burgundiæ circulum (qui respectu Imperii non est Galliæ hostis exterus, sed ejus membrum) quamdiu hoc bellum, anno 1635 cœptum, durabit.

Et sane recta ratione suaderi, eum, qui promittit alterius hostes non juvare, non promittere, quod se ipsum, aut sua membra nolit defendere. Tale autem membrum esse Imperii circulum Burgundicum, jam a Maximiliano I. anno 1512. inter circulos comprehensum, & a Carolo V in Recessu Imperii 1522, maxime vero in *Transactione Burgundica*, anno 1548 Augustæ inita, atque in Recessum Imperii relata, per quam Imperator & Imperii ordines se obligarunt, ad Belgicas & Burgundicas circuli Burgundici provincias, tanquam membra ejusdem Imperii, non minus ac alios circulos, *defendendas*, *conservandas*, *fovendas*, *ac fideliter juvandas*.

Per Pacem dein Monasteriensem, centum post annis cum corona Galliæ confectam, hanc defensionem tantisper, quamdiu nempe bellum illud cum Hispania, tunc vigens, duraret, fuisse suspensam, sed nequaquam ultra finem illius belli, quod anno 1659. per pacem Pyrenæam fuit terminatum; tum vero, secundum expressum Instrumenti Monasteriensis tenorem, in pace comprehendendum, hoc est, sicut alios consortes pacis & Imperii circulos defendendum, & contra hostes quoscunque adjuvandum; prout in eodem Instrumento Art. III. sancitur: ut neutra pars alterius hostes juvet, *salvo assecurationis Articulo infra* (num. 117.) *descripto*.

Eundem Instrumenti intellectum adhuc magis declarari, dum sexennio post (1654.) dum ipsi paciscentes adhuc vivebant, quibus mens instrumenti in recenti erat memoria, Cæsaris totiusque Imperii consensu civitas Bisontina Regi Hispaniæ pro Franckenthalio fuit tradida, ea conditione, *ut inter circuli Burgundici provincias pari protectionis ab Imperio jure, vigore antiquorum pactorum, possidenda existat, & comprehendatur*.

Quod autem ab adversa parte dicatur, Burgundicum circulum esse aridum & inutile membrum Imperii, id a veritate omnino alienum videri, cum non raro Rex Catholicus inde eduxerit exercitus, quibus res Imperii dubiæ sint stabilitæ, urbes, provinciæ, circuli integri aut servati Imperio aut restituti, nummi vero longe ultra Matriculam collati.

§. 2.

§. 2.

Fœdus inter Cæſarem & Brandenburgum anno 1672 initum. 34.

Poſt irruptionem Gallorum in Hollandiam, primi fœdus inter ſe pepigerunt pro hac atque Imperio defendendis Cæſar & Elector Brandenburgicus, Fridericus Wilhelmus, cujus hæc erant capita.

1. Maneat conſtans amicitia (*ad annum duratura.*)
2. Confirmatur fœdus decennale, jam antea initum.
3. Pax Osnabrugenſis ſervetur illæſa.
4. Paciſcentes Osnabrugenſes & Hiſpanus poſſunt accedere huic fœderi.
5. Pax Pyrenæa, Clivenſis, Aquenſis conſerventur illæſæ, ad defendendum Belgium Hiſpanicum.
6. Uti etiam transactio Electoris Colonienſis, cum Colonia civitate inita.
7. Sociabit in caſum neceſſitatis pars utraque arma.
8. Pars utraque in hunc finem paratum exercitum habeat, pro tranquillitate conſervanda.
9. Cum Cæſar cum aliquibus Principibus jam fœdus inierit, dabit operam, ut huic accedant.
10. Pars neutra poſſit facere pacem aut inducias ſine alterius conſenſu.
11. Durabit hoc fœdus minimum per decennium.

Articulus ſecretus 1. Provideatur civitati Colonienſi. Congreget Cæſar 12000 armatorum, & totidem Brandenburgus.

2. Nihil ad rei ſummam pars una faciat ſine altera.
3. Quoad religionem omnia relinquantur in ſtatu præſenti ſecundum pacem Weſtph.
4. Civitati quoque Bremenſi ſervetur libertas &c.
5. Cæſareæ dignitati nullum præjudicium inferatur. Circa tranſitum & hoſpitationem exterorum ſerventur Imperii conſtitutiones.
6. Pax Weſtph. decernens, quomodo ſtatibus bellum liceat, ſervetur.
7. Hiſpanus pro conſervanda pace Pyrenæa & Aquenſi congruum ſubſidium Electori conferat.
8. Curet Elector, ut Danus, Domus Brunſuicenſis, & Caſſellenſis huic fœderi accedant.

§. 3.

§. 3.

35. *Fœdus Hagense inter Cæsarem & Batavos Anno 1672.*

Batavi, a Gallo invasi, rogarunt a Cæsare auxilium pro pace Clivensi & Westph. conservandis. Unde hoc fœdus ictum.

1 & 2. Promittit Cæsar, se ultra 12000, cum Brandeburgicis conjungenda, totidem additurum, sed sub stipendiis Batavorum, in quæ conferent in singulos menses 45 Imperialium millia.

3. Batavi exercitui Cæsareo Brandeburgico addent octo peditum millia: nec pacem facient sine Cæsaris & Electoris consensu (*quod vidimus, quam sancte observaverint.*)

4. Etiam finito hoc bello, maneat fœdus inter Cæsarem & Batavos, atque pars quælibet 12000 habebit parata ad mutuam defensionem, impensis petentis auxilium alenda.

5. Parti utrique liberum sit, pauciores copias petere. Communi consilio omnia agantur.

6. Neutra pars poterit aliud fœdus inire, quod huic deroget.

7. Hoc fœdus ad decennium duret. Accessit iisdem cum Batavis conditionibus Elector Brandeburgicus.

Eodem anno paulo post initum est *fœdus Brunsuicense* in triennium, inter Cæsarem, Danum, Brandeburgicum, Luneburgenses, & Cassellensem, pro defensione pacis Westph. & quietis in Imperio, determinato copiarum numero, a singulis conferendo ad mutuum auxilium.

ARTICULUS XVIII.

36. *Unionum Systema Belgium quoque infestat. Induciæ vicennales. Bellum ob causam Palatinam. Lud. Rex in Belgium. Montes & Namurcum capit. Luxemburgi victoria. Namurcum redit ad Hisp. Bellum incendiarium. Pax Risuicensis, Hispanis favorabilis.*

Unionum Gallicarum systema, mox post pacem Neomagensem erumpens, Belgium quoque, Luxemburgensem maxime Ducatum, afflixit, pati coactis provincialibus, quidquid Tornacense tribunal decrevisset. Multum proin terrarum sine intercessione ereptum, Luxemburgum oppugnatum, Auriaci bona occupata;

pata; ſed Batavis factionibus ſciſſis, Brandenburgo Gallis favente, & ne bellum illis propterea fieret, obſiſtente, Principibus Germaniæ inter ſe diviſis, belloque Turcico flagrante, *Inducias Vicennales* inire neceſſe fuit. (*vid. Germanica.*)

Exorto ob cauſam Palatinam & Colonienſem anno 1688 bello graviſſimo, Belgium pro more pars illius non parva fuit, Gallo haud alibi lubentius, quam in illa munimentorum catena theatrum belli aperiente.

Cauſam & occaſionem Hollandis bellum indicendi dedit Wilhelmus Naſſovius Princeps Auriacus, Belgii Fœderati Gubernator, qui auxiliantibus Batavis cum claſſe 65. navium bellicarum, alioque apparatu in Angliam trajecit, ductis ſecum 30000 hominibus, adverſus Jacobum II Regem legitimum ſuumque ſocerum. **Belli cauſæ.**

Batavi, ut inexpectati hujus conſilii rationem orbi probarent, Principum legatis Hagæ ſignificant, aſſiſtere ſe oportere Gubernatori ſuo, qui in Angliam navigaret, nequaquam ut regnum invaderet, aut Regem throno ſuo dejiceret, ſed ut Nationi, legibus, libertati, religioni reformatæ, quam Jacobus everſum iret, ſuccurrat. Verum Rex Jacobus non everſum ibat religionem reformatam, ſed libertatem conſcientiæ, quam Proteſtantes olim toties appellabant, permiſſam voluit. Neque Wilhelmum religio in Angliam egit, ſed corona, obtentu religionis quæſita.

Anno 1689. Humierus Franciæ Mareſchallus ad Walcurium a Waldeccio Principe, Hollandorum Ductore, clade affectus eſt, 1200 Gallorum cæſis. Humiero ſurrogatus *Luxemburgus* belli Imperator in Flandria, qui anno 1690. Waldeccio vices reddit, prope Carolo-Regium 6000 Hollandorum acie cæſis, 7000 captis. **Rex Lud. in Belg.**

A. 1691. Rex cum Principibus Regii ſanguinis, Carnutenſi, Borbonio, Contio, Mainio, Tholoſano, Vendomio & Mareſchallis, Luxemburgo, Duras, Fevillada, in Belgium progreſſus, *Montes* Hannoniæ expugnavit, antequam Auriacus (Rex Angliæ proclamatus) ſuos Anglos & Hollandos ex hybernis educeret. Leodium, quia receperat fœderatorum copias, ignibus miſſilibus a Gallis impetitum.

A. 1692. Gallis ceſſit *Namurcum*, præſente iterum Rege, Luxemburgo vero oppugnationem cum exercitu protegente, ne Elector Bavariæ & Auriacus eam poſſent ſolvere. Secutum eſt prælium *Stenkecanum*, quo cæſi fœderati ad ſeptem ſuorum millia amiſerunt.

A. 1693. *Bufflerius* Furnas capit, captis 4000 Anglorum: Hujum Villaregius. *Luxemburgus Landensem* reportat victoriam, cæsis fœderatis, & opima præda reportata. Carolo Regium Villaregio se dedidit: Hollandis vero Pontícherium in India Orientali, præcipuum Gallorum munimentum.

Land. pugna.

A. 1694. Variis itineribus & mutatione castrorum finita propemodum fuit in Belgio expeditio. Wilhelmus tamen Auriacus, raro exemplo, Hujum & Dixmüdam recepit. Diepam vero & Portum Gratiæ Classis fœderata ignibus infestavit, magno privatorum damno, nullo ad rei summam emolumento; nisi quod animi ferme magis, quam ædificia inhumano hoc belli genere accendantur. In Dunkercam quoque & Morclavium igniarius hic imber desæviit.

A. 1695. Mortuo *Luxemburgo*, heroi eximio, successit in supremo exercitus Belgici Præfectura *Villaregius*, minus felix quam artium bellicarum peritus. Elector Bavariæ & Auriacus Namurcum expugnarunt, Galli decem millia, fœderati dimidio plures amisisse scribuntur. Postquam residui de præsidio liberi fuerant dimissi, detentus est Bufflerius Mareschallus, quod Galli præsidium Dixmüdæ contra deditionis pacta retinuissent. Memorabile etiam videtur, quod, dum Galli anno 1692 Namurcum expugnarant, portæ urbis inscripserint hoc lemma: *reddi potest, vinci non potest:* nunc vero, cum Fœderati idem munimentum oppugnatione cruenta recuperaverant, substituerint hanc epigraphen: *& vinci, & reddi potest.* Galli dicunt, quod expugnatio Namurci sit præcipuum opus, quod Wilhelmus Auriacus tota vita sua patrarat. Verum in eo perficiendo socium habuit Maximilianum Emmanuelem Electorem Bavariæ, Heroem toto orbe notissimum.

Luxemburgo succedit Villareg.

Namurcum.

Obiit hoc anno Maria, Jacobi II filia, Principis Auriaci conjux; qui tamen perrexit, se Regem Magnæ Britanniæ gerere: sed quo jure in regno hæreditario?

Villaregius *Bruxellas* ignibus infestavit, quibus tria domorum millia conflagrarunt. Larreyus, Wilhelmi Auriaci panegyrista, in sua Historia Angliæ propterea scripsit, nullam amplius esse Galliæ politicen. Sed responderent Galli, se secutos Anglorum politicam, qui Dunkercam, Diepam, Maclovium, Portum Gratiæ, aliaque Franciæ littora, quantum in se erat, in cineres redegissent.

Bellum incendiarium.

A. 1696. Angli & Hollandi eandem politicam exercuerunt in Caletum, centum domibus combustis, in Insulam Rheam, immissis

missis 4000 ollis igniariis, totidemque in Olonnam. His gestis expeditio maritima anni istius stetit. Terrestris in Belgio adhuc fuit sterilior, aspectibus mutuis absoluta.

Anno 1697. postquam Catinatus, confecta cum Sabaudo pace, in Belgium translatus Athum expugnavit, Risvici Gallus etiam cum Hispano, Anglo, & Hollando in pacem convenit, interlocutore Sueco.

Hispanis Rex Christianissimus restituit Montes, Caroloregium, Cortracum, Athum, cum locis, post pacem Neomagensem reunitis. Pax Risvic. Hollandis impositum, ut Marchionatum Bergensem ad Zomam Comiti Arverniæ, quem hoc bello possessione dejecerant, restituerent, prout etiam Ponticherium in India societati Gallicæ Orientali. In favorem Angliæ Wilhelmus Auriacus agnitus Rex Angliæ, destituto Jacobo II Rege. Loca, utrinque ablata, reddita.

Mirati sunt multi, Ludovicum victorem tot urbes terrasque restituisse. At ille altiori e specula prospiciebat; ea Caroli II infirmitate nodum magni fœderis scissum volebat, Hispaniam Domui suæ conciliatam, maris potentes amicos, ut consiliis suis de Hispania viam complanaret.

Quamvis autem magnum Protestantibus gaudium afferret, quod, dejecto Jacobo catholico, suo de gremio Princeps in throno Britannico esset firmatus, lætitiam tamen temperavit dolor geminus, & quod Edictum Nannetense non fuerit, prout petierant & speraverant, restitutum, & quod Articulo pacis IV fuerit inserta, invisa sibi, de qua alias, clausula. Anni sequentes impensi sunt partitionibus Monarchiæ Hispanicæ. Et prima quidem Hagæ facta, tribuitur Carolo Archiduci Mediolanum, Delphino Neapolis & Sicilia cum portubus Hetruscis & Guipiscoa, reliqua Monarchia Principi Electorali Bavariæ: hoc vero mortuo altera divisione, suscepta Londini, Delphino adjecta est Lotharingia, Duci vero Lotharingiæ Mediolanum assignatum, reliquum Monarchiæ Carolo Archiduci. Quantum in omnem partem fuisset auctum regnum Galliæ, si partitione stetisset!

CAPUT V.
DE
STATU HELVETIÆ
SÆCULO XVII.

SUMMARIUM.

Instituta Congregatio Benedictino-Helvetica. Fœdus cum Henrico IV. Sabaudus Genevam tentat. Bellum in Valle Telina. Turbæ Religionariæ. 37. *Bellum intestinum. Vilmergensis Catholicorum victoria. Pax. Lis Episcopi Basileensis cum urbe. Lites Glaronensium compositæ. Calumnia Hottingeri in Card. Sfondratum. Supplicatio processionis a Sangallensibus turbata. Calendarii correctio. Turbæ Grisonicæ. Abbas Murensis creatus S. R. J. Princeps.*

Congreg. Bened. Helvet.

Anno 1601 erecta est congregatio Benedictino-Helvetica, consilio & opera Joachimi Beroldingeri, Decani Einsidlensis, primum inter Abbates St. Gallensem, Einsidlensem, Muranum, & Fischingensem. His accesserunt Falerianus, Disertinus, Rheinaviensis, Engelbergensis, Steinensis. Hæc congregatio a Clemente VIII. aliisque Pontificibus approbata, multisque privilegiis fuit ornata. Certe ab eo tempore Regularis disciplina & doctrina eximie floruit. Et vero zelo explicando vel ipsi Acatholici campum amplum aperuerunt, contra quos tot invicti deinceps heroes prodierunt

Fœdus cum Henr. IV.

Anno 1602. Helveti fœdus cum Henrico IV. Galliæ Rege renovarunt Parisiis in Ecclesia B. V. super sacris Evangeliis juramento præstito. Rex eis confirmavit privilegia, quibus fruebantur in Francia. Cantones Protestantes eam adjecere conditionem, ne arma ferre cogantur adversus homines suæ religionis, Catholici vero, ut continuare sibi liceat fœdus cum Mediolano & Sabaudia, si illud non vergat in præjudicium Franciæ.

Sabaudus Genevam tentat.

Anno 1603. Carolus Emmanuel Dux Sabaudiæ missis tribus armatorum millibus Genevam, cum Helvetis fœderatam, & sub Galliæ

Galliæ protectione ſtantem, noctu intercipere conabatur. Jamque plures ſuperato vallo mænia conſcenderant, atque in urbem evaſerant, cum cives ſtrepitu exciti, armis correptis, hoſtem repulerunt, pluribus interfectis captisque, aliis in foſſam deſilientibus, & vitam ſibi ipſis adimentibus. Genevenſes in ſabaudicum agrum effuſi, incendia & populationem propagabant; jamque ad bellum res videbatur vergere, cum a Rege Galliæ feroces animi ſunt conciliati. Dux factum per ſuum apud Bernates legatum excuſabat, non fuiſſe intentionis ſuæ urbem retinere, ſed Gallos prævertere, qui eandem per Lediguerium fuiſſent occupaturi. Cæterum eam civitatem Epiſcopus Genevenſis dicebat ſuam, Sabaudus eam ſibi vindicabat, Genevenſes liberam aſſerebant.

Anno 1605. Genevæ interiit Theodorus Beza, dignus Calvino Diſcipulus & in cathedra peſtilentiæ ſucceſſor. Plures ſunt ſcriptores, qui mortem ejus plenam deſperatione referunt.

Anno 1610. Epiſcopus Baſileenſis cum ſeptem Cantonibus catholicis fœdus renovavit, ad tuitionem maxime Religionis, a Zwinglianis undique impetitæ, quam etiam ex Valleſia extrudere omni ope collaborabant, prout ex Griſonia, Turgovia, Valle Rheni &c. Münſterthalenſibus jus civitatis Bernates dabant, ut hoc eos titulo contra Epiſc. Baſileenſem, Dominum ſuum, poſſent protegere.

In Valleſia anno 1614 in Epiſcopatum ſuæ factionis hominem intrudere conati ſunt. Anno 1618 etiam ex 4 Zwinglianis Helvetiæ civitatibus Prædicantes in Dordracena ſynodo comparuerunt. 1619 Plurſium oppidum cum Schilono a collabente monte *Conto* in Griſonia penitus oppreſſum eſt, lacu inde emergente.

Anno 1620. Catholici in Valle Telina, a Griſonibus ſevere habiti, Wormium occuparunt, omnesque Calviniſtas occiderunt. Bellum Val-Telinum.
Miſerunt illico Griſones Judices, qui in ſontes animadvertant; & ſectæ ſuæ Eccleſias erigant. Dux de Feria novus Mediolani Gubernator, a Catholicis imploratus, miſit illico copias. Gallia, Veneti, Helveti cauſam communem fecere, non paſſuri, ut Hiſpania cum provinciis hæreditariis Auſtriacis, quæ ſunt in Germania, tam facilem communicationem nanciſcatur, miſcebant ſe huic negotio; unde ortum novum bellum, interveniente ſummo Pontifice ſopitum, ſæpius rurſus exarſit. Conventum denique, ut Hiſpani & Griſones ex Valle Telina ſuas reducerent copias, nova propugnacula ſolo æquarent, & quidquid in detrimentum Religionis Catholicæ eſſet introductum, tollatur.

Anno 1623 cum turbæ Vallis Telinæ necdum essent compositæ, Hispanis adhucdum ibidem morantibus, provincia illa tanquam sacrum depositum Pontifici a Gallis & Hispanis fuit commissa. Sed cum neque hoc consilium haberet constantiam, unio inter Franciam, Sabaudiam, & Venetias in eum finem fuit concepta, ut Hispani cogerentur Valle Telina decedere; & munimenta, quæ erexerant, diruere.

Anno 1624. Cantones Solodori coram Galliæ oratore congregati, copiam fecerunt Gallis conductoribus, per omnes provincias habendi delectus, eum in finem, ut Hispani ex Valle Telina depellantur. Datus etiam a fœderatis, Gallo, Subaudo, Venetis, Mansfeldio nervus belli, ut vires Austriacas distrahat.

Cævreus igitur Marchio cum copiis Vallem Telinam ingressus, plura munimenta expugnavit. Tandem vero post tot annorum turbas & bella, quæ minima hæc Europæ portiuncula Europæos inter summos Principes excitavit, confecta est pax, anno 1626. a Regibus Galliæ & Hispaniæ.

In ea confirmatur Jurisdictio suprema Grisonum in Vallem Telinam, Religio item Catholica cum exclusione omnium sectarum, tam in Valle, quam Comitatibus adjacentibus, Bormiensi & Clavennensi. Valtellini ipsi magistratus sibi eligant, & Gubernatores. In signum tamen subjectionis Grisonibus pendant annuatim 25000 Scutorum.

Quia autem occasione belli Valtelini contra Genuenses etiam, Hispanorum socios, fœderati, (Galli, Sabaudi & Veneti) bellum gesserunt, delatus est Carolo Emmanueli Sabaudiæ Duci titulus Regis Cypri. Catholici Helvetiæ Cantones pacem approbarunt, Protestantibus vero articulus de Religione displicuit. Grisonibus summa annua justo minor visa est, sed cum pax a summis Principibus esset confecta, acquiescere oportuit. Anno eodem (1626.) Heterodoxis Vallesia excedendum fuit, adnitente potissimum Hildebrando Jost Episcopo, formato in comitiis Sedunensibus Ostracismo.

Anno 1629, cum bellum ob successionem Mantuanam arderet, Imperator, capta Mayenfelda & Curia, per Grisoniam, Collalto Duce, traduxit exercitum, Venetis alteram per Tyrolin in Italiam viam præpedientibus. Translatus in Mantuanum agrum Germanus miles, urbem ipsam principem, non minus munitam quam opulentam, intercipit, paludibus glacie concretis, expilatque,

que, Nivernensi & Estræo legato Gallico in Romanæ Ecclesiæ terras se recipientibus, anno 1630

Verum eodem adhuc anno conclusa est in Insubria suspensio armorum, & Ratisbonæ pax.

Tempore belli Suecici Helveti neutras partes sunt amplexi; quamvis Zwingliani non una occasione desideria sua prodiderint. Rottwilam Wirtembergicus Administrator anno 1631 occupavit, & a fœdere Helvetico, cui anno 1519. se adjunxerat, abstraxit.

Episcopus Constantiensis & Abbas S. Galli causas matrimoniales suorum subditorum, eorum quoque, qui a Religione desciverant, ad forum suum Ecclesiasticum pertinere, omni jure contendebant; sed ii sub Tigurinorum alas se abdiderunt, in gradibus prohibitis Tiguri copulati, competenti foro se subtraxere, usurpationibus hujusmodi longævam consuetudinem prætexentes. In communibus præsertim Præfecturis tales, aliæque lites quam plurimæ agitabantur; unde perpetuæ in comitiis Badensibus & Franconfeldensibus querelæ, & Catholicos inter & Protestantes Ordines contentiones. O quam alia fœderatæ & intime unitæ Reipublicæ fortissimæ facies, dum esset unius labii! Turbæ Religionariæ.

Anno 1633. Lucernæ, (ubi, cum quidam incaute in volucrum nidum sclopum solveret, Augusta ad S. Leodegarii Basilica ad muros usque conflagraverat) Catholici Cantones cum Victore Amadeo, Sabaudiæ Duce, fœdus renovarunt, cum patre ejus & avo initum, ad defensionem mutuam.

Tigurinis multiplex frequensque contentio cum Anabaptistis. Proselytos illos efficere laborabant; sed cum disputando nihil cum illis proficerent, quavis parte Scripturas ad suos errores absque judice detorquente. Quare ad vim, ad carceres, mortemque ipsam ventum: Anabaptistis ad libertatem conscientiæ, more Zwinglianis & Lutheranis ante hac usitato, frustra appellantibus.

Anno 1638. Glaronenses Acatholici circa scholas, causas matrimoniales, Præfecturas, peregrinationes sacras varia in præjudicium Catholicæ partis innovarunt. Novatores hæc licita sibi esse prætendunt, non autem Catholicis antiquas consuetudines retinere. Eodem jure Patres Capucini ex catholicis etiam in Grisonia locis, prævalente Calvinistarum potentia, per summum nefas expulsi sunt. In Turgoia Frauenfeldæ Zwingliani novum sibi templum construxere. Querulabantur nihilominus perpetuo, sibi ab agno

agno aquam turbari; quod etiam anno 1655. factum, cum Dux Sabaudiæ Waldenses, pervicaces suos subditos, castigaret.

Tandem Religionis dissidia adeo exarserant, ut anno 1666. in apertam belli flammam erumperent. Quippe, dum Arthi, oppido ad lacum Tugiensem sito, quidam a fide deficerent, & Tigurum profugissent, Suicenses, ad quorum cantonem Arthum pertinet, reliquos de defectione suspectos Suicium perduxerunt, contumacesque aliquos, pro suprema sua & independente potestate, capite multarunt, subditos etiam suos, Tigurum profugos, reposcentes, ni venirent, bona eorum fisco addicturi.

Bellum Religionis.

Tigurini vero, quibus se Bernates adjunxere, hæc Suicensium acta injuriam suam interpretantes, atque jus emigrandi, quod probare non poterant, prætendentes, bona profugorum deposcebant: &, cum Suicenses, Tigurinis nihil in ditiones suas juris esse rati, leges nollent accipere, Tigurini aggressores ad arma versi, Rappersvilam, rupta pace, oppugnarunt.

Lucernates, Uranienses, Suicenses, Subsylvani, Tugienses, injuriam non ferendam existimantes, vim vi retundere statuunt, atque ad *Vilmergam*, oppidum in libera provincia, 24. Jan. cum hoste congressi, insignem ab eo victoriam reportant; in cujus memoriam & debitam gratiarum actionem 23 Januarii quot annis Lucernæ solennis per urbem supplicatio sub vesperum instituitur.

Vilmergensis victoria.

Difficile tunc non fuisset Catholicis tantæ victoriæ, qua 2000 Bernatum in acie cæsa, 500 capti referuntur, fructus legere, nisi pacis & Reipublicæ universæ amor manum cohibuisset. Annitentibus igitur Cantonibus Friburgo, Solodoro, Basilea, Scaphusia, Glarona, Abbatiscela, quæ neutras partes fuerant secutæ, pax confecta est, ex qua victores victosque non dignosceres; neque enim Catholici quidquam aut terrarum, aut novi juris sibi vindicabant, sed pacem & quietem, toties ab Acatholicis turbatam, respiciebant: digni profecto, qui versa deinceps armorum fortuna eandem animorum æquitatem experirentur.

Sancitum, ut quilibet Canto in sua provincia & ditione suæ religioni & supremæ Jurisdictioni atque dominio, absque turbatione, quietus relinquatur. In communibus provinciis (uti Turgoia, Valle Rhenana, Comitatu Badensi & Sargantino) Religio *antiqua* & *vera* integra & illæsa conservetur. Si qui vellent in alium Cantonem, præsertim si ibi diversa est Religio, emigrare, integrum sit loci dominis, contra tales subditos discessuros pro arbitrio procedere.

Pax.

Verum

Verum ea pax, Badenæ inita, impedire non potuit, quo 18.
minus Tigurini nunc in Turgovia Catholicis, & Abbati principi S. Galli molestias facesserent, civi quoque Frauenfeldensi, ad avita sacra reverso, liberos abstractos in suæ ditionis terram abducerent; quos tamen, intervenientibus Catholicis Cantonibus, restitui oportuit.

Major cum Basilea erat controversia; nam post Edictum Restitutionis a Ferd. II Imperatore anno 1629 promulgatum, **Lis Basil.** Episcopus Basileensis Ecclesiam Cathedralem, a civitate injuste ereptam, repetiit; Cæsar vero Electori Bavariæ, & Archiduci Leopoldo executionem commisit. At mutata dein armorum fortuna negotium Edicti urgeri non satis poterat. Episcopi nihilominus justæ suæ petitioni porro institere; nam Joannes Conradus aliique anno 1663. rursusque anno 1672. tum Ratisbonæ apud Cæsareos & Gallicos legatos, tum etiam in ipsa urbe Basilea jura sua sunt persecuti. Verum urbs obtentu Pacis Westph. & possessionis vindicationem elusit; quamvis annus normalis, in pace West. fixus, ad sola membra Imperii, a cujus nexu Basileenses jam anno 1501 se absciderant, pertineret, possessio autem absque justo titulo mala fide cœpta continuataque, nunquam fuerit quieta.

Anno 1679 Chavignius, Gallicus Genevæ legatus, in suo sacello Missam celebrari curavit, ad quam etiam exteris aditum concessit. Ingens mox in urbe fremitus: cingitur a furiosa plebecula Domus legati: exploduntur sclopi. Sed legati constantia se minime a sanctis & generosis cœptis absterreri passa est.

Nec minus animose Catholici Glaronenses eodem tempore, **Glaronensis**
ringentibus heterodoxis, Patres Capucinos introduxerunt. Cum **compositio.**
autem varia etiam alia dissidia orirentur, Cantones sex sequentes articulos proposuerunt, anno 1683. 1. Pars quælibet in civilibus & criminalibus suæ Religionis subditos privative judicet. 2. Si lis vertatur inter Catholicum & Acatholicum, pari numero ex utraque parte sint Judices. 3. Glarona unus indivisus Canto permaneat, atque pro negotiis exteris, & communibus, cum locis confœderatis, atque pro communibus dominiis curiam communem habeat, ibique votum commune concipiat. 4. In expeditionibus provincialibus pars utraque suos ducat. 5. Dies Dominicos & Festos pars utraque observet.

Quando Rex Galliæ & Dux Sabaudiæ Calvinistas ditionibus suis expulerunt, dici non potest, quantos conatus Tigurum & Berna, ut id impedirent, opposuerint: quot legationibus & intercessioni-

ſionibus actum! quanta devotione hos, ut dicebant, pro Evangelio exules exceperint, foverint, atque Brandeburgo, Hollandis, Haſſiæ Principi commendarint, armis & argento inſtruxerint, ut per ſtratas Domini ſui copias vias ad reditum rimari poſſent. Nempe filii tenebrarum prudentiores &c.

Anno 1693. Bernæ Anabaptiſtæ invaluerant, prout ab uno errore ad alterum facilis eſt tranſitus. Verum ſenatus exilium, triremes, necem in eos decrevit, præſertim ſi ſint prædicantes; nec proderat eis, quod ex Bibliis ſe vellent defendere.

Anno ſequenti prope erat, ut ad arma veniretur; nam cum Wartavii, in Sargantino comitatu, qui ad ſeptem antiquiores Cantones ſpectat, jam plures eſſent Catholici, Gubernator dedit illis ſacerdotem Catholicum, jure vetuſtiſſimæ poſſeſſionis, & pacis tractatibus nixus; ſed tota vi ſe opponebant Acatholici, donec tandem, Ameloto Gallico legato interveniente, lis fuit compoſita, reſervato Catholicis ſuo jure.

Cum exeunte ſæculo XVII. Cardinalis Sfondrati, viri doctiſſimi, qui Abbas & Princeps S. Galli ante fuerat, *Nodus Prædeſtinationis Diſſòlutus* in lucem prodiiſſet, Præcones etiam Tigurini, fatali neceſſitate prædeſtinationis effectus definientes, nodum adhuc in ſcirpo quærebant. Hos inter Joannes Jacobus Hottinger, in Helvetica ſua Hiſtoria, vel potius inſulſa fabula, & calumnioſa in Catholicos ſatyra, quam Tomis quatuor eſt complexus, ad annum 1695. ſcribere non veretur, duos Archiepiſcopos & tres Epiſcopos librum Cardinalis Sfondrati *ut gravibus ſcatentem erroribus* apud Pontificem accuſaſſe.

Calumnia in Card. Sfondrati.

Honeſti ſcriptoris fuiſſet, Archiepiſcopos iſtos & Epiſcopos in tam gravi accuſatione nominare ſaltem, ut aliquid probaret; ſed de probatione hic homo non eſt ſollicitus; ſufficit illi, ut in plurimis aliis, calumniari, ut aliquid hæreat. Dos inſignis profecto Hiſtorici! vel citat Hoſpinianum aliquem mendacem, aut Henricum Hottinger venerabilem ſuum parentem, aut alium Prædicantem Tigurinum, cacabus ollam. Catholicos ubique ceu homines inquietos & pacis perturbatores exagitat, Patres præſertim Capucinos, quia in Helvetia & Griſonia fidem orthodoxam ſtrenue propugnant; ipſum S. Franciſcum Saleſium ceu virum leviſſimum traducit. De Catholicorum Vilmergenſi victoria vix mentionem facit. Militibus ante invaſionem Genevæ extremam unctionem impertitam, promiſſumque, eos per eandem ſcalam, quam mœnibus applicarant, in cælum aſcenſuros nugatur.

Car-

Cardinalem Sfondrati in ſuo Nodo Diſſoluto docere ait, infantes in utero materno mortuos, majori frui beatitudine, quam ſi in cælum eſſent recepti: eos cælo excludi propter peccata parentum. Falſiſſimum autem eſt, tales doctrinas in Sfondrati libro reperiri. Aliud eſt, quod propter culpam parentum non perveniant ad Baptismum, aliud, quod propter illam cælo excludantur, cum propter peccatum originale excludantur; quæ certa Sfondrati & omnium Catholicorum doctrina eſt.

Poſtquam Cœleſtinus Sfondrati anno 1695 ad Purpuram Romam avocatus, Principatum St Gallenſem depoſuit, 10 Jan. 1696. in Abbatem electus eſt Leodegarius Bürgeſer Lucernenſis, Decanus antea Monaſterii, cui mox urbs St. Gallenſis, quæ minime debuit, moleſtiam intulit: & injuriam publicam, perſimilem illi, quam olim Abbas ad S. Crucem a Lutheranis Donawerdæ eſt perpeſſus.

Cum enim anno 1697. Feſto Inventionis S. Crucis Monaſterium piam ſupplicationem pro veteri more per urbem S. Gallenſem educeret, Zwingliani crucem deponi imperant, cumque Catholici nihilominus illam, aliquantum elevatam, præferrent, cives correptis armis proceſſionem & Monaſterium infeſtarunt. Supplicatio S. Gall. turbata.

Graviter, ut par eſt, Abbas Princeps eam violentiam tulit, nihilque a vetuſtiſſima conſuetudine alienum, nihil contra conventiones actum aſſerens, ſatisfieri ſibi pro injuria petiit. At Zwingliani ad vim reverſi, occluſerunt civitatis portas, ac erectis novis operibus, mœnia machinis tormentariis armarunt, donec quatuor Cantonum Protectorum Legati arma poni juſſerunt, atque deinceps crucem ante pectus erectam per urbem portari. Condemnata etiam eſt urbs in expenſas.

Poſtquam Proteſtantes in Germania ultra centum annos adhuc errare maluerant in computo Eccleſiaſtico, quam correctionem Calendarii Juliani admittere, religioni ſibi ducentes, aliquid, quod a Papa provenit, quamvis ſapientiſſime eſſet conſtitutum, & neceſſitas publica expoſceret, admittere; anno tamen 1699 30 Dec. vel inviti a Papa didicerunt, qua ratione quoad ſubſtantiam emendandum ſit Calendarium, atque, ut exemplum ſuum ſequerentur, hortati ſunt Acatholicas quatuor Helvetiæ civitates. Calendarii acceptatio.

At illæ, cum adhuc tenerioris eſſent conſcientiæ, per annum ſalubre negotium diſtulerunt, donec omiſſis 11 diebus, annum 1701 a 12 Januarii ſunt auſpicatæ. Glarona vero, Abbatiscella (quoad partem Acatholicam) urbs San-Gallenſis, & Griſones,

nes, Juliano aberrante uti perrexerunt, cum non modica rerum confusione.

In Grisonia Calvinistæ sub initium seculi XVIII. in apertam rursus vim adversus Catholicos eruperunt. Sagenæ, pago, horæ spatio distante Ilancio, plerique erant Catholici; sed Calvinistæ paulatim irrepentes, privato sectæ suæ exercitio non contenti, templum sibi construere moliebantur. Catholici, eam novitatem conventionibus patriis ac juribus suis pugnare, contestantes, se opponebant. Quare ad tria Novatorum millia, ex vicinis locis concursantium, armata manu Catholicos Sagenæ adorti ac direptione & cædibus sævientes, Catholicos incolas sedibus suis expulerunt.

Turbæ Rhœticæ.

Intervenere tamen Deputati ex utraque Religione, qui statuerunt, ut Acatholici intra privatum in domibus suis exercitium, sicut hactenus, se continentes, a templi molitione desisterent, infantes, non baptizatos, in communi cœmeterio sepeliendi jus habeant, Parochus vero loci, cujus zelum Heterodoxi maxime accusabant, cum alio commutetur. Catholici Sagenses hac transactione, in quam obtorto velut collo essent rapti, enormiter se gravatos querebantur; multisque in aliis etiam locis erumpentibus discordiarum incendiis, in Comitiis popularibus, procellosi instar maris æstuantibus, non raro ventum ad verbera, manu, quam ad suffragium attollere debuerant, in cædes pruriente.

Anno 1702 Placidus, ex Illustri Tugiensi Familia Zurlauben prognatus, Monasterii Murensis Abbas, ab Imperatore creatus est S. R. J. Princeps. Displicuit initio hæc res Cantonibus Helvetiæ, maxime Acatholicis, quemcunque Catholicorum splendorem sibi umbram facere autumantibus. Respondit Placidus, hanc dignitatem a se nullatenus quæsitam, sed a comite Trautmansdorffio, Cæsareo ad Helvetos legato, Imperatoris nomine inopinato sibi fuisse oblatam. Monasterium Murense esse fundationem Domus Habspurgo-Austriacæ, repudiationem gratiæ, ultro oblatæ, ingratitudinis & contemptus speciem præferre.

Murensis Princeps.

Cæsar Leopoldus amplum Diploma impertivit, in quo memorat, hanc Domum Dei, a suis Progenitoribus fuisse fundatam, dotatamque, atque ab ea insignia Familiæ suæ totique Romano Imperio obsequia fuisse præstita; dignum proin esse Placidum ejusque successores, ut Principum Imperii Dignitate ornentur, cum omnibus prærogativis & honoribus, huic Dignitati annexis, utque 4 hæreditaria officia, Mareschalli, Camerarii, Pincernæ, Dapiferi possit erigere, & quidem Mareschalli munere semper senior Familiæ

liæ Zurlaubianæ, Baronum ad Turrim & Gastellenburgum infeudetur. Assumit denique Cæsar Placidum ejusque Monasterium & bona sub specialem protectionem Romani Imperii.

CAPUT VI.

STATUS ANGLIÆ
Ecclesiasticus & Politicus
SÆCULO XVII. 39.

ARTICULUS I.
Status Angliæ sub Jacobo I.

§. 1.

Jacobi Regis initia. Conciliabulum. Ejus Decreta. Persecutio Catholicorum.

Postquam anno 1603 mors sustulit Elisabetham Reginam Angliæ, Parlamentum Jacobum VI Scotiæ Regem, Mariæ Stuartæ filium, Henrici VIII Angliæ Regis ex sorore Abnepotem, Regem dixit, sub nomine *Jacobi I magnæ Britanniæ Regis.* Jacobi initia.

Catholici spem optimam de hoc Principe, e Catholicis parentibus nato, & a matre pie educato, conceperant; unde porrecta libello supplici libertatem Religionis rogarunt.

At licet initio clementiam prætulerit, libertatem sacrorum pollicitus; quia tamen hæreticum virus jam imbiberat, qualis esset, brevi demonstravit.

Quia autem Episcopalium potissimum sectæ se addicebat, Conciliabulum eorum instituit, illique præsedit. 141 Articuli in eo sunt conditi, Presbyterianis & Puritanis in Anglia, Calvinistis in Gallia & Hollandia maximam partem contrarii. Quippe in illis statuebatur, Regem esse caput Ecclesiæ Anglicanæ, Episcopos, Synodus Episcopalium.

 Pres-

Presbyteros, Diaconos ſolenni ritu eſſe conſecrandos, certos dies feſtos colendos, ſtata jejunia ſervanda, Lytanias cantandas, ad nomen Jeſu genua flectenda, veſtitum Miniſtrorum in Eccleſiis retinendum, in baptiſmo formandam crucem, confirmationem adminiſtrandam, confeſſionem auricularem adhibendam.

Sequenti anno idem conventus inſtaurabatur, in quo Rex propoſuit 1. ſibi videri, Confirmationem, velut complementum Baptiſmi eſſe retinendam. Reſpondit Archiepiſcopus Cantuarienſis, Confirmationem ſemper ab Apoſtolorum ætate in Eccleſia fuiſſe uſitatam. Conſentiebant alii Epiſcopi.

2. Abſolutionem privatam a peccatis pariter retinendam, quia & ipſa ab Apoſtolorum tempore deſcendat. Epiſcopi rurſus conſenſerunt. 3. In caſu neceſſitatis etiam a laicis extra templum conferri poſſe baptiſmum. Reſponderunt Epiſcopi, antiquiſſimum hunc uſum eſſe, *Act.* 2, dum uno die 3000 baptizarentur, exercitum.

Jacob. perſequitur Cath. Murmurabant quidem contra hos articulos Calviniſtæ, ſed a Rege ipſo confutabantur, qui addidit, ex omnibus Bibliorum verſionibus nullam pejorem eſſe Genevenſi, omnesque gloſſas, marginales & interlineares, plenas falſitatis & ſeditionis eſſe.

Ne autem Calviniſtæ turbas cierent, gratum quid iis præſtandum judicavit, gemino edito Decreto; quorum primo omnibus ſacerdotibus Catholicis ſub pœna capitis exilium indicitur: altero omnes Angli, qui extra regnum in Seminariis viverent, revocantur. In Jeſuitas maxime inquiri jubetur, prohibeturque ſub gravi pœna, ne quis eos tecto excipere audeat, cum ſevero mandato illos denuntiandi.

§. 2.

40. *Conſpiratio Pulveraria. P. Garneti mors. Novum Juramentum, a Rege exactum.*

Cum Catholicis nulla ſupereſſet ſpes Religionis libertatem obtinendi, injuſte ſe invaſos belloque velut petitos rati, defenſionem ſui opponere decernunt. Octo præſertim Nobiles Juvenes, quorum Caput *Robertus Catisbeyus*, ſtirpe & corporis forma præſtans, conjurant in facinus atrox, horrendum, impium, quod, eventum licet fuiſſet nactum, nemo ſanus comprobarit.

Conſpiratio Pulveraria.

Præ-

Præstituta erat dies frequenti in palatio Westmonasteriensi habendo regni senatui. Totam igitur subvertere ædificii molem statuunt. Vicinam in eam rem domum conducunt, indeque subterraneos ad palatium agunt cuniculos, eosque implent pulvere pyrio, quando Rex cum Parlamento collectus esset, incendendo, ut una omnes ruina contumulet.

At eventu intento caruit immane consilium; nam antequam Parlamentum conveniret, quidam ex conjuratis ad Montagium, senatorem Catholicum, scripsit epistolam, tacito nomine suo locoque, ac monuit, ne eo die in Parlamento compareret. Detegitur.

Montagius hanc schedam Comiti Sarisburio, intimæ admissionis Ministro, tradidit, & iste Regi. Qui pestem subodoratus inquiri jussit, deprehensoque opifice in cella, & in carcerem ducto, tota conjuratio fuit detecta.

Conjurati Londino diffugiunt, & Catholicos per provincias dispersos ad arma concitant; sed vix centum colligere poterant. Restiterunt tamen insequentibus Regiis. Sed Catisbeyo cum aliis quibusdam cæso reliqui Londinum vincti abducti sunt, atque senatus sententia mortis supplicio affecti. (1606.)

Quamvis autem conjurati, severe examinati, uno ore negassent, ullum sacerdotem conspirationis fuisse conscium, atque ea per duos menses publica fuisset persuasio, Calvinistæ tamen nihil omiserunt, quo Jesuitas in suspicionem possent trahere. Tres autem ex illis, Garnetum, Grienwelum, & Odoenum, quamvis nullum sceleris indicium appareret, reos egerunt, parricidas regnique proditores proclamantes.

P. Henricus *Garnetus* e latebra extractus Londinum captivus abducitur, ibique, quamvis nulla ratione convictus aut crimen ullum confessus, ad mortem condemnatus, suspendio fuit enecatus: moxque per totam Europam fama dispersa, quod tanquam complex imo auctor meditati parricidii interierit. Verum Deus etiam miraculo innocentiam servi sui comprobavit; nam spica, sanguine ejus tincta, effigiem Garneti perspicue exhibebat; id quod multorum, ipsius etiam Hispanici legati oculis fuit subjectum, fatentibus pictoriæ peritis, nulla humana arte talem effigiem in festuca effingi posse. Garnetus.

Ad eandem mortem condemnatus fuit P. Edvardus *Olkornus*, non alia ex culpa, nisi quod Jesuita fuerit; de cætero nullum indicium, nulla probatio delicti. Nicolaum *Odoenum*, Societatis Fratrem laicum, gravi hernia laborantem, contra jurium placita Olkornus. Odoenus.

in

in equuleo suspenderunt, tantaque crudelitate torserunt, ut visceribus effusis exanimis concideret. Neque hic criminis alicujus fuit inventus reus.

Conspiratio illa, quæ *Pulveraria* dicebatur, sicut nefarie & insipienter fuit concepta, ita alios fructus non intulit, quam ut acerbiora in Catholicos decreta ferrentur. Ingens quippe mulcta iis fuit imposita, qui ad Cœnam non accederent, aut ad templa, aut preces publicas. Omnes Catholici arcentur a publicis muneribus, & ab ipso etiam Regis vel aulæ accessu. Bona illorum, qui in ultramarinis seminariis educantur, ærario Regis addicuntur.

41. Juramentum novum. Hæc pluraque id genus alia minus adhuc gravia visa sunt, quam illa, quæ novo & inaudito juramento promittere jubebantur. Octo articulos illud complectebatur.

1. Quod Jacobus sit Rex legitimus.
2. Quod nec Papa nec ullus alius possit eum deponere, aut subditos ejus a juramento fidelitatis aut subjectionis absolvere.
3. Quod, non obstante quacunque excommunicatione, aut absolutione Papali, fideles & obedientes esse velint.
4. Quod toto corde abominentur tanquam impiam, hæreticam, & execrandam doctrinam, Principes, a Papa excommunicatos, aut depositos, posse occidi a subditis, aut juribus suis privari.
5. Quod nec Papa nec alius potestatem habeat, hoc juramentum relaxandi.
6. Quod hoc juramentum legitima auctoritate imponatur, omnisque contraria dispensatio & exceptio sit rejicienda.
7. Quod hoc juramentum emittant sincere absque ulla reservatione aut restrictione mentali.
8. Quod jurent libere, vere, fideliter, absque dolo.

Hoc Juramentum grandes difficultates, discordias, turbasque inter personas Ecclesiastici ordinis excitavit. Quidam enim cum Patribus Societatis illicitum dicebant: quidam in medio consistebant; potissima vero eorum pars licitum putavit, & duce ac hortatore Georgio Blackvelo, Archipresbytero, illud præstitit.

Improbatum. Paulus V. ad Catholicos in Anglia rescripsit, hoc juramentum nullatenus edi posse sine læsione Divini honoris & conscientiæ.

Blackvelus. At *Blackvelus* Pontificis litteras promulgare recusavit, ceu sub- & obreptitie a Jesuitis impetratas, sed Papa alteras addidit; Bellarminus etiam & Suarez scripserunt contra Regem Angliæ, atque juramentum istud. Verum Rex ipse aliique replicarunt, non satis attenden-

tendentes potestatem clavium, a Christo concessam Petro ejusque successoribus, & ipsos etiam Principes esse inter oves Christi, pastorali baculo Petri subjectos. Atque has inter controversias annus 1607 fuit evolutus.

Juramentum, quod diximus, cum emittere detrectaret *Thomas Garnetus*, Henrici nepos, ad furcam ductus est; ubi Societatis Jesu sacerdotem se professus, atque Catholicos ad constantiam adhortatus, gloriosam mortem pro fide subiit. At non se continuit intra Angliam tyrannis atrox, in Hiberniam quoque progressa & Scotiam complures e Clero sæculari & S. Francisci Familia Martyres cœlo transmisit. Thom. Garnetus.

§. 3.

Heroicum certamen P. Joannis Ogilbæi.

Verum illustrius nihil fuit, quam Joannis Ogilbæi fortitudo intrepida, primæ Christianæ ætatis heroem referens. Natus is erat in Scotia nobili genere, atque in patriam redux, cum aliquanto tempore conversioni animarum insudasset, proditus captusque ad Archiepiscopum Glascoviensem ductus est; a quo examinatus, variaque interrogatus, tanto ingenii excitati acumine, tanta prudentia, eaque in gravissimis quoque tormentis infracta constantia respondit, ut vel ipsos hæreticos in admirationem raperet, & pudore suffunderet. Inter alia quærebant, cur in Scotiam venisset? ut illam ab hæresi revocaret, respondet. *Illi*, qua authoritate id faceret? Divina, sedisque Apostolicæ, inquit. *Illi*: crimen esse læsæ Majestatis, asserere, quod Papa Romanus potestatem hanc habeat. *Ille*: Articulum fidei esse, quod illam habeat. *Illi*, an Papa possit Regem deponere & dignitate sua privare? *Ille*, legitimum Regem sanctæ Ecclesiæ obedientem non posse deponi respondit. *Illi*: quid autem, si fieret hæreticus? *Ille*: ad hoc se nolle respondere: Doctores consulerent. *Illi*: ediceret, quid ipse sentiret. *Ille*: se non esse Judicem inter Papam & Regem, reponit. 42. Ogilbæi examen.

Ad conspirationem deinde pulverariam delapsi, quid de ea sentiret, interrogant. Se illam detestari, respondit. At Jesuitas fuisse complices, inquiunt. *Ille*: malignarum mentium figmentum hoc esse, nullo teste probatum, ab omnibus reis negatum. *Illi*: ex Jesuitarum doctrina sequi parricidia, negavit Ogilbæus; & ex Wiclephi aliorumque hæreticorum doctrina illa sequi asse-

ruit: addiditque, conſpirationem Londinenſem fuiſſe paucorum Nobilium: at vero inſtinctu Miniſtrorum Regem, quod in Catholicos videretur clementior, in curia Edenburgenſi occidendum fuiſſe a populo Calviniano, niſi Prætoriani milites eum defendiſſent.

Epiſcopus poſt hæc ejusque aſſeclæ plura de P. Henrico Garneto ingerunt; & quid Ogilbæus de illo exiſtimet, interrogant. Reſpondit ille, inſontem ſibi videri, quia nec debuit nec potuit ea revelare, quæ non niſi ex confeſſione ſacramentali ipſi fuerant cognita.

Ductus inde ludibria inter populi Edenburgum, novis quæſtionibus fuit vexatus: uti, cur in Scotiam veniſſet? *Ille:* ſine culpa ſibi non poſſe patria interdici. *Illi*: apud quos divertiſſet? *Ille:* nunquam ſe hoc dicturum; quia in perniciem aliorum cederet. Cum autem dein eum vehementer torquerent, ut confeſſionem exprimerent, reſpondit: tametſi ante voluiſſem vobis aliquid fateri, jam non facerem, ne videar ſenſu vinci. Expedite cataſtas, equuleos, ferrum, ignes, tormenta, & quidquid tyrannis crudelitatis invenit, experimentum dabo, an plura vos & atrociora inferre, an vero ego ſufferre cum gratia Dei poſſim. Corpus in veſtra eſt poteſtate, animus liber eſt.

Generoſa reſponſa.

Raptus dein rurſus eſt Edenburgo Glaſcoviam, ubi Præfectus urbis inter minas ad eum: ſi Rex ego forem, liquato te metallo excoquerem. Cui Ogilbæus: ſi Deus te Regem facere voluiſſet, magis te prudentem & minus barbarum feciſſet. Andreas Knoxius, cum vidiſſet, heroem iſtum nullis minis, nullis tormentis flecti poſſe, blanditiis & promiſſis agendum ratus, dignitates & divitias obtulit, dummodo animum induceret, ut patriam religionem amplecteretur.

Quænam hæc eſſet patria religio, interrogavit Ogilbæus: antiquiſſimam per multa ſæcula continuatam religionem patriæ eſſe Romano-Catholicam: novitiam, nuper inductam, eſſe verſatilem, inconſtantem, in dies mutabilem, in plures ſectas diffuſam, ut adeo ſciri nequeat, quænam hodie ſit religio patria.

Paucos ante annos vobis articulus fidei erat, Chriſtum ſolum eſſe caput Eccleſiæ; jam vero jurato aſſeritis, Regem eſſe caput Eccleſiæ. Tu ipſe, Knoxi, publice contra Epiſcopos & Epiſcopatus prædicabas, diaboli membrum eſſe, qui Epiſcopatum ſuſcipiat, omni contumelia afficiendum. Paulo autem poſt ipſemet plures Epiſcopatus aſſumpſiſti. Similiter Couperus contra ſtatum Epiſco-

Episcopalem librum edidit. Jam vero ipse Episcopatum amplexus est.

Imo Concilium Ministrorum (pergebat) statum Episcopalem abominandum & nullo modo tolerandum graviter definivit. Jam vero docetis penitus contrarium. Profundius se modo inspicere veritatem dicebant. Ita est, reposuit Ogilbæus, nam prius ceu pauperes Ministelli vix centum videbatis, nunc autem in Episcopali censu videtis millia. Prius, dum in Episcopatus invecti estis, verbum Dei vos prædicare jactabatis; nunc hoc verbum falsum esse dicitis. Quid tum? modo pinguius fumet culina, & cuticula lautius saginetur, & splendidius exornetur.

Mihi sic loqueris? quærit Episcopus; sape tandem, & consilium meum sequere: blandiri nescio, reponit ille, præsertim in hac causa. Malim lictorem ad patibulum sequi, quam tuum consilium, quod recta ad infernum ducit.

Tandem postquam multæ id genus quæstiones & responsiones, quæ diversis linguis prolixius sunt typis editæ, fuerant propositæ, mortis in eum sententia fuit pronuntiata. Cum ad patibulum educeretur, prohibitum ei fuit, ne quid ad populum loqueretur. Verum cum per Præconem publice ediceretur, Ogilbæum non propter fidem, sed propter seditionem & rebellionem adversus Regem damnatum fuisse, alto clamore id negavit. De Rege suo etiam apud exteras nationes honorifice semper ex innato amore patrio fuisse locutum, eique optima quæque peroptasse. Id unum esse, quod dixisset, Pontifici Romano in his terris potestatem Ecclesiasticam competere, Regemque hæreticum excommunicari ab eo posse. Pro hac veritate lubenter se mortem subiturum. Atque mox subiit animo prorsus imperterrito.

Martyrium.

§. 4.

44.

Regis Jacobi mutatio. Carolus ejus filius abit in Hispaniam ad ducendam Philippi III. filiam. Sed ea relicta ducit Ludovici XIII. sororem.

Rex Jacobus, uti pacis amans publicæ, ita in privatos etiam, si indoli suæ relinqueretur, mansuetus, alieno potius ductu quam suo per plures annos in Catholicos sæviit; tandem vero anno 1621. sive eventis quibusdam infaustis territus, sive spe desponsandi Carolo filio suo Hispanam Principem, sive singulari

Catholici carcere liberati.

Dei, in cujus manu ſunt corda Regum, inſtinctu, Catholicis conciliatus, omnes carceres aperiri juſſit.

Ægre hæc Regis mutatio hæreticos Angliæ habuit, qui publico etiam in ſenatu nuptiis cum Hiſpana ſe opponebant. Eadem erat Hollandorum machinatio, qui gubernationem uniti Belgii Carolo offerebant, ſi ab eo recederetur conſilio At Rex propoſiti tenax, nec Regi patri nec filio Regis adimendam eſſe libertatem aſſerebat, quam vel ipſa natura infimæ etiam hominum ſorti communem vellet.

Actum proin inter Reges de pactis connubialibus, videlicet 1. ut liberi, ex hoc matrimonio naſcituri, Catholica Religione a matre imbuerentur ad decimum usque ætatis annum; tum vero libertati ſuæ relinquerentur.

Pacta connubialia.

2. Ut liberis iſtis aſſeratur ſucceſſio hæreditaria in regno, absque diſcrimine Religionis.

3. Ut haud procul a Regio palatio futuræ ſponſæ ſacellum ædificetur pro Religionis Catholicæ exercitio, utque illud toti illius aulæ ac domeſticis pateat, absque omni impedimento.

4. Sponſa Epiſcopum Londini habeat, cui 24 ſacerdotes aſſiſtant in ſacello aulico.

His conditionibus Pontifex motus diſpenſavit, ut Princeps Catholica cum alienæ religionis Principe matrimonio jungi poſſit: moxque Carolus in Hiſpaniam navigavit, ut ſponſam ſuam videret, magnoque apparatu anno 1623. Madriti a Philippo III. Rege totaque aula Hiſpana exceptus fuit.

Verum ſive ſponſa non placeret, ſive Buckingamus, qui eum comitatus fuerat, animum averteret, Carolus amores ſuos in Henricam, Ludovici XIII. Galliarum Regis, ſororem convertit, eandemque iisdem ferme conditionibus & pactis nuptialibus, aſſentiente Pontifice, duxit, in calamitatum abyſſum ituram.

Obit Rex.

Mortuus eſt paulo poſt (1625.) *Jacobus Rex* anno ætatis 59. Regni Anglici 22. Scotici 58. quia Scotiam cum Anglia conjunxit, primus *Rex Magnæ Britanniæ* fuit appellatus. Pacis & tranquillitatis publicæ adeo erat amans, ut ad nullum bellum permoveri poſſet; licet Fridericus Palatinus ejus gener proſcriptus Electorali Dignitate & Provinciis fuerit privatus.

ARTICU-

ARTICULUS II.
Status Angliæ ſub Carolo I.

§. 1.

Præluditur immani tragœdiæ morte Ducis Buckingami, Proregis Hiberniæ & Archiepiſcopi Cantuarienſis. Galli expelluntur. Rex fugit. Hiberni Catholici ei aſſiſtunt. Scoti captivum Anglis tradunt. Judicio ſiſtitur, accuſatur. 45.

Turbulentum ſane fuit Caroli I. Imperium, Senatu Regni, quem *Parlamentum* vocant, in Regem inſurgente. Prima tempeſtas in Ducem Buckingamum detonuit, accuſatum in ſenatu, quod Regem, tunc Walliæ Principem, in Hiſpaniam abduxerit, Papiſtica fide imbuendum: quod ibidem Catholicum ſimularit, & Principem induxerit ut Papæ ſcriberet, eique propenſionem ſuam erga Catholicam Religionem conteſtaretur, atque *Sanctiſſimum Patrem* compellaret. Quod ſponſalia illa contraxerit ex privatis rationibus in præjudicium regni. Quis jam non videt, per latus Buckingami Regem ipſum fuiſſe petitum, apud quem Buckingamus ſingulari valebat gratia; quam ob cauſam etiam brevi poſt a milite nefarie fuit interemptus.

Parlamenti querelæ.

Apertius autem Parlamentum averſum ſuum a Rege & Regina animum demonſtravit, dum Gallos, qui Reginæ erant ab obſequiis, ex Anglia amandarunt. Quod acerbe adeo tulit Rex Galliæ, ut Angliæ legatum ab acceſſu arceret, & per Baſſompetrium de injuria quereretur. Reſponſum a Senatu, propter Gallorum exceſſus id factum: Catholicos per eos confirmatos, adoleſcentes in Seminaria extra regnum transmiſſos, ruri variis in locis conventus habitos, dictam Miſſam, conciones &c. palatium Reginæ commune eſſe Jeſuitarum diverſorium, ab iis perſuaſam Reginam, ut pedes exiret, ad locum ſupplicii, ut ibidem Catholicos, ob proditionem & inobedientiam morte punitos, tanquam Martyres coleret, aliaque plura eſſe patrata regni legibus graviter vetita.

Recruduit diſcordia anno 1629. cum Rex pontibus vectigal quoddam vellet imponere; nam Parlamentum in faciem reclamavit; nec paruit, cum Rex illud vellet diſſolvere; ſed ſcriptum publicavit, in quo ſancivit, pro hoſte Regis regnique habendum, qui

Catholicam religionem conaretur introducere, uti etiam, qui Regi ſuaderet impoſitionem vectigalis, aut illud præſtaret ſine conſenſu Parlamenti.

Amici Regis occiduntur. Nec hoc contenti ſenatores, poſtquam Buckingamum ſuſtulerant, Thomam Wentwortum Staffordiæ Comitem, Proregem Hiberniæ, ſingulari amicitiæ nexu Regi conjunctum, quod minus in Catholicos crudelis eſſet, magisque, ac vellent, Regi charus, ad mortem condemnarunt. Omnia tentavit Rex, ut Miniſtrum fidiſſimum liberaret: ſed incaſſum omnia. Comes publico in foro carnificis manu capite plexus eſt. (1641.) Fulcra nimirum erant ſubtrahenda, ut Regem ipſum ſubruerent.

Quapropter in tertium quoque Regis amicum, Archiepiſcopum Cantuarienſem, ſævitum. 14. erant accuſationis capita: inter quæ præcipua, quod Pontificiam velut poteſtatem exerceret, in Regis Eccleſiæ Capitis præjudicium. Quod Papiſticam ſectam reducere tentaret, atque ad Eccleſiaſtica officia aſſumeret homines, Papiſtica labe infectos; quod niſus eſſet Anglicanam Eccleſiam cum Romana conjungere, eumque in finem conſilia cum Papa & Jeſuitis contuliſſet. Nulla valuit defenſio; ſed homo infelix, quod videretur velle ſapere, ſecuri ictus periit. (1645.).

Præluſum ſic fuit graviori & inauditæ tragœdiæ; nam omnis propemodum Anglia in Regem ſurrexit. Quapropter ſui non amplius Londini ſecurus, Eboracum fugit, ubi portæ ipſi fuerunt præcluſæ. Arrepta ab utraque parte arma. Nomine Parlamenti copias in Regem duxit Comes Eſſexiæ. Sed brevi poſt Thomas *Fairfaxius* & ſub eo Oliverius *Cromwelus* exercitus Duces ſunt electi.

Rex fugit.

Rebellio. Pugnatum ſæpius, Regiis plerumque victis. Nec Rex duntaxat habebatur deſpectui, ſed in ipſum Parlamentum irrupit diſcordia. Dominatum quippe invaſit ex mercatoribus potiſſimum conſtans *Domus Inferior*, & Archiepiſcopos, qui primas ſedes obtinuerant, penitus extruſit; diramque in Catholicos perſecutionem inſtituit, ea crudelitate, ut Eliſabethæ tempora redire viderentur. Satis erat ad mortis ſententiam, ſacerdotem eſſe.

Crudelitas. De hoc crimine accuſati plures e Clero ſæculari, ex S. Benedicti, S. Franciſci, & Societatis Jeſu Religioſis Familiis, ſuſpendio vitam finierunt; quantumvis Catholicorum Principum Legati pro eis intercederent. Quippe Domus Parlamenti Inferior, quæ ſummam & independentem poteſtatem uſurpabat, magnamque partem ex Calviniſtis Puritanis conſtabat, inviſam ſibi Religionem funditus exciſam volebat.

Reten-

Retentæ ad id usque tempus fuerant pleræque Catholicorum ceremoniæ, veſtimenta, altaria, imagines; at nova hæc poteſtas, plus quam Tribunitia, omnia hæc aboleri præcepit. Intentio erat, omnia ad Calvinismi normam reducere, & detruſa Monarchia populare regimen introducere. Qua de cauſa præcipuus Londini Advocatus capite luit, quod auſus fuiſſet dicere, Regem eſſe ſupra Parlamentum.

Quantum autem Calviniſtæ Regiam Majeſtatem oderant, tantum Catholici in Hibernia pro illa defendenda certabant. Concurſum infeſtis armis, Catholicis ſtrenue pro Rege (adverſæ licet religionis eſſet) dimicantibus.

Impedire tamen non poterant, quo minus Rex a Fairfaxio obſideretur Oxfordiæ. Ne autem in manus hoſtium delaberetur, mutata veſte ex urbe fugit, atque in Scotiam evaſit, ea ſpe fretus, ſe in patria ſua ſecurum aſylum, & apud populares coronæ ſuæ defenſionem inventurum.

At ſpe ſua vehementer falſus eſt; nam perfidi Calviniſtæ Anglicano eum Parlamento tradiderunt, a quo ab una cuſtodia ad alteram traductus, demum in inſula Wichta fuit concluſus. A Scotis traditur Rex.

Cum populus Regem ſuum captum audiret, pacem cum eo ſanciri petiit. Igitur Parlamentum articulos quosdam, in odium maxime Catholicæ Religionis, atque ad ſtabiliendum Calvinismum conceptos, ſubſcribendos eidem propoſuit.

1. Catholicos exarmandos, exercitus utrinque abdicandos. 2. Poteſtatem & authoritatem Parlamenti, præſertim quantum ad executionem juſtitiæ & puniendos delinquentes (Catholicos nempe) pertinet, illæſam conſervandam. 3. Catholicorum liberos Anglicana religione imbuendos, atque in ea educandos. 4. Papiſticam Religionem cum ſuis Doctoribus penitus eliminandam. 5. Fœdus ineundum cum Batavis aliisque Proteſtantium Principibus & Statibus. Calviniſtarum acroamata.

Reſpondit Rex, ſibi non minus ac Parlamento curæ eſſe, ut vera Religio conſervetur, & quamvis Majeſtatis juribus non poſſit decedere, pacis tamen amore conceſſurum Parlamento omnia, quæ fas eſſet concedere. Domus ſuperior erat ad pacem prona, ſed Inferior omnia intervertit. Quippe Fairfaxius, caſtris ad Londinum locatis, Parlamento libellum, querelarum adverſus Regem plenum obtulit.

Bellum civile a Rege concitatum, inquiebat, ſubditos oppreſſos, Parlamenti jura ſucciſa, per ejus Epiſcopos abuſus Papiſticos

ſticos introductos, Germanos equites, & Hibernos pedites urbium præſidiis impoſitos, Catholicos Hibernos conductos & ſub ſigna vocatos, a Rege Daniæ belli apparatum petitum, Anglos Scotosque ad defectionem ſollicitatos.

Fairfax. & Cromwel. furores.

Mox Fairfaxius & Cromwelus Londinum invadunt, expugnantque, Senatu expellunt, quos Regi faventes crediderant, & Calviniſtas, juratos ejus hoſtes, intrudunt. Rex vero captivus Londinum perductus per quatuor dies examini Judicum fuit ſubjectus.

Rex captus.

Cum ad tribunal fuiſſet pertractus, accuſator Judicii Præſidem allocutus, nomine populi Anglicani, inquit, ſiſto tibi & accuſo Carolum Stuartum de crimine perduellionis & proditionis patriæ, & ejusdem populi nomine peto, ut accuſationis capita ipſi prælegantur. In his eum compellabant tyrannum, proditorem, latronem populi, hoſtem Reipublicæ. Præſes vero ſubdebat: Carole Stuarte! nomine Parlamenti & populi tibi præcipio, ut reſpondeas & rationem reddas. (anno 1649)

Examinatus.

§. 2.

46. *Carolus Rex a Parlamento condemnatur, & occiditur. Scoti & Hiberni pro Walliæ Principe arma capiunt; ſed a Cromwelo prælio victi profligantur. Triſtis fuga Principis. Parlamenti crudelitas. Prædicantium diſcordia.*

Anno 1649. vidit Anglia ſpectaculum, horrendum, immane, inauditum, cujus exemplum, ſi totam retro antiquitatem excutias, nullum invenies, & ad cujus aſpectum ipſa barbaries inhorreſcat. Captus coram ſubditis ceu reus adſtat Rex, ceu reus criminis capitalis per ſententiam judicialem ad mortem a ſubditis condemnatur Rex trium Regnorum.

Rex ad mortem condemnatur a ſubditis.

Ante ipſum palatium Regale Witehalenſe erigitur ferale pegma, funeſta ſecuri & atro apparatu horridum. Hunc thronum Majeſtas ſcandit Regia; verticem coronatum imponit trunco; carnificis manum exſpectat unctus Domini; reſecatur caput Regium, quod omnibus gentibus ſanctum habetur.

Mactatur a carnifice.

Sic vitam finiit Carolus I. Rex Magnæ Britanniæ anno 1649. æt. 49 Regnorum 24. defuncti Manibus immolabantur triſtes reliquiæ

quiæ Dux Hamiltonus aliique amici trucidati Regis; Regina vero cum filiis, sceptro natis, exulatum abiit.

Et hoc est æternum monumentum Calvinianæ hæresis, truculentæ, sanguinariæ, impiæ. Legite, si lubet, annales mundi. Multas ille cruentas tragœdias lusit; tam funesta Catastrophe nullam clausit. Multi Imperatores, Reges, Principes, aut insidiis, aut latrocinio, aut furore militum, vel ab hoste violenta morte sublati sunt; at per formam judicialis processus, per juris ordinem, ut isti præferebant, a propriis subditis per tam atrocem & barbaram sententiam damnatum, atque carnifici publice mactandum nullum unquam coronatum caput traditum legimus.

Calvinianæ modestiæ hoc debetur portentum, quod vel Scythæ & Brasilo terrorem incutiat. Per insignem calumniam Regicidas Calvinistæ compellant Catholicos; dum ex illorum manibus digitisque Regius cruor destillat. Injuriam faciunt, mentiunturque, dum facinus suum, in oculis orbis patratum, nobis imponunt. Propria hæc est Calvinistarum indoles, dejecta Regum Majestate ad popularem regiminis formam gubernationes reducere, prout factum in Hollandia, & Anglia.

Quippe post nefariam Regis cædem ejus interfectores sub pœna capitis vetuerunt, ne quis regium nomen usurpet, aut Monarchiæ formam reducere attentet. Carolus Walliæ Princeps & Jacobus Dux Eberocensis, Regis interempti filii, ab omni jure ad coronam excluduntur: Superior Parlamenti Domus exauctoratur: ex Inferiori 40 Regentes electi, quos inter primus Cromwelus, Fairfaxius vero armis fuit præfectus. Cusa moneta cum inscriptione: *Respublica Anglicana:* sigilla vero regia fuerunt confracta: bona regia sub hasta vendita. Si quis contra hæc vel mutiret, actus in exilium. **Respublica Calviniana.**

Hiberni interea, maximam partem Catholici, in partes Caroli Walliæ Principis transierant, duce Ormondo Comite. In Scotia divisi erant animi. Missi a majori parte Bredam ad Carolum legati, qui cum eo tractarent de regno recipiendo. Carolus ipse in Scotia magna cum veneratione fuit receptus & Rex salutatus. At Parlamentum Anglicanum Cromwelum (Fairfaxio præfecturam abdicante) cum valido exercitu misit; qui & Scotos & Hibernos vicit. (1650.) **Walliæ Princeps victus a Cromwelo.**

Anno sequenti Carolus justo cum exercitu in Angliam penetravit, multique ei se jam conjunxerant, sed a Cromwelo rursus acie victus ad Worcestriam, a Catholicis subtractus, rustica- **Fugit.**

que veste indutus, & in excavata quercu custoditus, per varias tandem ambages in Galliam evasit, atque Parisiis a matre sua totaque aula amicissime fuit exceptus.

Parlamentum tantis victoriis rerumque successu ferox crudelissimam in omnes, qui regias partes fuerant secuti, aut adhuc sequi videbantur, tyrannidem exercuit, feralibus instrumentis ubique stridentibus. Vehementius nihilominus in Catholicos sæviebatur; quorum plures cum Rodulpho *Corbæo & Henrico Morsæo*, Societatis Jesu Sacerdotibus, ferali e trabe pendere jussi sunt.

Corbæus & Morsæus trucidati.

Minus crudeliter fœminæ in Ministros Prædicantes sæviebant. Res lepida est, quæ hac tempestate in Scotia contigit. Calvinianos inter Prædicantes ortum est schisma. Pars una celebravit *Synodum Deninghæ*, atque ad hanc citavit confratres sibi adversos, rationem reddituros, &, nisi comparerent, excommunicandos & officiis privandos.

Synodus Deninghensis.

Uxores Prædicantium, qui fuerant ad Synodum citati, collato inter se consilio, 120 numero, præfixa die ad Concilium, maritorum loco, iter ineunt, fustibus armatæ, præeunte tibicine. Cum ad templum venissent, in quo Synodus celebrabatur, mulieres in cœmeterio circumsistentes templum cingunt.

Exterritus pro periculi magnitudine venerabilis Patrum chorus, cum Amazones istas cerneret, quærit, quid sibi velint, & an earum mariti ad Concilium sint venturi? Fœminæ agminatim in templum irrumpunt: clamore & fustibus circumtonant; cum, ecce! Patres congregati, viri gravissimi, cursu incitato, qua data porta, quisque diffugiunt, ut fustigationem evadant, relictis in manibus mulierum 12 equis & omnibus impedimentis. Atque sic per sacrilegam imbellis sexus audaciam sacra ista Synodus dissoluta fuit, earumque mariti ab excommunicatione liberati. (*Hazart in Hist. Eccles. Angliæ part. 9. cap. 16.*)

ARTICULUS III.

Status Angliæ sub Cromwelo Protectore.

47. *Cromwelus Angliæ Protector: suprema cum potestate. Agnitus etiam ab exteris. Ejus agendi ratio cum legatis. Obit. Succedit filius & abdicatur. Quackerorum secta.*

Postquam Cromwelus Scotos & Hibernos acie victos dissipavit, Regiamque Dignitatem antiquavit, inducta est quædam Reipublicæ

publicæ forma, quam rectius Anarchiam aut tyrannidem dixeris, a Parlamenti Inferiore Domo constitutam. Non diu populare hoc regimen viguit; quippe Cromwelus ad supremam potestatem adspirans, simulavit, velle se armorum præfecturam abdicare; nec id ingratum fuisset multis. Alii vero aut beneficiis deliniti, aut amittendi officia, quæ obtinuerant, periculo impulsi, aut pretio, vel promissis empti, *Protectorem* illum *Angliæ*, *Scotiæ & Hiberniæ* proclamarunt, porrectis regni sigillis, ense, & *Altitudinis* titulo attributo. (1653)

Itaque Regis instar palatium Witehalense ingressus legem tulit, qua perduellionis reus denuntiabatur, qui negaret, summam potestatem penes Protectorem & Parlamentum esse, aut ullum cum Domo Stuarta commercium haberet; simulque acerbissima in Catholicos edicta instauravit; tantamque potestatem exercuit, quantam vix ullus ante eum Regum. Cromweli potentia.

Mirum sane, ab Europæ Principibus agnitum Protectorem, & *Altitudinis* titulo honoratum, quin imo prensatam adeo illius amicitiam, ut, quis legatorum alterum præveniret, esset contentio; quamvis vili & detrito satellitis instar vestitu indutus cum fastu & despectu illos eo majore exciperet, quo majorum Principum erant legati. Vilibus vero personis insolitos honores exhibuit.

Absona & paradoxa hæc agendi ratio multos Nobilium offendit, qui veterem splendorem Regium, sub quo Nobilitati & Illustribus Familiis sua dignitas constabat, revocare nitebantur. Unde frequentes conspirationes, & appulsus Colonia, ubi exulaverat Carolus Walliæ Princeps, cum aliqua copiarum manu in Scotiam, curas Protectoris intendebant. At Scoticam tempestatem facile discussit per Monchium, dum Angliam & Scotiam unam esse Rempublicam declaravit, & 30 Scotos in Parlamentum assumpsit, Carolus vero successu desperato Coloniam rediit; ubi etiam Henricus frater ejus natu minimus Dux Glocestriæ degebat; aliis Statibus, ne Anglos offenderent, hospitium negantibus. (*anno 1655.*)

Quamvis autem multi præsentis regiminis in Anglia pertæsi, varias turbas & seditiones excitarent, structis etiam, Cromwelo (pulvere nitrato palatio Withalensi supposito) vitæ insidiis, Parlamentum tamen anno 1657. coronam illi & sceptrum cum regia dignitate offerebat. Verum Cromwelus, probe gnarus, quantam inde apud populum invidiam sibi conflaret, veritusque, ne inimici sui eum apicem in præcipitium verterent, regium nomen, ut Julius olim Cæsar, recusavit. At, sicut ille, supremam abs- Regium titulum recusat.

 que

que provocatione poteſtatem ſub Protectoris titulo, per omnia tria regna publicato, exercebat.

Nihil proin Cromwelo felicius. Verum dum maxime blandiebatur infida ſors, ut ferunt res humanæ, ſubito vitam finiit, & quidquid contulerat ampullata vanitas. (*anno 1658. poſt 5. annos uſurpati imperii.*) Succeſſorem & hæredem teſtamento ſcripſit Richardum, filium ſuum natu maximum; qui etiam mox Protector eſt renuntiatus, tametſi nec ingenio, nec calliditate, nec belli peritia, aut rerum experientia ullo modo comparandus patri. Unde Britannia procelloſum mare, turbinibus in fluctus agitatum, referebat.

Obit.

Quatuor autem potiſſimum, quibus æſtuabat, erant factiones. Duces militiæ regimen ad Reipublicæ formam, qualis in unitis Belgii provinciis, aut apud Venetos viſitur, reduci poſtulabant. Alii cum Lamberto, Richardo patris poteſtatem ex integro tribui volebant: alii maris eum Præfectum conſtitui, Suecisque ſuccurri; alii denique Regiæ Stuartorum familiæ adhærebant cum Monckio, Scotici exercitus Ductore.

Angliæ fluctus.

Iſtos inter dum diſceptaretur, militares Duces *Fledwodum* ſibi elegerunt ſupremum belli Præfectum, fractis Cromweli inſignibus, coactoque Richardo ejusque fratre Henrico, quem pater Hiberniæ Protectorem conſtituerat, dignitatem Protectoris abdicare, palatium Witehalenſe cum aliis Regiis ædificiis vendiderunt in ſtipendium militum: Parlamentum vero exauctorare conati ſunt.

Richardus filius Cromw. exautoratus.

Interea vero multi, dum patriam ſusdeque verti cernerent, fœdere inter ſe inito, pro *Carolo Stuarto* Rege conſtituendo conjurant; at iſti ab exercitu, a Parlamento immiſſo, victi fugatique ſunt. Tandem vero Superis placuit, quod amici Regiæ familiæ non poterant, felicem ad exitum perducere, Regemque exulem revocare. (*anno 1660.*)

Dum Olivierus Cromwelus in Anglia poteſtate plus quam regia dominabatur, ſectæ omnes impunes erant, præter Catholicam. Sub annum 1655. orti ſunt *Quackeri*, qui etiam *Trementes* appellabantur, novum & abſurdum prorſus hæreticorum genus. Nudi propemodum per plateas curſitabant; in triviis, Angiportubus, pontibus concionabantur, & ſomnia ſua atque phantasmata cœleſtes velut revelationes palam exponebant. Interrogati de Secta ſua hanc confeſſionem edebant.

Quackeri.

1. Scriptu-

1. Scripturas novi & antiqui teſtamenti non eſſe verbum Dei, aut lumen ad ſalutem. Nec refutare eos poterant ex ſuis principiis alii hæretici.
2. Omnes homines per ſe ipſos jam eſſe illuminatos.
3. Hominem non indigere alio lumine.
4. Nec cœlum eſſe nec infernum pro hominibus.
5. Nullam reſurrectionem mortuorum fore.
6. Bona omnia debere eſſe communia.

Cromwelus prohibuit quidem phanaticis iſtis novatoribus concionari; noluit tamen moleſtiam ipſis faceſſi, quamdiu regimini ſe non opponant.

Verum tanta erat eorum inſolentia, ut *Nailotum* eorum caput, ſub Fairſaxio & Cromwelo militem, capi, & exciſa propter blasphemias lingua, flagris cæſum, carceri mandari oportuerit. Quamvis autem ridicula prorſus ſint, quæ de hac fæce hominum narrantur, ita tamen in Anglia aucti ſunt, ut in hanc diem extirpari nequierint. Quin imo in Hollandiam quoque, Galliam, Germaniam digreſſi, ſectam ſuam propagare laborabant. Cum aliis hæreticis vix aliud commune habent, quam pertinaciam.

ARTICULUS IV.

Status Angliæ ſub Carolo II. 48.

Monckius Scotorum Dux pro Rege feliciter laborat. Miſſa legatione revocatur ad regnum. Magno apparatu excipitur, & coronatur. Judices iniqui puniuntur. Bellum cum Hollandis. Oates perſecutionem excitat in Catholicos. Seditiones & inſidiæ Regi & Eboracenſi ſtructæ. Rex obit Catholicus.

Poſtquam per decem annos ſub Parlamento primum, ſub Protectore deinde fluctuavit Imperium Magnæ Britanniæ, turbas inter, cædes, ſeditiones, tumultus, bella civilia, feſſis tandem rebus ſuccurrit providum Numen, quod ab exilio revocandi Regem ſuum animum ingeſſit ſubditis.

Plurimum ad eam rem momenti attulit Monckius, Scoticarum copiarum ductor; qui tandem in partes regias transgreſſus, Lamberto & Fledwodo, Protectoris in Republica Dignitatem ambientibus, fortiter ſe oppoſuit, & primum gentis ſuæ animos expugnavit, tum vero in Angliam profectus Londini in Parlamento, *[Rex revocatur Monchii opera.]*

 quod

quod novum fuerat constitutum, expulsa fæce, quam Cromwelus intruserat, pro reducendo Rege adeo potenter peroravit, ut legatione honorifica Bredam, ubi Princeps tunc versabatur, missa, ad capessendum regnum eundem invitaret. Inter legatos novi Parlamenti erat Fairfaxius, Dux olim exercitus contra Regem, qui tamen belli præfecturam brevi deposuit, & nunc in genua coram Principe provolutus, veniam rogavit, non ante surrecturum se professus, donec illam obtinuisset.

Hagæ Comitum Hollandiæ Ordines Carolum convivio Regali honorarunt. A dextris ipsi assidebant Elisabetha amita, Friderici V. Electoris Palatini vidua, prætensa olim Regina Bohemiæ, & Jacobus Dux Eboracensis frater: ex parte læva Maria soror, Wilhelmi II. Auriaci vidua; Dux Glocestrensis frater, cum Wilhelmo III. Principe Auriaco nepote.

Antequam autem Carolus II. navem Regiam conscenderet, Londini Rex Angliæ, Scotiæ, Franciæ, Hiberniæ, atque Protector fidei fuit proclamatus, confractis Cromweli, Fledvodii, & Reipublicæ insignibus. Regiæ domus atque palatia, Westmonasteriense, Wittehalense, Somersetense, San-Jacobæum, reparata, Regio rursus splendore exornabantur, bona regia reducta, Regicidarum vero Fisco addicta. Liberati e carceribus, qui Regi adhæserant, Cromwellistæ officiis publicis privati. Reposita Statua Caroli I. cum inscriptione: *Carolus I. secundus Monarcha Magnæ Britanniæ, Rex Franciæ & Hiberniæ.* Regi viginti Sterlingiorum millia a Parlamento decreta, Jacobo vero Duci Eboracensi, ejus fratri, totidem floreni.

Regicidæ puniti.

Excitabant equidem turbas, qui Cromwelo, Fledvodio aut veteri Parlamento erant addicti, sed multitudine bonorum facile comprimebantur, Judices vero & interfectores Regis Caroli I. ex Anglia fugerunt, aut publicatis bonis ad carceres & mortem sunt damnati.

Anglia sic ad excipiendum Regem suum Carolum II. undecim annorum exulem, præparata, ineunte Junio 1660. in Regnum suum venit; quanto autem apparatu, solennitate, & pompa, Londinum fuerit deductus, ibique coronatus, haud facile, quin majora & augustiora fuerint omnia, describi possunt.

Regnum auspicatus, religionem, ab avo & patre ceremoniis & ritibus externis cultam, a Calvinistis vero sub Cromwelo dejectam, instauravit, Episcopis, organis, aris, imaginibus, su

perpel

perpelliceis reſtitutis. Quackeris tamen etiam ſectæ ſuæ libertatem fecit, dummodo non turbarent quietem publicam.

Monckius porro, primus Regiæ reſtitutionis motor, præcipuis muneribus & dignitatibus a Rege auctus eſt. Contra vero in eos, quos culpa cædis patratæ gravabat, ſevera fiebat a Parlamento inquiſitio. Alios inter Hugo Peterſius, Calvinianus Præco, auctor & incentor, laqueo periit. Cromwelli cadaver e ſepulchro effoſſum, & e patibulo ſuſpenſum eſt. *Lambertus* & *Fledvodus*, quorum uterque Protectoris dignitatem prenſabat, & populum in partes traxerat, capitis damnati ſunt.

Dum Carolo II. ſerenior jam dies affulgeret, nubes aliqua plenum gaudium temperavit, dum mors illi hoc eodem anno 1660. Henricum, Gloceſtriæ Ducem, Principem omnibus dotibus ornatiſſimum, fratremque chariſſimum abſtulit anno ætatis 20.

Uxor filia Regis Luſit.

At ſolatium rurſus attulit Catharina, Joannis IV. Luſitaniæ Regis filia, anno 1662. eidem conjux data. Vixit illa ad annum 15. hujus ſæculi: ſed, quod dolendum, thoro ſterili.

Quamvis autem Rex magna populorum gratulatione fuerit receptus, multique adverſæ factionis publico ſupplicio fuerint ſublati, frequentioribus nihilominus conſpirationibus & ſeditionibus in Anglia & Scotia fuit tumultuatum, tum à Calviniſtis, quietis impatientibus, tum a Quackeris aliisque fanaticis, qui a Deo ſe miſſos dicebant, ut Monarchicum regimen ſubvertant, & populare introducant. Aliqui horum audaciam capite luebant, alii exilio. Reducti in Scotiam quoque Archiepiſcopi & Epiſcopi non ſine tumultu Calviniſtarum.

Jacob. Dux Eboracenſis triumphat de Batavis.

Anno 1665. Rex Carolus Batavis bellum denuntiavit, quod navigationes & commercia turbarent, ac gravia Britonibus damna intuliſſent. Prætextus hic videri poterat, re ipſa a domeſticis turbis ſubditos avertere fuit animus. Batavorum claſſis a *Jacobo Duce Eboracenſi* Angliæ Archi-Thalaſſo gravi clade affecta eſt. Triumphavit Londini victor, quamvis ob religionem multis exoſus eſſet. Promota inſuper in Africam & Americam temporali Anglorum felicitate, Rex diſcordias, ſuperiorem inter & plebejam Parlamenti Cameram exortas, compoſuit, melior Chriſtianus quam Politicus.

Cum anno 1672. Galliæ Rex Hollandis bellum denuntiaſſet, Britanniæ Rex in partes venit, a ſorore ſua Henrica, Aurelianenſi Duci nupta, quæ in Angliam transmiſerat, ut creditur, perſuaſus. Anglica claſſis, cui rurſus Eboracenſis præerat, cum Gal-

Alterum cum iis bellum.

Gallica, quam Eſtræus ducebat, conjuncta, Hollandicam, a Ruitero gubernatam, fuit aggreſſa. Æquali ferme Marte bis terve dimicatum; donec Rex Angliæ anno 1672. cum Batavis pacem inire a ſuis ſubditis, id bellum ægre gerentibus, fuit compulſus. Oderat nempe Gallos Natio, quos Carolus Rex amabat. Atque inde turbarum ſemina; quarum tamen præcipua cauſa fuit Religio Catholica, cui Rex favere viſus eſt, liberam permittendo; Eboracenſis autem ejus frater etiam amplexus fuerat.

Religio invisa.

Hinc Parlamentum ægerrime tulit, quod hic Mariam Eleonoram, Alphonſi IV. Mutinæ Ducis filiam duxerit conjugem, atque adeo exarſit, ut a Rege importune poſtularet revocationem facultatis liberæ, quam Catholicis dederat. Imo nedum officiis eos privari, ſed & exilio mulctari voluit, qui alienam ab Anglicana religionem profiterentur. Quo factum, ut multi, præcipuæ etiam Nobilitatis viri, regno excederent. (1673.) Quin imo vix non coactus fuit Rex, ut Gallis bellum indiceret.

Oatis perfidia.

Recruduit perſecutio anno 1679. propter hominis unius viliſſimi mendacium impudens. Erat is Titus *Oates*, a Calviniſtis ad Catholicos transgreſſus, atque a Patribus Societatis Jeſu in ſeminarium Valliſoleti primum, dein ſancti Audomari in Belgio admiſſus, ſed ob perverſos mores inde dimiſſus. Hic homo nefarius, vindictæ cupiditate flagrans, Catholicos meditatæ in Regem Carolum proditionis reos egit, & calumnias ſuas atroces juramento confirmavit, atque apud plebejum Parlamenti ordinem id effecit, ut ſeptem Societatis Patres, quos inter Provincialis Angliæ & Rector Londinenſis, ad mortem fuerint condemnati, cum Staffordiæ Comite, & multis aliis Catholicis, partim morte affectis, partim in exilium ejectis. Sed brevi poſt fraudes Oatis & perjuria detecta ſunt; propter quæ publica fuſtigatione aliisque probroſis pœnis correptus eſt. Crimina ſua & machinationes in mortem Regis, quas hæretici bene multas adornaverant, Catholicis intorſerunt.

Cathol. perſecutio.

Vix enim unquam conquievit rebellionis in Anglia ſpiritus; ſed duce Saliſburienſi Comite multi, Calviniſtæ præſertim, in vitam Regis & Eboracenſis conſpirarunt; ſed dum a Catholicis indicia ad Regem deferuntur, conjurationis auctore in Hollandiam profugiente, ſuffocatæ ſunt machinationes parricidales. (1682.) Anno nihilominus ſequenti inſtauratæ a conjuratis bis fuerunt inſidiæ. Sed illis detectis, Regis vita provide fuit ſervata. Eboracenſi

Quare Eboracenſis fugit.

censi tamen Duci in Belgium discedendum fuit, ut furori se subtraheret.

Foris etiam rei Christianæ perniciem Angli attulerunt; nam Tingitanam in Africa arcem prævalidam, superioribus annis strenue defensam, munitionibus exutam barbaris reliquerunt, qui tamen munimenta mox restituerunt. (1684.)

Proprius quoque Regis filius insurrexit adversus patrem & patruum. Erat in Dux *Montmuthius*, qui sequiori licet thoro progenitus, regnum tamen affectavit, confisus Calvinistarum ope, quorum sectam profitebatur. Nec spes erat inanis; nam multos ex illis sibi adhærentes habuit. Rex autem natalium vitio infectum a regno arceri professus, Eboracensem fratrem publico in Parlamento successorem promulgavit, addita Proregis Scotiæ dignitate, & Vicaria per omnes terra marique ditiones procuratione.

Sed Rex eum successorem promulgat.

Frendebat invidia, odiumque Catholici nominis, quod profiteri Jacobum non ignorabant hæretici, quæ una causa fuit, cur Montmuthium multi Regem optassent; sed Carolus Rex conspirationes, conjurationes, seditiones prudentia sua ita fregerat, ut non auderet amplius rebellio caput attollere.

Sequenti anno 1685. mortem, quam prævidisse visus est, oppetiit Londini, ætatis 55. regni vero 25. Fuit Carolus II. prudentia, mansuetudine, charitate in rebelles toties subditos, amore pacis, aliisque regiis virtutibus Princeps clarissimus. Duo tamen vitio dabantur; quod in Gallos propensior Dunkercam eis vendidisset, nec obstitisset crescenti Ludovici XIV. potentiæ, & quod voluptatibus deditus plures proles, nullam tamen ex legitimo thoro suscepisset. Catholicis quod esset indulgentior, multas passus est injurias, seditiones, insidias. Proscripsit quidem illos, sed a Parlamento coactus. Cæterum pro occulto Catholico ab Anglis habebatur, certumque ex documentis relictis videtur, de peccatis confessum & reliquis sacramentis perceptis Catholicum obiisse.

Obit Rex.

ARTICULUS V.

Status Angliæ sub Jacobo II.

SUMMARIUM.

49. *Quamvis aperte Catholicus Rex renuntiatur. Montmuthii in Regem rebellio. Querelæ Prædicantium, quod Rex Catholicis faveret. A Wilhelmo Auriaco, genero suo & nepote accito, deturbatur throno. Desertus a suis in Galliam fugere cogitur. Trinam in Britanniam expeditionem tentat, at conatu irrito. Obitus.*

Jacobi fata.

Jacobus Dux Eboracensis communia ferme cum fratre Carolo fata habuit. Erat uterque fortunæ pila, jactatus in altum, rursusque decidens. Sceptro uterque natus, ad coronam educatus. At patris ruina utrumque involvit. In toto regno suo nec mapale ipsis supererat. Fuga in exilium morti utrumque subtraxit. Carolo fratri in Regnum reducto ibat comes frater, sortis prosperæ deinceps & adversæ socius. At fratre Rege fatis defuncto majora multo utriusque fortunæ ludibria tulit.

Nam imprimis, quamvis propter fidem Catholicam, quam etiam publice professus fuerat, vivente adhuc Carolo fratre, multas magnasque persecutiones tulerit, bis electo exilio, ut patriæ quies redderetur; nihilominus tamen post illius mortem ab omnibus regni Proceribus Magnæ Britanniæ Rex fuit salutatus, in Oxoniensi quoque Academia, Angliæ præcipua, Doctoribus omnibus in eam euntibus sententiam, discrimen religionis neminem, sceptro natum, a regno arcere, neminemque propterea, sine perduellionis crimine subtrahere posse obtemperandi obsequium.

Montmuthii rebellio.

Sed aurora ista, splendore fulgens, nubilum brevi diem traxit, in imbres denique, turbines & procellas abiturum. Prima tempestas a Jacobo *Montmuthio* Duce, Caroli II. filio naturali primogenito intonuit. Is etenim vivente adhuc patre, dum Jacobus patruus successor in regno fuisset denuntiatus, tumultum concitavit, sed compressus sanguine luisset scelus, nisi Regem habuisset patrem. Exilii tamen, ne porro turbaret, pœnam tulit.

At vero mortuo patre in spes pristinas assurgens, Britanniæ se Regem dixit; habuitque, quod hæreticus esset, non paucos asseclas. His igitur confisus, præmisit ex Hollandia Argylium Comitem

mitem in Scotiam cum copiarum manipulo. At victus a Regiis, captus, & ultimo ſupplicio cum aliis rebellibus affectus eſt Edenburgi.

Non deſperavit ex iniquo eventu Montmuthius, ſed collecta alia turma in Scotiam, & Angliam veniens, idem fatum expertus eſt, Londini carnificis manu cadens; ubi Regni Comitia Majeſtatis reos dixerunt, qui publicam quietem turbarent. (1685.) Occiditur.

Verum non diuturna fuit malacia, in horrendam brevi tempeſtatem, pro variabili gentis indole, exæſtuans. Quippe, dum Jacobus edicta, contra Catholicos lata, abrogaret, ad publica officia illos adhiberet, libertatem religionis concederet, Caſtelmenium Romam ad Pontificem mitteret, ſuo & aliorum Catholicorum nomine obedientiam conteſtaturum, atque majori, quam tempora & hæreticorum genius ferret, ardore Religioni Orthodoxæ poſtliminii jure reducendæ ſtuderet, gentis, errori ſuo pertinaciter inhærentis, animos a ſe avertit. Jacobi fervor religionis.

Epiſcopi & Prædicantes de pinguedine ſua & uxoribus actum rati, ſi avitæ religionis rigor reſtitueretur, conferre inter ſe capita, murmurare, ex ſuggeſtibus contra Regem & Catholicos detonare, ferendum non eſſe, ut Romana ſuperſtitio dominetur: Miſſas vix non palam dici, erigi ſcholas, capellas aperiri, Jeſuitarum turmas impune circumvagari, Regem ad hæc non modo connivere, ſed exemplo præire, & ſuperſtitionem, legibus damnatam, civitate donare; quorſum hæc alio ſpectarent, quam ut everſa religione patria & Eccleſia Anglicana, inviſus rurſum Papatus in throno collocetur.

Hi Prædicantium, & iis incentoribus, plebis clamores, ac ſparſis variis etiam libellis, querelæ erant. Nobilitatem inſuper ambitio, & rerum novandarum pruritus accendit. Parlamentum denique Regibus, niſi eos ad omnia obſequentes haberet, ſemper infeſtum fuit. Querelæ gentis.

Quod autem mireris, Rex Jacobus nullos majores hoſtes experiri debuit, quam Clarendonii & Rocheſtriæ Comites affines ſuos, &, quod adhuc indignius, Wilhelmum Arauſicanum Principem, uniti Belgii Gubernatorem, generum ſuum, & ex ſorore nepotem, in quem Britones, ut Catholicorum hoſtem, oculos ſuos reflexerant, quin ad regnum capeſſendum invitarant. Neque is (ex Calvini utique diſciplina) veritus eſt, contra Jacobum, & Regem legitimum, & Avunculum, & Socerum ſuum, quem ut patrem colere debuerat, hoſtilibus armis inſurgere.

Præmiſſo igitur in Britanniam edicto, venturum ſe ut religionis atque libertatis, quas Jacobus everſum iret, defenſorem ſpondebat. Nec minus male, quam promiſit, implevit. Quippe anno 1688. cum claſſe, 13000 Hollandis militibus inſtructa, ex Hollandia ſolvit. Verum, indignantibus elementis, cum jam in altum provectus eſſet, ventorum turbine ad littus Batavum rejectus eſt.

Felicior illi fuit altera navigatio; nam pelago transmiſſo, nemine prohibente, in Angliam appulſus eſt, & velut Rex exceptus.

Hæc ubi ad Regem Jacobum fuerant perlata, pro periculi magnitudine territus, quo ſe verteret, ignorabat. Habebat quidem ſub ſignis ſuis navalem & terreſtrem exercitum, ſed cui fidere non poterat; Londini autem ea erat rerum conditio, quæ præſentiam ejus requireret. Statuit tamen ad exercitum ſe conferre. Prius tamen convocatis aulæ ſuæ Miniſtris, aliisque, quibus munera publica commiſerat, expoſuit, convocatum fuiſſe a ſe Parlamentum, quod eſſet omnino liberum: libertatem Anglicanam religionemque omnino tutam fore. Si quid ultra a ſe deſideretur, paratum ſe eſſe, in vota Parlamenti populique concedere. Oblatas ſibi a Rege Galliæ copias, ſed, ne videretur ſubditis ſuis diffidere, eas non eſſe acceptatas.

Ab Arauſico genero ſuo Regno pellitur.

Quis non credidiſſet, tantam Regis optimi demiſſionem ferreos etiam animos expugnaturam? At Proceres, multis licet gratiis acceptis devincti, liberaliter quidem omnia promiſerunt, ſed fide Punica. Nam occultis tunc conſiliis cum Arauſicano conſentiebant, & parum abfuit, quin Churchilius, grandium beneficiorum debitor, Regem in ejus manus traderet.

Dum autem Rex cum exercitu uſurpatori obviam prodiret, plerique, eo deſerto, ad Arauſiacum defecerunt. Quare Londinum regreſſus, conjugem cum filio Jacobo in Galliam velut aſylum miſit. Obtulit dein genero ſuo Wilhelmo optimas conditiones pacis, ſed deſpectus, gratiæ loco habere debuit, quod e regno ſuo per magna pericula fugæ locum tandem invenerit in Gallia, ubi, inſtructo ad S. Germanum palatio, Rex Chriſtianiſſimus eum excepit, non ut fugitivum, ſed Monarcham.

Sola ferme Hibernia, ex Catholicis potiſſimum conſtans, in fide Regis perſiſtebat, atque exercitum aliquem conflabat. Unde Jacobus cum Gallicis ſuppetiis trajiciens Dublini receptus fuit; Londonderium tamen fruſtra obſedit, (1689.) Schombergio urbi ſuccurrente.

Anno

Anno sequenti Wilhelmus ipse in Hiberniam exercitum, quadraginta millibus numerosum, duxit, ut Jacobum Regem, vix viginti millibus instructum, ejiceret. Consertum prælium, quo Jacobus victus multitudini cedere, & in Galliam redire debuit. Hibernia vero tota propemodum victoriæ præmium fuit. (1690) Solum Limericum diuturnam sustinere oppugnationem est ausum. Victus.

Copias amisit Jacobus & urbes, sed non animum. Quare cum classe Gallica reversus, in Angliam, ubi apud plures adhuc causæ melioris sectatores habuit, penetrare tentavit. Verum a Ryssello Angliæ Archithalasso navali prælio victus, ad internecionem prope cæsus est. (Anno 1692.)

Ultimum conatum adhibuit anno 1696. quo Anglorum quidam pro reducendo eo clam laborabant. Instruxit iterum eum in finem Gallia classem. Ipseque Jacobus, illam conscensurus, Caletum jam pervenerat; sed detecto consilio ad S. Germanum rediit, ubi anno 1701. pientissime obiit, atque ad regnum in cœlis certius meliusque transiit, cujus non erit finis. 68. ætatis annos inter ærumnas implevit, quatuor duntaxat in regno, jure Natalium sibi debito, sed iniquissime erepto. Victima religionis fuit, aut martyr: regnum temporale reliquit, ut æternum consequeretur. Obit.

ARTICULUS VI.

Status Angliæ sub Wilhelmo Auriaco.

SUMMARIUM.

Articuli a Parlamento eidem propositi. Jacobi filius per calumniam dictus illegitimus. Wilhelmus in Belgio Fœderatorum Dux. Ejus gesta, & obitus.

Postquam Wilhelmus III. Princeps Auriacus (*Arausicanus*, *Oraniensis*) uniti Belgii Gubernator, Wilhelmi I, qui Author fuerat defectionis Batavicæ, abnepos, Jacobum II. natalium jure legitimum Britanniæ Regem, socerum suum & avunculum, Regno expulerat, Thronus vacuus ab Ordinibus Angliæ declarabatur, atque ad Mariam, Jacobi spoliati filiam, Wilhelmi conjugem devolutus; Wilhelmus vero titulo uxorio Rex Magnæ Britanniæ renuntiabatur. 50.

Antequam autem inauguraretur, sequentes articuli fuerunt propositi. 1. Dispensationem in legibus, aut dilationem executionis Novæ leges.

nis esse invalidam, nisi consensus Parlamenti accedat. 2. Potestatem Ecclesiasticam Regi non competere (*sic Papam suum & Caput Ecclesiæ Anglicanæ venerabantur.*) 3. Non posse Regem sine consensu Parlamenti exercitum colligere, aut populum tributis onerare. 4. Singulis minimum trienniis Parlamentum congregandum. 5. Nullam personam regii sanguinis Catholicæ personæ matrimonio jungendam. 6. Officia non esse vendenda.

Hæc postquam Wilhelmus confirmaverat, una cum conjuge coronatus est. Nec multo post etiam Scoti eundem Regem renuntiarunt, missa per legatos corona. Ac proin soli ferme Hiberni Jacobo Regi suo constanti fide adhæserunt, donec a Wilhelmo armis subacti, ad indebitum obsequium adacti sunt.

Ex quibus toti orbi manifestum est, Jacobum II. unice propter Religionem regno fuisse spoliatum. Et cur alias Jacobum Edvardum, legitimum ejus filium, ex Eleonora Estensi Mutinæ Ducis filia anno 1688. susceptum, exclusissent? Cur sorores, multo inferiori matre natas, prætulerunt? Cur in extraneæ stirpis Principem hæreditarium Stuartæ Familiæ regnum devolverunt?

Fabula de natalibus Jac. III.

At ecce commentum, uti multo levissimum, ita Nationi honestæ turpissimum! Absque ulla causa, contra omnem veritatem, per injuriam & calumniam atrocissimam finxerunt, Jacobum Edvardum illegitimo thoro fuisse prognatum, ac proin successionis hæreditariæ incapacem, ut hoc mendacio propaginem omnem Stuartam etiam in radice extirpent, atque a successione removeant. Dignum profecto Calvinistis inventum; quod si locum inveniat, Principibus omnibus est exitiale.

Wilhelmi gesta in Belgio.

Porro Wilhelmus III. modo, quo dictum, creatus Rex, devicto fugatoque Jacobo, rebusque suis in Britannia compositis, neminem timebat, nisi Ludovicum XIV. Igitur accedens magno contra eundem fœderi, anno 1691. in Belgium, pecunia & milite a Parlamento liberaliter instructus, abiit, ibique fœderatorum Dux Montes Hannoniæ obsidione Gallorum liberare frustra tentavit, prout etiam postea Namurcum.

Anno 1692. virtuti suæ & copiarum multitudini confisus, ut nomen suum æternitati consecraret, Luxemburgum Gallorum Ducem in castris ad Stenkirchium aggressus est; sed adveniente cum suppetiis Boufflerio, fugam arripuit.

Sequenti anno Luxemburgus vices reddidit, & meliori fortuna Wilhelmum, castris munitum invasit, atque post pertinacem pugnam victum in fugam compulit.

Anno

Anno 1695. Namurcum deditione recepit; Gallis Düxmüdam aliaque oppida expugnantibus.

Denique anno 1697. a Gallis quoque in pace Risvicensi Rex Magnæ Britanniæ fuit agnitus, & Gentilitium suum Principatum Arausicanum in Gallia recepit. Jacobi vero Regis exulis in pace illa nulla est ratio habita, Gallis propria commoda alienis præhabentibus.

Ne autem per mortem Caroli II. Hispaniarum Regis, quæ magnis passibus imminere cernebatur, novum gravissimumque bellum exardesceret, Wilhelmus cum Anglis & Batavis partitionis Hispanicæ (de quo in Hispanicis) tractatum iniit anno 1700. At vero Hispaniarum Monarcha eodem anno decedente, Gallia illius testamentum, spreta divisione facta, apprehendit. Wilhelmus vero inito cum Cæsare & Batavis adversus Franciam fœdere, cum Obit. equo in venatione lapsus, accedente febri in Anglia extinctus est, anno 1702. ætatis 52. regni 13.

Creditur in Hollandiam Belgiumque reliquum sæpius ex Anglia discessisse, atque fœderati exercitus præfecturam assumpsisse, ut Britannorum effugeret insidias, quas pro mobili gentis indole, vitæ ipsius struxisse feruntur.

CAPUT VII.

STATUS TRANSYLVANIÆ *SÆCULO XVII.*

ARTICULUS I.

Bethlemus, inito cum Bohemis fœdere, Hungariam discerpit. Cæsus Ragozi, Dux Bethlemi; qui a seditiosis Rex proclamatur. Tampier & Buquojus cadunt. Bethlem pacem init, quam mox frangit. Turcas evocat. Rursus pacem obtinet.

Compositis anno 1606. cum Turca induciis, quieta utcunque 51. mansit Dacia atque Pannonia: donec novi tumultus orirentur a Transylvania, flagris, ut solet, sanguineis furente hæresi.

resi. Plures in ea brevi tempore Principes, aut tyranni potius dominabantur.

Transylv. Principes.

Quippe post Sigismundum Bathorium, varium atque versatilem Principem, ditione pulsum, frater ejus Andreas primo Regiminis anno a rusticis est interemptus (1599), Stephanus Botskaius altero anno Principatus occubuit (1606), Sigismundus Ragozius non ultra annum fasces tenuit. Gabriel Bathorius quinto anno a subdito suo *Gabriele Bethlemo Gabore* fuit obtruncatus (1613.)

Hic autem *Bethlemus Gabor* per multos nimium annos turbulentum actorem egit in mundi proscenio, dolis ac fraudibus summos quoque Principes involvens. Nam primo fœdus petiit a Mathia Cæsare, obtinuitque ea lege, ut Hungariæ rebus se non immisceat, eosdemque (Turcam excepit) cum Cæsare hostes habeat. A Bohemis autem rebellibus, religionis sociis sollicitatus, numerosum scripsit militem, evulgato rumore, adversus Bohemos pro Cæsare Ferdinando II. (cum quo fœdus renovaverat) bellum parari.

Bethlemi perfidia.

At ille ambitione elatus, Regnoque Hungariæ inhians, percusso clam cum Bohemis fœdere, junctusque cum rebellibus Hungaris, repente in Hungariam irruit, admotisque ad Cassoviam octodecim millibus, eandem extorquet: Boczio Præfecto capto, & in Transylvania misere pereunte.

Crudelitas.

Hæc irruptio ingenti terrore Catholicos perculit, sectariis vi, cædibus, rapinis sævientibus. Fit passim fuga, sacrorum maxime hominum: in quos atrocia & fœda dictu facinora barbarorum more edebantur.

Hungariam diripit.

Ita Hungaria turbinis instar decursa, patentibus ubique ferme portis, quas aut metus, aut hæreticus favor reseraverat. Resistentibus Jaurino & Comorra; partem exercitus in Moraviam, Bohemiamque Palatino misit (nam in Monte Albo octo Hungarorum millia pro eo pugnabant) parte altera Posonium expugnavit, subsidiis trium millium a Buquoio ex Bohemia missis, ferme deletis.

Jamque Bethlemus ad Viennæ usque mœnia exercitum & terrorem spargebat, provinciis omnibus hæreditariis exitium minatus, cum subita Ragozii Ducis sui clades in Hungariam eundem retraxit.

Cæsus Ragozius Dux Bethlemi.

Quippe *Humanajus*, Hungariæ Dynasta, sub adventum Bethlemi in Poloniam abierat, ibique collecto exercitu in patriam rediit. Occurrit illi Ragozius, quem Gabor Cassoviæ præfectum reliquerat, pellitque Humanajum, sed cum is cum validioribus copiis

copiis rediret, committitur rursus prælium, quo in biduum extracto, simulant Poloni fugam: cum autem Hungaros ordinibus solutos ad prædam discurrentes adverterent, regressi incompositos aggrediuntur, magnaque clade afficiunt. Peditatus omnis ferme deletus: equitatus cum Ragozio in fugam conjectus.

Hac suorum clade nuntiata, Bethlemus, ex Austria redire coactus, Redejum Ferentium, rebellem Hungarum, adversus Humanajum cum parte copiarum misit, ipse vero cum altera Posonium contendit, coactisque Comitiis Hungariæ Principem se ipsum renuntiat, (1619.) eo ipso tempore, quo Ferdinandus II. legitimus Hungariæ Rex Francofurti dictus fuit Imperator.

Cum autem ea res multos, fidos adhuc Ferdinando Hungaros, graviter offenderet, timeretque, ne plures a Rege Poloniæ venirent copiæ, ad simulationem compositus, inducias init cum Cæsare, ut Polonos, sui securos, eo certius opprimeret, resque suas interea firmaret. Nam sollicitato Turca, renovatoque cum Bohemis fœdere, Neosolium comitia indixit, in quibus a rebellibus sectariis Rex Hungariæ est proclamatus, postquam Bohemi Palatinum Regem dixerant. (anno 1620.)

Bethlemus Comitia cogit. Rex Hung. a Rebellibus proclamatur.

Cæsar, tot hostibus undique obsessus, *Tampierium* ex Bohemia adversus Bethlemum in Hungariam misit: ubi, dum Posonium oppugnat, glande ictus occubuit. Cæsarei autem casu Ducis perculsi, re infecta discesserunt. Fuit Henricus Comes Tampierius, seu Tempetrius, gente Lotharingus, militaribus artibus celebratus belli Imperator, Domuique Austriacæ in paucis fidus.

Tampier. ad Posonium cadit.

In supremum jam felicitatis apicem elatus sibi videbatur Bethlemus, solio sublimis, diademate redimitus, sceptrique potens. Sed aliam mox fortunam expertus, fatale sibi nuntium de Palatini & Bohemorum, in quibus spei summam collocaverat, clade accepit. Versis igitur alio consiliis, Turcas & Tartaros invitavit in communem adversus Austriacos societatem: opimas Hungariæ Germaniæque provincias patere in prædam. Litteræ hæ in manus Procerum Hungariæ sunt delapsæ, quibus illi gravissime offensi, deserto, quem Regem paulo ante dixerant, Bethlemo, privatim cum Cæsare sunt conciliati. (1621.)

Adhæc Buquojus, Bohemia subacta, cum exercitu in Hungariam profectus, Bethlemum in Transylvaniam repulit, majoremque Hungariæ partem recuperavit. At, dum Posonio recepto Neosolium oppugnat, ab hostibus est interemptus. (1621) Natione Belga, patrem habuit Longevallium Vauxii dominum, Alex-

Buquojus ad Neosolium cadit.

andro Farneſio comprimis charum; cujus commendatione comitis dignitatem ex Bucquojo, gentilitia in Arteſia ditione, a Philippo II. Hiſpaniarum Rege accepit. Mortuo patre, Alexander Wallonum turmæ Carolum præfecit, atque ad militiam ita excoluit, ut celebres inter heroes bellique Imperatores cenſeri mereatur, virtute, fide, continentia, rerumque geſtarum gloria inclitus.

Datum tunc fuit mox perſpicere, quantum momenti viri unius auctoritas & ſecunda fama in bello poſſit. A morte Bucquoji retrolapſa Cæſaris in Hungaria fortuna Bethlemum, jam ferme proſtratum, denuo erexit. Is quippe cum novo exercitu e Tranſylvania progreſſus, cum Turriano & Jägerndorffio populationem late per Hungariam circumtulit. Expugnata Tyrnavia, tentatoque necquicquam Poſonio, in Moraviam effuſus, truculenti inſtar Tartari ſæviit.

Sed cum audiret, viginti Tartarorum millia, auxilio ſibi ventura, a Polonis eſſe cæſa, Jägerndorffium, maxima copiarum parte a Cæſareis & Saxonicis intercepta, tota Sileſia ejectum, adhæc Eſterhaſium, Wallenſteinium, Donavium, Tribunos Cæſareos valido cum milite ſibi imminere, ad pacem reſpicere coactus, legatos ad Cæſarem miſit.

Gabor pacem init.

Cæſar, bellis in Germania novis novisque ſuccreſcentibus, alienus non erat a pacis conſiliis, quin pinguiorem etiam, quam exſpectare debuerat, Bethlemo conceſſit. Nam *Nicolopoli* transactum in has leges: retenta Caſſovia, ſeptemque in Hungaria ditionibus, atque nonnullis in Sileſia, Principis Imperii titulo contentus, depoſitaque corona, cæteris Hungariæ urbibus cederet. Status vero Religionis ac Patres Societatis in eum locum reſtituerentur, quo ante bellum fuiſſent. (1622.)

Quam mox frangit.

Verum Bethlemus Gabor pro ambitione ſua & verſatili ingenio quieſcere non diu potuit: addentibus, ut turbaret, ſtimulos Mansfeldio & Brunſvicenſi, aliisque Germaniæ Proteſtantibus. Cum propriæ vires non ſufficerent, ut bellum inferret Cæſari, grandi uſus mendacio Portam Ottomannicam pulſavit: fingit ad ordines Hungariæ litteras, velut ab Imperatore Romano ſcriptas: quod victo Palatino ejusque Ducibus, in Valachiam, Bosniam, Græciam, &, ſi cederet, Thraciam, ipſamque Sultani regiam, bellum ſit illaturus. Has a ſe fictas, ceu interceptas mittit Sultano; & crebris Ferdinandi victoriis accenſa invidia fidem fecit.

Turcas mendacio evocat.

Quapropter Muſtapha, quamvis alias pacis amantior, miſit in Hungariam ſexaginta Turcarum & Tartarorum millia: quibus

bus Bethlemus cum ſectariis ſe junxit, atque Hungariam rurſus Moraviamque miſerum in modum devaſtavit. Sed affuit cauſæ meliori Numen propitium: barbarus exercitus ter cæſus ab Eſterhaſio: atque Muſtapha, de impoſtura Bethlemi certior factus per Legatum Cæſaris Curtium, ſuos revocavit, factasque cum Cæſare inducias in plures annos prorogavit. (1623.)

Gabor, ubi ſe deſertum vidit, Mansfeldium inſuper & Brunſvicenſem ſocios cæſos, pacem rurſus a Cæſare petiit. Et obtinuit ea conditione, ut Hungaria abſcedat, captivos, & ablata reſtituat. Rurſus pacem obtinet.

ARTICULUS II.

Ferd. II. Religioni conſulit. Ejus filius Rex Hung. Bethlem tertium bellum inchoat, juvante Turca. Cæſus iterum, pacem obtinet. Moritur. Ragozi invadit Hungariam. Cæſus Principatu deponitur, Redajo ſuffecto.

Pacata tantiſper Pannonia, ea Cæſari cura fuit, ut Ferdinandus 52.
filius Rex Hungariæ renuntiaretur. Poſcebat eam proviſionem eo temporum ſtatu & Religionis incolumitas, & Domus Auſtriacæ ſalus. Quippe Bethlemus Religionem Catholicam, ſacrosque ejus cultores, graviſſime eſt perſecutus. Neque procul erat ab interitu, niſi pientiſſimus Cæſar in ejus conſervationem curam omnem intendiſſet.

Auxilio comprimis fuit Petrus Pazmannus, Cardinalis & Archiepiſcopus Strigonienſis: qui erectis Viennæ, Strigonii, Tyrnaviæ, aliisque in locis Collegiis, in quibus juventus Hungarica litterarum diſciplinis erudiretur, id effecit, ne animabus amplius idonei deeſſent paſtores. Rex Ferd. ſcholas erigit.

Cum Religione rediit Hungarorum in Cæſarem, Regem ſuum, ejusque Domum amor, ut adeo Proceres quidam mentionem de filio ejus in Regem & ſucceſſorem cooptando ingererent, ut ſucceſſore jam certo, nemini ſpes eſſet novandarum rerum. Indicta igitur a Cæſare regni comitia Edenburgum. Ad quæ ipſe cum conjuge & liberis atque Caraffa Nuntio Apoſtolico, qui hæc ſcripſit, ſe contulit. Religioni conſulit.

In Comitiis inquiſitum de fonte tumultuum, qui hactenus regnum tantopere concuſſerant, atque de eorum remediis. Deinde,

de, cum plures Christiani, inductis pluribus uxoribus, Mahometanorum more matrimonii sanctitatem temerare non erubescant, quomodo hoc probrum coercendum.

Tum vero a Strigoniensi, Esterhasio, aliisque paucis ad Regni successorem deflexa oratio. Acatholici palam repugnabant, maxime, qui præsentes aderant, Legati Bethlemii: rationem electionis ad modum libertatis Polonicæ reducendam contendentes. Sed cum Legati Sclavoniæ, Croatiæ, & Dalmatiæ, Catholici prope omnes, advenissent, per majora suffragia fuit decreta electio. Hoc cum cernerent reliqui, unanimi omnium ordinum voto dictus est Rex Ferdinandus, atque allata singulari prorsus cum pompa Posonio S. Stephani corona a Strigoniensi Archiepiscopo ornatus. Eodem tempore Esterhasius electus fuit Palatinus seu prorex Hungariæ. (1625)

Ferd. II. filius electus Rex Hung.

Ussit Bethlemi invidiam hæc coronatio, cum ipse eandem ambitione jam præcepisset. Adhæc amplissimæ nuptiæ cum Electoris Brandeburgici filia, sumptuosissimo apparatu, Orientis & Occidentis Imperatorum Legatis præsentibus, celebratæ, spiritum hominis, alias arrogantem, & quiescere nescium inflaverant. Denique incitabant Christianus IV. Daniæ Rex, qui bellum Cæsari indixerat, cæterique fœderati, cum Budæ Præfecto, Cæsari infenso.

Horum singula poterant hominem levem nulliusque fidei ad tertium bellum Hungariæ inferendum permovere: præsertim cum Austriam tumultuantem, Cæsaremque gravissimis procul a Pannonicis abstractum bellis videret.

Tertium Bethlemi bellum.

Irrupit igitur rursus valido cum exercitu in Hungariam, in qua multos amicos habebat, quos aut hæresis aut novandi cupiditas ei conjunxerat. Nec regni hujus rapinis satur, in Moraviam quoque & Silesiam, ubi conjunctionem cum Mansfeldio condixerat, populationem extendit. Ex altera parte Turca Hungariam invasit, Damaschio expugnato, & Novigrado obsesso. (anno 1626.)

Juvante Turca.

At Cæsar, Dano jam fracto, Wallensteinium cum copiis in Hungariam misit, qui nominis sui terrore, & Turcas Novigrado depulit, & Bethlemum, cum Mansfeldio & Vinariensi conjunctum, in fugam conjecit.

Ad Tartaros pro more recurrens Bethlemus, 40000. millia sibi promissa exspectabat, sed ii in Polonia ita sunt contriti, ut non nisi cladis nuntium acciperet. Turca, Babylonico bello involutus, suos retraxit. Mansfeldius & Vinariensis privatas prædas agebant.

agebant. Brevique Mansfeldius, funeſtus Germaniæ, Bohemiæ, & Hungariæ titio, Budæ inter Turcas extinctus eſt.

Bethlemus undique deſertus, ſpe abjecta, in Tranſylvaniam ſuam receſſit, obnixeque a Cæſare pacem petiit. Conceſſit ille homini, quamvis toties perfido & perjuro, his legibus: Hungaria cedat. Belli concitatores aperiat. Mansfeldium & Vinarienſem dimittat. Tartarico aliisque fœderibus renuntiet. Reſtitutionem Damaſchii a Turca impetret. Captivos, & a Turcis in ſervitutem abſtractos, reddat. Promiſit Bethlemus prolixe omnia, quasvis conditiones bello, toties infeliciter tentato, potiores, ducens. (1627.) Cæſus pacem iterum obtinet.

Biennio poſt turbulentus hic actor de theatro vitæ humanæ abſceſſit: poſtquam 16. annis fraudibus, inſidiis, perfidia involutam tragœdiam luſit, totique Europæ illuſit. Natus eſt in Tranſylvania loco nobili anno 1580. in aula primum Gabrielis Bathorii, dein Conſtantinopoli aliquot annis educatus: ac inde redux, ope Turcarum dejecto atque interempto Bathorio altore ſuo ac domino, Principatum Tranſylvaniæ invaſit, conſpiransque cum Domus Auſtriacæ hoſtibus, quas diximus, tragœdias dedit, perſonam etiam Hungariæ Regis agens. Uti fidei, ita Religionis nullius fuit, niſi ea dicenda ſit Religio, quod Catholicos immani odio ſit perſecutus. Obiit anno 1629. ætatis 50, regiminis 16, prole nulla relicta. Obit. Effigies.

Succeſſorem in Tranſylvania habuit *Stephanum Bethlemum* fratrem, ſed eo mox dejecto, Georgius *Ragozius* electus eſt, cujus jam pater Principatum geſſerat. Is cum Bethlemo Gabrielis fratre inimicitias primum, dein bellum geſſit. Bethlemus modicis a Turca auxiliis inſtructus, atque bis victus, in Thraciam rejicitur. Denique amicorum opera conciliantur. (1636.) Ragozius.

Anno 1644. idem Ragozius, haud dubie a Suecis incitatus, cum 70000 Armatorum in Hungariam irrupit: cauſam præferens, Hungariæ libertatem violatam a Cæſare: multa contra priorum annorum pactiones immutata. Caſſoviam itaque aliaque nonnulla loca invadit. Ejus impetum Comes Bucheimius cum Cæſareis, & Hungarorum fida manu ſtrenue ſuſtinuit, donec anno ſequente pacem petiit, quam eo pronius Cæſar conceſſit, quo majore Suedici Gallicique belli pondere premebatur. Hungariam invadit.

Ejus filius regni cupiditate pariter ebrius, cum Hungaricam non poſſet, Polonicam coronam prenſavit. Accendit ſpem Caro- Filius a Polonis cæſus.

lus Gustavus Rex Sueciæ, ut ad societatem belli Polonici eundem attraheret, promissis large omnibus, quæ ambitio petebat.

Dehortabatur eum non modo Cæsar cum Proceribus, sed ipse adeo Tartarorum Chamus, ne huic bello se immisceat: noratque, quam severis minis Aula Ottomannica Georgium parentem a Suecorum societate bello Germanico abstraxerit. Sed ne salubri monito aures daret, Barzajus, primæ admissionis Aulicus, effecit. Dudum homo versipellis principatum ambiebat, consiliis id agens omnibus, ut præcipitem indole Principem deturbaret.

Sueci vero missa Bizantium Legatione acriter Turcam incitabant, ut Cæsari in Hungaria bellum faciat: ferro & igne exscindendos, qui lignea ac triticea simulacra pro Numinibus colant. Sed æquior Sultanus extrema minatur Ragozio, si quid in Poloniam suscipiat, quacum ipsi amicitia intercederet. Verum obsurduit ad hæc miser, regnandique insania sui impos, fœdus percussit, sibi, Cæsari, Hungariæ, reique Christianæ exitiosum. (1657.)

In afflictam Transylvaniam fuga evadit.

Nam Poloniam multo cum exercitu ingressus, ingenti clade prostratus est, amissis in acie quinque suorum millibus, pluribusque in fuga a Polono equite trucidatis. Quapropter traditis Keminio cladis reliquiis, in lucro ponere debuit, quod caput, quod coronæ insertum ibat, acinaci Sarmatico potuerit subtrahere, atque per invios calles & montium prærupta in Hungariam præcipiti fuga evadere.

Nec Keminio fortuna melior. Per Valachiæ alpes fugam rimatus, a Tartaris captus est, exercitu ejus aut trucidato, aut in servitutem abstracto. (1657.)

Quibus animis a Transylvanis exceptus sit infelix Ragozius, cogitatu pronum; cum nemo ferme esset, ad quem non pars aliqua cladis pertineret: auctusque dolor, cum immensa auri vis pro captivis redimendis a Tartaris exigeretur. Nihil certe propius erat, quam ut in ipsis comitiis a Keminii filiis trucidaretur.

Turcarum minis a Principatu deponitur.

Verum longe atrocior tempestas misero Principi incubuit a Mahomete IV. Sultano, quod se Suecico fœderi illigare, & Poloniæ coronam ambire sit ausus: nec iram barbari placabat, quod fugitivus, rebus exutus, domi invisus, foris spretus temeritatem luisset: sed funditus illum perditum ibat. Atque e vestigio Budensi cæterisque limitum Præfectis mandat, ut ad Temeswarinum copias ad expeditionem paratas habeant. Renningerum vero Cæsareum Constantinopoli oratorem monet, nuntiaret Viennam, non alio hæc arma, quam ad castigandam perfidi hominis contuma-

tumaciam ſpectare. Securum Hungariæ, atque amicitiæ eſſe juberet Cæſarem. Mittitur & ad Tranſylvaniæ Ordines, Albæ Comitia habentes, qui denuntiaret, Ragozium illico provincia expellerent, Turcicumque præſidium Jenæam admittant: ſecus extrema omnia exſpectarent. (1658.)

Facile advertit Ordines, quo hæc irarum in Ragozium ſimulatio collimaret: Principatum potius, quam Principem a Turcis peti. Sed quid facerent terrore attoniti, milite, fœderibus, opibus, amicis, fide, rebus omnibus deſtituti? Monent Ragozium, cederet tantiſper tempori, atque, ne furens Turca libertatem adimat, patriæ dignitatem condonet.

Abdicat ſe haud gravate. Moxque Franciſcum *Redaium* Principem renuntiant, virum primæ inter ſuos Nobilitatis, egregia & pacata indole, dignumque meliori tempore. Redajus ſuſficitur.

At Ragozius privatam vitam non ferens, ſolutis vixdum comitiis, & dimiſſo Bizantium Legato, egentium ac perditorum hominum delectibus habitis, brevi tempore decem hominum millia collegit. Permulti Nobiles, pro mobili Nationis genio, eos conatus clam promovebant. Redaii modeſtiam pro ignavia carpunt. Ea fiducia, creſcente in dies adhærentium numero, datis ad Ordines litteris poſtulat reſtitui. Mittitur ad eum, quæ diſſuaderet, legatio, at incaſſum. Vi doloque intruſum Redajum clamat. Invitis etiam Ordinibus & ringentibus Turcis ſe Principem fore. Nec intra minas hæſit, ſed Comitiis copias admovet. Quare perterriti Proceres, in ejus verba denuo jurant: Redaio æquabili animo Magiſtratu abeunte. (1659.) Ragozius armis ſe reſtituit.

ARTICULUS III.

Ragozi a ſe ipſo reſtitutus; ſed a Turcis Barzajus intruditur. Ragozi Cæſarem implorat. Barzajum dejicit. A Turcis occiditur. Varadinum a Turcis expugnatum.

Graviſſime Turca id accepit, nullis muneribus a Ragozio ſe placari paſſus, Legato illius obtruncato. Quare Ragozius in Turcicam ditionem progreſſus, populationibus late omnia implevit, donec Budenſis Prætor, quem *Baſſam* vocant, cum 15000 occurreret. Confligitur mox acri prælio; victus caſtriſque exutus Turca. 53. Vincit Turcas.

Sed

Sed Turcæ aucti Barzajum intrudunt.

Sed victoriæ lætitiam absterſit nuntius de adventu 45000 Turcarum. Tradita Jenæa Turcis, *Barczaji* fraude, ut ea ad Principatum ſibi viam ſternat. Miſſus idem ad Vezirium Legatus, apud quem valebat gratia, ut pacem ab eo exoret. Avocato in Orientem opportune Turcarum exercitu, ubi Aleppi Prætor gravi ſeditione Syriam miſcebat, datæ induciæ hac lege: *Barczajus Principatum obtineat, at Caranſebiam & Lugoſium (duas munitas urbes limitaneas) Turcis traderet: Ragozium, vivum aut mortuum, cum Valachiæ & Moldaviæ Principibus, Sultano transmitterent. Duplum tributum annuum pendant. Nobiles quatuor obſidum loco apud Vezirium maneant.* Atque ita Barczajus Principatum, tot ſceleribus quæſitum, eſt conſecutus, execrabilis patriæ, & Religionis proditor. (1659.)

Auxilia a Cæſare fruſtra petit Ragozius.

Ragozius, ſpe necdum dejectus, a Leopoldo Imperatore rogat auxilia, Barczaji impietatem, Turcarum incrementa, & deſpoticum in Tranſylvaniam dominatum, ferendum non eſſe Cæſari: ſummum inde Hungariæ reique Chriſtianæ enaſci periculum. Decem modo Germanorum millia ſibi mitterentur, retrudendæ in Thraciam Turciæ ſe parem fore. Aſiaticis turbis ſatis negotii Vezirio objectum iri. Affore Moldavos, Valachos, Coſaccos, Hungaros; neque ob miſſas auxiliares copias pacem a Cæſare violandam.

At Cæſar, ſparſis per Daniam adverſus Suecos copiis, non id eſſe tempus exiſtimabat, quo cupidam belli Turciam irritaret. Ungaro militi parum tribui poſſe, qui multus quidem affluat, ſed facile rurſus diffluat, velitationibus, quam ſtatariæ pugnæ aptior. Cæterum in ambiguo eſſe, an Barczajo, an Ragozio plus fidendum: parem utriusque ambitionem, utrumque imperandi veſania abreptum, quidvis admiſſurum.

Cum igitur nihil opis exſpectare juberetur Ragozius, cum Barczajo tranſegit: ſecuram in Tranſylvania habitationem, ſeſſionem & votum in Comitiis, regreſſum ad dignitatem, cum per Turcam licuerit, pactus.

Neque his pactis Vezirium emolliit Ragozius, neque Mayenbergii legati Cæſarei ad Sultanum oratio. Variæ tam implacabilis iræ cauſæ ferebantur. Veriſſima fuit cupiditas Turcarum, ſubigendi penitus Tranſylvaniam, atque invadendi Hungariam; unde minaces illæ Sultani ad Cæſareum Legatum voces. Ut quid Cæſar in terris ſuis hominem, *Fulgidæ Portæ* adeo inviſum, ſuſtineret. Sibi eum bello perſequendum, ubicunque eum morari contigerit.

Nequ

Neque latebat Leopoldum, bellum a Turcis quæri. Quare, ut Hungarorum animos pertentet, coactis Comitiis, quid ab illis exspectandum foret, explorat. Magno consensu non modo annonam Germano militi, verum & regnum omne in armis fore, prolixe promittunt. Sed promissis exigua postmodum fides respondit.

Cæterum ea fuit Barczaji væcordia, avaritia, & servilis erga Turcas subjectio, ut Transylvanis jam vilis & exosus, Ragozius contra, ceu liberalis & splendidus, in pretio esset & amoribus. Præparatis ita animis, Ragozius cum milite in Transylvaniam profectus, magna ab omnibus voluntate jam tertium Princeps acclamatur. Barczajus vero arrepta fuga Temeswarinum ad Bassam evasit, de Ragozii & popularium injuria multa conquestus. **Ragozius Barczajum dejicit Principatu.**

Ea rerum conversione Constantinopolim nuntiata, Sultanus Transylvanis servitutem & ultimam vastitatem comminatur, nisi recepto protinus *Barczajo* Ragozium expellant: Cæsari vero per Legatum scribi petit, pro belli denuntiatione se habiturum, si vel tantillum opis rebelli præstaret. Temeswarini Præfectus cum 15000 reducere Barczajum jubetur, qui magna clade Ragozium affligit.

Tum vero is, sumpto a desperatione consilio, ut Princeps non inultus moriturus, cum 6000 suorum ad Claudiopolin incredibili ferocia in numerosum Turcarum exercitum irruit, ingentique strage illorum edita, in confertum hostium globum se injicit, multisque vulneribus acceptis concidit, atque spirans adhuc Varadinum deportatur: ubi, ejurato Calvino, magno pietatis sensu Catholicus obiit: felicior morte quam vita. **Vulneratus a Turcis obit Varadini Catholicus.**

Familia natus fuit nobilissima ac pervetusta, avo & patre Transylvaniæ Principibus. In bello fortis potius miles, quam Dux providus. Initio Principatus Basilium Moldaviæ Regulum ditione exuit. Polonica vero expeditio perniciem ei attulit. Felici esse licuisset, nisi perdidisset ambitio. Filium ex Sophia Bathorea reliquit Franciscum, in Hungariæ hæreditarios fundos cum matre se recipere coactum. (1660.)

Ragozii morte necdum quies Transylvanis reddita. Quippe dum, Jani Keminii, Principatum ambientis, machinatione, detrectant Barczajum recipere, Sultanus Halyum Bassam ad Varadini oppugnationem dimittit. Susa, Dux Cæsareus, quanta cuperent, Varadinensibus auxilia offert. At illi satis sibi propugnatorum esse respondent, Calviniano Præcone pro concione clamante,

te, ne ſe arcemque Papiſtis Germanis crederent, ſatis animorum viriumque ad defenſionem eſſe Hungaris.

Reſponſo hoc abrupto ad Suſam delato, convocatis Hungariæ Ordinibus deliberatum, qua ratione occurrendum periculo. Una fuit omnium ſententia, non committendum, ut tanto præſidio Turcæ potiantur: cum non Hungariæ modo ſed Chriſtiani orbis ſit propugnaculum. Quippe Tranſylvaniæ, Valachiæ, Moldaviæ ſalutem unius Varadini mœnibus contineri, frænumque Turcis injici, ne in provinciæ formam eas regiones redigant. Hactenus procul, atque in ipſam adeo Aſiam ad ſtativa deducendum fuiſſe Turcis militem, capto Varadino, ex provinciis iſtis, frumenti feraciſſimis, ſuſtentandos. Rudolphum Cæſarem ad hunc locum conſervandum graviſſimo bello ſe implicuiſſe, eumque vindicaſſe. Et quamvis utriusque Imperii conſenſu is ad Tibiſcum & Samoſium tractus Tranſylvaniæ Principibus ſit conceſſus, non tamen propterea a ſuprema Regum Hungariæ, in cujus ſolo eſt ſitus, fuiſſe ſubtractum. Ipſam Tranſylvaniam ſemper Hungariæ partem fuiſſe habitam, Principibus fidem Regi jurantibus. Quod Turcis tributum pendant, tyrannide potius quam jure fieri.

Varadinum a Turcis expugnatum.

Verum, ut inquit ille, dum Romæ deliberatur, Saguntum perit. Varadinum, ob præſidii paucitatem, machinatorum imperitiam, proditiones incolarum, magna Chriſtianæ rei jactura, 47. oppugnationis die Turcis eſt traditum, Bizantio magnis plauſibus excipiente victoriæ nuntium, & clavem in Chriſtianorum terras ab Halyo inventam gratulante. Suſæ autem Halyus denuntiat, niſi finibus protinus excedat, venturum ſe cum victore exercitu, & pauculos Germanos internecioni daturum.

ARTICULUS IV.

54. *Barczajo depoſito Keminius intruſus: hoc pulſo Abaffius. Pax cum Turcis. Abaffi invadit Hungariam. Tranſylv. ad Cæſarem. Herbevill Ragozianos cædit. Hung. vaſtata.*

Dejecto iterum Barczajo Keminius Princeps.

Majori interea, quam unquam, intemperie æſtuabat Tranſylvania. Durante Varadini obſidione Barczajum, ne quid turbaret, in cuſtodia tenebat Halyus: tum in Principatum remiſit ea lege, ut Turcis cedat Claudiopolim, & 500 æris millia numeret. Cumque impotentius pecuniam exigeret Barczajus, Tranſyl-

Tranſylvani eo deſerto *Keminium* Principem renuntiarunt. Barczajus vero, cum Turcam per litteras invitaſſet, oblatis rurſus duabus, quas vellet, urbibus, Ordinum voluntate cum fratre eſt interfectus, belli calamitatum Princeps auctor. Ragozium herum, ut ejus dignitatem obtineret, in perniciosa conſilia præcipitavit, ſpem Regni Polonici injecit: Turcas in vindictam concitavit, Jenæam pollicitus, Caranſebiam, & Lugoſium tradidit; Varadinum machinationibus ſuis perdidit. Ante mortem monetam cudit, cum lemmate: *ſalva nos: perimus.* Et in parte averſa: *de profundis clamavi.* Deleta ſtirps omnis. Uxor mendicato vivere coacta. Barczajus interfectus a ſuis.

Amoto hoc probro Chriſtiani Nominis, Halyus, agni vellere vulpem tecturus, Keminium Temesvarinum amice invitat, ut ſolenni inauguratione Principatus inſignia capiat. At non ita ignarus erat Turcicarum artium, quin reſtim ſibi paratam intelligeret. Viennam igitur legatos mittit, rogatum auxilia, ſe, totamque Tranſylvaniam Cæſaris fidei permittens.

Benevole accepti ſunt legati, atque ſpe pleni remiſſi. Ad Sultanum & Halyum directi Legati a Cæſare, tentaturi, ſi qua ratione abſque bello conſuli Keminio & Tranſylvaniæ poſſit. Uterque reſponſum accepit, Keminium vivere amplius non poſſe: ſi ejus cauſam Cæſar ſuſcipiat, pacem violatam videri. Itaque jam ſerio bellum apparatur.

Interim vero, dum Cæſarea auxilia, & modica & lenta, conveniunt, Keminius Tranſylvania a Turcis pellitur. Michaël *Abaffius* vero, qui ruri vitam degebat, ab iisdem accitus, ad mortem ſe duci credebat, cum Princeps Tranſylvaniæ renuntiatur. (1661.) Keminius collecto milite contra eum, comitantibus 2000 Cæſareorum, duxit, ſed affluentibus Turcis, & Tranſylvanis prodentibus, victus eſt, & trucidatus. Keminio pulſo Abaffius Princeps.

Ex quibus apparet, omnes iſtos Principes Tranſylvaniæ, ex Calvini diſciplina homines fuiſſe ambitioſos, turbulentos, & ſanguinarios, qui vix Principatum adepti Rempublicam tumultibus, ſeque ipſos alternis velut cædibus involverunt, aut Turcis per factiones ſuas mactandos præbuerunt.

Devoluto ad Abaffium Principatu per interitum Keminii, ſolliciti erant Tranſylvani, qua ratione Germanos, quos enixis precibus paulo ante advocaverant, ex urbibus denuo, quas præſidiis tenebant, expellerent, prout a Sultano imperatum fuerat Abaffio. Et miſerunt eam in rem Legatos ad Cæſarem, qui ſe abducturum copias recepit, niſi in manus Turcarum venirent. Tranſylvani Turcis mixti Claudiopolin obſident, a Cæſareis ſtrenue defenſam.

Cum igitur hoc metu Cæſarei in munimentis perſiſterent, Tranſylvani Turcis mixti Claudiopolin oppugnant. At Cæſarei Redano Præfecto, civibus Calvinicolis exarmatis, adeo ſtrenue urbem defendebant, ut hoſtis re infecta abſcedere fuerit coactus. (1662.)

Pace cum Turcis inita Abaffius confirmatus.

Grave dein bellum Cæſar cum Turcis geſſit propter Tranſylvaniam, ne tanta provincia in eorum poteſtatem laberetur. Parta Cæſari *San-Gothardana* victoria, Vezirius pacem petiit, qua conventum, ut uterque Imperator copias ſuas Tranſylvania deduceret, liberamque Ordinibus poteſtatem Principem ſibi eligendi relinquat. Keminii & Ragozii hæredibus armatus in Tranſylvaniam ingreſſus interdictus: Abaffio ſua relicta dignitas. (1664.)

Abaffius in Hung.

Porro Abaffius & Tranſylvani, quacunque ope poterant, rebellibus Hungaris ſuccurrebant, atque aſylum præbebant. Anno 1675. Kaloum, Tokainum, Zatmarinum, tanquam veteres eſſent Principum Tranſylvaniæ poſſeſſiones, repetebat, velut inique a Ragozio in Cæſarem alienatas; cum tamen ab omni ævo in Hungariæ Regum ditione fuiſſent, atque ad tempus duntaxat fiduciario jure Ragozio conceſſæ.

Igitur cum 12000 Armatorum movet in Hungariam, auriferis montibus inhians, omnemque late regionem devaſtavit, Scepuſienſem præſertim agrum.

Cum dein *Pedipolius* ad Tranſylvaniæ Principatum aſpiraret, bellumque inferret, totum ſe Abaffius ad rebelles Hungaros applicuit, eorumque opera victoriam retulit; cumque Pedipolius, inſtaurato e Valachis exercitu, novum prælium pararet, mandatum cum minis a Sultano accipit, ut arma ponat. Abaffius vero, ut Hungaris pro ſubmiſſis ſubſidiis gratiam referret, totidem ad fovendam promovendamque rebellionem, Töckelio ductore, conſignat milites, atque acceperat. (anno 1678.)

Turcis ſe adjungit. Tranſylvania in provinciam a Cæſare redacta.

Exorto ſubin bello Turcico, totum ſe Ottomannis applicuit Abaffius, donec anno 1687. prævalentibus Cæſareis armis, a Leopoldo Cæſare in provinciæ formam redacta eſt Tranſylvania. Quippe Carolus, Dux Lotharingiæ, parta *Mohacenſi* victoria, ſuſceptaque in Tranſylvaniam expeditione, Claudiopolim, Cibinium, Hebam Juliam, totumque Principatum deditione accepit, his legibus; munita provinciæ loca præſidium Cæſareum reciperent, illudque alerent. Abaffio ærariæ ac civilis rei adminiſtratio, fundi, jurisdictio, comitia convocandi authoritas ſalva maneat. Religionum libertas ne turbetur. Magiſtratus ſuis legibus moribusque vivant.

vivant. Si Turcæ aut Tartari tranſitum extorqueant, gubernatoribus id mature ſignificarent, & Chriſtianis opem ferant.

Tentata quidem eſt poſtea ſæpius a Turcis Tranſylvania, ſed armis Cæſareis ſtrenue vindicata, in fide perſtitit ad initium usque hujus ſæculi: ubi occaſione belli Hiſpanici Hungarica ſeditio denuo exarſit. Nam eo ex incendio in Tranſylvaniam quoque flamma ſparſa eſt; quam tamen *Rabutinius* Gubernator cura ſua vigili tantiſper compreſſam tenuit, ſenatoribus Cibinio concluſis. (1703)

Verum anno ſequenti Ragozius, miſſis in Tranſylvaniam ſex Hungarorum millibus, pleraque ad defectionem prona invenit. Volitabant mox per provinciam perduellionis vexilla. Rabutinius, interclusis omnibus ſubſidiis, Claudiopolim, quia ſervari non poterat, dejecta muri parte, deſeruit, atque Cibinium reſiduas vires collegit. Indeque prorumpens grandi clade Tranſylvanos Hungarosque multavit.

Ragozius rebellis, a Rabutinio cæſus.

Ragozius nihilominus ſub initium anni 1705. Ductore Forgatſio Hungarorum ad 40000 immittit, quibus ad 10000 Tranſylvanorum ſe adjunxere. Obſeſſa mox Deva, Fogaraſia, Corona, Medieſinum, & ipſum denique etiam Cibinium, triginta hominum millibus urbi circumfuſis.

In arcto res erant poſitæ; tota ferme provincia in hoſtium poteſtate; Varadinum & Giula, Tranſylvaniæ clauſtra longa obſidione ad famem redacta; viæ cæſis arboribus, objectis aggeribus, ductoque perpetuo vallo præpeditæ; omnia ad exitium, quod Rabutinius, Felſius, Beckerus virtute, fide, conſtantia morabantur, inclinabant; cum Herbevillius longo & difficillimo itinere ducto in Tranſylvaniam exercitu, tutelaris velut genius, rebus afflictis ſuccurrit.

Vallo adhuc aggerique ſtruendo intentum hoſtem *Herbevillius* ad Siloam aggreditur. Difficilis pugna: hoſtis & numero multo ſuperior, & aggere valloque defenſus. At eniſa Germanorum virtus plenam victoriam retulit. Cæſi 4000, tormenta 28, ſigna 50, annonæ & impedimentorum currus omnes victori in prædam ceſſere. Enituit virtus Schlickii, Glöcklſpergii, Langleti, Draſcovicii.

Herbevill. rebelles profligat.

Mox alia tum rerum facies. Peramplus & quæſtuoſus Principatus a præſentiſſimo exitio ſervatus, atque in fidem Cæſaris aſſertus. Claudiopoli jam ſtabant triumphales arcus, magnificis epigraphis, *Victori, Patriæ vindici, Germanorum Domitori*, inſigniti,

gniti, multusque apparatus cernebatur ad ſolennem pompam, qua tertia poſt die Ragozius inaugurandus erat Tranſylvaniæ Princeps. Jam vero cives urbis claves obviam victoribus ſupplices tulerunt. Vis annonæ grandis reperta; captivi Germani ſignis ſuis redditi, rapti ad ſupplicium transfugæ. (1705.)

Vaſtata ab Hungaris Hungaria.

Reſtitutam ſibi Rempublicam, coactis more veteri comitiis, ſapientiſſime Rabutinus gubernavit: cum accipit Vienna litteras, quibus cum majori legionum parte in Hungariam ſuperiorem juſſus eſt migrare, Stahrembergio futurus auxilio. Difficillima erat profectio; quia perduelles omnes regiones, quibus transeundum erat, igne ferroque vaſtaverant, cibariis aut avectis, aut defoſſis, aut corruptis, ut Cæſareis deſertam ſolitudinem relinquerent. Debrezinum, urbs ampliſſima, inventa eſt hominibus & rebus penitus vacua: ardentes vici & triſtia buſta ubique viſebantur. Adeo nempe boni iſti cives in patriæ ſuæ, veluti matris viſcera, graſſabantur.

Remiſſo cum 2000 equitibus in Tranſylvaniam *Tigeo*, qui vicario nomine provinciam regeret, poſt anni dimidii miſeram peregrinationem Budam tandem Rabutinus attigit: ſub finem vero anni 1707. in Tranſylvaniam, graviter laborantem rediit; poſtquam de ea deſerenda jam plures in Senatu Aulico ſententiam dixerant, de inhibendis excurſionibus in Auſtriam & Moraviam ſolliciti.

Viſa proin eſt hæc ſententia privata potius ſpectare commoda, quam bonum publicum Joſepho Cæſari, qui tam amplam pinguemque provinciam, tantis impendiis partam, licet longinqua ſit, & nova ſupplementa exigat, neutiquam omittendam cenſebat, eaque perduelles aut Turcas potiri; maxime, poſtquam Rabutinus & Tigeus eam totam ad obſequium Imperatoris reduxiſſent.

Rabutino

Subrogatur Kriechbaumius.

Laborabat tamen Rabutinus, Gallicæ originis homo, poſt res tam præclare, tantaque fide, ſolertia, conſtantia, & bellica virtute geſtas, apud Proceres Vienneníes invidia. Quapropter, miſſione impetrata, Viennam conceſſit, articulari etiam morbo afflictus, nactusque eſt in Tranſylvania ſucceſſorem *Kriechbaumium*, qui domitam equidem provinciam accepit, ſed brevi expertus eſt, quam ardua gubernatio ſit demandata, Karolyo irruente, ſupplementis, veſtibus, annona deficientibus, incolis vero, qui molliſſime erant habendi, parum contribuentibus. (1708.)

Hei-

Heiſtero, copias Tranſylvanicas ad Tibiſcum in Hungariam duci cupienti, mos geri non potuit, Ragozio & Carolyo, 14000 armatis circumtonantibus per provinciam, Varadino ab iis obſeſſo, cui annuis ſubſidiis ſuccurrendum. Et, ſi cætera abeſſent, in illa gentis mobilitate, Nationum ac Religionum colluvie longius a ſpecula abeſſe non licuit.

Ad hæc Raſcianis, partes licet Cæſaris ſequerentur, confidi non potuit, utpote qui, ſibi relicti, amicos juxta hoſteſque ſpoliabant, dicente Wilſono Hyberno, Aradiæ Præfecto, Raſcianum, ſi vel ad inferos prædam videat, adequitaturum. Nec puniri poterant, ne in ſeditionem agantur, eſſentque in illa Germanorum paucitate neceſſarii. (1709.)

Sequenti anno, gravi per Tranſylvaniam peſtilentia ſæviente, nihil ferme belli fuit; niſi, quod Rabutinus, paternæ legionis Pro-Tribunus, populatorium Baloghi agmen oppreſſerit, captis ſignis 10. equis 153. Ragozianis 40.

Kriechbaumio, curis & laboribus immortuo, in Tranſylvaniæ Præfectura ſurrogatus Steinvillius Lotharingus: qui multos Nobilium, ad Cæſarem redeuntes, benigne ſuſcepit. Illud autem ſuſpectum atque periculi plenum videbatur, quod Proteſtantes Tranſylvaniæ Ordines viginti aureorum millia obtulerint, ſi Abaffius & Bethlemus Comes e Viennenſi cuſtodia domum remitterentur. **Et huic Steinvillius.**

Alter metus a Turcis erat, qui Ruſſorum victoriis commoti, tam potentem vicinum creſcere nolebant, Regemque Sueciæ, Benderi poſt Pultawanam cladem exulem, reſtitui poſtulabant. Quapropter omnia ad bellum apparabant. Timebatur proin, ne flamma in vicinam Tranſylvaniam & Hungariam erumperet. Nec vanus omnino metus, ne Turcæ, a Ragozianis & Legato quodam (ut fertur) interpellati, aliud ſimularent, aliud acturi eſſent. At metum abſterſit Thalmannus, Cæſaris Byzantii Interpres, ſuſpicionem de invadenda Hungaria nullam apparere. Et ſane mirum eſt, Turcas in illis Hungariæ, ſurſum deorſum euntis, turbis Carlovicenſes inducias ſervaſſe, nec ullis precibus a Ragozianis exorari ſe paſſos, datam ut fidem rumperent: exemplo ſane, Chriſtianis imitando. **Turcæ Hungarorum turbis ſe non miſcent.**

Anno tandem 1711. Tranſylvania quoque Hungaricæ paci incluſa eſt: ejuratus cum factione ſua Ragozius. Magnates ac Nobiles, ejus partes ſecuti, atque in Moldaviam profugi, reſtituuntur. Leges & ſtatuta priſtino loco ſtare juſſa. Captivis libertas aſſerta. **Pax.**

CAPUT

CAPUT VIII.

STATUS HUNGARIÆ SÆCULO XVII.

ARTICULUS I.

Seditio Calviniſtarum. Bellum Turcicum. Cum Vivarino multa loca amiſſa. Sant-Gottbardana victoria. Cauſæ properatæ pacis.

55. Tranſylvanica bella Hungaricum cum Turcis poſt ſe traxerunt. Nam cum iſti nihil æqui admitterent; Cæſari autem committendum non videretur, ut Sultanus pro arbitrio Tranſylvaniam, Hungariæ Regno veteri jure innexam, verſaret, bello decreto, *Suſam* Hungariæ rebus præfecit, Montecuculum vero ſupremum belli Imperatorem in Tranſylvaniam miſit, ut Keminio novo Principi adverſus Ottomannos aſſiſtat.

Suſa in Tranſylvaniam,

Invitus omnino Dux ſapiens eam expeditionem ſuſcepit, probe gnarus, quantis cum difficultatibus per ardua tot itinera, ob annonæ defectum, Turcarum frequentiam, ſuorum paucitatem, Tranſylvanorum inconſtantiam, depugnandum foret. Et revera nullo confecto negotio, cum interea Tranſylvani a Keminio ad Abaffium, novum Principem, ab Halyo datum, defeciſſent, in Hungariam, cum acciſo morbidoque exercitu redire coactus eſt. (1661.)

Sed redire coactus.

Sed neque in Hungaria meliores ſucceſſus habuit Suſa. Ad decem Hungarorum millia coegerant Eſterhaſius, Nadaſtius, Bathianus, Bucheimius Comites: ſed præter inutiles excurſiones, & Palankas aliquot (exigui operis munitiones) exuſtas, nihil admodum actum. Quid? Ne hyberna quidem Hungari concedebant Cæſareo militi, ſed ex ſua gente Regem depoſcentes, in ejus perniciem conſpirabant. Calviniſtæ potiſſimum, *Veſſelinio*, Hungariæ Palatino incentore, has turbas machinabantur, Miniſtellis pro concione oleum flammæ non perfunctorie infundentibus: Papiſtas præ Mahometanis expellendos. Quapropter Leopoldus Cæſar in ſuperiore

Calviniſtas in Hungaria rebelles habuit.

riore Hungaria, majorem partem Orthodoxa, hyberna Montecuculo aſſignavit.

In Poſonienſibus quoque Comitiis, ad ſanandos regni morbos, & bello Turcico apparando, a Cæſare indictis, nihil ex æquo decerni poterat, ob induratam Proteſtantium repugnandi voluntatem. Detrectabant illi ulla de re prius conſulere, quam omnia templa, ab anno 1619. ſibi ablata, reſtituta forent. Diſtinctum præterea a cæteris regni Ordinibus collegium poſtulabant. Neque Catholici omnes erant integri. Ut Germani ex Hungaria abducerentur, omnes poſtulabant, privilegia pro more ingeminantes.

In ipſis etiam regni Comitiis.

Cæſar, qua erat facilitate, partem copiarum quamprimum in Auſtriam reduci jubet. At illi audaciores depoſcebant, Regiis litteris teſtaretur Cæſar, præter jus fasque abs ſe actum, quod contra Comitiorum authoritatem exercitum in Hungariam duxiſſet. Denique inſalutato Cæſare ſe omnes ſubduxerunt. Unde Cæſar quoque, graviſſime offenſus Viennam rediit. Nec mitius actum cum Germano milite, aliis, quod tectis excluderentur, frigore pereuntibus, aliis a ruſticis trucidatis.

Hoc animorum habitu eo ſollicitius, miſſo Conſtantinopolim Periſio, de pace agebat Cæſar. Duo potiſſimum Turcæ opponebant: Quod Cæſar necdum Tranſylvania deduxiſſet copias: novumque Zrinius exſtruxiſſet propugnaculum. Cæſar vero petiit, ut ſecundum pacta, a Solymanno cum Ferdinando I. inita, libera Tranſylvanis eſſet facultas Principem ſibi deligendi.

Cum Sultano acta.

Moram injecit mors *Chiuperlii* Vezirii: qui præcipuus fuerat belli incentor, Ragozii Keminiique juratus hoſtis: homo adeo truculentus, ut ſex eminentiorum capitum millia a ſe reſecta gloriari ſit auditus: Sultano autem mire charus, ut, quod rarum, Vezirii dignitatem etiam in filium transferret. Qui Aſtrologiæ hactenus impenſus, bellique imperitus, ratas inducias mox habuit: pacificatione ad Halyum, Temeſvarienſem Baſſam, rejecta.

Turcæ ad bellum ſe præparant.

Chriſtianis pacis exſpectatione otio torpentibus, Turcæ bellum ſtrenue præparabant. In exteris Principibus, bellis ubique ferme flagrantibus, ſpes nulla. Comitia Ratisbonenſia more ſuo lente incedebant: nec deerant ex civitatum legatis, qui dicerent: Hungariam & Tranſylvaniam nihil pertinere ad Germaniam: ſua oportere quemque defendere; ſatis albere illas regiones Germanorum oſſibus: nec æquum, ut unius utilitati omnes militent. Palam etiam lentitudo Portiæ, & Aulæ Viennenſis frigus accuſabatur.

Difficultates ex parte Cæſarea.

tur. Tandem 6000 militum decreta, sed 4000 tantum sub finem Novembris, ad hyberna videlicet, in Hungariam venere: Cæsarei vero ad variarum urbium & provinciarum defensionem adeo sunt distributi, ut Montecuculo non plures, quam 4000 equitum, & 2000 peditum superessent. Hac modica manu contra 100000 Turcarum Christianorum causa erat agenda, ut adeo Mantecuculus ad Cæsarem scriberet, se post 36. annos militiæ eo redactum, ut 4000 equorum cursoria acie Croatam velitemque agere necesse habeat. Id saluti fuit, quod barbari tantam debilitatem aliquamdiu ignorarent.

Misera conditio Hungariæ.

Neosolium amissum.

Vezirius, cum Leopoldus in tributum, a Ferdinando I. Turcis depensum, consentire nollet, pacis tractatione abrupta, grandi cum exercitu movens in Hungariam, Vivarinum (Neuhäusel) oppugnare decernit. At vero Forgatsius, munimenti Præfectus, cum intellexisset, tria Turcarum millia appropinquare, obviam illis egressus ad 20000 invenit, consertoque, cum evitare non amplius posset, prælio, victus est fugatusque, multis suorum in acie amissis, multis captis, & barbara crudelitate trucidatis, dicente Vezirio, sibi non esse panem pro canibus.

Partitis inde agminibus, alii Hungariam populati, alii in Moraviam effusi, cultissimam provinciam, 14000 in diram servitutem abductis, solitudinem fecerunt: alii Vivarinum oppugnabant, ortaque in urbe seditione militum, deditionem deposcentium, expugnarunt.

Graviter perculit tam muniti loci jactura, quibus Christiana res curæ erat. Acerbe laceratus Aulæ Viennensis tepor, Legiones velut alta pace alio mittendis: Ministrorum genius, qui grandia bella cum potentissimo hoste suscipienda suadeant, nec tamen necessaria provideant. Quasi vero cum sex millibus adversus centum & ultra millia bellum administrari queat. At facilius erat convitiari, quam opitulari.

Et aliæ multæ urbes.

Eodem post Vivarinum captum impetu Nitria, Leva, Novogradum, aliæque urbes arcesque occupatæ, Turcis immani barbarie populationem & provinciarum vastationem circumferentibus, ut adeo quidam ex Hungaris, jugum subire & Sultano tributum pendere cogitarent. (1663.)

Superioris anni languor intendit utcunque fervorem sequentis. In comitiis Ratisbonensibus triplum Romani mensis decretum, in subsidium belli Turcici. Octo Equitum, quadraginta peditum millia hoc juxta computum Imperii conficiebat. Sed statim multorum

torum

torum ortæ querelæ, nimium ſe prægravari, temperandam prius pro ratione facultatum matriculam. Ardua magis hæc erat poſtulatio, quam ut ea tempeſtate perfici poſſet. Satius viſum Cæſari connivere, ut vix tertia pars fuerit exhibita.

Neque tamen illa etiam Cæſaris voluntati permiſſa, ſed lecti Duces, qui Imperii auſpiciis copias ducerent. Rhenani maxime fœderis Principes conſilium hoc urgebant, Gravello Franciæ legato annitente, ne Cæſari libera eſſet poteſtas utendi Imperii auxiliis. Ea tamen fuit Ludovici XIV. magnanimitas, ut Duce *Collignio* ſex Gallorum millia, ex Italia, quo adverſus Pontificem miſſa fuerant, ob violatum, ut credebat, Legatum, in Hungariam adverſus Turcas melioribus auſpiciis dimitteret. **Lud. XIV. 6000. mittit Colignio Duce.**

Decem millia Pontifex coegerat, illaque, cum Franciæ Rege conciliatus, in ſacri belli ſubſidium deſtinaverat. Sed cum tempore convento nemo Cæſareorum Romæ aut Anconæ eſſet, qui eas ſuppetias exciperet, Itali omnes miſſione donati ſunt. Grandi tamen ære Pontifex rei Chriſtianæ ſubvenit, data etiam poteſtate, ex Eccleſiarum fundis amplam pecuniam colligendi. Eo liberalitatis exemplo excitati Italiæ Reguli varia ſubſidia contulere. **Subſidia Pontificia.**

Media hyeme Zrinius expeditionem ſuſcepit in Turcas, quam ſummis alii laudibus; vituperiis alii, præſertim Montecuculus, Gonzaga, Suſa, & peritiores belli Duces exceperunt. Obſcuriora non pauca oppida intercepit, aut flammis delevit, Eſſekinum pontem exuſſit. Quinque Eccleſiis primum, dein ipſi etiam Caniſſæ oppugnationem admovit. Sed grandibus ſumptibus impenſis, terris vaſtatis, ad rei ſummam vix aliquid effecit. **Zrinii expeditio.**

Suſa vero majori cum emolumento ſuſcepta expeditione, Nitriam primo expugnat; victis dein ad Cſernicium acie Turcis, duo eorum millia cecidit. Victoriæ fructus Leva fuit, deditione accepta. Mox tamen rurſus ventum ad manus. Suſa Ordines obequitans hortabatur, quam nuper pauci & debiles inchoaſſent victoriam, nunc aucti firmatique abſolverent: framearum fulgore, & incondito barbarorum clamore ne percellantur: hoſtium quidem plures eſſe, ſed Tartaros, Moldavos, Valachos, coactum militem, numerum duntaxat facere. Perferrent fortiter primum impetum: tum vero confertis ordinibus ſtrenue ſigna inferrent. **Pugna ad Levam felix.**

Septem ſolummodo noſtrorum millia erant, Turcarum viginti. Dextrum cornu Valachis & Spahiis attributum, Moldavis & Tartaris ſiniſtrum: Janitſari in medio ſtabant. Anceps diu erat prælium, noſtrique victis propiores, cum Ducum virtute reſtituta

acies barbaros in fugam conjecit, cæsis eorum, ut fertur, octo millibus.

Strozzius quoque ad Muram tria Turcarum millia internecione delevit. Sed parta victoria subita glande petitus victor occubuit, tristi silentio castrorum communis velut omnium pater deploratus.

Expugnato dein Neozrinio Vezirius, multitudini suæ confisus, decretoriæ pugnæ fortunam committere statuit. Nec abnuit Montecuculus. Quapropter ad San-Gothardum congressus est uterque exercitus.

Turcarum copias, 60000 æstimatas, ducebant, præter Vezirium Imperatorem, Damasci, Aleppi, Armeniæ, Bosniæ, Prætores. Nostrorum haud plures 30000 erant, ex variis nationibus collecti. Universo exercitui præerat *Montecuculus*: equitatui Adolphus Sulzbacensis: peditatui Cæsareo Sabaudus Marchio Pio: Imperialibus copiis Leopoldus Marchio Badensis, cui Legatus Comes Waldeccius, &c.

Wagn. Initio Imperiales Tyrones, qui ad eam diem Turcicum acinacem non viderant, terrore perculsi, solvere ordines, fugam circumspicere, arma abjicere, in genua procumbere, supplicum gestu manibus elevatis vitam deprecari. Plerisque, quo erant habitu, in genua provolutis, demessa capita. Submissis mox a Montecuculo veteranis subsidiis, repressoque hostium impetu, restituta acies.

Sant-Gothardana victoria. Sex horis acerrime dimicatum: cum pactis velut induciis utrinque respiratum tantisper. Tum vero Montecuculus animato milite copias simul omnes in hostem duxit, tanta fortitudine irruentes, ut prima statim impressione loco mota hostium acies, atque missilium pilarumque grandine in effusam fugam sit conjecta. 2000 Turcarum aquis hausta: in ipso campo 6000 interfecta. Alii 16000 occisa tradunt. Signa 140 capta, cum ingenti præda.

Montecuculus *Generalis locum tenentis* dignitate ornatus. Badensis, Waldeccius, Holachius, Colygnius cum suis Gallis, summis laudibus celebrati, atque a Cæsare aurato torque donati. Quo minus fugientibus insisteretur, grandes imbres, inundationes, defectus pulveris bellici, & annonæ obstiterunt.

His aliquantum provisi, cum de novo prælio cum Turcis conferendo, ageretur, stupentibus nuntiatur, pacem per Renningerum cum Vezirio, illam petente, in pago *Vasvarino* esse compositam: & quidem in has leges: In 20 annos induciæ tenento.

Articuli pacis.

Transyl-

Tranſylvania uterque miles deducitor. Antiquum Principis eligendi jus penes Ordines eſto. Zeckelhyda diruitor. Keminii atque Ragozii hæredibus, proprio vel alieno milite armatis, Tranſylvaniam ingredi nunquam fas eſto. Zatmarienſis, & Zabolcienſis, comitatus ſit penes Cæſarem. Loco Vivarini novum munimentum exſtruere Cæſari liceat. Nullus ad fines exercitus conſiſtat. Solenni legatione robur pactis & celebritas addatur. Dona utrinque, tantis Principibus digna, afferrentur. (1664.)

Cur pacem Vezirius feſtinaret, nemo mirabatur. Nam Germanorum virtutem expertus, totque præliis victus, verebatur, ne ſiniſtra ulteriori belli alea Sultani gratia excidat, amplum belli præmium ratus, quod Varadinum & Vivarinum retinere queat. Cauſæ properatæ pacis.

At vero, cur Cæſar victor inopinatam adeo pacem conceſſerit, magnæ vulgo admirationi erat. Vivarinum certe, quod e Viennæ mœnibus proſpicere propemodum liceat, in Turcarum manibus relinqui non debuiſſe. Verum illi, quibus notum erat, quot difficultatibus obnoxium hoc bellum fuerit, quot tædia Cæſari abſorbenda, quot querelæ ad eum delatæ, quanta Ratisbonæ tergiverſatio, quantæ exceptiones & oblocutiones, quæ ſpes in Tyrone milite, aut Gallicis copiis, quis Hungarorum in Cæſarem animus, quantæ tot inter Duces, pro arbitrio bellum gerere volentes, diſcordiæ & contentiones, quantæ commeatuum difficultates, quamque immania ærarii exhauſti onera, quibus, inquam, hæc erant perſpecta, non admodum videbatur mirum, quod Cæſar tot difficultatibus per honeſtam pacem ſe expediret.

Miſſus dein a Cæſare Conſtantinopolim Legatus Comes *Leslæus*, nobiliſſima in Scotia familia natus, ſed Religionis cauſa exul, comparatis in Styria ampliſſimis fundis, domicilium fixerat: toga ſagoque clarus, per 30 jam annos trium Imperatorum fidiſſimus Miniſter. Complures e prima Nobilitate ibant comites. Strigonii, Budæ, Belgradi, Adrianopoli, Conſtantinopoli magnis honoribus exceptus. Multi ab eo ſervitute redempti: commerciorum ratio inita: Jeſuitis, ne Præfectorum injuriis exagitentur, publicis litteris cautum: Franciſcanis ſacrorum Jeroſolymis locorum poſſeſſio, unde a 30 annis exacti fuerant, in integrum reſtituta. Turcici legati Viennæ multo alia erat vivendi ratio, cruda, avara, ſordida. Cæterum Sultanus Cæſarem *Imperatorem Germanorum* compellabat; nam *Romanum Imperatorem* ſe ipſum eſſe prætendit. Leslæus Cpolim.

ARTICULUS II.

SUMMARIUM.

Hungariæ fertilitas, genius, querelæ. Hæresis fax turbarum. Protest. Intercessiones. Perfidia. Vesselenii artes seditiosæ. Ragozium & Nobilitatem ad rebellionem concitat. Zrinii, Nadasti, Frangipani, Tattenbachii in Leop. Cæsarem conjuratio. Detecta. Capti. Ultimo supplicio affecti.

56. Hung. fertilitas. Quod de Gallis dicitur, aut foris bella quærentibus, aut domi habentibus, id de Hungaris militari & acrioris indolis natione, spiritu armorum, cholerico sanguine, & generosa quadam ferocia ad inquieta & turbulenta quandoque consilia impellente, dici posset; præsertim cum incredibilis soli fœcunditas, in vina præstantissima, armenta boum, piscium abundantiam, altilium, ferarum, fructiferarum arborum luxuriem multo fertilissima, & quod consequi inde necesse est, victus levissimo parabilis, ingentem otiosorum hominum multitudinem, paratam semper miscendis regnis materiam, nutriat.

Indoles. Quippe miranda patriæ glebæ clementia quam abundantes earum rerum, quas natura profert, tam earum, quæ labore & artificiis parantur, inopes facit. Raræ artificum officinæ: præter vini, tritici, salis, pecorum nativa commercia, vix aliud negotiationis genus: nec egrediuntur, ut vendant, sed exspectant, donec veniant, qui emant. Agriculturam ipsam ignave, & per solos ferme Sclavos, quos servorum instar habent, exercere solent. In tanto autem desidiosorum hominum numero nihil pronius, quam ciendo turbas, rapinarum occasionem & impunitatem quærere.

Querelæ. Nec defuerunt Nobiles, qui spiritu elati, tumultuum authores multitudini se præberent, aut officio se præteritos indignati, aut aversione & odio in Domum Austriacam turgentes: ferendum non esse jugum dominationis exteræ, nec extra Regnum Regem quærendum. Barbaros velut & Scythas haberi Hungaros, quod in molles & voluptuarios aliorum mores immigrare nolint. Austriæ consiliis de capite & fortunis suis decerni: opulentissimas Præfecturas a Germanis occupari: præter leviora quædam munia nihil administrationis sibi concedi, nec præter obsequii & cœcæ servitutis gloriam quidquam esse reliquum: ferenda Reipublicæ onera, nec sentiri ejus commoda: exedi sibi medullam, ut exteri pinguescant.

Inso-

Insolens id genus murmur ambitiosorum & turbulentorum hominum calidioris sanguinis nationem facile in iras & conspirationes movere poterat: maxime, cum cuilibet comitatui fas sit, privatum in concilium coire, in quo tributorum, litium, Regiorum mandatorum ratio ineatur. Sit, qui in tanta loquendi libertate querelas ejusmodi publice proponat, aut injuria quapiam, seu vera seu ficta, se affectum lamentetur, jam ad vindictam accenduntur omnes, privatam etiam causam suam faciunt: velut in copiosa, & accendi facili materia, serpit flamma, conferuntur capita, jaciuntur conjurationum & seditionum fomites, exterorum etiam Austriæ hostium flabellis non raro in apertum incendium eventilati. Quibus si accedat insita pectoribus a Germanis, lingua, habitu, moribus tantopere discrepantibus, animorum aversio (cum alias usuvenire soleat, ut limitanei populi ac finibus proximi, animis longissime distent, atque convitiis se mutua dicacitate insectentur) cogitatu pronum est, in populo facile irritabili facile cieri turbas.

Sed inter tot seditionum incentiva, nullum tamen hæresi, face illa Regnorum, & formidanda imperantibus furia, potentius. Hæreses quippe omnes alieno natæ sunt sanguine: nec ullum Principem in solio suo securum relinquunt. Cum enim sacra magnam Reipublicæ partem constituant, nunquam illa sola convelluntur, sed in coronata etiam capita furor grassatur, ex ipsa hæresis indole, rebelli, turbulenta, sanguinaria, sua. Hæresis fax turbarum.

Ludovico jam Rege in Hungaria gliscere cœpit exitiale hoc malum. Primus Franciscus Perenius hospitium illi præbuisse fertur. Ingentibus deinceps sub Austriacis Regibus incrementis diffusum, in Transylvania maxime, quod alias memoravimus, sedem fixit, sectarum colluvie ad omnem fœditatem contaminata: Tibisci quoque in Hungaria tractu præ reliquis infecto, eo majori contagii pertinacia, quo major accolarum ruditas, morumque distorsio.

Hac usi Ministelli, ab stiva ferme & aratro ad Regnum illud animorum emergentes, feram illam ac prope barbaram Tibiscanam gentem fraudibus suis aptam nacti, turbulentis suis concionibus, magicis velut incantationibus adeo dementarunt, ut pro oraculis haberentur. Calvini asseclæ hi erant potissimum, cujus secta dominationis ferme impatientes facit, & nescio, quam majorem impietatem, audaciamque sanguinariam suis cultoribus inspirat. Anabaptistæ pauciores, & opificiis intenti, sunt quietiores.

Allaboratum equidem a Ferdinando I, ut Catholicissimum olim Regnum pristino Religionis nitori reddatur, sed, prout est in

Protest. Principum intercessiones.

in perniciem suam ingeniosa improbitas, imploratis Principum Protestantium intercessionibus, elusa prope sunt pientissima Cæsarum consilia; cum ea tunc essent tempora, quibus tribui haud parum oportebat iis, sine quorum auxilio ægre stetisset res Austriaca. Certe vix ad bellum Turcicum aliquid contulerant, cum graviter instarent, ut Hungaris credendi libertas concedatur. Qua in re plus sibi, quam Cæsari, potestatis esse volebant.

Ferro denique, quo prece aut pretio pervadere non poterant, extortis variis permissionibus, penetrarunt, templis occupatis, constitutis scholis, petere etiam ausi, ut separatum a Catholicis statum ipsi constituerent. Turcarum dein auxilium implorare, imperia contemnere, vicinos populos ad pervicaciæ societatem invitare: opprimi libertatem, retento post bella in Hungaria Germano milite vociferantes.

Perfidia hæret.

Indignissime siquidem Acatholici ferebant, iis excubiis licentiæ suæ effusæ frenum injici, neque tantum a se fieri posse, quantum hæreticus spiritus ausus fuerat. Verum hi ipsi conatus impii id effecerant, ne Cæsares faciles aures refractariis darent: præsertim ubi Leopoldus per Leslæum ex Budensi Prætore, Christianis parentibus olim nato, intellexit, infidos omnino Christiano Cæsari esse Hungaros, ut a quorum nonnullis arces aliquot & præsidia Sultano sint oblata, si in clientelam reciperentur. Promisisse insuper filios obsides missuros Budam: consilium ab iis sibi suggestum, ut montibus auriferis & tractu Neosoliensi potiretur. In hac autem proditionum atrocitate privilegia nihilominus sua jactabant, in perfidiæ videlicet instrumenta ea vertentes, quæ olim ob fidem erant concessa.

Vesselenii artes.

Propius jam ad ipsas conjurationes adversus Cæsarem Domumque Austriacam, quæ ex obtentis his causis descenderunt, accedendum. Turbarum præcipuus author fuit *Vesselenius*, Hungariæ Palatinus, seu Prorex, homo simulandi & dissimulandi artibus, calliditate, popularitate, omnibus acceptus, sed clam Domui Austriacæ infensissimus. Ejus instinctu oblatæ velut Ordinum nomine querelæ, quod insciis Hungaris pax cum Turca esset inita. Sine Regni consensu tantum negotium confici non debuisse. Quæ autem hæc pax esset, per quam tanta spolia in hostium manibus essent relicta? Germanum militem ex Hungaria deducendum, sibique regni custodiam permittendam: nisi forte contra suam libertatem ea comparata essent militum præsidia.

Respon-

Reſponſum per Lobkovicium, ſupremum poſt Portiam Aulæ Cæſareæ Præfectum, manſuete. Non tamen acquievit Veſſelenius, cujus prima erat cura, Principes Regni familias in conſpirationem attrahere. *Ragoziani* nominis magna ex opum amplitudine apud Hungaros erat Authoritas. Surculus ſupererat unicus, *Franciſcus* ſub matris tutela: huic unicam Nicolai Zrinii filiam jungit, eumque ad ſeditionem concitat, ingerens, quo patre, quibus avis natus eſſet: num pateretur, a Germanis ſe velut captivum teneri? Hungariæ oculos in eum, velut liberatorem verti: eſſe opes novasque cum ſponſa ampliſſimas clientelas, quibus magna ad poſteritatis omnis memoriam poſſit agere. Aggreſſus dein Zrinium, Nicolai in venatione occiſi fratrem: utrumque verborum lenicinio in caſſes egit: adjectis Tibiſcanis Calvini aſſeclis, ad omnia audenda projectis. (1665.) Seditioſæ. Ragozium & alios Nobiles ad rebellionem concitat. Zrinius.

Zrinius igitur, Banni Croatiæ dignitate negata æger, cœptis inſiſtens, ſocios conquiſivit, quos ad rebellionem proniores exiſtimabat. Hos inter erat Comes *Nadaſtius*, pollens opibus & audacia, iratus Cæſari, quod, mortuo nuper Veſſelenio, quem primum conjurationis incentorem diximus, Palatini dignitatem, effictim ambitam, non ſit conſecutus. Statuerat quippe Cæſar, eum Magiſtratum, nomine tuendi leges, Regibus gravem, antiquare. 57. Inſidiæ in Cæſarem præparatæ. Nadaſti.

Collatis conſiliis, ſtatuunt, Cæſari inſidias ſtruere, eumque, cum comitantibus paucis Nobilibus Schottviennam ad ſalutandam ſponſam, ex Hiſpaniis adventantem, diſſimulata perſona, alieno habitu eſſet excurſurus, per locatos in inſidiis Pottendorffenſi ex arce milites intercipere.

Saluti Leopoldo fuit, quod ante Schottvienna diſceſſerit, quam 500 ſclopetarii, quos inter arbuſta abdere conſtituerant, eſſent collecti. Latuit hoc ſcelus, donec conjurati poſtea, antequam de iis ſupplicium ſumptum, confeſſione ſua illud vulgaſſent: prout etiam, quod fontem aulicum, unde aqua in cibaria petebatur, veneno infeciſſent. (1666.)

Fruſtrato hoc ictu, non tamen finiit conjuratio, ſed machinatore Zrinio majora multa incrementa ſumpſit, adeo quidem, ut de bello Cæſari inferendo grandes apparatus fierent. Tentata Ragozii mater, quæ in arce Mongatſienſi ſe tenebat, quo mariti, Tranſylvaniæ olim Principis, ampliſſimas opes, vel juſto exercitui pares, congeſſerat. Dudum huc oculos verterant conjurati, unicum velut factionis nervum: ſtimulabantque Ragozium, quem jam Nova conjuratio.

ante in partes ſuas pertraxerant, ut hæreditatem paternam matri extorqueret. Jamque vi armata arci imminebant; cum mulier, fida Cæſari, diſponi tormenta in ſubeuntes jubet. Filio vero cordate denuntiat, ſpem omnem potiundæ hæreditatis ponat, donec conſpirationi nuntium mittat: nolle ſe eſſe proditoris matrem. Non tamen ille a turbulentis conſiliis pedem retraxit, ſed Tokainum, Germanorum præſidio occupatum, expugnare eſt conatus.

Ejus molimina. Frangipani.

Creſcebat in dies factio, Miniſtrorum ſeditioſis concionibus ad arma excita. Sed multo maximum incrementum ex *Frangipanii* Comitis acceſſione accepit. Opes juveni nobiliſſimis natalibus orto, fundique in Croatia ad Dalmatiæ fines ampliſſimi. Nulla is injuria accepta, a Zrinio in eundem verticem abreptus, Monachum Conſtantinopolim ablegat, quanta maxima poſſet auxilia a Turcis petiturum: atque, ubicunque poterat, rebellionis ſemina ſpargebat. (1667.)

Cæſar, allaturus publico jam malo remedium, comitia cogit. Sed irrita fuit oblata clementia, vanus labor: Ordinibus aperte clamantibus, niſi creato Palatino haberi non poſſe comitia: neque admittendos Germanos Præſides. Proteſtantes reſtitutionem fanorum, & libertatem religionis regerebant: moxque domum redierunt. Effectum proin nihil, niſi quod in plures ſit propagata rebellio, atque totum denique regnum pervaſerit.

Quin de induſtria Turcicis finibus cum Ragozio populationem intulerunt, ut irritati arma in Hungariam Turcæ convertant. Ut autem argentum pro milite parent, opulentiſſimos ex Catholicis diripiunt.

Tattenbach.

Neque Germania immunis fuit a contagio. Eraſmus Comes *Tattenbachius*, amplis in Styria opibus fundisque locuples, atque in ſacratiori ibidem conſilio locum obtinens, Raveſteinii item comitatus in Franconia potens, eo væſaniæ devenit, ut, Cillejæ provinciæ ſpe oſtentata, in rebellionis ſocietatem a Zrinio ſe trahi ſit paſſus, ſacramento etiam fidem obligans.

Progreſſus conjurationis.

Factione ſic roborata, miſſa rurſus legatio ad Turcas, promiſſum tributum annuum. Conſultatum in Divano. Petitæ a Vezirio Rakotianæ arces: promittunt. Sed cum illæ Germano defenderentur præſidio, ſicque promiſſis ſtare non poſſent, Vezirius rem totam Caſanovæ, Cæſareo legato aperuit, qui illico Viennam nuntiavit.

Nec tamen omiſſa a Cæſare leniora remedia, oblata ad obſequium redituris præteritorum venia. At incaſſum omnia. Conjuratio-

jurationis capitibus & Miniſtellis faces ſubdentibus, in omne nefas laxata audacia. Jamque 8000 equitum, & 4000 peditum, e Valachia, Moldavia, Tranſylvania, & Ragozii fundis collecta convenerant, pluresque in dies prædandi licentia aggregabat, cum Proceres propria authoritate Caſſoviæ comitia agunt, de belli ratione conſulturi. Miſſus Rothaldus ad disjiciendum hoc comitium: fas non eſſe absque Regis conſenſu comitia cogere. Quid eæ copiæ ſibi vellent? Reſponſum ferociter, patriæ cauſa ſe conveniſſe: nec pro pecudibus haberi ſe paſſuros. Copias ad limitum cuſtodiam ductum iri (1668.)

Cum rebellio jam undique in apertum prorumperet, Divini factum providentia Numinis, Auſtriacam Familiam in Leopoldo Cæſare (præter bimum infirmumque in Hiſpania infantem) unico ſuperſtite conſervantis, ut periculoſiſſima conjuratio in tempore detegeretur.

Primus Tattenbachius, qui ultimus acceſſerat, in caſſes incidit. Habebat domi hominem rei conſcium. Hunc furti inſimulatum carceri dedit. Is aut vindictæ aut pœnæ vitandæ cauſa, ſeriem conjurationis aperit, productis binis commentariis, Tattenbachii manu ſcriptis. Williius, Urbanus Græcii Judex, re Viennam delata, & accepto inde mandato, conſilium ingreſſuro, ut gladium ponat, & cuſtodiam ſubeat, Cæſaris nomine mandat. Captivus in arcem ductus: excuſſa domus, arma pro 6000 hominum inventa. Rogatus, cui fini ſint deſtinata, ſine ambagibus cum gemitu execranda conſilia fatetur. Detecta.

Non minus liquida in Zrinium indicia in ſcriniis Tattenbachii exſtabant. Præterquam, quod palam in armis eſſet: frequens ejus palatium Turcis. Frangipanium quoque propriæ litteræ prodiderunt, ad Cſolnitium centurionem ſcriptæ, quas iſte, ſceleris immanitate cohorreſcens, protulit. Inter alia hæc verba erant inſerta: *multis Zrinius me evocat, ſtatuendo tempori, quo auſpicemur expeditionem. Ego ſane milite accinctus, jam nunc pileum Cydari Turcica mutare exſpecto impatiens. Volitabunt Germanorum capita, pœnasque diuturnæ tyrannidis dabunt. Hodie jaciendæ aleæ dies conſtituetur. Si vacaverit, Bosniæ Baſſam coram inviſam, digeſturus, quæ adhucdum ambigua.* (1669)

Cæſar iterum iterumque, litteris toto regno ſparſis, veniam offert omnibus, qui uti velint. At ſuperbe reſponſum, ab armis neminem diſceſſurum, niſi Germani tota Hungaria æternum arceantur: Calviniſtis cederentur templa: Huſſaris ſolvantur ſtipendia. Cæſar veniam offert.

 Deſpe-

Desperata igitur saniore mente Spankavius cum sex Germanorum millibus veteranæ militiæ adversus octo Zriniana millia in Croatiam progreditur. Sed non opus erat multo certamine. Zriniani viribus diffisi, ad Herbersteinium, Carlostadii Gubernatorem plerique transeunt. Turcarum nemo comparuit, neque Croatarum, qui semper Austriacis Regibus fidi manserant. Rakotianis satis negotii Sporckius cum altera exercitus parte faciebat.

Sed bellum reponunt.

Vincuntur.

Profligatus igitur, pene antequam in acie consisteret, Zrinius, arci invalidæ se inclusit cum Frangipane: sed Spankavio arcem acriter verberante, desperata defensione noctu per aversam portam in fugam erumpunt, atque rerum omnium nudi per sylvas errantes, quo se verterent, ignorabant. Viennam tandem recta petere, & rogata suppliciter venia se totos gratiæ clementissimi Cæsaris permittere decernunt. Sed male providi ad Kerium comitem ex via declinant, qui eos captos inter armatos Viennam deducit, superum hominumque fidem nequidquam inclamantes.

Eadem velocitate in superiore Hungaria debellatum est a Sporckio, veteri ac multarum palmarum Duce contra Ragozium, qui, matre bene merita apud Cæsarem intercedente, in gratiam fuit receptus, traditis tamen omnibus suis arcibus, Mongatsino quoque ipso, Cæsari, veniam vitamque solam precatus. Capitibus rebellionis fractis sequebatur vulgus. Recepta passim in urbes & munimenta Germanorum præsidia: iis, quos male conscius animus in desperationem egerat, primo in Transylvaniam ad Abaffium, non obscurum rebellium Patronum, dein vero, prohibente Turca, ne rebellibus asylum præberet, in Moldaviam & Poloniam exulatum euntibus.

Ragozio datur venia.

Muranum supererat, arx Vesseleniæ gentis, situ inexpugnabilis, totius conjurationis officina, in qua & consilia cudebantur, & litteraria monumenta asservabantur. Datum ejus expugnandæ negotium Carolo Lotharingo, rudimento hoc grandibus heroum facinoribus prælusuro. Inerat Vesselenia, Palatini vidua, omnium mariti scelerum complex. Territa illa arcem, re omni bellica multo instructissimam Lotharingo tradit, seque Cæsaris clementiæ permittit. Reliquos rebellium nidos Heisterus excussit.

58.

4. Comites capti.

Inventæ in arce Murana litteræ, totius conspirationis indices, quibus maxime convictus *Nadastius*: exaratæ ejus manu epistolæ ad Ragozium, quibus Hungariæ coronam pollicebatur: ad Vezirium item, quibus auxilia urgebat. Cum Pottendorffii securus sui dormiret, ab Ursembeccio subito cum militibus irrumpente captus,

captus, Viennam in cuſtodiam abductus eſt: Zrinius vero & Frangipanes Neoſtadium, proditi iisdem litteris alii quoque rebellionis complices, Töckelius, Petrocius, &c.

Indicta componendæ Hungariæ alia rurſus comitia: ſed agi pacate nil poterat. Audiebantur effuſæ Proteſtantium voces: Religionis & regionis libertatem everti: judicium captorum comitum ad Ordines regni pertinere, bona eorundem arbitrio diſtribuenda. Quietam non fore Hungarium, dum Germanica præſidia ſupereſſent. In id videlicet Acatholici collaborabant, ut, ſubtracto fræno, pro libidine graſſari, omniaque miſcere queant. (1670) Comitia turbida.

Cauſam interea ſuam agebant capti comites. Sed difficilis erat defenſio criminum, quæ propriis eorum litteris, confeſſione ſociorum, & moto aperte bello erant manifeſta. Annus tamen pene integer conceſſus. Conſultæ Academiæ, Ingolſtadienſis, Tubingenſis, Lipſienſis, Spirenſe tribunal. Conceſſi reis Jureconſulti, quos vellent, cauſæ ſuæ patronos, non quod res eſſet dubia, ſed ut obſtruantur obtrectantium voces, opes captivorum præcipuum eorum crimen eſſe. Conſultatio Academiarum.

Zrinius, conjurationes ignorari ratus, prolixum commentarium Cæſari obtulit. Hungaros indigna multa perpeſſos. Occupata regni præſidia Germano milite. Tributis exhauſtam plebem, conculcatam nobilitatem. Negatos ad regem acceſſus. A miniſtris Viennenſibus, odio nationis flagrantibus, alto ſupercilio contemptos rejectosque. Sumpta tandem, conſumpta patientia, arma, non adverſus Majeſtatem Regiam, ſed regni legumque neceſſariam defenſionem. Præterquam quod lege publica, jam inde ab Andrea illo Hieroſolymitano lata, Hungaris conceſſum ſit, etiam adverſus ipſum Regem arma capeſſere, ſi leges aut privilegia nationis violatum eat. Turcas a ſe accitos pluraque alia negavit. Actio in reos.

At ubi Frangipanis confeſſione, productisque ab eo litteris, aliisque inſtrumentis, ac teſtibus ſe convictum vidit, longe alios vultus induere, confiteri, quæ inficiatus fuerat, ad ſolam clementiam appellare, Miniſtros aulæ, quos acerbe antea perſtrinxerat, in commiſerationem afflictæ fortunæ vocare. Tattenbachius quoque, non unam ſe mortem commeritum dicere, a Deo, Cæſare, Græcenſi urbe, quam prodere decreviſſet, veniam precari.

Nadaſtius contra negare omnia, imo jus ſibi dici poſtulare. Verum, poſtquam ſuas ad Turcas & Ragozium litteras in manibus Judicum vidit, in gemitus effuſus, non jam juſtitiam, ſed

misericordiam imploravit: quæque in vitam Cæsaris & Imperium designasset, distincte fatetur. Nec desistebant captorum uxores precibus ac lachrymis Cæsareum thronum pulsare. Pontifex ipse intercessit, pro Zrinio maxime & Nadastio, de re Christiana in Turcas æque ac sectarios optime meritis.

Et certe vix a Clementia sua obtinere poterat mitissimus Cæsar, ut mori eos juberet, qui Imperium vitamque ipsi eripere attentaverant. Sed urgebant cunctantem Imperii Principes, legatus Hispaniæ, Ministrorum fidissimi. Præposteram hanc clementiam Austriacæ ac Christianæ rei exitialem fore, tam atrocium scelerum impunitate audaciam armatum iri: feras magnas nec claustris mitescere, nec concludendas, ut emittantur. Quem Principum securum fore, si Majestatis crimina non vindicentur. Hæsurum captivitatis sensum, in exulceratis pectoribus, perenne irarum molitionumque irritamentum.

Sententia mortis.

Lata tandem mortis sententia, ut capite manuque dextra truncarentur. Bona fisco addicta. Atrociores multo sententiæ ab Academiis conceptæ. Nadastius ferale nuntium fortiter excepit: ex Nobilium albo deletus, senatu & provinciæ curia motus: confracta gentis insignia, erasi tituli: filiis, quos undecim numerabat, Dominorum de Cruce nomen inditum. Tum vero in lachrymas effusus, eripite, inquit, honores, famam, vitam: at liberis innocuis parcite. Facta supremum filios alloquendi copia uti noluit, ne sibi illisque dolorem intenderet. Nocte dein tota tractandis cum Deo animæ rebus insumpta, ad ferale pegma deductus, summa pietatis in Deum ejusque matrem atque fortitudinis laude securim excepit.

Idem supplicium eadem die Neostadii Zrinius & Frangipanes subierunt. Tristior huic nuntius mortis accidit, quod veniam adhuc speraret: ætati quid & judicii infirmitati condonandum ratus. Quas ad Csolnitium dedisset litteras, juvenilis potius levitatis quam perduellionis reas. Fortior Zrinius fatalem sententiam excepit, positaque rerum humanarum cogitatione, totum se expiandis confessione peccatis, Deoque placando dedit. Idem factum a Frangipanio. Facta pridie mortis mutuo salutandi copia, neque enim se hactenus viderant, in genua provoluti, veniam mutuo rogarunt, Zrinio se authorem tantæ calamitatis profitente. Remissa dein dextræ abscissione, tristibus ceremoniis nobilitate exuti, in urbis armamentario carnificis manu capite plexi sunt, magna animi, in Deum erecti, constantia. Corpora in principe templo condita.

Supe-

Supererat Tattenbachius, cujus ſupplicium per ſemeſtre adhuc fuit dilatum, donec lis de Reinſteinenſi comitatu Brandeburgum inter & Brunſvicenſem finiretur. Mortis nuntium adeo molliter accepit, ut incondita vociferatione & informi geſtu mente motus videretur: quare humi ſe volutans laniatus potius eſt, quam obtruncatus (1671.)

Atque hunc tandem vitæ exitum ſortiti ſunt quatuor viri, nobilitate, & opibus ampliſſimis primos inter ſpectandi, turbulentis conſiliis in eam calamitatum abyſſum præcipitati. Paternas opes pleraſque Cæſaris liberalitas Zrinii & Nadaſtii liberis conceſſit. Hujus vero arx Pottendorffiana Montecuculo donata. Zrinii filius in parentis prope miſeriam poſtea ſucceſſit.

ARTICULUS III.

SUMMARIUM.

Antiquata Palatini Dignitas. Prædicantium calumniæ & rebellio incentore Witniedio. Convicti. Majeſtatis damnati. Cæſaris Clementia. Eorum furor. Principum Proteſtantium querelæ. Cæſarea reſponſio. In apertum bellum prorumpunt Cal- 59.
viniſtæ. Inſurgit Töckelius. Electus rurſus Palatinus.

Refectis licet Principum capitibus, non tamen triſtis hæc ſcena ſeditionum tragœdiæ finem impoſuit, ſed, uti ex Egmontii quondam Horniique cæde auctum Hiſpani nominis odium, firmatumque fœdus Batavicum, ita per Hungariam diffuſa rebellio: haud paucis triſtem telam pertexere laborantibus, grandi Chriſtianæ rei detrimento, quod civiles Hungariæ turbines in Turcica bella deſinere conſuerint.

Necdum quies.

Publicata a Cæſare condonatio omnium, quæ in eam diem fuerant patrata. Rediere ad obſequium multi: aliis, quibus in turbido piſcari volupe, veniam periculoſam dicentibus, quod a Palatino, Magiſtratu ordinario non eſſet ſubſcripta.

Viennæ deliberatum, qua tandem ratione Hungariæ firma reddi poſſet quies. Decretum, penitus antiquandum Palatini officium: quis enim eſſet, qui non abuteretur, juſtiſque Regum decretis, tribunitiæ inſtar illius poteſtatis, non intercederet, ejus loco nominandum Regni Gubernatorem, cui adjungendum e viris primariis conſilium, abſque tamen poteſtate quid gravius decernendi

Antiquatum Palatini munus.

nendi absque Regia authoritate. Novo muneri delectus Ambringenius Teutonici ordinis Magister. Sancita Regni sumptibus stata ac perpetua militia, quæ hyemem in præsidiis, æstatem sub tentoriis ageret, in omnem partem, qua scintilla erumperet, occursura Sapiens consilium & Austriæ salutare, si constanter fuisset servatum. Quoties enim amota hæc armorum repagula, in priorem ferociam rediisse experientia docuit.

Sic, ubi Cæsar anno 1672. bello Batavico fuit implicitus, copiasque ex Hungaria abduxit, tumultuari mox rursus indigenæ, conjurare, accire Turcas, cum Abaffio & Transylvanis societatem pangere, Cæsarem ac Germanos diris omnibus devovere.

Prædicantium Calvin. rebellio.

Ad sectarios potissimum continuata hæc rebellio pertinuit: fax & instrumentum furoris Ministelli, maxime Calviniani, inquies semper & turbulenta natio: quæ non cessabat populum, præsertim Tibiscanum, erroribus suis involutum, ad seditiones & arma concitare. Id quod tum palam seditiosis concionibus faciebant, tum ex geminis epistolis *Witniedii*, nobili loco nati, & Catholicorum osoris acerrimi, constat.

Duce Witniedio.

Multum ejus vafritie usus est Nadastius, quod authoritate apud sectarios valeret. Post illius necem totum Regnum oberravit: Pastoribus, jam alias currentibus, addit calcaria: consilia cum Gallis & Turcis miscet, rebellionem ubique accendit.

Scripserat, quod dixi, geminam epistolam, alteram ad Nicolaum Bethlemum in Transylvaniam, qua significat, certum esse Hungaris, communes cum Transylvanis rationes habere, Turcis tributum pendere: Franciam subsidiorum spem facere: admonendos Transylvaniæ Ministros, ut ad corripienda arma plebem excitent: Evangelicum statum rite esse dispositum, Sopronienses & Kösegienses Ministros Trans-Danubiam Hungariam in procinctu tenere: Eperiesinum, Leutsoviam, Trenschinum, Arvam, Liptoviam, Turoczium, a locorum Superintendentibus mire obsequentes haberi: Papistas canes facile ad officium redigendos.

Continuata Ministellorum rebellio.

Altera, ad Kezerum Eperiesinum consulem data, scribit, cum Pastoribus rem ad amussim esse ordinatam: a Superintendentibus Ecclesias secreto armatas: fratres in Moravia, Silesia, Bohemia, Austria, cum Zolnensi Pastore consilia communicare: a Turaluckiensi tractu, Ministri opera, egregium peditatum submitti: Posonium cum liberis civitatibus optime esse comparatum animis, armisque: Pappæ, Jaurini, Vesprinii, Sopronii, opus a Pastoribus strenue urgeri. Eadem ex superiori Hungaria ab Evangelicis perscribi:

ſcribi: a Paſtoribus, ut in obſequio retineant plebem, rem verbo egregie geri: animandum pro concione populum, ſed circumſpecte, idque Religionis & Reipublicæ ſpecie.

Ex his interceptis a Cæſareis litteris ſane videas, ſeditionum faces ubique a ſectariorum Miniſtellis fuiſſe prælatas, ut videlicet more Apoſtolico Religionem propagarent. Et conſentiebant facta verborum petulantiæ. Vocatus in ſubſidium harum machinationum Turca: Budenſi Baſſæ 50000 aureorum promiſſa, ut ſacerdotes Catholicos quam plurimos interciperet. Cum autem pecunia barbaro non repræſentaretur, litteras, ut erant Miniſtrorum nominibus ac ſigillis ſignatæ, ad Comonæ Gubernatorem miſit. Detegitur.

Cæſar, ſeditione tot indiciis manifeſtisque documentis comperta, ſectariorum Miniſtellos in quæſtionem vocari voluit. Illi inficiati omnia: nil de Witniedo, nil de Turcis ſcire. At ſuiſmet litteris, ſociorum faſſione, factique evidentia convicti, a Proteſtantibus etiam Judicibus variorum criminum ſunt condemnati, rebellioni fovendæ auxilia a Turcis petiiſſe: Levam, Jaurinum, Veſprinum prodere iisdem meditatos: traditis in perfidiæ pignus ſacroſanctis hoſtiis, e Catholicorum templis furto ſubductis. Juramento in Catholicorum & Germanorum cædem ſe mutuo obſtrinxiſſe: ad exteros Cæſaris hoſtes velut legatos commeaſſe: plebem fidei ſacramento ſolutam ſeditioſis concionibus ad perduellionem incitaſſe: clandeſtina conventicula cum rebellibus de cædendis toto regno Germanis habita: infames libellos in Cæſarem ſparſos: pluribus in locis Magiſtratus abrogatos: carceribus effractis captivos liberatos. Milites ac Præfectos Regios ex inſidiis trucidatos: novem Catholicos ſacerdotes interfectos, alios Turcis venditos. Templa plurima per vim Catholicis erepta: alia ſacris vaſis confractis, diſcerptis imaginibus fœde vaſtata. Atque his tot criminibus perduellionis ac læſæ Majeſtatis reos, mortemque commeritos videri. Rebellionis convicti. Et horrendorum criminum.

Æquiſſimam hanc Judicum ſententiam multum lenivit Cæſar: nempe, Miniſtrorum, Paſtorumque nomine ſe abdicarent, nec ſcholas publicas aperirent, neque de Religione clam aut palam verba facerent: manu propria delicta fateantur, quod conſpirationis in Cæſarem convicti, veniam ab eodem petierint, & impetrarint, ut in Hungaria tuto vivere ſibi liceat. Huic clementiſſimæ ſententiæ 236 Miniſtelli nomina ſua ſubſcripſerunt: uti in Poſonienſi Archivo hodiedum exſtant. Majeſtatis damnati. Cæſaris in reos confeſſos clementia.

Refractariorum furor.

Refractarii vero, alii proscripti, alii in carcerem conjecti, alii triremibus addicti. Horum 29 Tergestum missi. Templa, Catholicis erepta restitui jussa. Usurpata hæc esse, non usucapta, cum toties a Catholicis sint in Judicio repetita, & per vim mala fide retenta. (1674.)

Posonienses sectarii templum ac Gymnasium ædificabant. Nuntiavit novum opus Episcopus: inhibita a Cæsare fabrica: illa nihilominus absolvitur. Cæsar Catholicos in possessionem mittit. Sectarii, campanæ sonitu conglomerati, arma corripiunt, mandata Cæsaris discerpunt, omnia tumultibus implent. Verum a superveniente Cæsareo milite exarmatus furor. Templum ac Gymnasium Jesuitis datum, pietatis & bonarum artium futura sedes. Habito Tyrnaviæ judicio 30 Authores turbarum Majestatis rei, capitis damnati. Quam pœnam Cæsar mitigavit, injuncta multa pecuniaria. Similem armatam seditionem sectariorum Spankavius Cassoviæ compescuit.

Principum Protestantium querelæ.

Tot scelerum rebellionumque sectarii luce palam cum essent rei, mirum profecto, Principes Regesque Protestantes eorum suscepisse patrocinium: quos inter Suecus Aulæ Viennensis crudelitatem, illatasque injurias acerbo scripto accusavit adversus Osnabrugensem pacem actum videri.

Cæsarea responsio.

Responsum Oxenstirnæ Legato, Cæsarem neque, quid in Suecia fiat, sollicitum, neque res Hungariæ ad alium pertinere, neque de illis in pace Osnabrugensi quidquam actum, cum nihil commune habeant cum Germaniæ negotiis. Propter Religionem nemini vim illatam: in perduelles legibus actum: nemini tamen propterea rationem redditurum, quam parum Rex Sueciæ, Angliæ, aut Batavorum Respublica Cæsaris referre arbitrentur, quid in ditionibus suis cum Catholicis agant.

Paradoxum.

Et sane mirum, quod Protestantes in Suecia, Anglia, aliisque suis terris Catholicos sacerdotes gravissime sint persecuti, nemine Catholicorum se contra movente: quamprimum vero Cæsar aut alius Catholicus Princeps in rebelles sectarios Regni sui agit, mox capita & consilia conferant, precibusque, etiam armatis, intercedant.

Nova Cæsaris indulgentia.

Saxonis, Brandeburgi, Luneburgicorum interventioni datum, ut abducti nuper Tergestum ad Triremes Ministelli libertati ac patriæ redderentur. Ut autem Protestantium legatis locus esset, quo sacrorum causa Vienna excurrerent, data est temporaria facul-

facultas, ut Sopronii ſeu Oedenburgi in ædibus privatis duo Miniſtri ritus ſuos obirent.

Edito ſubin de reſtituendis, quæ a Proteſtantibus ablata fuerant, templis decreto, 20000 eorum e Tibiſcano tractu coorta, Eperieſinum, Sendream, Caſtoam, civium Acatholicorum proditione ceperunt. Sed Coppus, collectis 14000 armatorum, cæſis 800, reliquos in fugam conjecit. Receptoque Eperieſino, iterata clade eos affligit ad Caſſoviam. Animadverſum in rebelles & proditores, alii adacto per medium corpus palo hamato ſublati, ferreo alii unco ſuſpenſi. Nec tamen poſuit ferocia. Conglobati rurſus ter mille, direptis pagis atque dirum in modum afflictis Catholicis, in Turcicam ditionem, cum multis Calvinianorum familiis ſe receperunt. Atque ex eo aſylo perpetuis latrociniis regionem infeſtam habuerunt. Oppreſſa 4000, cæſis 800. e Töckelii cohorte. Plura alia commiſſa a Cæſareis ſecunda prælia: ſed, velut Lernæa illa hydra, reſectis capitibus alia ſuccreſcebant. Sed rebellio Calviniſtarum non quievit.

Cæſar, bello Gallico abſtractus, impoſito munitis locis præſidio, paucos in campum poterat educere. Rebelles vero, Parthorum more pugnantes, atque equorum velocitati, inſidiis, ſubitis procurſionibus confiſi, cum vis ingrueret, in Turcicum agrum, aut Tranſylvaniæ latibula refugi, nullo loco conſiſtebant. Atque hac ratione bellum volatile ad decimum usque annum produxerunt. Sed in apertum bellum erumpunt.

Anno 1676. viribus aucta crevit rebellio, & ſopita alicubi flamma, erumpebat alibi. Straſoldus, qui Spankavio, forti ac felici duci, curarum mole oppreſſo, ſucceſſerat, cladem a rebellibus accepit. Reddita illis a Bargozio, & Coppo, Ducibus Cæſareis. Vidiſſes pernicibus equis undique ſtricto acinace circumvolitare rebelles, atque cædibus, populatione, incendiis omnia complere: *Labanzios* ubique immani rabie perſequentes. *Labanzii* autem vocabantur, qui in civilibus bellis Regias partes ſunt ſecuti, cum contra rebelles *Curuzii* dicerentur. Labanzii & Curuzii.

Anno 1677 ſex millia Polonorum, a Bethunio conducta, Bohamo comite ductore, cum Tartaris & Tranſylvanis, rebellibus Hungaris venerunt auxilio, ut adeo 20000 ſub ſignis haberent. Schmidius Tribunus octo homines, fide accepta, in eorum caſtra ablegat, veniam & præmia Cæſaris nomine oblaturos. Accepti humaniter convivio omnes obtruncantur. Immanitas.

Schmidius, temere cum Bohamo prælio congreſſus, ex modico, quem habebat exercitu, plus 1500 amiſit. Quibus ſane calami-

calamitatibus factum, ut promptius Cæsar Neomagensem pacem iniret.

Töckelius insurgit.

Töckelius interea, qui nova e Transylvania supplementa recens adduxerat, totius exercitus Dux & Imperator a rebellibus proclamatur. Fuit Emericus Töckelius, de quo plura nobis deinceps memoranda veniunt, Nobilis Hungarus, animo vivaci & prompto ingenio. Parens ejus Nadastianæ conjurationi adhæserat, eique continuandæ reliquum postea ætatis exegit. Emericus filius fuga in Poloniam se subduxit; indeque in Transylvaniam delatus, atque in Abaffii amicitiam receptus, copias ab eo ad perdendam patriam accepit.

Dux totius exercitus creatus, viginti facile millium exercitum circumducebat, atque arces complures expugnavit, tentato nequidquam Mongatsio. Eperiesinum cum Neosolio civium Acatholicorum conspiratione traditum recepit: adjunctoque sibi, quem Bohamus ducebat, Polono milite, mira celeritate Hungariam percurrit: incolis lapsum velut cælo genium, & patriæ liberatorem salutantibus.

Auxit fiduciam hominis, armorumque secundos progressus, Cæsarei militis paucitas, & imperii militaris a Coppo, experto ac forti Duce, in Würmium primum, dein Lesslæum, felices minus Ductores, translatio. Cum igitur, abducto necdum a Rheno milite, tantæ multitudini se objicere non auderent Cæsarei, legatione ad Töckelium missa inducias offerunt.

Arrogans ejus responsio.

Respondit ille, se suosque in Cæsaris fore potestate, sed ferri non posse, ut novi Magistratus legesque, abrogatis antiquis, patriæ obtrudantur; nisi Palatinus crearetur, libertas religionis & templa restituantur Protestantibus; & certum sacerdotum genus (Jesuitæ) regno pellantur, Rempublicam constitui non posse. Simul tamen eodem tempore cum Budensi Bassa consilia contulere. Victi autem mox prælio a Würmio, inducias admiserunt. Quas tamen Lesslæus successor rescidit. (1678.)

Ambringenius Gubernator Hung. obit.

Anno sequenti gravis pestilentia Hungariam afflixit, quæ tacitas velut inducias imperabat, & *Ambringenium Gubernatorem*, (invisum Hungaris nomen) discedere coegit. Is, translato in Ludovicum, Ducem Neoburgicum, supremo Ordinis Teutonici Magisterio, rebus præclare gestis, haud multo post obiit, vaticinari auditus, fore, ut Cæsar, domita rebellione, totam Hungariam, alioquin suam, novo belli jure sibi assereret.

Cum

Cum Turcæ magnos belli apparatus facerent, & palam etiam Hungarorum rebellionem foverent, Cæſar Comitia Sopronium indixit, ibique ad Ordines latina lingua facundam orationem habuit; atque, ut gentem placaret, Eſterhaſium regni Palatinum eligi indulſit. Duo maxime capita movebantur, alterum de Religione a Proteſtantibus, alterum de educendis ex Hungaria Germanicis copiis, ab omnibus. Palatinus rurſus electus.

Miniſtros ſuos indigne habitos proſcriptosque querebantur ſectarii. Reſpondebant Catholici: Judicum, quorum dimidia pars ex Proteſtantibus delecta, æquiſſima ſententia fuiſſe condemnatos, non propter Religionem, ſed flagitia. Conjurationem nullam fuiſſe, nullas domi forisque turbas, quarum non auctores aut participes fuiſſent. Nullum crudelitatis, ſacrilegii, perfidiæ genus nimium ipſis videri, modo Catholica ſacra everſum eant. Furor Prædicantium.

Tandem Cæſar liberum A. C. exercitium permiſit, atque ut Poſonii, ſingulisque comitatibus fanum pro eo ædificetur. Reliqua vero templa ea conditione, qua anno 1670 fuiſſent, relinqui voluit.

Reprehendebant Catholici hanc inexſpectatam Cæſaris indulgentiam, velut ea in re a Majorum ſuorum, Religione nihil antiquius habentium, inſtituto receſſiſſet Leopoldus. Querebantur, hoc pacto plus 70 fana, publico ære conſtruenda, ſectariis concedi: ægreque adduci poterant, ut ſubſcriberent. Wagn.

Reducta per Cæſaris clementiam, varia indulgentis, ad concordiam videbatur Hungaria, cum Töckelius, ad Regnum adſpirans, omnia rurſus turbavit. Miſit ad eum Cæſar Legatum, ut amplis promiſſis pertinaciam frangeret. Simulat obſequium. Sed imbibita penitus Turcia, cum Budenſi Baſſa in Cæſaris perniciem conſpirat: ductaque juniore Ragozia, Montgatſinum, ſedem ſuam veluti regiam, ingreditur, eamque multo belli apparatu implet. Auget exercitum, Hungaris ad eum, præſertim Calviniſtis, magno numero confluentibus. Töckelii perfidia & ambitio.

(1681.)

ARTICULUS IV.

SUMMARIUM.

Töckelii grassatio. Velut Rex comitia celebrat. Hungariam Turcis prodit. Bellum Turcicum. Viennam obsidet Turca. Vincitur. Vezirius strangulatus. Turcæ sæpius cæsi. Amnestia in Hungaria. Buda frustra obsidetur. Töckelius a Turcis in carcerem. Seraskierus relegatus. Buda tandem expugnata. Victoria ad Mobazium. Expeditio in Transylvaniam, & Sclavoniam. Hungaria Regnum hæreditarium: quod præstat Electivo.

60. Ejus progressus. Anno 1682. dum Caprara, legatus Cæsaris, Constantinopolim missus, de induciis, in vicennium producendis, tractat, Töckelius cum Turcis, Transylvanis, Valachis, Moldavis, & rebellibus Hungaris, Zattmarinum, Cassoviam, Onodium, Tokainum, Scepusium, Leutsoviam, Zendream, aliasque urbes & arces occupat, ut adeo Cæsari in Hungaria parum admodum maneret reliquum, Germanis induciarum spe suspensis, & Reunionum causa, captaque Argentina attonitis. Enituit tamen *Coharii* virtus excellens & fides infracta. Is quippe, defenso fortiter Fillekino, Bassæ traditus, & ab hoc Töckelio donatus, nullis promissis, minis, ærumnis, carcerumque squaloribus ad defectionem permoveri poterat. Quin Töckelium proditorem patriæ, & Mahometanorum mancipium in os compellavit. Duobus post annis, capto a Cæsareis Pattakino, e profunda turri effossus, ad novam veluti vitam est renatus.

Coharii virtus.

Töckelius velut Rex Comitia celebrat. Turcis Hung. tradit.

Töckelius interea, velut Hungariæ Rex Cassoviæ Comitia habuit, Transylvano & Turcico legato ad utrumque latus assidentibus. Orationem ad Proceres rebelles habuit, de Religionum, legum, privilegiorum, libertatis excidio, de Germanorum crudelitate, Turcici imperii suavitate. Applauditur; Sultano se regnumque dedunt: & adduntur deditionis pacta. Töckelius, e Bethlemiorum stirpe oriundus, sit Princeps Hungariæ, Sultani tamen tributarius: ejus legati more Regio habendi: mortuo sine hæredibus Töckelio, integrum sit Hungaris, alium Principem sibi deligere, talem tamen, qui Turcis non displiceat. De cætero ex captis Hungariæ locis Turca nihil retineat: & Hungaros suis legibus & moribus vivere permittat. Pax San-Gothardiana suo loco relinquatur.

Cum

Cum igitur bellum evitari non poſſet, & Turcæ immanem copiarum multitudinem ex toto Imperio Ottomannico cogerent, Cæſar quoque, conquiſitis undique fœderibus atque auxiliis, ad bellum ſe comparavit. Elector Bavariæ cum 12000, & cum totidem Saxo ſe affuturum promiſit. Suevicus, Franconicus & Rhenani circuli magnos delectus habuerunt. Pontifex, Hiſpanus, Italiæ Reguli haud parum contulere. Summi inſuper momenti erat novum fœdus, cum Joanne Sobieskio Rege Poloniæ ictum, vi cujus Cæſar 80000, Rex 40000. educeret.

Cæſar ad bellum ſe parat.

Mahometes IV. Sultanus pacis equidem quam belli erat amantior, quia tamen, a Janitſaris maxime (ſelecto peditatu Prætoriano) & Effendiis (ſic Jureconſultos & litteratos appellant) inſimulabatur, quod voluptates inter obtorpeſceret, & *Kara Muſtapha*, qui in Vezirii dignitate Chiuperlio ſucceſſerat, bellum vehementer ſuadebat, in Divano illud, licet finitæ necdum eſſent induciæ, fuit decretum, Mufftio licet, ob violatas juratas inducias, Divinas iras intentante.

Turcæ bellum decernunt.

Equi proin cauda ad palatii fores pro more appenſa, ultra 230000 Belgradum, indeque per Hungariam Viennam usque moverunt, non aliud tanta populorum mole dignum præmium rati. 14 Julii 1683 univerſus hoſtium exercitus Viennæ ſe circumfudit. Ad 12 usque Septembris tenuit obſidio, cruenta ſane ac vehemens. Sed *Rudigerus Staremhergius* cum valido præſidio ſtrenue ac fortiter urbem defendit: Cæſare cum familia jam ante digreſſo.

Viennam obſident.

Jamque haud procul ab expugnatione urbs aberat, cum opportune Rex Poloniæ, adductis 15000 armatorum cum Lotharingo & Electoribus, Bavaro & Saxone, ſe conjunxit, atque Turcas aggreſſus, celeberrimam victoriam reportavit. (1683.)

Vincuntur.

Turcarum tum in obſidione Viennæ, tum in pugna 70000 occubuiſſe feruntur. Caſtra, omni opulentia plena, direpta. Quod Turcarum reliquum erat, pleno impetu in Hungariam fuga elapſum eſt. Victores inſequi veriti, in ipſis hoſtium caſtris noctem ovantes exegerunt.

Capta 30000 Papilionum: Vezirii tentorium Regi Poloniæ obtigit, cum grandi Mahometis vexillo, & aureorum nummorum duobus millionibus. Præterea victoribus ceſſerunt 3000 tormenta bellica, Camelorum 5000, boum 10000, equi innumeri, ſupellectilis & annonæ vis ingens.

Præda.

Sultanus Belgradi triſtem cladis nuntium accepit: majori terrore perculſus, cum intelligeret, ſuos iterum 9 Octobr. *ad Bar*

Iterum ad Barcanum cæſi.

canum ingenti cæde proſtratos, multosque Danubio hauſtos: ut adeo ex 14000 Spahiis, & 12000 peditibus, non niſi 3000 evaſerint. Et hac ratione affatim vindicata eſt clades, quam pridie Poloni ad idem Barcanum acceperant.

Præmium victoriæ fuit *Strigonium*, ab exercitu Cæſareo-Polonico expugnatum. Tum vero in hyberna conceſſum, quæ, variis locis interceptis, ampliora ſibi fecerunt Dünewaldus & Heiſterus. Rex Poloniæ vero, poſtquam irrito conatu perduelles Hungaros conciliare cum Cæſare ſatagebat, in Poloniam glorioſus cum ſuis rediit, relicto in Germania perenni fortitudinis & beneficii monumento.

Vezirius ſtrangulatus. Kara Muſtapha Vezirius autem, qui plurimos crudeliter occiderat, & totum Occidentem ſub jugum mittendum credebat, Belgradi zonam e ſerico, a Sultano ſibi miſſam, collo inſeruit, & ſervorum opera ſe ſuffocavit. (1683.)

Anno ſequenti Veneti ad fœdus acceſſerunt, ea lege, ne bello ante abſiſteretur, quam Cæſar Hungariam, Poloni Caminiecum, Veneti Moream recepiſſent: nec pax fiat, niſi communi conſilio.

Amneſtia Hung. Nec parum res noſtras adjuvabat perduellium Hungarorum ad obſequium reductio; quippe Cæſar, indictis Poſonium comitiis, univerſalem amneſtiam, fundos, honores addixit omnibus, qui veniam peterent. Amplexi ſunt gratiam plerique, licet Töckelius, Turcarum & Tartarorum turbam ſecum trahens, vehementer obſiſteret.

Turcæ bis cæſi. Turcæ, magnopere licet fracti, impigre tamen bellum reparabant. 50000 in Poloniam, 20000 in Peloponeſum, 70000 in Hungariam deſtinantes. Sed a Cæſareis gemino prælio, altero ad Strigonium, ad Vaciam altero cæduntur.

Tum vero, ut tot tantisque victoriis dignum præmium referrent, Budam oppugnare decreverunt. Verum, prout expeditio prioris anni triſtiſſimum initium, jucundiſſimum autem finem habuit, ita poſterioris principia ſecundiſſima in calamitatem magnam, pro variante belli fortuna, deſiere. Ad Viennam conquaſſata Ottomannica ferocia: ad Budam Chriſtiani exercitus gloria impegit, dum eandem incaſſum oppugnavit, amiſſis viginti ferme hominum millibus.

Ad Budam impegit fortuna.

Felicius bellum in Sclavonia adminiſtravit Leslæus contra Baſſam Bosniæ, & Schulzius in ſuperiori Hungaria adverſus Töckelium & perduelles. (1684.)

Anno

Anno 1685 proſpera magis fortuna uſus eſt Chriſtianus miles. Nam reportata inſigni ad Strigonium victoria, capta ſunt 11000 Papilionum, majores machinæ 25, ſigna militaria 50, omnisque generis ingens præda. Cæſa Turcarum 12000, partim in obſidione Strigonienſi, quam tentaverant, partim in prælio. Cæſi Turcæ.

Fructus victoriæ fuerunt, liberatum Strigonium, expugnatum *Vivarinum*, in quo præter alium bellicum apparatum ingentem inventæ ſunt 98 machinæ. Maximilianus II validiſſimum hoc munimentum anno 1573 intra ambientes paludes conſtruxerat, adverſus Turcarum incurſiones, quibus ſuperiori bello cum Varadino relinqui debuit.

Seraskierus (ſic appellatur Turcici exercitus Imperator, qui in abſentia Vezirii copias ducit) ad Budam ſparſi exercitus reliquias collegit: multis, qui primi in fugam ſe dederant, pro more trucidatis: & ſibi rebusque ſuis diffiſus pacem petiit, Töckelium captum tradere pollicitus. At Cæſarei illam in medio victoriarum curſu denegandam exiſtimabant.

Turcæ vero Töckelium, ceu belli infelicis facem, in vincula conjectum, Adrianopolim abduxerunt. Qua re commoti plures ex rebellibus Hungaris, ad obſequium reduces, *Caſſoviam* Capraræ dediderunt: expugnato jam antea per Schulzium *Eperieſino*: pluribus aliis munitis locis cum Onodino & Zolnokino aut vi aut deditione occupatis: adacto pariter *Abaffio*, Tranſylvaniæ Principe, qui cum Turcis hactenus colluſerat, ad tributi ſervitutem. Töckelius a Turcis captus. Urbes receptæ.

Nec hyberna quieta erant. Nam Heislerus, Varadinenſi & Temesvarienſi Baſſis, qui Chriſtianos imparatos opprimere tentaverant, certamine victis, *Aradinum*, grandi præda locuples, intercepit.

Nec minus felices erant Herberſteinius, qui cum Croatis, fida Cæſari gente, complura oppida cepit, & Leslæus, qui Eſſekino ponte exuſto, Turcisque certamine victis, magna præda Eſſekini potitus eſt. Seraskierius vero ob rem male ad Strigonium geſtam, capitis primum damnatus eſt; tum autem, quia biennio ante Budam ſtrenue defenderat, vita donata, ad inſulam deportatus. Seraskierius relegatus.

Anno 1686 Lotharingus Oeniponto, quo, tradito Capraræ imperio, excurrerat, redux, de futura expeditione cum Cæſare contulit. Viſum, expugnationem Budæ, ante biennium fruſtra tentatam, eſſe ſuſcipiendam. Conquiſita igitur a Germaniæ Principibus auxilia. Venerunt cum lectiſſimo milite Elector Ba-

variæ, Brandeburgici ſub Schöningio, Luneburgici, Haſſi, Svevi, Francones. Luſtrato exercitu cenſa ſunt Cæſareorum & ſociorum octoginta ferme millia, non numeratis Hungarorum & Croatarum viginti millibus. Scherffembergio, Piccolomineo, & Veterano decreta 12000 ad redigendam in ordinem Tranſylvaniam: Caraffæ & Heislero 10000 ad præſidium ſuperioris Hungariæ: Schulzio 7000 ad rem agendam in Sclavonia. Reliquus exercitus ſub Lotharingo & Bavariæ Electore ad *Budam* ductus.

Buda expugnata.

Dictu incredibile, quantæ molis fuerit ſcopuli iſtius expugnatio: quanta fortitudine a 12000 Turcarum defenſus, atque a Cæſareis expugnatus: quanto utrinque ſanguine ſteterit: quot cuniculis, tormentis, eruptionibus actum: quoties aſſultum, quoties vis repreſſa.

Accurrebat cum 60000 exercitu Vezirius, ut urbem obſidione liberet. Ter caſtra Cæſarea invaſit, ter grandi cum ſuorum ſtrage rejectus eſt. Tandemque poſt bimeſtrem acerrimam oppugnationem cruento aſſultu capta eſt, præſidiariis prope omnibus cum Gubernatore conciſis.

Cum Segedino.

Appendix Budæ *Segedinum* fuit, a Valiſſio deditione acceptum, poſtquam Veteranus gemino certamine Turcas fregit; & Quinque Eccleſiæ, cum Sicloſio, & Capoſvarino, a Ludovico Badenſi occupatæ.

Fœcundior adhuc erat anni 1687 expeditio. Quippe, caſtigata per Caraffam Hungarorum nova conjuratione, quam Töckelius, a Turcis in hunc finem liber dimiſſus, denuo excitaverat, & proditione Finkiana Budenſis civitatis per Chriſtianum adoleſcentem, apud Turcas ſervientem, feliciter detecta, Lotharingus cum Maximiliano Bavariæ Electore præclaram de Turcis ad *Mohazium* victoriam retulit, geminis eorum caſtris expugnatis.

Victoria ad Mohazium.

Vezirius, qui nuper minabatur, ſe Chriſtianos canum inſtar abacturum, horum morſibus ita eſt laceratus, ut tum in pugna, tum fuga, tum rupto Dravi ponte, viginti ſuorum millia amiſſa doleret. A liberata Vienna nulla hac victoria clarior. Præda ingens relicta, tormenta variæ formæ 80, alia ſpolia ultra quinque milliones æſtimata. Vezirii papilio, cum tabulario, & ærario caſtrenſi, Electori, qui pars magna fuit victoriæ, obtigit. Id unum ad gloriæ faſtigium defuit, quod Turcæ nunquam aut ignavius aut imperitius pugnarint, dum Janitſari & Spahii ne primum quidem noſtrorum ferrent impetum.

Ut

Ut Lotharingus amplum victoriæ, Turcis timore & viribus fractis, fructum legeret, Sclavoniæ provincia Dünewaldo decreta, arduam expeditionem in Transylvaniam, Turcis hactenus vectigalem, magisque, quam Christianos decet, animo manibusque inhærentem, suscepit: ubi ad Tibiscum perventum, Protestantes progredi ultra recusabant, piaculum rati, si in fratres suos irent. Relicti igitur in Hungaria, Veteranii agmine Cæsareo exercitui adlecto. Expeditio in Transylvaniam,

Cum copiæ Transylvaniam fuerant ingressæ, veniunt obviam Abaffii & Ordinum legati, aurum quidem polliciti, sed urbium præsidia, & stativa suo in agro deprecantes. At ubi vim admoveri senserunt, conditionibus, quas supra recensuimus, se dediderunt, admisso præsidiario milite cum stativis, ingenti certe Hungariæ levamento; pars tamen exercitus Tockainum, Zattmariam, & Debrezinum, tunc temporis pagum, decem domorum millibus frequentem, in hyberna concessit. Lotharingus vero tot tantisque rebus gestis Oenipontum rediit.

Non minori felicitate in altero Danubii littore fines protulit *Dünewaldus*. Siquidem post Mohaziensem cladem tantus barbaros terror invaserat, ut *Essekium*, urbem ad Danubii & Dravi confluentes, munitam, Sclavoniæ principem, Belgradi & Sirmii clavem, 161 annis possessam, Turcæ desererent, absque ulla vi admota, imo ne quidem ullo præsente hoste. Reperta in ea 50 tormenta ænea, annona pro 10000 sufficiens. Et Sclavoniam felix.

Secutæ mox sunt *Petrovaradinum*, *Carlovicium*, *Illokia*, ac denique etiam *Possega*, cum tota Sclavonia (excepta Gradisca) unius mensis intervallo: ut adeo unius victoriæ fructus fuerint duæ amplæ provinciæ, longissimo inter se tractu distantes, Cæsari assertæ, una cum *Agria*, longæ obsidionis fame debellata. 4000 Turcarum Temesiam migrarunt. 600 Christiana Religione initiati. Nihilque ex Hungaria reliquum mansit barbaris, præter Varadinum & Temesvarinum. Hungaria hæreditaria.

Magna hæc erant Domus Austriacæ incrementa, sed stabiliorem multoque amplissimum ex tot victoriis fructum inde est consecuta, quod Hungariæ Regnum, per electionem ad Austriacos hactenus delatum, in hæreditarium stabili lege transierit, Josepho Archiduce, Leopoldi Cæsaris filio per solennem inaugurationem hæreditatem amplissimam adeunte: atque hoc pacto Regnum ad primævam suam naturam rediit. *Wagnerus.*

Quippe regnum iſtud a prima ſua inſtitutione per hæreditariam ſucceſſionem ad proximos ſemper decedentis conſanguineos fuit devolutum, donec Mathias Corvinus novo exemplo fuit electus, Ordinibus liberæ electionis jus deinceps ſibi arrogantibus.

Hæreditarium regnum præſtat electivo.

At vero anno 1687, cum Leopoldus Cæſar Hungariam victricibus armis e barbarorum manibus eripuiſſet, Poſonienſibus in Comitiis Strattemannus, Cæſaris Cancellarius, facundam ea de re ad Ordines orationem habuit, naſcique Regem, quam eligi ad ſalutem Reipublicæ præſtare perſuaſit.

Tum enim felicia eſſe regna, cum ſupremi eorum moderatores Rempublicam non vaga duntaxat & fluctuante poſſeſſione velut rem alienam, ſibi commodatam & creditam ad tempus, ſed certo & ſtabili patrimonio, tanquam rem ſuam ad poſteros transmittendam intuentur; inde etenim conſequi, quod ſtudio intentiore ſtabilem ejusdem felicitatem conſectentur, ſubditos tanquam filios ſincerius teneriusque ament, eorumque commoda, ceu propria, porrecta in omnem partem paterna ſollicitudine, contra adverſos incurſus tueantur protegantque.

Conſtantius etiam, procul habitis factionibus, ambitu, privatisque affectibus, quæ regna illa ambulantia non raro verſant, regnatricem diligi a civibus familiam; atque hoc pacto mutuo nexu colligatos Imperantem & populum certare officiis, illum beneficiis & mandati ſuavitate, iſtum obſequio: amore & publici boni ſtudio utrique.

Hoc & rei natura & experientia adeo perſuaſum gentibus, ut florentia magis per orbem terrarum regna nativos Reges, quorum Majeſtatem vel in cunis jam adorarunt, adſcititiis, & poſt noxia ſæpe atque turbulenta interregna per empta, aut extorta ſuffragia evectis, præferendos putarint.

Idem inclitæ Hungarorum nationi jam inde a condito per Divum Stephanum regno ſanctum fuiſſe: injuria dein temporum interruptum, barbaris gentibus aperuiſſe januam, & decumanis patriam calamitatibus oppleſſe.

Jam vero ſi bene de Hungaria, ſibi reſtituta, meritam, ſi potentem, ſi ſuavi imperio gubernantem familiam cupiant, quam aliam mallent hæreditariam præ Auſtriaca, præque Leopoldo, ejusque filio natu maximo Joſepho? Nullam prope munitam eſſe urbem, quam ille de barbarorum manibus non vindicarit; ut adeo, licet ex Annæ Reginæ ſanguine non eſſet prognatus, jure belli ſuum poſſet regnum dicere. Nolle autem hoc uti nomine, ſed hæredi-

reditarii regni declarationem liberis Ordinum voluntatibus deferre.

His dictis datum deliberationi spatium. Pauculi quidam ex Protestantibus, quibus Austriaca pietas sudes in oculis, repugnare ausi, miro cæterorum omnium consensu obruti conticuerunt. Conditumque decretum hujus sententiæ. *In perpetuam porro recolendorum beneficiorum tantorum memoriam Regni Status declarant, quod in posterum neminem alium, quam S. Majestatis propriis ex lumbis descendentium masculorum hæredum primogenitum in perpetuum, id ipsum etiam statuentibus articulo V. anni 1547. aliisque superinde extantibus, pro legitimo suo Rege & Domino sint habituri.* Idque in casum deficientis prolis masculæ ad Hispani etiam Regis natu maximum extenderunt.

Statuum hac de re Decretum.

Wagn.

Postmodum anno 1723. cum extincta jam Hispanica propagine, Carolus VI. timeretur absque prole mascula decessurus, in publicis Regni comitiis statutum, ut Hungariæ regnum Domui Austriacæ absolute esset hæreditarium, post emortuos masculos ad fœminei sexus Archiduces devolvendum.

Etiam ad fœminas devolvendum.

Abrogatum quoque in comitiis anni 1687. (in quibus hæreditariam regni successionem stabilitam diximus) Andreæ II. Regis decretum, quo concessa fuerat Hungaris facultas, resistendi & contradicendi Regi, si leges violaret. Facile enim advertebant Ordines, quam periculosum telum turbulentis hominibus daretur in manus, regnumque cum Majestatis contemptu, pro libidine miscendi occasio, violatarum legum obtentu, si multitudini censoria & judiciaria in Regem ipsum detur potestas, nemo tamen unquam perduellionis postulari, aut puniri queat.

His rebus ita compositis, Josephus Archidux anno ætatis nono solitis ritibus hæreditarius Hungariæ Rex est inauguratus.

ARTICULUS V.

SUMMARIUM.

Constantinopolitanæ turbæ. Sultanus depositus. Captum Mongazinum, Belgradum, Sigethum. Bellum Gallicum. Badensis belli in Hungaria Imperator. Salankemensem victoriam & tres alias reportat. Dünewaldi fatum. Pax Turcis improvide negata. Res retrolapsæ. Belgradum ad Turcas. Languentium expeditio. Turcæ pacem respuunt. Badensi succedit Croyus, huic Caprara, huic Augustus Elector Saxoniæ, huic Eugenius. Veteranius in Transylvania cæsus. Eugenii victoria ad Zentham. Pacificatio. Fructus belli.

61. Turbæ Cpolitanæ.

Triumphis Vienna exultante, cædibus ac seditionibus mistum est Byzantium. Strangulantur Vezirius & urbis Præfectus. Mahometes IV. Sultanus, postquam 46 annos Imperio præfuerat, a furenti milite depositus in carcerem mittitur; Solymannus ejus frater e carcere ad solium evehitur. Sed necdum posuit seditio. Janitsari Spahiique velut lymphati arma, rapinas, cædes per captam veluti urbem circumferunt. Immanem pecuniæ summam exigunt, quam ærarium, bellis exhaustum, sufficere non poterat. Novus Vezirius cum aliis Proceribus frustatim dissecatur. Hanc pœnam dedit proditor Sultani, qui seditionis auctor fuerat. Placari non poterat rabies, nisi producto Mahometis, quod Divinitus ipsi datum existimant, vexillo, atque ad palatii fores a Mustio suspenso. Duo tamen adhuc interempti Vezirii, quibus Mustapha successit. (anno 1688.)

Quamvis autem turbæ istæ Byzantinæ opportunam rem bene gerendi occasionem suppeditarent, languidius tamen a Polonis & Moscis bellum administrabatur: Veneti autem in obsidione Corynthi militem & pecuniam frustra consumpserunt. At vero Cæsarei occasione utendum rati, rigente hyeme arcem *Mongatsinam* receperunt. Francisco, Ragozii filio, Cæsar factus tutor. Töckelii bona in fiscum redacta. Capta subin a Caprara *Alba Regali*, & a Caraffa *Lipa*, consultatum est, an Temesia, an vero Belgradum expeditionis fructus statueretur; posterius placuit, ut via in Turciam, Epirum & Macedoniam aperiretur. Certe in tanta Imperii Ottomannici perturbatione ex Europa submoveri potuisse

Mongazinum captum.

Turcas

Turcas eſt creditum, niſi lentus copiarum adventus, annonæ & vecturarum defectus ulteriores progreſſus inhibuiſſent.

Lotharingus febri detinebatur. Igitur Maximilianus Emmanuel Bavariæ Elector ſupremus belli Imperator, trajecto ſumma arte & fortitudine Savo, *Belgradum* oppugnat, tantaque virtute & conſtantia operi inſtat, ut breve intra tempus celeberrimum hoc monumentum ac Turciæ clavem magnanima irruptione cepit. Et Belgradum.

Acceſſit deditio *Sigethi*, aliorumque locorum munitorum, quæ fame potiſſimum expugnabantur. Ulteriusque progreſſura fuiſſet victoria, niſi & annonæ curruumque inopia, & ortus ad Rhenum bellicus turbo ſpes noſtras evertiſſent. Cum Sigetho.

Orto quippe bello Gallico, Lotharingum cum magna copiarum parte ex Hungaria Serviaque recedere oportuit, *Ludovico Badenſi* ad bellum Turcicum relicto. Is, licet in toto exercitu non plures quam viginti quinque millia haberet, hoſtem nihilominus, quamvis numero multum prævalentem, trino prælio fudit, ad *Moravam* primum equeſtri certamine, dein ad *Patoſſinum;* ad *Niſſam* denique, cum 40000 hoſti eſſent, noſtris vero tantum 16000, celeberrimam reportavit victoriam, *Niſſa* mox in præmium cedente, ſtrangulatus Vezirius, quod prælio abeſſet. Suffectus Cuproglius. Niſſæ deditionem ſecuta eſt *Orſovæ* & *Vidini* expugnatio, multa cum Turcarum cæde. Perfracta Boſsniæ clauſtra, Raſciani & Epirotæ, ob copiarum paucitatem, in legiones lecti; *Caniſa* tandem debellata. (anno 1689.) Bello Gallico exorto, Lud. Badenſis Dux ſupremus. Tres ejus victoriæ. Niſſa, Orſova, Vidinum captæ.

Turcæ, tot cladibus afflicti, altera jam vice, quod ab ortu Ottomannici Imperii inauditum, pacem flagitant, & quidem ex formula *uti poſſidetis:* id ſolum rogantes, ut Belgradum Temeſia permutetur. Sed prout anno 1630. continuata Ferdinandi II. felicitas pacis conſilia interrupit, ita hoc quoque tempore relatæ a modico exercitu victoriæ ſpes ampliores ſuggerebant. Turcæ iterum pacem petunt.

Sed fuit, quod pœniteret. Nam imprimis *Straſſeri* temeritate magna clades accepta, erectique Turcarum animi. Töckelius dein, cum viginti Turcarum & Tartarorum millibus in Tranſylvaniam irrumpens, Heislerum profligavit. Ejectus quidem inde a Badenſi, ſed interim, armis in Tranſylvaniam & ſuperiorem Hungariam, ære vero in bellum Gallicum & comitia Auguſtana averſis, Vidinum, Orſova, Niſſa, imo & Belgradum ad Turcas redierunt. Quippe, cum noſtræ copiæ morbis & ſecundis etiam præliis adeo eſſent acciſæ, ut princeps exercitus vix decem millia Male negatam. Nam res retro lapſæ.

Ingens Turcarum exercitus. millia expleret, Mustapha Cuproglius, novus Vezirius, vir sagax & industrius, negata a Cæsareis pace, ingentem ex Asia, Ægypto, & Turcia Europea exercitum collegit, eumque, contra morem Turcarum, in tres partes divisit, quarum primam ipse in Serviam ducebat: alteram Töckelius in Transylvaniam, & superiorem Hungariam, tertiam Seraskierius cum instructissima classe ducebat, ut hac ratione Christianus exercitus, quem ad manipulum quodammodo redactum noverant, in totidem partes divisus resistendo impar esset.

Ita enimvero evenit. Hinc tantæ acceptæ clades. Quamvis casus Belgradi maxima ex parte casui aut proditioni debebatur. Belgradum perit. Nam quo die Croyus Aspremontio Gubernator urbis successerat, pluribus locis in pulveraria conditoria ignis illapsus totam vix non urbem evertit, ædiumque ac murorum ruinis tot milites oppressit, ut ex quinque præsidiariorum millibus vix quingenti superessent, qui, qua cuique patebat via, diffugerunt: tantusque metus fuerat diffusus, ut etiam Viennæ trepidaretur. Leopoldo Cæsari non tam urbis, licet summi esset momenti, jactura doluit, quam *Veterani*, Turcarum hactenus toties victoris, & Hungariæ liberatoris militis. Aspremontius in suspicionem tractus, quod dolore amissi imperii ignes injecerit. Absolutus tamen Viennæ ab ea ignominia.

Hunc exitum habuit annus 1690. quam disparem a superiorum annorum fortuna! *Sed quid aliud exspectandum ab exercitu* *Wagn.* *tenui, suisque sine nervis flaccido*, interrogat Wagnerus, *ærario per voracissimas Augustæ solennitates in eam penuriam redacto, ut nec Strasserianus ille hiatus expleri, nec tempestivis supplementis refici legiones, neque Buda, Essekinum, Belgradum paulum communiri possent.*

Felicior Venetis fuit expeditio, nam navali prælio victores, *Naupliam*, Peloponesi civitatem principem, expugnarunt. Tartari vero Poloniam crudeliter sunt populati, & injectis Camenecio commeatibus obsidionem difficilem fecerunt.

62. Plus Christiano orbi lætitiæ attulit expeditio anni 1691; nam *Guidobaldus Starembergius*, præclaris in hoc bello gestis celebratus, Essekinum virtute non minus, quam astu strenue defendit, & Salankemensis victoria. Badensis belli Imperator cum 100000 Turcarum ad *Salankemenum*, iniquissimum licet sibi locum, congressus, eximiam prorsus retulit victoriam: de tanto numero hostium non nisi 30000 Belgradum evasisse scribuntur. Cecidit ipse Vezirius *Cuproglius*, anima & spiri-

ſpiritus Ottomannici Imperii, ſuperioris anni calamitatum auctor. Sed neque noſtris incruenta fuit victoria, dextro cornu, dum ſiniſtrum tardius pugnam inchoat, jam pene fuſo. Magnum ad victoriam momentum attulit, quod Hoffkirchius comes, traductis clam in averſam partem duabus dimacharum legionibus cum Huſſaris & Raſcianis, Barbarorum caſtra, ea ex parte aperta, a tergo ſit adortus. Quæ res novi ſpeciem exercitus ingeſſit, & Turcas, duos inter ignes attonitos, in fugam compulit. Cadit Cuproglius.

Præerat ſiniſtro cornui *Dynewaldus*, Saxo genere, geſtis clarus, & ſummis belli Imperatoribus comparandus, ſed antiqua cum Badenſi æmulatione colliſus, accuſatus fuit, quod de induſtria tardius militem in pugnam duxerit: evocatus Viennam, in itinere obiit. Dunewaldus accuſatus obit.

Turcæ Chriſtianos a Mahomete excæcatos prædicabant, quod non illico levem equitatum cum caſtrenſibus machinis ad impediendum Savi trajectum miſerint: tum enim omnes Turcas deleri potuiſſe: quin tanta in perturbatione triginta millibus Germanorum Belgradum ipſum potuiſſe recuperari.

In Tranſylvaniam cum prædatore exercitu ſæpius irrupit Töckelius, captivum ſecum Heislerum trahens, ſed ſtrenue a Veteranio retuſus eſt. Croyus vero, quæ poſt Belgradi caſum amiſſa fuerant in Sclavonia, fortiter recuperavit. (anno 1691.)

Toto hoc bello nunquam minus ad rei ſummam actum eſt, quam anno 1692 propter morbos in utroque exercitu graſſantes. Unde *Languentium expeditio* appellabatur. Ab Heuſslero tamen liberato *Varadinum*, ſuperioris Hungariæ caput, & Tranſylvaniæ clavis, poſt lentam obſidionem expugnatione occupatum. Deditii Turcæ retenti ſunt, donec Chriſtiani, a Turcis contra pacta capti, libertati fuerint redditi. *Fleurius* quidam, homo Sabaudus, inquies, & inſignis pyrata, claſſiculam conſtruxit, qua Danubio potiretur, ad arcendos Turcas, ripas defendendas, atque ad militem, annonam, aliumque belli apparatum devehendum. Exploſum initio conſilium, poſtea ex parte executioni datum, non omni commodo caruit. Sed Fleurius, qui claſſiculam illam ſuprema cum poteſtate regere volebat, invidiæ tandem victima cecidit. Languentium expeditio. Fleurii claſſis.

Neque a Turcis aliquid majoris momenti actum. Cuproglio ad Salankemenum cæſo ſurrogatus Vezirius *Halyus*, Baſſa Meſſopotamiæ; qui cum Kara Muſtapha Viennam oppugnaverat. Sed brevi depoſito ſucceſſit *Caimacanus*. Turcæ pacem reſpuunt.

Crojus succedit Badensi.

Anno 1693, cum per Angliæ & Hollandiæ legatos pax peteretur, Turcæ cum acerbo scomate illam negarunt. Victos Germanos nunc pacem petere, quam nuper tanto cum supercilio respuissent. Nisi Buda reddita nullam esse cogitationem pacis.

Suscipienda igitur nova expeditio, pro more tamen sera, quia pecunia deerat ad emendum panem.

Belgradum frustra oppugnat.

Ludovico Badensi ad Rhenum translato, Dux *Croyus* Pannonicis copiis præficitur, e Mareschallis vetustissimus. Is dignum se tanto munere monstraturus, rem magnam suscipit: trajecto quippe Savo Belgradum oppugnat. Sed magna cum clade rejicitur: rebus nostris ad tantam urbem, a Turcis interea munitam, vindicandam non satis præparatis, id tamen fructus tulit hoc consilium, ut Vezirius, in Transylvaniam magno cum exercitu irrupturus, retraheretur.

Caprara succedit Crojo.

Anno 1694 Hungaricum exercitum *Caprara* regebat, qui triginta quinque millia armatorum complectebatur. Septembri primum mense in campum prodibant. Brandeburgici vero, Dani, & Luneburgici ineunte primum Octobri, ad hyberna nempe, veniebant.

Ad Petrovaradinum Vezirius castris castra opposuit, nostraque adortus, tempestate tandem, inundatione, frigore, retractus est. Tota expeditione nostra in defensionem abeunte.

Giula capta.

Ad deditionem tamen fame compulsa est *Giula*, ultima civitas, quam Barbari in Hungaria occupatam tenebant, probe munita, ad Varadini & Transylvaniæ securitatem, atque coercendas perduellium evagationes, opportuna. Præsidio Temesiam abire permissum.

Displicuit Cæsari, tam exilem fructum expeditionis haustum eo tempore, quo Turcicum Imperium vehementer turbatum fuerat seditione Arabica. Quippe ex regionis *Emiris* seu regulis quidam eminentior finitimos Turcas aggressus prælio vicit, atque Basseram, Arabiæ desertæ provinciam, subigit, Byzantio non levi terrore concusso; eoque magis aucto, quod Babyloniæ, Mesopotamiæ, ac Syriæ defectio timeretur.

Jamque Emirus post plures victorias Imperatorem se dixerat, cum Muftius cum sacrificulorum choro legatus ad eum decernitur. Is argumento a religione ducto, rogabat, ut parceret Mahometis asseclis, quorum tot millia a Christianis quot annis martyres mactarentur, ni arma poneret, certam exspectaret a Mahomete vindictam. Mirum! ferocem victoriis barbarum tumentes adeo

adeo depoſuiſſe ictum telo illo ſpiritus, ut velut faſcinatus lupum rapacem in agnum manſuetum mutaret; grandi certe Chriſtianis documento, ut Religionem ſuam ſanctam Divinamque ſanctius colant.

Singulis prope annis optima rei bene gerendæ occaſio fuit elapſa ob tardum nimis copiarum adventum; unde adulta primum æſtate, aut ineunte autumno, dum altero jam oculo hyberna reſpiceret miles, inchoanda fuit expeditio. Ut tanto malo obviam iretur, cogitatio de conſtruendis ad Savum caſtrenſibus tuguriis eſt ſuſcepta. Cum enim Raſciani, aliique ad Savum populi, nullas domus ædificent, ſed æſtate & hyeme in ſpecubus ſubterraneis habitent, copiæ in remotiores Hungariæ plagas erant reducendæ, non ſine finium periculo & expeditionis ſequentis retardatione. Sed cum materia deeſſet, ædificii forma induci non potuit.

Anno 1695 aula Turcica magnam mutationem ſubiit. Mortuo *Achmete* Sultano nepos ejusdem *Muſtapha*, Mahometis IV. depoſiti, & in carcerem detruſi filius, ad ſolium evectus, Martio vir ſpiritu, emiſſis quaqua verſum ad provinciales litteris, grandem exercitum evocavit, quem ipſe, depoſito Vezirio, in Tranſylvaniam duxit, raptaque Lipa cum aliis quibusdam munitis locis, ac dirutis, Veteranium, Tranſylvaniæ Gubernatorem, quinque duntaxat millibus ſtipatum, oppreſſit. Cæſi plerique, atque inter eos Veteranius, ſummis belli Imperatoribus ſuppar, magno cum Cæſaris & Chriſtiani orbis luctu. Sultanus, velut ingenti parta victoria, relicta in manibus Chriſtianorum Tranſylvania, nullaque re alia geſta, Byzantium triumphans regreſſus eſt.

Muſtapha Sultanus in Tranſylvaniam.

Veteranium cædit.

Chriſtiano exercitui præfuit hoc anno *Elector Saxoniæ*, cujus conſilia, de Temeſia aut Belgrado expugnando, varii dubiique hoſtium motus everterunt. Nam cum ambiguum eſſet, quo Ottomannicus turbo irrupturus eſſet, Cæſareus exercitus ad Petrovaradinum primo caſtra fixit, ut hoſtium motus, an in Sclavoniam, Hungariam, vel Tranſylvaniam tenderent, obſervaret. Magnis dein & incommodis itineribus ad Tibiſcum & Tranſylvaniæ fines movit; ſerius tamen advenit, quam ut Veteranio poſſet ſuccurrere.

Elector Saxoniæ belli Imperator.

Cum Sultanus Valachiam incendiis vaſtatam cerneret, & Töckelianos calamitatis auctores intelligeret, Töckelium Conſtantinopolim abduci juſſit, ubi in obſcuro Judæorum vico deinceps contabuit.

Töckelii fatum.

Anno 1696 conſultatum rurſus Viennæ, quæ demum ratio iniri poſſet, ut hyberna prope hoſticum ſolum figi poſſent, ne immenſis itineribus feſſus miles autumnales duntaxat expeditiones ſuſciperet. Typum Aurſpergius exhibuit: ſed in æris præſentis ac commeatuum penuria, ſuperius remedio malum fuerat.

Auguſtus Saxoniæ Elector, ſupremus denuo belli Imperator, 14000 adduxerat; jamque Temeſiam adortus, a Sultano in pugnam abſtrahitur. Hæc promiſcua adeo turbataque fuerat, ut velitationum potius congeries, quam juſtum prælium videretur. Cæſi utrinque multi, relicto dubio, quis viciſſet, victusque fuerit. Cecidit alios inter *Heislerus* (quem Heidersheimium quidam appellant) per omnes militiæ gradus ad ſummos honores eluctatus heros: militibus juxta ac provincialibus multo acceptiſſimus. In ejus locum *Vorſterus* ſuffectus. Elector, tradito Capraræ Imperio, Viennam abiit, Polonicæ coronæ felix Candidatus.

Eugenius belli Imperator.

Anno 1697 Hungaricæ militiæ Imperator a Cæſare dictus Princeps *Eugenius*, Dux Sabaudiæ, qui ad triumphos natus, jam antea ad Budam, Belgradum, Mohazium illuſtre documentum dedit, quantus Dux eſſet futurus. Et profecto ſenſit mox malo ſuo Ottomannica potentia præſentem Eugenium. Quamvis enim accisum, rerumque penuria laborantem accepiſſet Chriſtianum exercitum, Sultanus vero ingenti, ex Europa, Aſia, & Africa collecta multitudine, eaque rebus omnibus inſtructa, ſuperbiret, ad *Zentam* nihilominus inaudita ab hominum memoria clade Turcæ ſunt profligati, viginti minimum millibus eorum cæſis.

Vincit ad Zentam.

Quippe, dum impoſito Tibiſco ponte, in ſuperiorem Hungariam & Tranſylvaniam irruere conantur, ſuperveniens trajicere parantibus Eugenius, vallo, quem tumultuarie conſtruxerant, ſuperato, incomparabilem victoriam refert, ad noctem usque cædendo & mactando continuatam, multis quoque millibus in Tibiſcum præcipitatis, ut adeo tellus & undæ cadaveribus tumerent.

Præda ingens. *Wagn.*

Capta præda ingens & penus bellica: centum tormenta, duo bubalorum millia, cameli, verveces, boves, equi, immani numero, caudæ equinæ, Prætoria nempe inſignia, ſeptem, ſigna majora 60, cum principe Janitſarorum vexillo: Sultani papilio, cum innumeris tentoriis. Cæſos inter Vezirius, & multi Baſſæ inventi. E Chriſtiano exercitu pedites 473 occubuerunt, equites 140, plures glorioſis vulneribus fuerunt ornati.

Sultanus, immanitate cladis amens, ejulansque, cum equitatu, qui jam ante Tibiſcum trajecerat, citato curſu primum Temeſiam, dein Belgradum fugit. Pote-

Poterat tunc, concuſſo tam vehementer Ottomannico Imperio, peditatu ad internecionem conciſo, hærente in oſſibus terrore, Temeſia aut Belgradum victoribus præmium cedere, ſi argentum, vecturæ, machinæ, aliaque ad oppugnationem neceſſaria præſto fuiſſent. Horum autem inopia, ne nullus legeretur fructus, Eugenius in Bosniam irrupit, atque per illam, interceptis multis oppidis, populationem late circumtulit, pingui inde præda reportata.

Gemina hoc anno ſeditio orta eſt; altera Aſiana, brevi compoſita, quæ Turcas exercuit; altera Tibiſcana, quæ non modico Cæſareorum & Hungarorum ſanguine ſtetit, a Vaudemontio denique compreſſa, ultra millenos e rebellibus cæſis.

Vihaczium, Croatiæ Turcicæ caput, a Bathianio Croatiæ Banno & Aurſpergio nequidquam oppugnatum, Croatis & Cæſareis non levi accepta clade repreſſis.

Pötſii, Zenta diei itinere diſtante vico, Deiparæ Virginis, Divinum infantem geſtantis, rudi penicillo depicta effigies per duos menſes lachrymas viſa fundere. Ad miraculi novitatem infinita hominum multitudo confluxit: coactique ſectarii vel inviti fateri veritatem, quæ nonnullos ad Religionem noſtram convertit. Leopoldus Cæſar prodigioſam iconem, ſolenni cum veneratione Viennam translatam in S. Stephani Baſilica publico cultui expoſuit. *Imago Deiparæ lachrymans.*

Anno demum 1698 *Carlovizii*, ignobili ad id usque tempus Sirmii vico, pax iniri cœpta. Legati eo abs Cæſare Wolffgangus Comes Oetinganus, Aulici Conſilii Præſes, & Leopoldus Comes Schlikius. A Polonis quoque, Moſcis, & Venetis legati adfuere. Anglus & Batavus, volentibus etiam novo exemplo Turcis, pacis conciliatores ſunt delecti. Miſſi a Sultano *Reis-Effendius*, ſeu Imperii Turcici Cancellarius, atque Maurcordatus, Græcus genere. *Legati ad pacem Carlovicenſem.*

Polonum inter & Moſcum importunum de loci prærogativa diſſidium longiorem rebus gerendis moram injecit, non ſine Turcarum riſu, & reliquorum impatientia. Hoc utcunque compoſito, uterque conciliatores, & fundamentum pacis, quod formula *uti poſſidetis* definiebatur, admittere recuſavit. Quippe Polonus *Camenecum*, quod pluribus annis fruſtra oppugnaverant, repetebat, Moſcus *Kerczam*, munitam ad Boryſthenem arcem. *Variæ contentiones.*

Cum Cæſareis oratoribus dein contentio. Nam Turcæ Tranſylvaniam in eum, quo ante bellum fuerat, ſtatum reponi volebant, ut ſcilicet Princeps ſub utriusque Imperatoris clientela

provinciam regeret. Verum cum hoc poſtulatum jam ſtructum pacis fundamentum everſum iret (nam Cæſar totam Tranſylvaniam tunc poſſidebat) præciſe negatum eſt, prout etiam tributum, quod Sultanus inde petebat.

Præſertim de Temeſiæ finibus.

Acrior de Temeſienſis Bannatus finibus fervebat diſceptatio. Nam Cæſar Caranſebia, Lugoſio, Almaſienſi agro, Lipa, Cſanadia, Sablia, Bötſio, aliisque oppidis & arcibus Temeſienſem provinciam undique circumſeptam tenebat. Intolerabile hoc viſum Turcis; quapropter loca iſta, velut ad Temeſienſem ditionem pertinentia, cedi ſibi poſtulabant. Verum hoc pacto fundamentum pacis, poſſeſſione præſenti circumſcriptum, ſubrui, opponebant noſtri. At illi, ſententiæ ſuæ inhærentes, diſſolutionem totius negotii minitantur, atque e loco congreſſus ſe proripiunt. Vicit tandem pertinacia: atque Cæſarei memorata ſuperius oppida arcesque diruenda conceſſerunt, nulla unquam ætate reſtauranda.

Cedunt Cæſarei.

Fundamento, *uti poſſidetis*, ſemel labefactato, audaciores Turcæ, plura contra jus fasque in Syrmio quoque, Croatia, & Bosnienſibus limitibus exigebant, tandemque obtinebant. Siquidem Cæſar, ingraveſcente in dies Caroli II. Hiſpaniarum Regis afflicta valetudine, utroque oculo Monarchiam illam reſpiciens, pacem cum Turcis neceſſariam ſibi exiſtimabat, eaque propter nolebat, minoris momenti controverſiis obicem eidem & moram poni. Factum inde, ut, cum de limitibus poſtea definiendis per Marſilium comitem, & Effendium quendam (ita Jurisconſultos ſuos Turcæ appellant) ageretur, varia indulgerentur.

Quia pax neceſſaria.

Verum minora hæc erant, quam ut negotium pacis, eo usque provectum, deberent evertere, & continuatum per viginti jam annos ſumptuoſum bellum protrahere. Si decem ante annos, dum Belgradum, Niſſam, Vidinum, Orſovam &c. occupata tenebamus, pax Turcis petentibus data fuiſſet, pinguiorem haud dubie accepiſſemus, atque immenſis ſumptibus fuiſſet parſum. Sed reſervata fuit Eugenio illa gloria, ut Temeſiam & Belgradum in triumphum duceret.

Ingentes tamen relati fructus belli.

Licet autem minutiora quædam, quæ ad rei ſummam non multum adeo facerent, Turcarum pertinaciæ ſint remiſſa, ingens tamen fuit hoc bello Leopoldi Cæſaris felicitas, qui tot glorioſis partis victoriis captisque provinciis Domum ſuam in immenſum auxit. Nam cum ante e Viennæ mœnibus prope conſpicerentur lunata vexilla, tota exactus Hungaria atque Tranſylvania, quibus occupandis ducendos annos impenderat, in Serviam atque Valachiam

chiam bello uno retuſus eſt Turca. Quæ ſane gloria nulli ante Leopoldum Magnum Cæſari obtigit, ſecuturo exemplum Carolo filio, ditionemque in amplius multo ſpatium exporrecturo.

Liberata Hungaria, adjecta Tranſylvania.

Miſſus denique Byzantium legatus, qui pacem *Carlovizii* compoſuerat, Comes Oetinganus, cum donis ampliſſimis. Cautum captivis & Religioni, etiam in Palæſtina. Ibrahimus, ortu Genuenſis, a Sultano viciſſim orator Viennam miſſus.

Dum tractatus pacis cum Cæſareis Legatis conficiebatur, vehementior adhuc Turcas inter, Moſcos, Polonos, & Venetos fervebat diſceptatio. Moſcus relicto ſibi, quod occupaverat, Aſſovio, Kerczam, in Crimæa, ſeu Taurica Cherſoneſo munitam urbem, ad Tartarorum Chamum, ſub Sultani clientela conſtitutum, ſpectantem fruſtra repetiit. Unde relictis ſociis biennes inducias pactus, rem omnem in ſtatu, quo tunc erant, reliquit. Polonus reſtitutionem tandem Kameneci, munimentis ſuis vallati, obtinuit.

Moſcus biennes inducias pangit.

Polonus Camenecum obtinet.

Difficultatem ſummam attulit res Veneta, adeo quidem, ut commotis vehementer animis ſemel iterumque conventus ſit ſolutus. De *Peloponeſo* maxime erat contentio, Venetis ad fundamentum pacis, fixamque in præliminaribus normam provocantibus, Effendio oppida quædam repoſcente, itaque obfirmato, ut cedere oportuerit Venetum, ne totum negotium obrumpatur.

De Morea contentio.

Superatis tandem innumeris difficultatibus, 26 Januarii 1699. pax ab omnibus legatis fuit ſubſcripta, in 25 annos porrecta: atque 14 Martii a Principibus ratihabita: univerſo ſimul operi manus ſuprema impoſita. Juvat, ejusdem ſummam hic breviter in ſynopſin colligere.

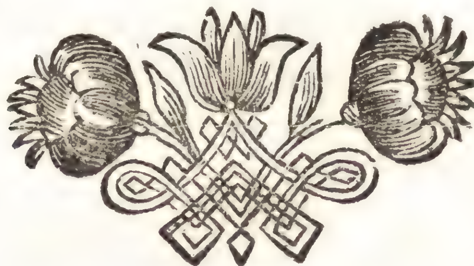
ARTICULUS VI.

Pax Carlovicenſis.

1. Tranſylvania Auſtriaci juris eſto, cum veteri Valachiam verſus & Podoliam limite. 63.
2. Temeswarienſis vero civitas Sultano maneat: circumſita vero munimenta diruuntor. Uſus fluminum communis eſto.
3. Regio Danubium inter & Tibiſcum Cæſaris eſto. Novæ tamen Tituli urbe munitiones ne eriguntor.
4. Trans Tibiſcum Titulo ad Iſtrum, indeque ad Savum linea ducatur, quæ utramque ditionem definiat.

5. Savus

5. Savus utrique genti ſit communis.
6. Commiſſarii terminos figant; qui nunquam moveantur.
7. Urbes ſuas munire utrique parti fas eſto: iis exceptis, quæ expreſſim ſunt nominatæ.
8. Omnes direptiones ſevere prohibentor.
9. Neutra pars alterius rebelles foveat.
10. Moderni tamen Cæſaris rebelles, qui veniam non conſequentur, habitare poterunt in Turcia, remotius tamen ab Hungaria: a qua perpetuo proſcripti ſunto.
11. Si controverſiæ inter ſubditos ratione limitum oriantur, per Deputatos deciduntor.
12. Captivi vel lytro ſoluto, vel commutatione reſtituuntor.
13. Hominibus ſacris in templis & monaſteriis Jeroſolymæ & per totam Turciam priſtina libertas ſalva eſto.
14. Commercia utriusque Imperii ad priſtinum ſtatum, qui fuit ante bellum, reducuntor.
15. Omnes antiquæ pactiones, niſi quid hic ſit immutatum, ratæ habentor.
16. Utraque pars, in amicitiæ teſtimonium, legatos mittat.
17. Quibus more priſtino honor deferatur. Nec ad certum veſtimenti genus ſint adſtricti.
18. Commiſſarii 22 Martii conveniant, & intra bimeſtre fines determinent.
19. Pacis hujus articuli 30 intra dies ab utroque Imperatore ſubſcripti, ratihabentor.
20. Hæ induciæ ad 25 annos extenduntor, & Tartaros pariter obligantor.

CAPUT

CAPUT IX.
DE
STATU BOHEMIÆ
SÆCULO XVII.

ARTICULUS I.
Status ſub Rudolpho II.

SUMMARIUM.

Ultimis vitæ annis magnas faciunt moleſtias Rudolpho II Frater Mathias, & Proteſtantes, turbarum auctores. Litteras Majeſtatis extorquent. Eorum furor. Leopold. Archid. in Bohemiam. Fabula de armatis Paſſav. in Clementino. Obitus Rud. II. ejusque Elogium.

Quam læta erant atque auguſta prima mediaque Rudolphi II Cæſaris tempora, tam triſtia & acerba ultima. Gemino ex fonte malum profluxit: ex Huſſitarum & Proteſtantium tumultibus, atque ex Mathiæ fratris inquieta indole, & regnandi cupiditate. 64.

Illi, prout alias per Europam provincias ſeditione & rebellionibus miſcebant, ita etiam Bohemiam; acſi idem eſſet, a Catholica Religione deficere, & patriæ ac Reipublicæ quieti bellum denuntiare. Et quidem immanem Huſſitarum furorem ex iis, quæ ad ſæculum XV. retulimus, abunde licet perſpicere. Cum autem illi ad pacem aliquam & obſequium ſe viderentur componere, Lutherani & Calviniſtæ, ad tumultuandum ſemper accinctum hominum genus, incendium excitarunt, quod per omnem deinceps Europam eſt propagatum.

Proteſtantes turbarum auctores.

Atque imprimis ægerrime illos habuit, quod Archiepiſcopus anno 1605 in Synodo Pragenſi Canones & Decreta Concilii Tridentini promulgarit. Cumque hoc ad negotium Rudolphus Cæſar operam ſuam & authoritatem attuliſſet, & alias novis ſectis,

quantum poterat, obſtitiſſet, ab eo averſi Proteſtantes, ad Archiducem Mathiam, Rudolphi fratrem, quem indulgentiorem ſibi fore credebant, reſpexerunt.

Mathias in fratrem.

Quamvis autem Mathias optimo eſſet in avitam Religionem animo, quia tamen ægre ſecundo loco conſiſtebat, & dominari quam parere mallet, Proteſtantium favore utendum ratus, iniquius, quam pro fratre, cum Rudolpho egit. Nam, licet ab eo adminiſtrationem Hungariæ, Auſtriæ, & Moraviæ, cum ſuprema belli Hungarici Præfectura, accepiſſet, quia tamen alieno nomine atque auſpiciis fratris omnia poſſideri gerique non ferebat, ac inſuper ea imbutus erat ſuſpicione, id agi, ut in Ferdinandum patruelem, Styriæ Ducem, Hæreditariæ Domus Auſtriacæ provinciæ transferantur, non deſiit inertiam Rudolphi, abjectis ferme Imperii curis, intra Pragenſe palatium otioſe deliteſcentis, apud fratres, Maximilianum & Albertum, atque alios traducere

Quapropter, inita licet anno 1606 cum Turcis pace, copias tamen armatas retinuit, permiſſaque in Comitiis Poſonienſibus Religionis libertate, anno 1608 cum Proteſtantibus Hungaris, Auſtriacis, & Moravis fœdus percuſſit, rectaque cum hoſtili exercitu adverſus fratrem inermem ad Pragam movit, eique Hungariam, Styriam, Carynthiam, & Moraviam extorſit. Nec multo poſt Rudolphus Hungarici Regni inſignia eidem in caſtra miſit, Bohemicæ quoque ſucceſſionis ſponſione facta.

Proteſt. inſolentia.

Proteſtantes vero in Bohemia, cum deſertum prope Regem ſuum viderent, ferocius elati, præter autonomicam Religionis libertatem, ne Eccleſiaſtici ad regni negotia adhiberentur, poſtularunt, ne matrimoniales cauſæ eorum judicio definirentur, ne bonis immobilibus fruantur: ne in conferendis regni & provinciarum Præfecturis Religionis ratio habeatur, atque, ut, ſi Regni Burggravius ſit Catholicus, Judex Regni ſit Acatholicus: Neque enim ſubſidia ſe collaturos, niſi hiſce poſtulatis annueretur.

Conſtantia Rud.

Sed ea erat Rudolphi conſtantia, ut neque precibus neque minis adduci ſe paſſus ſit, quo in eorum vota concederet, per integrum adhuc annum, cum Majeſtatis, & vitæ etiam periculo, cum illis colluctatus, abſque exercitu, ſenio fractus, ſolo Deo, & Religionis ſanctæ zelo munitus. Preces publicas junxerunt Præſules cum ordine Eccleſiaſtico, inſtituta quoque Pragæ ſacra ad conſultandum rebus in arctis Synodo. Decretum voto unanimi, concedendum nihil Acatholicis; quo plura indulgeantur, hoc plura poſtulantibus, ad Religionis & Majeſtatis detrimentum. Privilegia,

gia, ſi quæ per Concilium Baſilcenſe & compactata Huſſitis ſint conceſſa, ad Lutheranos & Calviniſtas nihil pertinere, utpote alterius multo ſectæ homines.

Verum ſequenti anno 1609 majori longe furore tumultus recruduit. Plura armatorum millia per urbem diſcurrebant, ſupremum Catholicis exitium minitantium, Societatis Jeſu præſertim Patribus, per quos Regem a Proteſtantium poſtulatis averſum putabant.

Rudolphus itaque ab Acatholicis undique circumſeptus, ac neceſſitati parendum ratus, Religionem ſecundum Bohemicam Calixtinorum ſeu Huſſitarum confeſſionem, Diplomate, quod *Litteras Majeſtatis* appellant, permiſit, cum facultate, ſuo in fundo erigendi templa, utendi Conſiſtorio, & Academia Carolina, *Directores* item & *Defenſores* ex tribus Regni Ordinibus ſibi conſtituendi. Nullis tamen minis adduci potuit Lobkovicius Regni Cancellarius, ut ſubſcriberet, ſalva id fide ſe facere non poſſe, palam teſtatus. Literæ Majeſtatis.

Proſpectabat nempe vir ſapientiſſimus, quod ſecuta mox tempora atroci ſcena exhibuerunt, rictum hæreſis non ſatiari, ſed in Religionis Regisque perniciem irritari. Quippe mox, licet ſevere cautum eſſet, ut religio *ſub utraque*, & Religio *ſub una*, prout in litteris Majeſtatis appellantur, quiete inter ſe viverent, nec altera alterius homines turbaret, Acatholici tamen omni ope collaborarunt, ut Regis latus fidiſſimis Miniſtris, quos Catholicæ fidei addictiores credebant, nudarent, proſcripto etiam Heidelio veteris urbis Primate, & Jeſuitas, quos rebus ſuis minime opportunos exiſtimabant, bonis ſpoliatos toto regno ejicerent. Mirum, quot direptiones, calumnias, atque calamitates ſint perpeſſi, præſertim a Calviniſtis, eorumque Symmyſtis Picarditis. Conſtantia Lobkovicii. Proteſt. furor.

Quantumvis enim ſola confeſſio Bohemica, quam Calixtini ſeu Huſſitæ ſequebantur, fuerit permiſſa, tamen, ſicut ſub nomine confeſſionis Auguſtanæ variæ ſectæ ſe occultaverant, ita etiam ſub eo nomine confeſſionis Bohemicæ. Appellati ſunt etiam *fratres Boleslavienſes* a Boleslavia Juniore, ubi Picardi principem ſuam Synagogam habebant: acſi fratres eſſent Huſſitarum, qui in Regno tolerabantur.

Anno 1610 celebratus Pragæ conventus Electorum, & quorundam Principum, ut ineatur ratio concordiæ Rudolphum inter Cæſarem & Mathiam fratrem. Concluſum inter Principes, ut hic per Legatum flexis genibus a Rudolpho fratre veniam actorum, du-

ctique per tumultum in Bohemiam exercitus, precaretur. Deprecatores a Mathia rogati sunt, Maximilianus frater, & Ferdinandus patruelis, Archiduces.

Mathias deprecatur.

His in conspectum Cæsaris venientibus, stabat ille sub conopæo: cumque hi procidere in genua coram eo pararent, detracto galero obviam eis processit, dixitque, nolle se, ut exstet exemplum, quenquam de Austriaca Domo eo devenisse, ut coactus sit flexis genibus a Cæsare veniam precari. Tum vero lætus ac hilaris, acsi nihil fuisset offensus, perhumane & amice habitos, magna cum honoris significatione dimisit. Honoribus Principum ab Academicis producta in Theatrum pro genio illius ætatis Eliæ Prophetæ vita, & in cœlum raptus, tragœdia, summa omnium voluptate spectata.

Quies tantisper videbatur reddita; cum anno sequenti (1611) major subito procella incubuit, quæ rem Catholicam, ipsumque Rudolphum Regem supremo discrimini exposuit. Et quidem, quod mireris, ab ipsis Catholicis, dum vel maxime & Regi & Religioni consultum volebant, initium duxit, a *tumultu* videlicet, uti appellabatur, *Passaviensi.*

Leopold. Archid. in Bohemiam.

Quippe Leopoldus Archidux, Passaviensis & Argentinensis tunc Episcopus, Ferdinandi (postea Cæsaris) frater, quem Rudolphus in Regno Bohemiæ successorem sibi optaverat, ut spes suas promoveret, atque provincias, a Mathia Archiduce abstractas, ad Cæsarem reduceret, cum novem peditum, & quatuor equitum armatorum millibus per Austriam superiorem, transmisso ad Lincium Danubio, in Bohemiam repente se infudit, occupatisque Crumlovio, Budovicio, Berauna, aliisque oppidis, militari præsidio munitis, ad Pragam ipsam exercitum admovit, atque effractis portis urbem Minorem cepit.

Sectariorum rabies.

Tum vero sectarii, quasi cœnobitæ cum Passaviensibus conspirarent, iis direptionibus, cædibus, laniensis sacrorum hominum per veterem novamque civitatem sunt grassati, ut Ziscæ ac Taboritarum tempora revocasse viderentur. Nihil crudelitatis & contumeliæ omissum; perque obvias Religiosas domos sparsus furor.

Commentum de armatis Passav. in Clementino.

Et imminebat Clementino Societatis Jesu Collegio exitium: cum diffusus esset rumor, trecentos Passavienses milites in eo latere absconditos, cum grandi bombardarum pulveris igniarii, & bellici apparatus copia. Et irruisset plebs effera, nisi Wratislavius furori se opponens, nostros servasset; hortatus tamen amice: sinant inquiri, secus salvum esse collegium non posse: se quidem

dem alienæ esse Religionis, memorem tamen beneficiorum, quæ scholas nostras frequentando perceperit, vel capitis sui periculo cauturum, ne ea investigatio fraudi esset.

Bis excussum totum collegium, omnesque latebræ examinatæ. Sed cum armorum nihil esset inventum, frendens recessit plebeja rabies, quod sæviendi & prædandi spe fuisset dejecta. Cum autem illa de latentibus in collegio armis fabella per alias etiam late provincias fuisset disseminata, Regni ordines, quorum plerique erant Acatholici, publico Instrumento commenti vanitatem, Patrumque innocentiam sunt contestati.

Miles Passaviensis, qui Rudolpho Imperatori opitulatum venerat, majorem in eundem tempestatem concivit Nam Bohemiæ Ordines Mathiam Archiducem, Leopoldo patrueli alioquin infensum, vocarunt in auxilium: qui collectis ex Hungaria, Austria, Moravia, Silesia, octodecim armatorum millibus, Ductore Herbersteinio, in Bohemiam movit. Subsecutus mox ipse, summa Ordinum gratulatione Pragæ fuit exceptus: cumque fratrem Rudolphum Imperatorem desertum passim ab omnibus cerneret, eo usque, quamvis renitentem, compulit, ut non modo consentiret, Mathiam Regem quoque Bohemiæ coronari, sed id ab Ordinibus etiam peteret.

Mathiæ in fratrem Imp. sævitia.

Eo videlicet redacta fuerat summa per orbem Majestas, quam & Turcæ, & Tartari, & Mosci, & Persæ legationibus honoraverant, ut, relicto solo Imperatoris nomine, provinciis omnibus nudaretur, ac ipse sibi viventi & videnti velut funus maneret superstes. Rex autem Mathias, ordinatis Bohemiæ rebus, progressus primum in Lusatiam, Budissinæ, tum in Silesiam, Wratislaviæ juratam provincialium fidem recepit.

At Rudolphus Imperator fatis suis & calamitatibus non diu vixit superstes, anno sequenti (1612.) ineunte apoplexia tactus, animi tamen rationibus pridie rite initis, Pragæ occubuit anno ætatis sexagesimo. Natus quippe fuit Viennæ anno 1552 ad omnem vitæ probitatem educatus in Hispania; ubi eum Catholicæ Religionis fervorem imbibit, quem tota dein vita nunquam sibi est passus eripi, Austriacæ pietatis monumentum perpetuum.

Obit Rud. imp.

Septem & triginta annos Regnum Bohemiæ est moderatus, sede perpetua collocata Pragæ, quam ædificiis variis ita exornavit, ut dicerent Bohemi, Pragam, quam Libussa ligneam condiderat, Carolus IV. marmoream effecerat, a Rudolpho auream propemodum fuisse relictam.

Elogium. Gloriosissimus certe, si quis unquam, fuisset Imperator, dummodo ultima tempora respondissent primis. Quantus fuerit litterarum artiumque æstimator & amator, alias diximus. Propter sapientiam, aulæ splendorem, peregrinorum, doctorum præsertim hominum, ex tota Europa affluxum, auri gemmarumque copiam, Salomon Bohemicus dicebatur. Sed vergente in senium ætate, nihil quidem de studio virtutis & Religionis, cui omnia posthabuit, remisit, documento tamen fuit, nihil in mundo esse stabile, summamque etiam gloriam esse mortalem.

ARTICULUS II.

Status sub Mathia.

SUMMARIUM.

Mathias Rex. Sectarii templa construunt in alieno solo. Tres Ministros Regis ex arce præcipitant. Jesuitas proscribunt. Arma corripiunt Turriano ductore. Moravos, Lusatios, Silesios ad defectionem trahunt. Mors Mathiæ.

65. Sub Mathia Rege. Mathias, superiore jam anno coronatus Bohemiæ Rex, quietum tantisper auspicatus Imperium, magna sapientiæ laude gubernabat Rempublicam. Sed cum inquieta & turbulenta sit adeo Novatorum indoles, ut tranquilla diu non possit subsistere, jam anno 1614. in atras nubes coiit, eamque parturiit tempestatem, quæ non modo in Bohemiæ stragem, sed Germaniæ, quin Europæ omnis ruinam se se effudit.

Templum construunt Acath. in alieno solo. Cœperunt videlicet Acatholici eo, quem dixi, anno templum ædificare *Clostergrabii* in Archiepiscopi Pragensis solo. Nuntiavit is novum opus ceu loci Dominus, atque Præcones inauspicatos expulit. *Defensores* contra fabricam jubent prosequi: publica urbibus affigunt decreta, violatas *litteras Majestatis* proclamant: querelas ad regni Moderatores deferunt. Quasi vero litteræ illæ aliena invadere, atque insontes spoliare permittant.

Alterum templum collatitio ære moliuntur in oppido ad abbatem Brunoviensem spectante. Cum autem moniti non desisterent, defertur querela ad Mathiam Regem: sed neque hujus jussu Vetat Rex. cœptum opus intermisere. Quapropter cives aliqui Brunovienses in custodiam dati sunt, & templum Brunoviense vi injecta occlusum.

Commo-

Commoti ea re Proceres Acatholici, magno numero in Academia Carolina conveniunt. Deliberatum de conſervatione privilegiorum, exſtruendi ubique templa, ut dicebant, libertate, & dimittendis e cuſtodia Brunovienſibus, quos injuſte attineri querebantur. Reprehenſi a Rege, quod ſe inſcio invitoque ſeditioſos conventus agerent, juſſique abſiſtere, adeo non acquievere, ut anno 1618. cum turbulentis concionibus populum ad libertatem & effrænem licentiam vocaſſent, in ipſam arcem irruperint, in qua de publicis tum Regni negotiis conſultabant Miniſtri Regii. Cumque hi iniquis eorum poſtulatis reſiſterent, tres ex illis, *Sclabatam*, *Martinizium*, & *Fabricium*, violente arreptos per feneſtras arcis in ſubjectam aream dederunt præcipites. Ubi nihil lapſu præalto læſos animadvertunt, ſclopis petiti, Divina rurſus ope incolumes ſunt ſervati, & amicorum dein opera furori hæretico ſubtracti. Ejus Miniſtros ex arce præcipitant.

Mox rebus novandis factum initium. Electi triginta *Directores*, qui Rege abſente habenas capeſſerent. In horum verba civis & præſidiarius miles ſacramento adactus. His arcis & portarum claves traditæ. Aperti carceres, & dimiſſi Brunovienſes. Incluſi, qui his ſe opponebant. Conclamatum denique ad arma. Collecti undique milites, pecunia, bellique apparatus. Directores.

Edito interim in lucem ſcripto conteſtantur, nihil ſe adverſus Regem ſuum moliri. Quod tres pacis publicæ turbatores ex arce dejecerint, more Majorum eſſe factum. Quæ mutaſſent, ad ſuam defenſionem & regni quietem pertinere.

Addita proſcriptio Patrum Societatis Jeſu e regno Bohemiæ. Intra octiduum finibus juſſi excedere. Sancita capitis pœna in regreſſos, eosque, qui pro illis auderent intercedere. Crimini datum, quod pacem turbent: impugnent privilegia Religioni data, immenſas corradunt opes; Regum vitæ inſidias ſtruant: concionibus ſeducant plebem: odium ingerant Religionis Evangelicæ, omniaque ſub jugum Pontificium mittere nitantur, conſiliis & conatibus omnibus in perniciem Evangelicorum directis Jeſuitæ expulſi.

Hæc aliaque Patres, poſtquam violentiæ temporumque iniquitati cedentes, Regno exceſſerunt, modeſta apologia confutarunt: nunquam ſe contra pacem & privilegia quidquam dixiſſe aut egiſſe: Religionis Catholicæ veritatem atque ſummi Pontificis in Eccleſiaſticis authoritatem, publice privatimque aſſerere, ac contra heterodoxos defendere, ſui muneris eſſe & Inſtituti: neque ulla Regni lege hoc eſſe vetitum. In concionibus ſuis damnaſſe Religio- Apologia.

ligiones contrarias ſine adhærentium contumelia. In toto Regno quinque eſſe Collegia, ære alieno omnia gravata, quorum annui proventus decem aureorum millia non excedant: has eſſe immenſas illas opes, quæ publicam invidiam mereantur. De cædibus Regum & Principum antiquam eſſe calumniam, multorum jam ſcriptis confutatam, atque adeo ipſorum etiam Principum, quorum vitæ inſidias ſtruxiſſe per ſummam contumeliam arguerentur, teſtimonio.

Arma corripiunt rebelles.

Cæſar intellectis, quæ Pragæ acciderant, Turrianum autem Comitem, rebellium caput, volitare per provincias cum militum turba, atque ad defectionem omnes ſollicitare, cum admonitiones & lenia remedia fruſtra conſumpſiſſet omnia, cœpit & ipſe ad arma reſpicere: ſcriptoque ad Ordines Imperii libello, mandat, rogatque, ne perduellibus milite aut ſubſidiis ullis opitulentur.

Sileſii, Moravi & Luſatii ad defectionem tracti.

Mox Henricum, Comitem Tampierium, cum aliquot copiis mittit ad fines Bohemiæ, ac poſtea majori cum imperio Carolum Longuevallium Comitem Buquoyum: cui Albertus Belgarum Princeps, Mathiæ Cæſaris frater, duo equitum, ſex millia peditum addidit. Verum Bohemorum exercitus ad 30000 jam excreverat, tractis in armorum rebellionisque ſocietatem Sileſiis quoque, Moravis, & Luſatiis. Erneſtus inſuper Mansfeldius, a militia Sabaudica exauthoratus, ſuam ſecum legionem ad Bohemos traxit: primoque Pilſam expugnavit. In fidem Bohemiæ Directorum ſacramento adacti cives.

Doluit Cæſari jactura fidæ urbis, atque poſt Pragam ferme præcipuæ: reſpexitque rurſus pacis conſilia: Polonum, Bavarum, Saxonem, conciliatores ejusdem adhibuit. Sed jam latius graſſatum fuerat incendium, quam ut facili opera reſtingui poſſet, hæreſi pro more ſuo ventilante ſanguineas faces, quibus omnia conflagrarent. In Auſtriam quoque, atque ad ipſam adeo Viennam, Cæſaris regiam, illata flamma: Proteſtantibus Auſtriacis, cum Bohemis non ſegniter illam ſpargentibus.

Spiritus Proteſt. non eſt Evangelicus.

Num ſpiritum iſtum Evangelicum dicam? Num ita Apoſtoli prædicarunt Evangelium? An primi Chriſtiani ita in Imperatores Ethnicos inſurrexerunt? Num Thebæa illa Mauritii legio hac defenſione eſt uſa? Quinam unquam ex Catholicis adverſus Principes & Dominos ſuos propter Religionem arma corripuerunt? Eſt profecto, eſt hæc nota hæreſi omnino propria, prout univerſim ſæva eſt & turbulenta, ita in Dominos ſuos & ſummos etiam Magiſtratus ſolet inſurgere. Teſtis Germania, Gallia, Belgium, Pedemon-

demontium, Anglia, Hungaria, Bohemia, Moravia, Sileſia, Luſatia. Animadverterunt pro officio omni ætate legitimi Magiſtratus Catholici in Novatores, qui hæreſin in Eccleſiæ agro diſſeminare nitebantur. Sed, quod Catholici armis adverſus legitimum ſuum Dominum ac Magiſtratum correptis Religionem ſuam aut propagarint, aut defenderint, exemplum nullum in orbe terrarum exſtat. Proprius omnino, quod dixi, hic ſpiritus eſt hæreſis: ſed quam diverſus a ſpiritu Evangelico!

Sicut autem Rudolpho Imperatori, ſic etiam Mathiæ hic ſpiritus vitam eliſit: dum ob eam Bohemorum rebellionem animo æger anno 1619. Viennæ deceſſit, ætatis 62. Devexa jam ætate matrimonio ſibi junxit Annam, Ferdinandi Archiducis Oenipontani filiam, patruelem ſuam: liberos tamen nullos ſuſcepit. Junior Belgicis ſe tumultibus immiſcuit, ſuſcepto contra Hiſpani & Cæſaris Rudolphi voluntatem Gubernatoris officio. Alenſonii artibus inde amotus, vitam privatam dominandi deſiderio ægre tolerabat, nec deſtitit fratrem perſequi, donec provinciis eundem exueret. Obitus Mathiæ Imp.

Has adeptus, creatusque Imperator, fortitudine, magnanimitate, pietate, Religionis ſtudio, cæterisque Regiis virtutibus, ſuperioris vitæ maculas prorſus delevit.

ARTICULUS III.

Status ſub Ferd. II.

SUMMARIUM.

Ferd. II. Rex agnitus & coronatus. Proteſt. per Boh. Moraviam, Auſtriam ad Viennæ usque mœnia armis graſſantes. Mansfeld. a Buquoio victus. Frid. Palatinus Rex intruditur. Maxim. Dux Bavariæ in Auſtriam & Boh. Pugna Pragenſis. Fructus Victoriæ. Exacti Miniſtelli. Reducta Religio. Mansfeld. & Jägerndorff. Rebellium Ductores. Recepta Bohemia.

Mathias Imperator, cum ſenium & corporis infirmitas haud longam amplius vitam promitterent, de ſucceſſore ſollicitus, jam anno 1617 Bohemiæ Ordines Pragam convocaverat, iisque Ferdinandum Archiducem, patruelem ſuum, quem in filium adoptaverat, ſucceſſorem propoſuit: cedentibus jure ſuo 66. Ferd. Rex renuntiatus.

Maximiliano & Alberto, Mathiæ fratribus. Paucis quibusdam primum retragantibus, poſtea vero ſilentio probantibus, majore haud dubie ſuffragiorum numero Rex dictus eſt Ferdinandus, atque corona Regumque inſignibus magno plauſu & celebritate ornatus.

Ferdinandus II. igitur Regnum Bohemiæ atque Imperium poſt mortem Mathiæ Cæſaris undique turbatum adeptus, ut rebelles Bohemos placaret, privilegia ſua mox illis confirmavit. At illi multo vehementius bellum continuabant. Quippe *Turrianus*, multitudine & unione Proteſtantium fretus, in Moraviam irruens, plures in ea urbes cepit. In Auſtriam Inferiorem deinde irrumpens, ad Viennæ ſuburbia duxit exercitum.

Turriani furor.

Nunquam majori in diſcrimine fuit res Auſtriaca: Proceribus & civibus Lutheranis cum Turriano conſpirantibus. Sed opem promiſit e cruce Deus. Victus acie in Bohemia a Buquoio Mansfeldius. Revocatus a Regni Directoribus Turrianus. Tempeſtas ab Auſtria averſa.

Victus a Buquojo Mansfeld.

Verum eo gravius Bohemiæ incubuit, quæ, machinam totam verſantibus Acatholicis, Imperium Auſtriacum penitus evertere nitebatur. Diſceptatum, num Batavorum Helvetiorumque exemplo, Rempublicam liberam, an Regiam, cui hactenus conſueſſent, gubernationem mallent.

Vicit hæc ſententia: eligendum Regem, qui gratus ſit multitudini, propriis quoque viribus Regnum tueri poſſit. Propoſiti Danus, Sabaudus, Saxo, Bavarus, & maxime Palatinus: ſimulque Ferdinando abrogatum Imperium, quod a Mathia intruſus, litteris quidem confirmarit Religionis privilegia, re ipſa autem everterit. Jam vero inducto peregrino milite hoſtilem in modum Regnum perſequatur. Nec mora: Bohemiæ, Moraviæ, Sileſiæ, & Luſatiæ Proceres diem novæ electionis decernunt.

Friderici Palatini intruſio.

Electus Fridericus V. Elector Palatinus, magni Regis gener, & unionis Proteſtantium Princeps. Is, dehortantibus fruſtra variis Principibus, electionem acceptavit, atque cum conjuge & liberis abiit Pragam, ubi novo ritu inauguratus eſt Rex Bohemiæ, ſuisque infuſus, quibus deinceps oppreſſus eſt. calamitatibus.

Quippe ſequenti mox anno (1620) ſolio dejectus, exulatum abiit. Maximilianus etenim Dux Bavariæ, aſſerta Cæſari Auſtria, cum exercitu in Bohemiam movit, Saxo vero Cæſaris nomine in Luſatiam. Cœptum ab utroque bellum expugnatione urbium. Sed cum hæc ratio belli gerendi lentius procederet, ſimulque cum majori

Max. in Bohem.

jori provinciarum ſtrage eſſet conjuncta, nihil viſum expeditius Maximiliano, quam prælio de rei ſumma decernere. Una victoria multas urbes & arces capi, ad quas, diviſis acciſisque copiis, circumduci lente deberet bellum. Adhæc hyems inſtabat, commeatus autem procul ex Bavaria petendi: Auſtria aut exhauſta, aut in partes Bohemorum proclivis.

Statutum igitur Bavaro, Buquoio non nihil diſſentiente, ipſum Bohemiæ caput, Pragam petere; quo haud dubie colligendæ eſſent hoſtiles copiæ. Itum igitur ad illam, progredientibus ad latus Bohemis; qui dein montem ad Raconitium leniter acclivem, ſed foſſa operibusque munitum, occupaverant. Cum autem Cæſarei ad Pragam tenderent, Montem Album Bohemi ſtationi ſuæ delegerant. Conſtituerat autem Maximilianus eo ipſo in loco, quamvis arduo, hoſtes aggredi. **Pugna Pragenſis.**

Æquo primum Marte pugnatum: tum vero capto juniore Anhaltino, Hungarisque, qui Bohemis ſubſidio venerant, in fugam conjectis, nutare Bohemorum acies, & inſtantibus acriter Cæſareis, qua via patebat, in fugam effuſa eſt: unius horæ ſpatio exercitu admodum numeroſo plenam Cæſareis victoriam relinquente.

Patuit mox ingens fructus victoriæ. In Sileſiam profugus Palatinus: Praga victoribus dedita; reductæ ad obſequium Provinciæ: reſtitutus clerus, reſtaurata templa, cultusque ſacrorum poſtliminio reductus: Moravia, Sileſia, & Luſatia, a Saxone domita, exemplum Bohemiæ ſequente. Prolixiorem horum tractationem parte VIII. dedimus. **Fructus victoriæ.**

Interim vero, dum Palatinus etiam ex Sileſia profugeret, *Mansfeldius* res ejus prolapſas in Bohemia utcunque ſuſtentabat, aſtu maxime, dolisque, quibus valebat. Nam cæteris ferme urbibus ad Dominum ſuum redeuntibus, Pilſam adhuc & Taborem præſidio tenebat, multis e fuga eo dilapſis. Dumque Cæſareis ſpem facit, accepta pecuniæ ſumma, tradendi eas urbes, atque relinquendi Bohemiam, pactus eam in rem aliquot hebdomadum induciis, totum illud tempus reparando bello ſolerter impendit. **Mansfeldii fraudes.**

Tum vero, diſpoſitis per hyberna Cæſareis, repente provolans, Schlackenvaldam, Tachaviam, aliaque oppida invadit. Ejusque exemplo excitatus *Jägerndorffenſis*, Brandeburgicus Marchio, Sileſiam Moraviamque crebris incurſionibus infeſtam habuit, nihil territus edictis, quibus Cæſar utrumque proſcripſerat. **Jägerndorfſii rebellio.**

Interim autem Princeps Liechtenſteinius, Bohemiæ Gubernator a Cæſare dictus, in rebellionis auctores inquiſivit. Citati **Rebelles puniti.**

edicto absentes, & ubi præfixo die se non stiterant, contumaciæ damnati, omnibusque officiis & bonis privati sunt. Ad Directores maxime judicium illud pertinebat: qui munere illo abusi, rebellionis incentores, & promotores, in potestatem Cæsaris venerunt, atque habita quæstione, morte scelus luerunt. Tres & quadraginta hac pœna Pragæ sunt condemnati, quorum aliquos Cæsaris Clementia supremo supplicio exemit. Ex directoribus novem capite plexi. Idem supplicium Oeniponti subiit Tieffenbachius, Moravicæ rebellionis reus.

Ministelli exacti.

Insuper Præcones, qui multa indigna in Catholicos ipsumque Cæsarem ad populum dixerant, ac etiam scripserant, Regno pulsi; Catholici vero sacerdotes reducti, vineam illam horrescentem cultu impigro fertilitati reddiderunt, instaurata, Josiæ exemplo, a pientissimo Cæsare per omnes provincias re Divina, & animarum cultura. Nec sanctum illum Religionis avitæ zelum ullæ, magnorum etiam Principum, intercessiones sufflaminare poterant.

Religio restituta.

Caraffæ opera.

Insignem in hanc rem operam præstitit Carolus *Caraffa*, Episcopus Aversanus, summi Pontificis ad Cæsarem Legatus, qui non modo res Ecclesiasticas præclare ordinavit, sed erudite etiam scripsit, edito opere, quod *Germaniam sacram restauratam* inscripsit.

Sub finem anni 1621. tota Bohemia ad fidem Cæsaris reducta est: expugnata ad extremum Tabore. Urbem hanc profundo vallo ac triplici muro Zisca circumdedit, indito nomine a monte Tabor; unde & *Taboritæ* dicti, qui ejus factioni adhærebant. Mansfeldiani locum, spe liberationis, diu defenderant. At Mansfeldio in Palatinatum digresso, præsidiarii, bimestre stipendium pacti, munimentum tradiderunt. Cives pecunia multati, Nobiles judicio Cæsaris reservati. Taboris deditionem residua castella secuta sunt.

Thabor recipitur.

ARTICULUS IV.

Saxo invadit Bohemiam. Expellitur. Wallensteinii cædes. Pax Pragensis. Sueci Boh. Moraviam, Silesiam vastant. Pragam Minorem capiunt. Major strenue defenditur. Pax West. Reflorescit Religio. Elector Bohemiæ ad Comitia receptus.

Saxo Bohemiam invadit.

Fruebatur posthac Bohemia per decennium pace, quoad sacra & politica a Cæsare sapientissime ordinata, donec post pugnam Lipsiensem Saxo per *Arnhemium* eandem invasit, capto Leutomeri-

tomericio, Praga, Egra, aliisque minoribus oppidis. Ad Budovicium hæſit victoria, a Marrodio ſtrenue defenſum. Superveniens, reſtituto militari Imperio, Wallenſteinius, Saxonibus pulſis, Bohemiam liberavit. At biennio poſt contigit Egræ Wallenſteinii cædes. Poſt victoriam vero Nordlinganam pacificatio Pragenſis cum Saxone. Expellitur. Wallenſteinii cædes. Pax Pragenſis.

Anno 1639. Bannerius, Suedicæ militiæ Imperator, arma per Bohemiam circumtulit, intercepto Leutomericio & Brandiſio. Ejectus inde a Leopoldo Archiduce, Ferdinandi III. Cæſaris fratre. Sueci Bohemiam,

Sed Torſtenſonus, Bannerii ſucceſſor, anno 1642. cum exercitu rediit, percurſaque Luſatia, in Sileſiam irrupit, atque Glogoviam majorem, in quam Cæſarei magnam frumenti bellicique apparatus vim comportaverant, expugnavit. Cæſi præſidiarii prope omnes, & magna civium pars. Urbs ipſa hoſtilem in modum direpta. Victo dein Lavenburgico, tota propemodum Sileſia a Torſtenſono eſt ſubjugata Sileſiam,

Flexa mox in Moraviam expeditione, illam quoque provinciam cum Olomucio omnem ferme occupavit, grandi ubique præda potitus. Brinna ſtitit volantis victoriæ impetum, a Souchio ſtrenue defenſa. Moraviam diripiunt.

At anno ſequenti, cum Torſtenſohnus arma in Danum avertiſſet, Sileſiam atque Moraviam, Glogovia & Olomucio exceptis, Cæſari recuperandi ſpatium dedit. Verum cum ille, Dano ad pacem compulſo, in Sileſiam rediiſſet, Jankovienſi victoria elatus, Sileſiam, Moraviam, Bohemiam, ipſamque Auſtriam cum victore exercitu percurrit. Iterum Brinna ſaluti fuit, a Suecis fruſtra oppugnata. Brinna ſaluti fuit.

Anno 1646. ut triſtibus læta inſerantur, Ferdinandus, Cæſaris Ferdinandi III. filius, ſolenni ritu Rex Bohemiæ eſt coronatus Pragæ, præſente ipſo Imperatore, & magno Procerum numero. Pridie Imperii Ordines in arce novo Regi juramentum fidelitatis præſtiterunt. Die ipſa Cæſar cum Rege inaugurando, omniumque Ordinum comitatu ad templum princeps progreſſus, ſacro Miſſæ officio, ab Harrachio Archiepiſcopo & Cardinale, aſſiſtentibus 16 Epiſcopis & Prælatis, celebrato, interfuit. Sub ipſo ſacro Rex ad pedem ſummæ aræ in genua procumbens, ab eodem Archiepiſcopo veteri more inunctus eſt, & coronatus. Tum vero ſupremus Regni Burggravius ad populum converſus Regem coronatum alta voce denuntiavit. Sacro peracto Rex in ſolio collocatus aliquot, Ferd. IV. Rex. Coronatur.

educto ense leviter tactos, Nobiles creavit. Solennitatem finiit convivium, Legatis datum atque Nobilibus, inter applaudentem tormentorum fragorem, ignes artifices, aliaque publicæ lætitiæ signa.

Sueci Pragam minorem capiunt.

Sed brevi versa iterum rerum scena, Pragæ gaudia excepit tristis aspectus; dum Königsmarckius, cæso ad Augustam Melandro, Imperatore Cæsareo, in Bohemiam irrumpens, captis aliquot urbibus, assumptisque mille ac ducentis peditibus cum turma equitum, 26 Julii 1648. sub diluculo repente Pragam minorem, arcemque Regiam, in ea sitam, aggreditur, & priusquam pauci, qui aderant, præsidiarii concurrerent, in potestatem redigit. Capti præcipui e Nobilitate Bohemica: quibusdam, qui resistere conabantur, interfectis. Urbs militi, præter paucas domos, in prædam data, opulentam omnino & præpinguem.

Major strenue defensa.

Coloredus præsidii præfectus ægre per pontem in urbem veterem se subtraxit, omniaque ad defensionem comparavit; cives & Academici ad arma vocati; suæ quibusque stationes distributæ. Tantaque alacritate ab omnibus suscepta propugnatio, ut, licet Wittenbergius, Dux Suecus, ex Silesia propere cum auxiliis accurrerit, & Carolus etiam Gustavus numerosa ex Suecia subsidia adduxerit, magno tamen animo & memorabili virtute conatibus omnibus itum obviam; donec tandem sub initium Novembris de pace inita nuntiatum est: relicto dubio, an ferocia oppugnantium, an virtus oppugnatorum vicisset.

Usque ad pacem West.

Quamvis autem Protestantes in pacificatione Osnabrugensi vehementer instarent, ut Bohemis Religionis libertas permitteretur, nunquam tamen piissimus Imperator Ferdinandus III. adduci potuit, ut consentiret. Leopoldi autem Magni industria ager hic latissimus ita cultus est, ut, suffocatis zizaniis, in lætissimos Orthodoxæ Religionis fructus efflorescerct, prout hodiedum cum omnium, recte sentientium, solatio est cernere.

Religio reflorescit.

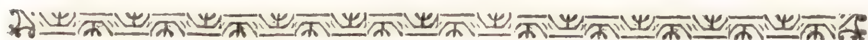
Tempore Josephi Imperatoris Bohemiæ Regnum aliquam mutationem subiit. Nam ab antiquissimis equidem temporibus Rex erat Elector Imperii, sed diversa a cæteris Electoribus ratione, arctisque potestatis finibus. Si quando duas in partes æquales ibant suffragia, cui is accedebat, hujus rata erat electio. Sed per Bullam auream Cap. 4 §. 3 votum absolutum eidem in omnibus electionibus Cæsareis est datum, & quidem loco tertio, post Trevirensem & Coloniensem, inter Electores sæculares primo.

Elector Bohem.

De

De cætero a collegio Electorali habebatur exclusus. Neque ad conscribendas capitulationes aderat, neque in comitiis sessionis & suffragii jus, aut pro Camerali Judicio deputandi assessorem, dabatur. At vero anno 1708. omnia reliquorum Electorum jura, atque in omnibus conventibus, tam Electoralibus, quam Comitialibus Statuum Imperii, sententiam dicendi potestas est concessa, æquato per omnia cum reliquis Electoribus jure. Hæc res equidem jam anno 1699. cum de nono Hannoverani Electoratu tractaretur, a Leopoldo Cæsare est agitata, sed eo demum, quem dixi, anno perfecta.

Suffragii absoluti jure gaudet.

CAPUT X.

DE STATU LOTHARINGIÆ *SÆCULO XVII.*

SUMMARIUM.

Lotharingia vetus. Media. Nova. Caroli III Ducis fata. A Gallis & Suecis invaditur. Plures cum Gallis tractatus init. Ducatum fratri Nicolao Francisco cedit. Interest prælio Nördlingano. Nicolæam repudiat. Sociat se Hispanis. A quibus in custodiam abducitur. Obit Coloniæ. Carolus Leopold. reservato jure suo relinquit Ducatum in Gallorum manibus. Jos. Leop. restituitur.

De Lotharingia in partibus præcedentibus sparsim dicta sunt aliqua; hic autem juvat pauca colligere. Divisa olim fuit in *superiorem*, quæ ad Mosellam sita hodiedum Lotharingiæ nomen obtinet, & *inferiorem*, quæ in Brabantiam, Leodiensem, Mosæ & Scaldis tractum excurrebat. Utraque ex Alberone descendens Mærovingicis Franciæ Regibus parebat, donec Inferioris Lotharingiæ Duces, inter quos Ansegisus, Pipinus Heristallus,

67.

Antiqua Lothar.

lus, Carolus Martellus, Pipinus Brevis, Majores Domus, tanta Auctoritate increſcerent, ut deturbatis throno Mærovingicis Regibus, Carolingicam Regum ſtirpem fundarent.

Lotharius I. Ludovici Pii filius has ad Moſam & Moſellam provincias in partitione obtinuit, & poſt eum filius Lotharius II. a lite cum Theutberga conjuge, & Waldrada concubina ſatis notus. Ab ejus nomine *Lotharingia* eſt appellata. Carolus III. Lotharii Franciæ Regis frater ab Ottone M. Imperatore Inferiorem Lotharingiam in feudum accepit, excluſus propterea a corona Galliæ.

Poſt extinctam ſtirpem Carolingicam Lotharingia Inferior ad Bullionios pervenit, quos inter geſtorum gloria eminuit Godofredus Bullionius Rex Jeroſolymæ. Ad Lovanienſes dein comites devoluta eſt Lotharingia Inferior, qui deinceps Brabantiæ Duces ſunt appellati.

Lotharingia ſuperior, cum Mærovingici Reges Franciæ Regnum inter ſe dividerent, ad *Auſtraſiæ* regnum pertinebat, ſede Regia Metis locata. Sub Carolingicis ſpectabat ad Regnum *Lotharicum;* magna autem tunc contentione diſputabatur, an Lotharingia ad Germaniam, an vero Galliam pertineat, donec Imperatores prævaluerunt, qui pluribus viris nobilibus illum tractum in feudum conceſſerunt, quibus Ducum *Moſellanorum* nomen adhæſit.

Denique Gerhardus, Landgravius Alſatiæ anno 1048. ſuperiorem Lotharingiam obtinuit, in cujus familia ad noſtra usque tempora permanſit. Sæculo XV. Jolantha, Renati I. Ducis Andegavenſis Regis Neapolitani filia, matrimonio juncta Friderico Valdemontio ejusdem familiæ nupſit; per quod matrimonium ſublata
Media. eſt de ſucceſſione contentio; nam Renatus II. ex eo matrimonio natus, Domus Lotharingicæ, Valdemontiæ, & Andegavenſis in Gallia bona conjunxit, cum prætenſione in Neapolim, Siciliam, Arragoniam, Jeroſolimam.

Hic Renatus II. victo Helvetorum opera Carolo Audace, potente illo Burgundiæ Duce, duobus filiis ſuis *Antonio* & *Claudio* ineunte Sæculo XVI. ditiones ſuas ita diſtribuit, ut priori obveniret Lotharingia, Valdemontium, Barrum, Muſſipontum, alteri ditiones Andegavenſes in Gallia, videlicet Guiſia in Picardia, Aumalia & Ellebovium in Normannia, Meduana (*Mayenne*) in Inſula Franciæ. Unde Antonius deinceps lineam Lotharingicam, Claudius vero plures Gallicas, in Hiſtoria notas, propagavit, *Guiſiam* videlicet, Meduanam ſive *Mayennam*, *Aumaliam*, *Elboviam*, *Mercuriam*, *Lillebonam*, & *Harcuriam Armanacb*; ex quibus, extinctis reliquis, ſola Elbovia & Armacana ſuperſunt. Porro

Porro Henricus Dux Lotharingiæ anno 1624 ſine prole maſcula mortuus, reliquit duas filias, *Nicolæam* & *Claudiam.* Cum autem haberet fratrem Franciſcum, comitem *Valdemontium*, orta eſt controverſia, an ultimi poſſeſſoris filia, an vero frater ſuccederet. Dirempta lis eſt per nuptias inter duas filias Henrici, & duos filios Franciſci, Carolum & Franciſcum. Quia igitur Nicolæa fuit primogenita Henrici Ducis Lotharingiæ, & Carolus primogenitus Comitis Valdēmontii, ceſſavit quæſtio, an fœminæ in Lotharingia ſuccedant. Nova.

Si quis unquam Princeps fatis aſperis fuit jactatus, is certe fuit *Carolus III.* Dux Lotharingiæ. Et quidem anno 1631. Galli, irruptione in Lotharingiam facta, Moyenvicum expugnarunt, quod Dux aſylum præbuiſſet Matri Regis, Duci Aurelianenſi, & omnibus, qui Galliam deſeruiſſent, quodque arma ſua Cæſari adverſus Suecos ſociaſſet. Dux igitur, ad avertenda majora mala, tractatu inito promiſit abdicare omne commercium, quod Regi aut Suecis, Galliæ fœderatis, poſſet eſſe præjudicio, ſoliſque Gallis liberum per terras ſuas tranſitum concedere, atque iis copias ſuas conjungere, Marſaliæ munimentum in fidei pignus tradere. Rex vero Duci protectionem ſpondet, & intra triennium reſtitutionem Marſaliæ. Caroli III. fata. A Gallis invaditur

Cum autem anno 1632 Sueci fines Lotharingiæ urerent, Dux armatus adverſus illos proceſſit, ſed interdictum a Gallis accepit, ne quid moveret. Cum illi Barleducum occupaſſent, & Nancæjo jam imminerent, Dux novo tractatu promiſit, priorem ad amuſſim obſervare, & Claremontium cum arce & Stenæo Franciæ cedere, ratione Barrenſis Ducatus Regi homagium præſtare, nullaque in re rationes ſuas a Gallia disjungere. & Suecis.

Anno 1633. Dux Pariſios in jus vocatus eſt, quod homagium ratione Ducatus Barrenſis Regi non præſtitiſſet. Sunt, qui ſcribant, Ducem id non recuſaſſe, niſi, quod ſimul a Nicolæa conjuge eſſet petitum, cum tamen fœminæ in Lotharingia, vi teſtamenti Renati II. ſucceſſionis ſint incapaces. Parlamentum pronuntiavit, occupandum eſſe Ducatum. Dux Lunevillam ad Regem profectus, ubi vidit, libertatem ſuam periclitari, Nancæjum, urbem ſuam principem, Gallis tradidit, 4 annis depoſiti inſtar tenendam.

Anno 1634 Dux Carolus, turbarum pertæſus, Lotharingiam in fratrem ſuum Nicolaum Franciſcum Cardinalem tranſtulit, qui, depoſita purpura, Claudiam, Nicolææ ſororem, ſibi deſpon- Fratri Ducatum cedit.

ſpondit, ut gemino jure ſe tueretur, & ſuo & Conjugis. At novi Conjuges Nancæi in cuſtodiam a Forcæo perducti, mutato habitu evaſerunt, primum in Burgundiam, tum Florentiam, denique Viennam. Carolus vero, relicta in manibus Gallorum Lotharingia, cum copiis in Germaniam abiit, ubi pars non parva fuit Nördlingenſis victoriæ, & aliarum expeditionum ſocius.

Nördlinganæ pars victoriæ.

Repudiat Nicolæam.

Anno 1637. prout erat verſatili in omnes partes ingenio, repudiata uxore ſua *Nicolaa* duxit Beatricem *Cuſſanciam* viduam, ſe a patre ſuo Valdemontio coactum Nicolæam, a venefico baptizatam, ſibi deſpondiſſe. Nicolæa ad Urbanum VIII. querelam detulit, qui ſeparationem imperavit, donec cauſa eſſet diſcuſſa; cum autem Dux non pareret, excommunicationis ſententia in eum fuit pronuntiata (anno 1642.) Tandem vero Innocentius X. matrimonium poſterius irritum declaravit.

Tractatus cum Gallis.

Anno 1641. Dux Carolus, inſtigante Cuſſantia, Pariſios abiit, cum Rege de reditu ſuo in Lotharingiam tractaturus. Præſcriptæque illi hæ leges: Dux homagium præſtet: Nancæjum, Clermontium, Stenæa, Jameicum, Dunum, cum omnibus eo pertinentibus in proprietatem & dominium Regis tranſeant. Marſaliæ munimenta diruantur: reliqua Duci reſtituantur, qui toties arma ſua cum Regiis conjunget, quoties requiſitus fuerit: donec cauſa matrimonii finita fuerit, ſolvet annuatim Dux Nicolææ 120000 librarum: juramento confirmet hunc tractatum in Capella Regia.

Redux in Lotharingiam ingenti ſubditorum gratulatione & acclamatione exceptus eſt; verum, cum videretur, fidem datam non ſatis liberare, vim rurſus inferente Gallia, iterum exulatum ivit, relictis tamen urbium Præfectis, qui, quantum poſſent, Gallis reſiſterent; quod maxime factum, dum turbæ domeſticæ Galliam miſcerent, miſſo etiam Lignevillio cum copiis, quæ Ducatum tueantur.

Ad Hiſpanos.

Poſt pacem Weſt. cum in ea Lotharingia non eſſet comprehenſa, Dux Hiſpanis ſe addixit, & cum prædatorum exercitu Imperii etiam Principibus gravis exſtitit, ut adeo vix non bellum decernerent. Tandem vero, cum Hiſpanis, ne ad Gallos ſe applicaret, & pro arbitrio copiis uteretur, non ſine variis contra eum querelis, Bruxellis detentus, primum Antverpiam, Toletum dein in Hiſpaniam fuit deportatus, ubi 6 annos velut captivus hæſit, ad pacem videlicet usque Pyrenæam

Captus.

Franciſcus Dux fratris Caroli libertatem ab Hiſpanis petiit; ſed cum eam non obtineret, offenſus ad Gallos tranſiit. Secutus

eſt

eſt poſt pacem Pyrenæam Carolus, novamque cum Mazzarino tractationem ſuſcepit. Conventum in ea, ut Nancæjum munimentis nudetur, nunquam amplius reparandis: Rex retineat Moyenvicum, Clermontium, Stenæum, Jamecium: Barrenſis Ducatus Carolo reddatur, exceptis 30 locis; ſalva etiam via, duabus leucis lata, per Lotharingiam. His conditionibus remiſſus eſt Dux in ſuas provincias.

Anno 1662. Carolus aliam cum Rege conventionem confecit, qua, nullo fratris Franciſci reſpectu habito, Franciæ Regem Lotharingiæ hæredem renuntiavit, promiſſa Marſalia in pignus fidei. Rex vero permiſit Duci libertatem, de 100000 thalerorum reditibus annuis diſponendi, in cujuscunque favorem fuerit lubitum; ſimulque omnes Principes Domus Lotharingicæ coronæ & ſanguinis Principes declarat, ſucceſſionis in regno Galliæ capaces in caſum, quo linea Borbonica eſſet exſpiratura. Hinc Carolus ad Condeum Principem jocando dixit, ſe uno calami ductu feciſſe 24 Principes ſanguinis, Condeum contra unicum facere potuiſſe.

Novus cum Gallia tractatus.

Tractatus iſte vehementer diſplicuit Duci Vindocinenſi, Domui Curtenacenſi, Paribus & Ducibus Franciæ, atque ipſis etiam Principibus Regii ſanguinis; quippe omnes iſti exiſtimabant, per tantam Domus Lotharingicæ, quæ in multos ramos, per Galliam maxime, erat diffuſa, Dignitatis prærogativam obſcurari ſuam, Regem Franciæ non poſſe facere Principem ſanguinis, niſi cum Regina, legitima ſua conjuge.

Neminem autem magis hæc tractatio afflixit, ac Carolum Leopoldum, Nicolai Franciſci Valdemontii Ducis filium; ſive enim fœminæ ſuccedant, ſive non ſuccedant, tanquam proximus agnatus unicus & Caroli, & Nicoleæ jure proprio debebat ſuccedere, utpote utriusque nepos, illius ex fratre, hujus ex ſorore. Non poterat igitur Carolus III. Dux jure quæſito, & per pacta Familiæ, providentiam Majorum, ſanguinem, & perpetuam conſuetudinem roborato eum privare; prout etiam ex uſu, in omnibus Regnis & principatibus hæreditariis elucet.

Carolus Leopold. proteſtatur.

Videtur hoc attendiſſe Parlamentum Pariſienſe, quod eum tractatum noluit habere ratum, niſi ſub conditione, ſi omnes, quorum intereſt, ſint conſenſuri, probe gnarum, Carolum Leopoldum nunquam aſſenſurum, ut hæreditate ſua avita privaretur. Quod facto ipſo mox oſtendit, dum, ne cogeretur aſſentire, ex Gallia clam profugit ad Leopoldum Imperatorem, apud quem ſummi belli Imperatoris officio functus, ductaque ejus ſorore, con-

 ſenuit,

ſenuit, nunquam viſo patrimonio ſuo, Lotharingia; quia pace Neomagenſi tales conditiones ei a Gallia ſunt propoſitæ, ut jus potius ſuum reſervandum ſibi cenſeret, quam ut eas ineundas ſibi putaret.

Cæterum nec Galli ipſi in eo, quem dixi, donationis contractu magnum ponendum eſſe momentum exiſtimarunt, nec Carolus Dux aliud, quam jocari viſus eſt; nam eo titulo, quod non omnes, quorum intereſt, conſentiant, in patriam redux, Marſaliam tradere recuſavit, atque contractum, a ſe leviter initum, complere.

Interea autem Carolus III. Dux, quamvis jam prope ſexagenarius, de novis nuptiis cogitare cœpit; ſiquidem Nicolæa prima legitima conjuge anno 1657 mortua, a Cuſſantia concubina, quam antea deperierat, abhorruit tantopere, ut nec ad conſpectum eam amplius admitteret. Suaſerunt illi quidam Galli, ut quandam Pajotam duceret, humili quidem loco natam, ſed dotibus præſtantem; nec abnuit Dux, ſed Rex ſe oppoſuit, timore forſan, ne liberos ex ea gigneret, & ſic tractatus initus in majores adhuc difficultates devolveretur.

Rex enim ejus implementum urgebat, & cum Dux tergiverſaretur, Marſaliæ Gallicum præſidium recipere, Rex Forcæum cum exercitu in Lotharingiam miſit. Dux ſerio rem agi cernens, anno 1663. novum rurſus contractum iniit, quo promiſit, Marſaliam intra triduum Regi tradere. Quod etiam factum.

Bello dein Belgico fervente Dux copias ſuas Regi tradere coactus, ab Electore Palatino impetitus eſt. Carolus autem novis delectibus habitis, Principem Lillebonum miſit, qui victoriam retulit, ſed Elector fructum, Gallo ſe miſcente.

Loth. ad Gallos.

Anno denique 1670. Galli totam Lotharingiam occuparunt, perſcriptis ad comitia Imperii Ratisbonam his rationibus: inconſtantia Ducis, mala fide, prævaricatione, tractatuum pactorumque frequenti infractione, molitionibus contra Franciam, coactum Regem mittere cum copiis Crequium, qui ad tria capita eundem pro publica quiete obtinenda adſtringeret, 1. ut militiam dimittat. 2. Pro centum violationibus pactorum ſatisfaciat. 3. Idoneam cautionem pro futuro præſtet.

Accuſabatur præterea, quod ſociare ſe voluerit Triplici Fœderi: mercatores Gallos, per ejus terras transeuntes, vectigalibus oppreſſerit, aut eorum merces *arreſto* ſubjecerit: copias auxerit: in diverſis Germaniæ locis plures legiones habeat: propterea Regem

Regem ipsi diffidere, ac provincias ipsius in tutelam recipere. Proxima causa videtur, quod Rex, præparans bellum adversus Batavos, ad Mosellam poneret aggerem iis, qui Hollandis auxilium essent allaturi.

Crequius voluit ipsum etiam Ducem comprehendere; verum ille quatuor duntaxat personis stipatus evasit in Germaniam, nusquam sui satis securus, Lotharingiam vero reliquit in Gallorum manibus. Bello Hollandico anno 1672 exorto, Cæsaris partes secutus, in Burgundia & ad Rhenum militavit.

Tandem vero, postquam varias urbes exul oberravit, mortuus est Coloniæ Agrippinæ, ubi publica pietatis vere Christianæ exempla toti urbi complura dederat, frequens in Ecclesiis sine comitatu; cum sacra Eucharistia ad ægros deportaretur, plebi se immiscere solitus, & Corollam Marianam recitare, vanitatem mundi, ut nemo alius, expertus. Caroli III. obitus.

Obiit autem anno 1675, æt. 71. Ex Nicolæa, legitima conjuge, nullam prolem suscepit, ex Cussantia vero Principe reliqui Carolum Henricum, Comitem Valdemontium, qui declaratus illegitimus, anno 1698 a Rege Hispaniæ designatus est Gubernator Mediolani; filius vero ejus Thomas, Cæsarem secutus, jam anno 1704. in pugna ad Ostiliam in Italia occubuit, pater vero primum anno 1723.

Quidam Genealogistæ notant, Carolum III. Ducem post mortem Nicoleæ, & Cussantiæ duxisse Aspremontiam, nullos tamen ex ea liberos suscepisse.

Habuit autem, quod supra memini, Carolus fratrem Nicolaum Franciscum, qui primum Episcopus Tullensis, dein Cardinalis, denique Nicoleæ sororem juniorem Claudiam sibi despondit, atque ex ea genuit Carolum Leopoldum, inter præcipuos bellicos Heroes numerandum, cujus illustria contra Turcas & Galliam gesta alias recensuimus.

Huic igitur (mortuo patre Nicolao jam anno 1670) post obitum Caroli III. debebatur Lotharingia, sed tota vita sua nunquam in possessionem venit. In pace Neomagensi anno 1679. restituebatur, sed iis conditionibus, quas, jure suo sibi reservato, non acceptandas putavit. Relicta quippe eidem optio, an juxta modulum pacis Pyrenææ vellet restitui, relictis videlicet Galliæ Barrensi & Claremontano Ducatu, urbibusque munitis, Stenæa, Marsalia, Moyenvico, an vero Franciæ cedere velit Nancæjum cum suis confinibus, cum quatuor viis, Leuca dimidia latis, quarum una duceret Carolus Leopold.

ceret Nancæjum, altera Nancæjo in Alſatiam, tertia Nancæjo in Comitatum Burgundiæ, quarta Nancæjo Metas, ita, ut omne ſpatium, viis iſtis comprehenſum, ad Regem ſpectaret, prout etiam Longvicum.

Utramque, quod dictum, reſpuit conditionem Dux Carolus Leopoldus, quarum prima abſorberet dimidiam partem Lotharingiæ: altera præcipuam partem & communicationem Ducis cum ſuis terris, cum viæ illæ eſſent totidem aggeres, aut vincula, quibus eſſet ligatus.

Obit Carol. Leopold.

Obiit Dux Carolus Leopoldus anno 1690, Welſii in Auſtria, dum Oeniponto Viennam tenderet, ætatem, ſi annos ſpectes, non altam (47 agebat); ſi geſta, profundiſſimam implevit. Viennenſis, Barcana, Strigonienſis, Mohazenſis excellentes victoriæ, Buda expugnata, Tranſylvania & Hungaria Cæſari aſſertæ, perpetua ſunt trophæa Lotharingicæ gloriæ.

Leopold. Joſeph.

Ex Eleonora conjuge, Leopoldi Cæſaris ſorore, Regis Poloniæ vidua reliquit quinque præſtantes Principes, quibus omnibus Joſephi nomen impoſitum. Et quidem *Leopoldus Joſephus*, natu maximus, ſucceſſit in jura patris, reſtitutaque eſt ei Lotharingia per pacem Riſvicenſem in eo ſtatu, quo Carolus III. ejus propatruus ante annum 1670 eam poſſederat. Joſephus Ignatius Electoratum Trevirenſem eſt conſecutus. Reliqui tres Cæſari militabant.

Leopoldus Joſephus anno poſt reſtitutam Lotharingiam matrimonio ſibi junxit Eliſabetham Ducis Aurelianenſis filiam, ex qua 13 proles genuit. Reliquæ præmatura ætate ſunt defunctæ. *Franciſcum Stephanum* Auguſtiſſimum Imperatorem noſtrum veneramur: Eliſabetha Carolo Emmanueli, moderno Regi Sardiniæ fuit nupta. Carolus eſt Gubernator Belgii, & ſupremus Ordinis Teutonici Magiſter. Anna Carolina cœlibem vitam elegit.

CAPUT

CAPUT XI.
DE
STATU POLONIÆ
SÆCULO XVII.
ARTICULUS I.
SUMMARIUM.

Suecos ad Rigam vincunt Poloni. Smolenscum expugnant: brevi tamen ad Russos rediit, & Cozimum ad Turcas. Obit Sigism. III. succedit Ladisl. filius. Livonia ad Suecos. Casimiri Regis fata. Cosacci deficiunt. Pax sæpius illis data: sæpius fracta. Sueci discerpunt Poloniam, & Ragozius. Hujus fata.

Sigismundum III. Poloniæ Regem, Joannis Sueciæ Regis filium, 68.
a Carolo Sudermanniæ Duce, patruo suo, throno Suecico dejectum anno 1600, indeque bellum diuturnum enatum esse, in Suecicis memoravimus.

Anno 1605 Poloni Sudermanniæ Principem, qui Carolum IX se dixit, a *Riga*, quam obsederat, depulere, cæsis ad novem Suecorum millibus; tantaque fuit fugientium confusio, ut deleri ad internecionem potuissent, si Poloni alacrius acriusque suam essent persecuti victoriam. Polonorum pauci, si cum Suecis comparentur, fuerunt desiderati.

Polonorum victoria de Suecis.

Involuta dein Polonia etiam cum Russis bello, Demetrios, qui Joannis Basilidis filios se dicebant, throno Russico imponere conata est. Felix Sigismundo fluxit annus 1611, quo *Smolenskum*, munitissimam in Lithuania ad Boristhenem urbem, post biennem oppugnationem expugnavit. Ultra centum Moscorum millia eo biennio periisse dicuntur. Mirum videri posset, quod Sigismundus hoc tempore Moscoviam sit adortus, & non potius, conciliatis sibi Russis, toto pondere in Sudermannum usurpatorem Suecosque incubuerit, ut Regnum avitum repeteret. At feliciores fuere Sueci, quod ipsi Russos nacti sint socios; quamvis Danus Polonis accesserit adversus Suecos.

Smolenskus ad Polonos.

Anno

Anno 1612, dum Sigismundus ceremoniis *Investituræ* Borussicæ, Brandeburgo impertiendæ otiose immoratur, Poloni victi ex Moscovia pulsi sunt; & quod dolendum maxime, Smolenskum, quod tanto sanguine sumptuque Polonis constiterat, milite & re armamentaria parum provisum, in Russorum manus fuit relapsum.

Rursus ad Russos.

Anno 1620 Poloni a Moldaviæ Principe, a Turcis deposito, implorati, 8000 miserunt, quæ tamen a Turcis & Tartaris partim concisa, partim in fugam sunt compulsa.

Turcæ cæsi.

Anno sequente Osmannus cum innumerabili exercitu Polonos & Cosaccos, castris munitis circumvallatos, est aggressus, sed tanta suorum strage repulsus est, ut pacem respiceret, hac lege concessam, ut Tartarorum & Cosaccorum procursiones & rapinæ severe cohibeantur. Vaivada Moldaviæ sit Christianus, sed a Sultano nominandus. *Chozimum* a Polonis eidem restituatur.

Chozim ad Turcas.

Dum autem Polonorum arma in Turcas erant abstracta, Gustavus Rex Sueciæ, fractis induciis, Livoniam invasit, Riga aliisque locis expugnatis. Tum vero novas cum Sigismundo inducias pepigit.

Obit Sigism.

Anno 1636 obit Sigismundus III, Poloniæ Rex, & jure paterno etiam Sueciæ; sed a patruo corona spoliatus. Unde bellum, quod diu, sed satis frigide gessit. Facta cum Suecis pace, occasionem Gustavo dedit, in Germaniam irruendi. Vixit annos 66, rexit Poloniam 44, Sueciam 7. Duas successive sorores habuit conjuges Annam & Constantiam, Caroli Archiducis filias, Ferdinandi II. Imperatoris sorores. Ex prima genuit Uladislaum IV, qui patri in Regno Poloniæ successit: ex secunda Joannem Casimirum, cui post fratris mortem sceptrum obtigit.

Uladislaus IV.

Uladislaus igitur, qui jam antea adversus Russos & Turcas præclara fortitudinis specimina ediderat, Regnum adeptus, remissius illud, ac spem præbuerat, administravit; nam deserto, cum maxime opus haberet, auxilio, Ferdinando Cæsare, avunculo suo, inducias, cum Suecis a patre initas, Sturasdorffii in 26 annos prorogavit, ea quidem lege, ut Sueci Borussiam Poloniæ restituerent, Livoniam autem retinerent ad tempus induciarum.

Livonia ad Suecos.

Anno 1648 mortuus est Ladislaus IV, æt. 53, Regni 16. Duas conjuges habuit, primam Renatam, Ferdinandi II Cæsaris filiam, secundam Mariam Nivernensis & Mantuani Ducis natam. Ex neutra reliquit liberos: unde successit per electionem *Joannes Casimirus* frater, qui duxit Mariam Nivernensem, fratris Uladislai relictam viduam, dispensante in impedimento affinitatis Pontifice.

Casimiri fata.

Casi-

Casimirus, optimæ quidem indolis Princeps, sed inconstantis, cum junior adhuc esset, a Rege Hispaniæ Prorex Lusitaniæ fuerat electus, sed in itinere a Gallis captus est. Ad fratris Uladislai instantiam liber dimissus, societati Jesu animum adjecit, Novitiatum Romæ ingressus. Inde vero extractus Cardinalium Collegio a Pontifice est aggregatus, & post mortem fratris a Polonis Rex electus.

Summum ei negotium fecerunt Cosacci, genx ferox & scutum hactenus Poloniæ adversus Tartaros Turcasque; nam, cum acerbius a Polonis, quorum erant subditi, se haberi crederent, *Kmielnicio* incentore defecerunt, vocatis in auxilium Tartaris, solitis ad hæc usque tempora suis hostibus. Ad Korsum Polonos, quos Potokius ducebat, profligant, rursusque ad Constantinovum. Ecce initium belli diuturni, Polonis funesti, & Casimiro Regi calamitosi. Cosacci deficiunt.

Anno 1649. bis cruento prælio victa a paucis Polonis innumerabili Cosaccorum & Tartarorum multitudine pax confecta est. Casimirus solvet Chamo pensionem, quam Uladislaus negaverat: veniam dabit Cosaccis, privilegia confirmabit, augebit eorum millia ad 40000 capitum: permittet in Regno exercitium Religionis Græcanicæ: Palatinus Kioviæ semper sit ejusdem ritus: Chamus defendet fines Poloniæ: Kmielnicius de genu rogabit a Rege rebellionis veniam. Hæc pax vix annum tulit; barbaris rursus contra Polonos coeuntibus. Cæsi sæpius.

Anno 1651. Casimirus Rex cum centum millium exercitu in campum Martium progressus contra trecenta Cosaccorum & Tartarorum millia, pugna, ad Bereteskolium commissa, eos vicit, & 6000 in acie cæsis, in fugam egit. Sed hydræ Erimantheæ instar succrescebant: licet paulo post iterum ad decem barbarorum millia sint cæsa, iterumque tria millia in Lithuania, in quam irruperant. Pax sæpius data.

Concessa petentibus rursus pax: rursusque Kmielnicius veniam rogavit; sed eo animo, quo antea, nempe, ut, instauratis copiis, in aciem iterum prodire posset, icto etiam cum Moscis fœdere, qui una cum Cosaccis & Tartaris sequenti anno in Lithuaniam irruperunt, omnemque propemodum Poloniam barbarum in morem devastarunt. Sæpius rupta.

Anno 1654. Mosci post trimestrem obsidionem Smolenscum expugnarunt. Anno vero sequenti, cum omnia in Polonia miscerentur, etiam Carolus Gustavus, Rex Succiæ, ruptis absque causa

induciis, bello repentino eandem obruit, & jam alias laceram dilaniare non erubuit. (anno 1655.)

Sueci in Poloniam.

Jamque potiſſimam Poloniæ partem victoriis emenſus, Boruſſiam quoque, Lutheranis ſcatentem, in poteſtatem redegit. At vero inclita natione Polonica ſe reſpiciente, & peregrinæ dominationis pertæſa, Caſimirus Rex e Sileſia, quo confugerat, in Regnum ſuum rediit, accepto nuntio, a ſubditis in favorem ſuum arma fuiſſe correpta.

At vero Suecus, ubi vidit, Polonos in ſe armatos, Electorem Brandeburgicum ſocium aſcivit, conceſſa ei & confirmata Boruſſia Ducali, adjectis ex alieno tribus Poloniæ Palatinatibus. Portuum autem Balthicorum proventus voluerunt eſſe utrique communes.

Calamitas Poloniæ.

Sed Zarneſcus, Polonorum Ductor, Suecos ad Jaroslaviam adortus, aciei campo & impedimentis exuit. Verum Posnaniam inter & Gnesnam Polonis clades eſt reddita. Illi nihiloſecius Varſaviam receperunt. At mox cæſi rurſus amiſerunt. Sueci vero Brandenburgicis juncti, Maſſoviam devaſtarunt, obliquis oculis eos progreſſus aſpicientibus Danis, Moſcis, & ipſis adeo Hollandis, qui claſſem Balthico immiſerunt, pro libertate navigationum defendenda.

Ragozi cæſus.

Anno 1657 Ragozius quoque Tranſylvaniæ Princeps, Suecorum ſocius, cum 3000 in afflictam Poloniam irruit, injuriam ſe paſſum cauſſatus, quod Caſimirus in electione ſibi eſſet prælatus. At vero, cum Polonia undique diſcerperetur, Moſcus & Danus bellum Suecis denuntiarunt; Cæſar quoque copias auxiliares Polonis miſit. Quare Suecus, relicta Polonia, in Danum, hoſtem ſibi proxime imminentem movit, atque Ragozium Cæſareis atque Polonis cædendum permiſit. Et ſane cæſus eſt egregie, atque, Moldavis & Valachis, Sultani juſſu, eum deſerentibus, ad pacem petendam adactus.

Pax ei data.

Data eſt hæc illi, ea lege, ut fœderi Suecico renuntiet, a Caſimiro Rege offenſam deprecetur: quadringenta thalerorum millia Caſimiro & Regi Hungariæ ſolvat, & inſuper 150000 Tartarorum Chamo, qui & ipſe, quod mirum, ex hoſte amicus factus, Poloniæ fatiſcenti ſubſidio venerat: Eccleſiaſticis Tranſylvaniæ bona erepta reſtituat: Poloniæ, quoties requiſitus fuerit, ſuccurrat. Atque ſic Princeps iſte, ambitione turgens, coronam ſomniatam, & denique, ut alias dictum, & Principatum Tranſylvaniæ & vitam amiſit, irato Sultano, vel iram ſimulante, quod ſe non conſulto arma in Poloniam vertiſſet.

ARTI-

ARTICULUS II.

SUMMARIUM.

Polonia respirat. Pax Olivensis, victis Suecis fœcunda. Casimirus abdicat Regnum. Eligitur Coribut: post hunc Sobieski, qui rem restituit. Viennam liberat. Irruptio in Turciam minus felix: obitus & elogium Sobieski. Eligitur Augustus.

Inter hæc autem Sueco in Daniam averso, requiescere aliquantum Poloniæ licuit; ut adeo etiam in Daniam, cum reliquis fœderatis, Cæsare, Brandenburgo, & Batavis, copias auxiliares posset mittere, quibus ita contritus est Carolus Gustavus, ingens illud belli fulmen, ut pacem petere, quin & mortem, rerum conversarum tædio, oppetere coactus fuerit. 69. Rerum conversio.

Ad pacem dein serio respiciente Suecia, Gallia interveniente, eam obtinuit. Electus illi conficiendæ locus in Borussia Polonica, Monasterium videlicet Olivæ, haud procul Gedano remotum; unde & *Pax Olivensis* dicitur.

Conventum in hos articulos, devictæ Sueciæ nimium propitios.

1. Sit amnestia perpetua inter Polonos, Danos, Brandenburgum, Batavos ex una, & Sueciam ex altera parte. Pax Olivensis.
2. In civitatibus Borussiæ Regalis omnia sacra & profana in statu antiquo conserventur.
3. Casimirus Rex Poloniæ renuntiat omni juri, quod habet in Sueciam & Finniam.
4. Livoniam & Estoniam Poloni cedunt Suecis. Religio tamen maneat libera. Polonis noxia.
5. Sueci restituant Polonis loca, quæ in Borussia Regali præsidiis adhuc suis occupata tenent.
6. Curlandia Polonis maneat.
7. Spondent pro hac pace Principes contrahentes, & Gallus Mediator.
8. Si injuria inferatur, satisfiat; alias licebit armis prosequi.
9. Gallus præcipue est fidejussor, & obligat se ad defendendam hanc pacem. (*anno 1660.*)

Mosco non admodum placuit hæc pacificatio, quod Suecis addicta esset Livonia, cujus partem ipse jam occupasset; unde Polonos rursus est aggressus: sed a Zernicio & Sapieha, Polonis Ducibus,

cibus, gravi clade affectus recessit: alteram cladem anno 1661. accepit a Lubomirskio Principe, qui dein cum pluribus Magnatibus seditionem movit adversus Casimirum Regem, cum Moscis autem 30 annorum induciæ sunt contractæ, relictis illis interim Smolensko & Chiovia magno Poloniæ detrimento. Confecta etiam pax cum Tartaris.

Casimirus abdicat Regnum.

Anno 1667. obiit Varsoviæ Ludovica Gonzaga seu Nivernensis, duorum fratrum, Uladislai & Casimiri successive uxor: quæ nativum suum affectum in Galliam nunquam deposuit.

Anno 1668. Casimirus Poloniæ Rex, rerum adversarum tædio, Magnatibus ab eo aversis, corona in comitiis Varsoviensibus deposita, in Galliam abiit, ubi a Rege, ut sustentari possit, plures Abbatias accepit, felicior futurus, si primæ vocationi institisset, & extra rerum humanarum, sursum deorsum euntium, turbines, solum cælorum Regnum, nullis curis, nullique mutationi obnoxium, quæsiisset.

Factus stipendiarius.

Coribut.

Anno sequenti Poloniæ Rex electus est *Michaël Coribut*, Wisnoviskius, præteritis magnis competitoribus, Philippo Wilhelmo Duce Neoburgico, qui Annam Casimiri sororem habuerat conjugem: & Carolo Leopoldo Lotharingo, magno bellatore.

Novo Poloniæ Regi nullatenus quieto esse licuit; nam Tartari rebellibus Cosaccis sociati Poloniam rursus invaserunt. Missus in eos Joannes Sobieskius, qui pluribus inclarescens victoriis coronæ præludebat.

Camenecum ad Turcas.

Verum anno sequenti Turcæ quoque insurgentes, *Camenecum*, Principem Podoliæ urbem, & unicum prope adversus barbarorum incursus in iis partibus munimentum, Polonis extorserunt: qui cessa Sultano *Podolia*, certaque annua pensione promissa, pacem emerunt. Verum probrosus hic tractatus executioni non fuit mandatus: mox enim bellum cum Turca, Tartaro, & Cosacco recruduit.

Obit Casimirus & cum eo familia Jagellonica

Anno 1672. Niverni in Gallia turbis humanis exemptus est Joannes *Casimirus*, Rex olim Poloniæ, affabilis, ad omnium promptus obsequia, id velle solitus, quod alii, & præsertim uxor, eum volebant velle: extincta cum illo est Jagellonica Familia, per tria secula Poloniæ dominata.

& Coribut.

Anno sequente Casimirum secutus est *Coributus* Rex Poloniæ, æt. 33, Regni 4. Ejus vidua Eleonora, Leopoldi Imperatoris soror, nupta postea est Carolo Leopoldo, Duci Lotharingiæ, præmium hoc decernente Cæsare Heroi invicto: qui non procul abfuit

abfuit a corona Polonica, Imperatore & Lithuanis faventibus, at obſiſtente Gallia.

Poloni vero inclinabant ad Joannem Wilhelmum, Ducis Neoburgici filium, crediturque, eligendum fuiſſe, ſi Eleonoram, Regis Coributi viduam, Polonis pergratam, nactus eſſet conjugem. At illa ad Lotharingum reſpexit. Inter reliquos Candidatos eminebant, frater Regis Daniæ, Princeps Electoralis Brandeburgicus, filius Zari, Abaffius Princeps Tranſylvaniæ, omnes pro corona Religionem Catholicam parati aſſumere. Mirum ſane, tot procos hanc coronam appetere tot ſpinis cinctam. Sed tamen corona eſt.

Tandem vero, cum in omnium recenti memoria eſſent *Joannis Sobieski* grandia geſta & in Rempublicam merita, maximeque relata nuper ad Cozimum inſignis a Turcis victoria, ipſaque urbs Cozimum permunita ad Poloniam reducta, perorante pro eo Palatino Ruſſiæ, conſentientibus ſuffragiis Rex electus eſt. (*anno 1674.*) Sobieski Rex

Nec pœnituit Polonos; quia novus Rex multas urbes & oppida Turcis extorſit, negato etiam tributo, quod Anteceſſores Sultano annuatim perſolverant. Coſaccos quoque ita attrivit, ut Ucraniam prope totam ad Poloniam reduceret. Geſta.

Verum Turcæ & Tartari, majori numero venientes, Sbarraſium obſederunt. Præſidio huic urbi erant impoſita 5000 Ruſticorum, qui, cum Præfectus nollet eandem dedere, de mœnibus eum præcipitarunt. Baſſa, urbe dedita, immane hoc facinus eis exprobravit, & occiſis ſenioribus, reliquos in ſervitutem abſtraxit.

Pax Regi erat neceſſaria; cum quinque duntaxat, dilapſis reliquis, ei ſupereſſent armatorum millia; ſed cum Turcæ Podoliam & annuum tributum peterent, Ucraniam Dorozensko, qui jam ante caput ſuſtulerat, tradi, tanquam feudum Portæ Ottomannicæ poſſidendam, omnes denique belli ſumptus ſibi refundi, experrecti Poloni indignatique, collectis viribus in hoſtem ducti ſunt, atque Turca & Tartarus gemina clade affecti, ferocia poſita, haud paulo mitiores conditiones pacis, Zurani ad Boriſthenem confectæ, admiſerunt. Abolitum probroſum pactum tributi annui. Retenta Podolia, & Ucrania cis Boriſthenem; relicta Turcis pars altera, quam Doroſencus detinuerat. Promiſit inſuper gens Muſulmanna protectionem Religionis Catholicæ in terris ſuis, reſtitutionem Ordini S. Franciſci, cui Schismatici ſacrum ſepulchrum in Palæſtina eripuerant, aſſiſtere Polonis contra omnes eorum hoſtes. Detrectavit Sultanus hæc pacta confirmare, niſi poſt- Generoſitas. Pax honeſta cum Turcis.

 quam

quam Vizirius ei persuasit, nihil prosperum agi posse contra Polonos, donec Sobieskium fortuna secunda deserat.

Viennam liberat.

Sed laudem omnem Regis Joannis superat liberata a Turcarum jugo *Vienna*; quippe cum Sultanus Hungariam esset aggressus, cum Imperatore Leopoldo fœdus pepigit, Bethunia conjuge, ut scribitur, quamvis Francica, persuadente, quod speraret, Jacobo filio archiducem nupturam. Quum dein Cara Mustapha Viennam arcta obsidione cingeret, quindecim aut (prout alii scribunt) viginti Polonorum millia selecti militis adduxit, atque junctus Lotharingo Turcam, prælio cæsum, Vienna depulit. Varii scriptores hic nescio quantum, beneficium, Cæsari impensum, memorant: & fuit; sed quid Polonia fuisset futurum, si Turca Austriam, aut etiam Hungariam tantum suam in potestatem redegisset, non satis considerant. Licet ergo Polonus magnum Austriacæ Domui beneficium contulerit, una tamen securitati Regni sui consuluisse, nemo prudens est, qui ambigat. Poloniam bello Turcico non adjutam a Cæsare opponunt; sed qui poterat, bello gravissimo in Occidente districtus? Cur silent de missis auxiliis, cum Polonia a Suecis opprimeretur? Cæterum Papam Innocentium XI non parum contulisse, ut Polonus in hujus societatem belli veniret, apud omnes est omnino certum; nam pecuniam etiam non parca manu submisit, ut conscriberentur auxiliares copiæ.

Avrigny.

Iniit etiam Rex Joannes anno 1686. fœdus cum Zaro, non satis ex usu & honore Poloniæ; nam pro duobus thalerorum millionibus cessit ei Ducatum Kioviensem, Zernicoviensem, Severiensem, cum Smolensko, sed tanquam depositum pro eo solummodo tempore, quo bellum contra Turcas esset gesturus, quos si aggrederetur ad Boristhenem atque in Tartaria Crimæa, mutuo sibi essent auxilia; Zarus invitaret etiam Franciam, Angliam, Daniam, Hollandiam, ut junctis viribus adversus Infideles procederent.

Meditabatur nempe Rex in Moldaviam & Valachiam irruere, easque provincias Domui suæ hæreditarias reddere; quam in rem cum Cæsare pactum arcanum contraxerat. Displicuerunt Reipublicæ hæc pacta, prout etiam, quod in comitiis filium suum natu maximum proximo sibi loco collocaret, quæ res carebat exemplo, & cum libertate sua pugnare Magnatibus visa est, quasi Sobieskius eis vellet ostendere, quem post se Regem essent habituri. Quare Jacobo filio, ut animi pacarentur, Grodno recedendum omnino fuit.

Ut

Ut autem Rex consiliis suis effectum daret, anno 1686. mense Julio, quo solent Poloni ad bella procedere, expeditionem Moldavicam suscepit, Jassoque, principe civitate occupata, a provincialibus fidei juramentum recepit. Cumque hostem nullum inveniret, statuit, per Bessarabiam ad mare usque nigrum penetrare. Verum cum procederet, alimenta omnia a Tartaris combusta vidit; quare iter reflectere coactus, nec leve damnum a Tartaris passus, in Poloniam pervenit, expeditione plus splendoris quam utilitatis nanciscente. Id tamen commodi attulit Cæsari, ut, Tartaro in Polonos averso, suas in Hungaria facilius posset prosequi victorias.

Irruptio in Turciam minus felix.

Nec annorum sequentium expeditio venit feracior, deficientibus, milite, re armamentaria, machinarum magistris; unde Camenecum frustra obsessum.

Anno tamen 1694. propitium Polonis sidus affulsit, dum ad Boristhenem 50000 Tartarorum Turcarumque exercitum fuderunt, 4000 in loco pugnæ occumbentibus, & 5000 curribus interceptis.

Sed annus 1696. grave vulnus inflixit Poloniæ, dum Joannem III Regem, meritis in Regnum, & totam Christianitatem plenum sustulit, ætatis 72, Regni 22, Principem vivacis spiritus, bonarum artium sapientumque amantem, facundum, belli gnarum, fortemque, qui gloriosis, a Turca Tartaroque relatis vitam signavit victoriis. Vivet nomen Sobieskii, quamdiu Vienna stabit.

Obit Sobieski Rex.

Ex Bethunia, quam in Francia duxit, genuit Parisiis Jacobum Ludovicum, quem, ut successorem haberet, omni studio curaque frustra contendit, gratitudine beneficiis non respondente. Jacobus porro, cum Imperatricis filiam non obtineret, sororem duxit ejusdem Hedvigem, Philippi Wilhelmi, Ducis Neoburgici Electoris Palatini filiam, ex qua suscepit *Clementinam*, Jacobo III. Angliæ Regi, quem *Prætendentem* appellant, collocatam. Jacobus porro, spe regni dejectus, excessit patria, & Olavii in Silesia sedem fixit.

Reliquit etiam Rex Joannes, præter duos filios, Alexandrum & Constantinum, Theresiam Cunigundam, Maximiliano Emmanueli Electori Bavariæ nuptam anno 1695.

Anno 1697. Cardinalis Radsevicius Archiep. Gnesnensis, Primas Poloniæ, ad electionem novi Regis faciendam convocavit Nobiles. Ultra duo millia convenisse dicuntur in campo ad Varsoviam, oblatamque coronam Electori Bavariæ, qui eam recusasset,

set, ne Belgio subtraheretur. Duo autem erant magni competitores, Augustus Elector Saxoniæ, jam ante biennium ad sacra Catholica transgressus, & Franciscus Ludovicus Borbonius, Princeps Contius. Uterque se stitit, uterque Rex fuit proclamatus, favente Primate Contio; sed prævaluit Augustus, ea tamen adjecta conditione, ut abdicet Ministros Lutheranos, munera publica Polonis conferat, Camenecum & Podoliam ad coronam reducat, libertates Regni *Electivi* conservet, pecuniam distributam ne repetat, damna per militem suum illata sarciat. Testimonium exhibeat, se coram Principe Saxo-Citico, Episcopo Javarino, professionem fidei Catholicæ edidisse, eamque deinceps omni studio conservet, atque etiam conjugem suam ad eandem perducere allaboret.

Augustus Rex.

CAPUT XII.

DE STATU SUECIÆ *SÆCULO XVII.*

SUMMARIUM.

Sigismundus ob Religionem Regno Sueciæ privatus. Bellum diuturnum. Gustavi Adolphi initia, progressus, finis. Christina filia succedit. Regnum abdicat, convertitur. Ejus elogium. Carolus X. Bipontinus in Polonos, Danos. Cæsus ubique pinguem tamen pacem Olivæ invenit. Ejus effigies. Carolus XI. Galliæ adhæret. Omnia in Germania amittit bello: omnia recuperat pace. Ejus liberi.

70. Sigismundus Regno privatus.

Joanni Sueciæ Regi, in Religionis negotio nutanti, anno 1592. mortuo, successit filius *Sigismundus*, a Catharina, Sigismundi I. Poloniæ Regis filia, in Religione Catholica pie educatus. Sed

Sed quia is etiam Rex Poloniæ fuit electus, Carolus, Sudermanniæ Princeps, rebellione adversus nepotem mota, Sueciæ Regnum eidem rapuit; accedente eidem populo, cui Sigismundus, Princeps optimus, propter solam Religionem fuit exosus. Enatum inde bellum grave ac diuturnum patruum inter & nepotem, qui tandem Regno & hæreditate paterna per insignem injuriam omnino excidit.

Anno 1601. Radzivilius Princeps egregiam a Suecis victoriam retulit, cæsis duobus eorum millibus. Dux Sudermanniæ, ut se vindicaret, incendiis & rapinis in terras Polonorum est grassatus. Zamoscius autem expugnavit Volmerum, capto Carolo, Sudermanni notho, urbis Præfecto. Bellum.

Anno 1604 Ordines Sueciæ Nortköpingæ coronam detulerunt Carolo Duci Sudermanniæ contra jus manifestum Sigismundi nepotis, Regis legitimi, qui cum suis liberis in odium Religionis perpetuo fuit exclusus, statutumque, ut fœminæ potius Lutheranæ, deficientibus masculis, succedant, quæ tamen nubant aut Sueco aut Germano ejusdem Religionis, cum assensu Statuum. Mirum profecto, quod avita Religio de throno deturbet, novella vero viam ad eundem sternat.

Anno 1605. Sueci magna cum strage ab obsidione Rigæ a Polonis depulsi sunt. Anno vero 1611. etiam Dania bellum indixit Sueciæ, illudque contra Carolum IX. tam feliciter egit, ut ad desperationem eum prope adigeret. Certe brevi post tædio, quod creditur, obiit 30. Oct. anno ætatis 61. dejecti nepotis & administrati Regni 11.

Magnus fuit in filio *Gustapho Adolpho*, quem in Regno & bello Polonico successorem habuit. Is, ut Polonos acrius posset opprimere, anno 1613. cum Danis pacem iniit. Hi restituunt Colmarum & insulam Oelandiam. Suecus promittit abstinere titulis, qui in præjudicium Daniæ Regis cedunt.

Anno 1617. Gustavus cum Russis quoque pacem pepigit. Cesserunt eidem cum Kexholmia urbe provinciam Ingriæ: protestante contra hanc cessionem Sigismundo Rege Poloniæ, quod Mosci res alienas donarent. Gustavi Adolphi initia.

Anno 1621. Gustavus, fracta cum Polonis pace, Livoniam invasit, rapuitque, Sigismundo gravi cum Turcis bello involuto. Initæ tamen rursus induciæ.

Verum anno 1626. inito cum Dano & Saxoniæ Inferioris circulo fœdere, Boruſſiam Polonicam, trajecto exercitu eſt aggreſſus, direpta Elbinga, Marienburgo, aliisque locis.

Viſus jam tunc eſt agitare conſilia adverſus Ferdinandum Imperatorem, & creſcentem in dies potentiam Domus Auſtriacæ; hinc obtuliſſe Sigismundo pacem dicitur, & conſenſiſſe, ut Regis Sueciæ titulum præferat, illudque Regnum ad filios Sigismundi tranſeat, ſi nullum ipſe maſculum hæredem reliqueret: at renuiſſe Sigismundum, ea ſpe fretum, ſe a Ferdinando Imperatore poſt devictos hoſtes adjutum iri, ut Regnum Sueciæ, patrimonium ſuum, conſequatur.

Verum parciori adverſus Suecos fortuna uſi ſunt Poloni, anno 1627. ad Caſamartham cæſi a Guſtavo. Prælium vero ad Gedanum, eo non leviter vulnerato, nox diremit. Tertia pariter pugna fuit anceps, parte utraque canente victoriam.

Verum anno 1629. Guſtavus Adolphus experiri debuit, neque heroes eſſe ſecuros ab adverſæ ictu fortunæ; nam prælio ad Maneverdam a Polonis, quibus Ferdinandus Imperator ſuppetias adjunxerat, profligatus, Marienburgum profugit in Boruſſiam. Diſſenſio inter Polonos & Germanos ſpatium victo dedit, ut ibidem exercitum ſuum contritum repararet.

Cæſus.

Birotus Baro, qui Regem Daniæ in ſummum vitæ diſcrimen adduxerat, prope etiam erat, ut Guſtavum, quem non cognoverat, ſclopi exploſione interimeret, fallente ictu equum, cui inſederat, proſtravit. Quidam ſcriptores referunt, Biroti glandem non aberraſſe, ſed incidiſſe in pileum Guſtavi, qui tamen ſingulari virtute fuerit munitus, ut globus in caput non penetraret.

Non mediocrem fuiſſe Suecorum cladem, ex eo quoque elucet, quod Guſtavus, Conciliatoribus Francia & Anglia, ingentes Imperatoris progreſſus obliquis oculis aſpicientibus, in ſex annorum inducias cum Polonis conſenſerit, fatales omnino Cæſari, totique Germaniæ.

Inducias cum Polonis init.

Nam anno 1630. ſcripta ad Electores Imperii epiſtola conqueſtus adverſus Imperatorem, quod Polonis hoſtibus ſuis miſiſſet auxilia, poſtulavit, ut Cæſareæ copiæ ex Inferiori & Superiori Saxonia decedant, munimenta ad Balthicum conſtructa diruantur: Megapolitani Duces reſtituantur: Stralſunda liberetur &c.

Ejus poſtulata.

Verum, cum Cæſar, tot tantisque victoriis munitus, Suecos non admodum timendos putaret, negligi viſa eſt ejus poſtulatio. Quapropter Guſtavus ſuum militem, & genio ſoli nativi & diu-

In Germaniam irruit.

& diuturno bello Polonico probe duratum ſubactumque, pulſis Cæſareis in Rügiam Inſulam exponit, indeque in Pomeraniam, icto cum Bogislao fœdere, irrumpit.

Percuſſum pariter fœdus cum Gallia, ad reſtituendos Imperii Principes. Illa offert pecuniam, Suecia milites. Religioni cavetur, & Ligæ Catholicæ, ſi quieſcat. Pactum ad 6 annos porrigitur. **Fœdus Gallicum**

Anno 1631 Proteſtantes Germaniæ accedunt *Lipſiæ* Regi Sueciæ. Francofurtum ad Viadrum Cæſareis eripit. Cüſtrino & Spandavio imponit præſidium cum Electoris conſenſu. Rex vero Galliæ ſecretum init fœdus cum Maxim. Electore Bavariæ ad mutuam poſſeſſionum defenſionem, in 8 annos. Sequitur excidium Magdeburgi, Sueco non afferente promiſſa auxilia. Suecus Lipſienſem reportat victoriam. Oxenſtirnius ſuadet Regi, ut recta Viennam tendat. At ille declinat in Franconiam, ubi pinguia ſunt ſacerdotia. Herbipolim expugnat, Saxo Pragam, & reliquam Bohemiam. Hailbronna Suecis ultro aperit portas. Moguntia vi capitur. **& Lipſiacum. Progreſſus.**

Anno 1632. Tillius ad Lycum vulneratus obit. Suecus Auguſtam intrat. Ingolſtadium fruſtra oppugnat. Bavariam vaſtat. Monachium ingreditur. Ad Norimbergam, dum caſtra Bavari & Wallenſteinii aggreditur, plura millia perdit. Prælio Luzenſi occiditur, anno ætatis 37, Regni 21. Prædicatur ceu heros incomparabilis & Alexander ſui ſæculi. Verum adverſus Polonos non adeo magnos progreſſus fecit, & Germaniæ ruinæ ab uno ferme prælio Lipſienſi dependebant. Quod autem magnorum fuerit ſpirituum Princeps, & immenſæ ambitionis, nemo eſt, qui eat inficias. Ex Electoris Brandenburgici filia genuit *Chriſtinam*, quæ, licet 6 duntaxat eſſet annorum, proclamata eſt Regina Sueciæ. Ex pellice autem Guſtavo Adolpho natus eſt filius, qui *Guſtavus Guſtavi* dicebatur, propter Epiſcopatum Osnabrugenſem, quem uſurpavit, in Hiſtoria notus. **Occiditur. Chriſtina ſuccedit.**

Anno 1633. Sueci, ſollicitante Oxenſtirnio, Regni Cancellario, cum Gallia & Proteſtantibus Hailbrunnæ renovarunt fœdus. Gallia promiſit in annos ſingulos millionem librarum, Catholicæ tamen Religioni in locis occupatis cautum voluit, licentiam quoque ſtipulata, Electori Bavariæ & reliquis Ligæ Catholicæ ſociis, partes neutras amplectendi. Solus Saxo, *Joannes Georgius*, licet efflictim Lutheranus, quietæ tamen indolis, & Germani pectoris Princeps, qui Suecos, & Domum Vinarienſem oderat, ſubſcribere **Renovatur fœdus. Saxo diſſentit.**

 noluit,

noluit, excipiens, hæc pacta videri cum constitutionibus Imperii pugnare.

Sueci autem, mortuo licet Rege, hoc fœdere confirmati, direpta per Hornium Alsatia, atque Heidelberga Cæsareis abstracta, per omnem prope Germaniam truculentam vim & grassationem porrexerunt. Wallensteinius tamen non ignobilem de Suecis victoriam reportavit ad *Steinaviam*, omnemque prope Silesiam ad Imperatorem reduxit. Constantiæ quoque urbis virtus enituit, dum *Hornium* Suecum, pertinaciter eam obsidentem, constantia sua fregit. Hornius iram suam effudit in Sueviam, & Bavariam, quam tamen cum Vinariensi deserere coactus est post amissam Ratisbonam.

Mutatio rerum post pugnam Nördlingensem.

Anno 1634. Suecis ad *Nördlingam* cæsis, alia rebus facies induta est. Et vix non debellatum credebatur, nisi Gallia succurrisset Suecis, novo cum illis tractatu inito, quo simul, cum hactenus in Lotharingia atque ad Rhenum copias detinuissent, bellum Cæsari intulerunt, præsertim post captos Treviros & Electorem. (*anno 1635.*) Induciæ Suecorum cum Polonis, cum horum auxilio summopere indigeret Germania, in 26 annos sunt prorogatæ.

Saxo conciliatus.

Anno 1636. Suecia novum cum Gallia fœdus iniit Wismariæ, conventumque, ut hæc ad Rhenum, illa in Bohemia & Silesia bellum gereret, eum in finem, ut Principes spoliati restituantur in integrum. Gallia quot annis Suecis numerabit millionem librarum Gallicarum. Fœdus tres annos vigeat. Saxo post pacem Pragensem in Suecos irruens, Magdeburgum illis eripuit; sed ad Wistochium a Baniero cladem accepit. Anno 1638. Suecia unionem cum Gallia iterum renovavit Hamburgi, de bello omnibus viribus prosequendo, ita, ut Galli in superiore Germania, Sueci vero in Saxonia & Marchia Brandenburgica illud circumferant.

Alia Suecorum gesta retulimus in relatione de Statu Germaniæ, prout etiam bellum, anno 1644. Daniæ illatum. Ragozium quoque Sueci adversus Domum Austriacam ad rebellionem concitarunt.

71. Carthesius.

1650. Obiit Holmiæ Renatus Cartesius, vocatus eo ex Gallia a Christina Regina, cui Philosophiam explicuit, sed ab ea, quæ in scholis hactenus erat usitata, plurimum diversam, per quam multo magis inclaruit, quam per militiam, quam antea secutus fuerat. Quippe vix nata erant ejus turbinum vorticumque systemata, cum tota Peripatus, quæ ad id usque tempus in scholis regna-

regnaverat, bellum eidem denuntiavit. At ille numeroſam brevi ſectatorum catervam in aciem eduxit, qui tamen pruritum novitatis ſecuti, Samſonicarum inſtar vulpium, diverſas rurſum ſectas fundarunt, in eo convenientes, ut antiquitati canos evellant.

Baillet aliique integra volumina laudibus Carteſii impleverunt, ampla adjecta panegyri de ejus Divino ingenio, meditationibus, diu noctuque continuatis, induſtria humanam tranſcendente, Syſtemate adorando de motibus rapidiſſimis in ſumma quiete, corporis extenſione eſſentiali, animæ eſſentia cogitante, globulorum raptu, turbine, & ſtupenda ſyntaxe, de primis mentis ideis, prorſus infallibilibus, de impoſſibilitate vacui, licet nihil ſit medium, anima in ſola glandula pineali hoſpitante, principio admirabili, de omnibus rebus & veritatibus, quantumvis evidentibus, dubitandum, nihil credendum, ſed ſenſuum experientia explorandum, & ingenii acie penetrandum. Quæ ſane omnia adeo rapiunt intellectum, bene diſpoſitum, ut illi etiam indignentur, tam Divino viro thus non adoleri, qui nihil unquam in ejus libris legerunt. Ejus Syſtemata.

Obiit hoc naturæ & gratiæ miraculum in Suecia, anno ætatis 54, magno, etiam mulierum, ejus Philoſophiam adorantium, luctu: atque, ut reliquias ſaltem ejus venerari præſentes poſſent, oſſa in patriam fuerunt deportanda.

Anno 1650. Ordines Sueciæ conſenſerunt, ut Joannes Caſimirus Comes Palatino-Cleburgenſis, ex linea Bipontina, qui ſororem Guſtavi Adolphi habebat conjugem, Chriſtinæ in Regno ſuccederet, ſi contingeret, illam absque prole maſcula decedere. Sed, Caſimiro paulo poſt mortuo, filius ejus, Carolus Guſtavus, hujus fructum conſenſus retulit.

Nam anno 1654 Chriſtina, raro in orbe exemplo, Regnum abdicavit, illudque in Carolum Guſtavum Bipontinum, patruelem ſuum, tranſtulit, reſervata ſibi penſione annua. Tanti operis machinam movebat Religio, quam a Patribus ſocietatis Jeſu, ſub habitu ſæculari latitantibus, fuerat edocta, non parum etiam ad id, ut pie credi poteſt, Pimentelio, legato Hiſpano, & Burdoloto, Medico Gallico, cum quibus frequentius converſabatur, contribuente. Chriſtina abdicat Regnum.

Carolus Guſtavus, acerrimæ indolis Princeps, quietis pertæſus, cum Poloniam a Tartaris, Coſaccis, Moſcis vaſtari cerneret, ut in partem ſpoliorum veniret, fractis induciis, irrupit in Poloniam (*anno 1655.*) ut Caſimirum non modo paterno Sueciæ Regno, ſed & Polonico, depelleret, fretus & ſuo ingenio & vete- Carolus X. in Polonos.

rano bellisque aſſueto milite, & Procerum quorundam averſo a Caſimiro animo, ſibique addicto.

Et ſane amplam ambitioni ſuæ meſſem invenit: occupata quippe Cracovia, magnam Poloniæ & Maſſoviæ partem, aut ultro deditam, aut vi expugnatam accepit; inde in Boruſſiam effuſus, omnia, ſi Gedanum exceperis, ſub jugum miſit.

At evigilavit tandem Polonia, ſeque reſpiciens, vicinorum Principum auxilia imploravit. Cæſar 16000 armatos miſit, Moſcus Rigam in Livonia obſedit, Tartari Ragozii, Suecorum ſocii, copias attriverunt, Danus autem primus omnino Suecis bellum denuntiavit, quos propterea e Polonia adverſum ſe excivit, magnasque ab iis clades eſt paſſus, ut ad pacem *Rotſchildenſem*, quamvis, ob ceſſionem plurium locorum, ſibi pernicioſam, fuerit compulſus.

In Danos.

Verum non ſtetit ea Suecus; ſed, Regem Daniæ penitus oppreſſurus, *Haffniam*, ſedem Regiam, oppugnavit. Periclitanti Daniæ & ad extremam prope ruinam redactæ, ſuccurrerunt Cæſar, Brandenburgicus, Poloni, Moſci, Hollandique, qui, immiſſa in Balthicum claſſe, magnam Suecis cladem attulere, eoque, poſt Nyburgenſem præſertim pugnam, atque direptam a Brandeburgo Pommeraniam Suecorum res ſunt redactæ, ut magnus ille totius paulo ante Septentrionis Domitor, qui duos jam Reges potentes prope ſub jugum miſerat, pacem rogare ab iis fuerit coactus.

Haffniam expugnat.

Cæſus ubique.

Interceſſit pro Sueco Gallus, veteris amicitiæ nexu adhucdum conjunctus, quadraginta armatorum millia comminatus, niſi honeſta pace finis bello imponeretur, referturque Lionnæus ad Bernclovium Sueciæ oratorem dixiſſe, *ſe eidem ſex paces* dare: cum Cæſare videlicet, Dano, Brandenburgo, Polono, Batavo, Moſco; cum quibus omnibus Sueco erat dimicandum.

Obitus & effigies.

Rebus Sueciæ, paulo ante tam florentibus, jam vero acciſis & in ſummum diſcrimen adductis, Carolus Guſtavus, volubilem fortunæ rotam expertus, anno 1660 ineunte, animi mœrore & tædio obiit, æt. 38, Regni 6, indole Martia, natus bello Princeps, poſitis ſub Dorſtenſonio militiæ rudimentis, ad palmas & lauros adoleverat, magno populorum, quos oppreſſit, malo. Sueciæ Regnum, Chriſtinæ ceſſione adeptus, bellum decrevit ante, quam hoſtem deſignavit, Danum, an Moſcum, an Polonum invaderet, deliberans. Poloniam delegit, lento cum Cæſareis & Moſcis bello jam attritam, Procerumque factionibus & Regis infirmitate fatiſcentem. Quo rerum ſtatu veterano bellisque durato mili-

ti

ti facile erat, vel unius anni expeditione Regnum amplissimum percurrere potius quam expugnare, cum, Rege in Silesiam profugo, vix esset, qui resisteret.

Carolo Gustavo successit filius, Carolus XI. ex Hedvige Gottorpensi natus, quinque tunc annorum puer. Suecia autem, tot hostibus impar, votis omnibus pacem respexit, quam, Conciliatore Gallo, opimam obtinuit, bello victa, *Olivensi* pace victrix. Nam Casimirus, abdicato jure paterno in Sueciam, Livoniam & Estoniam eidem cessit (*vid. Polon.*) **Pax Olivensis.**

Cum dein Gallia Hollandiam invasisset, Suecus primum conciliatoris munus assumpsit; cum autem pax non posset coalescere, in Galliæ gratiam Electoris Brandeburgici ditiones invasit; quare Batavi, Hispani, & Dani ei bellum denuntiarunt. **Carol XI. accedit Galliæ.**

Anno 1676. commissa in Balthico pugna navalis, qua a Danis & Batavis victi sunt Sueci. Complures Sueciæ urbes victoriæ præmium fuere. Sueci nempe non amplius erant Sueci: sive, quod deficeret veteranus duratusque miles, sive quod Duces deessent, sive quod otio in torporem deferbuerint. Hinc ne desperatio eos dejiceret, Francia Daniæ bellum indixit, prout etiam Brandeburgico, qui Pomeraniam Suecicam aggressus, Anclamum, Lokenicium, ac postea Stetinum, Stralsundam, Rugiam, Gripswaldam, totamque Pomeraniam Suecicam, incredibili celeritate expugnavit. Danus in Scaniam effusus non modicos armorum progressus fecit. Luneburgici aliique socii Ducatum Bremensem & Principatum Verdensem abstraxerunt, ut adeo Suecis in Germania nec palmus superesset. Sed profuit Galliæ fœderatæ favor; nam pacificatione Neomagensi aliisque omnia Sueciæ debebant restitui, Bremensis tamen & Verdensis ditio cum certa limitatione. **Omnia in Germania amittit, & recuperat.**

Anno 1689. Romæ pientissime obiit Christina, Regina olim Sueciæ, magni Gustavi Adolphi filia, nata anno 1626, Regina 1632, abdicat coronam 1654, eodemque anno profitetur fidem Catholicam Bruxellis. **Obitus Christinæ & elogium.**

Vix invenias in Historia fœminam Principem (Elisabetham Angliæ Reginam si excipias) tot laudibus super astra exaltatam, totque vituperiis ad inferos depressam. Doluit nempe Protestantibus tam illustre conversionis exemplum; hinc atro carbone eandem depingunt ceu levem, inconstantem, libertinam, vagam, fœminas omnes, quasi sexus puderet, exosam, cum solis viris conversantem, virili habitu indutam, ut varia regionum lustratione oculos & curiositatem pasceret, Regnum abdicantem, ac vagantem.

Alii

Alii vero meliori jure prædicant ejus virtutes, integritatem, pudicitiam, cœlibatum, ingenium, ſapientiam, in Religione Catholica, propter quam Regnum, patriamque deſeruit, immotam ad mortem usque conſtantiam. Certe fuit doctiſſima, & ſupra conditionem ſexus, omnibus artium ſcientiarumque diſciplinis multo ornatiſſima. Varias præter Græcam & Latinam linguas callebat, tamque apte & concinne loquebatur, acſi nativæ eſſent. Lectio illi perpetua & cum ſapientibus converſatio. Litteraturæ humanioris elegantia, oratorum eloquentia, Poetarum nitor, Philoſophorum, antiquiorum & recentiorum ſyſtemata, Hiſtoricorum multifaria eruditio, Chymiæ miracula, diu noctuque habebant occupatam; nec tamen Religionis officiis defuit, ut adeo alteram Reginam Saba, aut decimam, vel omnino primam Muſam quidam eandem deprædicent. Si quis hæc animi excelſi ornamenta curioſitatem, levitatem, aut omnino nugas appellet, neſcio ſane, cujus ſpiritus eſſe debeat, certe rudis, hebetis, humilis, & abjecti, qui indignus ſit, ut artium liberalium ſcientiarumque innocuam dulcedinem perſentiſcat.

Interea autem Sueci, vibicibus adhuc lividi, quieverunt ad mortem usque Caroli XI, quæ contigit anno 1697, æt. 42, Regni 37, poſtquam Regnum in ſummas calamitates præcipitaverat, non eruendum, niſi advolaſſet Genius ex machina.

Ex Ulrica, Friderici III. Daniæ Regis filia, reliquit tres liberos, memoria dignos. 1. Hedvigem Sophiam, Friderico V. Duci Holſato-Gottorpienſi nuptam, ex quo ſuſcepit Carolum Fridericum, Annæ Petrowinæ conjugatum, patrem Caroli Petri Ulrici, Moſcoviæ Imperatoris; qui nuperrime throno dejectus, ſubito ex hoc mundo diſparuit.

2. Carolum XII, 15 tunc annorum Principem, qui deſideriis & fama totum mundum implevit, fortuna utraque notiſſimum.

3. Ulricam Eleonoram, Reginam poſtea Sueciæ, deſponſam Friderico Haſſiæ Principi, cui Regnum ceſſit.

Carolus, quem dixi, ſpirituum exæſtuantium Princeps, patri ſucceſſit in throno Sueciæ, quem pene amiſit, dum alios ſuo deturbare voluit.

CAPUT

CAPUT XIII.
DE
STATU DANIÆ
SÆCULO XVII.

SUMMARIUM.

Dania vetus. Dania nova, ad Oldenburgicam Domum. Christianus IV tria bella gessit, duo cum Sueco, unum cum Ferd. II. Cæsare, pace Lubecensi finitum: Frid. III. duo cum Suecis, pace Rotschildensi & Olivensi terminata. Regnum facit hæreditarium. Christianus V varia fortuna cum Suecis confligit. Pace Risvicensi coactus, omnia Suecis restituere.

Dania, olim Cimbria appellata, a Dano, primo suo Rege nomen accepit, circa annum mundi 3000, dicunturque 26 Reges ante Christi nativitatem ibidem imperasse, Suibdagerum tria Borealia Regna conjunxisse, a Fronthone etiam Angliam & Hiberniam adjectas. 72. Antiqua Dania.

Seculo IX post Christum natum Haraldus & Ericus Danici Principes Moguntiæ sunt baptizati, & S. Anscharius Religionem Christianam in Septentrionem propagavit.

Cum Henricus auceps sec. X. Schlesvicensem Marchionatum ad fines Imperii defendendos erigeret, Gormo III bellum eidem intulit. Haraldo VIII Otto M. persuasit, ut Christianam Religionem susciperet, atque subditos quoque ad eandem adduceret.

Canutus M. Angliam & Norvegiam subegit, & singulis ex tribus filiis Regnum reliquit (*Sec. XI.*)

Ericus III Archiepiscopatum Lundensem ineunte Sec. XII fundavit; nam ad id usque tempus Episcopi Daniæ Bremensi Archiepiscopo fuerant subjecti. Waldemarus I Vandalis Insulam Rügiam aliaque eripuit.

Waldemarus II a Comite Suerinensi captus est ob violatam conjugem. Ericus VI a fratre suo Abele interfectus. Dania, a comitibus Holsatiæ & Anseaticis civitatibus vastata (*Sec. XIII.*)

Cum Waldemarus III prolem masculam non haberet, successit filia Margaretha, facta etiam Regina Sueciæ & Norvegiæ; lataque est lex, ut omnes tres coronæ in uno capite perpetuo maneant unitæ (*Sec. XIV.*)

Ericus X Pomeranus a Margaretha Regina agnata hæres declaratus, tria Regna obtinuit, sed omnia tria rursus amisit, in Pomeraniam fugatus. Christophorus Bavarus ab omnibus tribus Regnis assumptus in Regem propter matrem, Olai Regis filiam. At hoc anno 1448 sine liberis mortuo, extinctum est stemma Dani, a Dano perpetua serie propagatum, sic tamen, ut deficientibus masculis etiam fœminæ, & fœminarum filii ad coronam vocarentur.

Throno itaque vacante translatum est sceptrum ad Domum

Ad Oldenburgicos. Oldenburgicam, in qua hodiedum floret. Et primo quidem electus est a Danis Christianus I, Comes Oldenburgicus, a Norvegia quoque & Suecia in Regem postmodum assumptus, qui Holsatiæ Comitatum, materna hæreditate acceptum, in Ducatum mutavit, & Haffniæ Academiam fundavit. Successit in trino Regno filius Joannes. (*Sec. XV.*)

Hujus filius Christianus II, seu Christiernus, pessimæ vitæ Princeps concubinarius, patrata Holmiæ sanguinaria Nobilium, Procerum, & Sacerdotum laniena, primus ad Lutherum defecit, atque accersitis ex Saxonia Præconibus, populum pervertere satagebat. Throno dejectus 27 annos in carcere contabuit, ultimus, qui omnia tria Regna conjuncta possederat; nam Suecia non amplius uniri poterat. (*Sec. XVI.*)

73. Bellum cum Sueco primum.

Christianus IV Daniæ Rex Sudermanniæ Duci, quem Sueci post dejectum Sigismundum Carolum IX dixere, bellum anno 1611 denuntiavit, quod is Norvegiæ dimidium sibi arrogaret, subditis suis toto Balthico piscandi copiam faceret, atque varios sibi titulos attribueret, qui in præjudicium Daniæ cedant, uti Regis Laponiæ &c. Spem felicis eventus haud dubie Christiano fecerunt bellum Polonicum & domesticæ Suecorum discordiæ, & bene se dabant initia; siquidem Danus Colmatum expugnavit, pluresque Sueco clades intulit. Irritatus animoque æger Carolus Christianum ad duellum provocavit; at respondit is, desperationis hoc argumentum esse: indigere Suecum, quo cerebrum purget, helleboro. Carolus brevi post tædio obiit.

Anno 1612. Hollandi cum civitatibus Hanseaticis fœdus percusserunt, in id maxime intentum, ut Danus adigatur telonium Sundi-

Sundicum abolere, & navibus ex Oceano in Balthicum liberum ſine vectigali curſum permittere. Verum hoc erat Dano pupillam oculi tangere. Abolendum tamen tantiſper fuit.

Anno 1613 Rex Chriſtianus IV cum Guſtavo Adolpho pacem ſancit. Ille reſtituit ablata: hic abſtinebit titulis, Daniæ inviſis. Miſcuit ſe deinceps Danus turbis Germanicis & Bohemicis, Friderici V partes ſecutus; intra ſiparium tamen adhuc latuit, donec anno 1626 theatrum belli aperuit; quippe fœdere cum Hollandis, Suecis, & circulo Saxoniæ Inferioris percuſſo, a quibus eſt electus caput & Imperator belli, Ferdinando II Cæſari inferendi. Alterum cum Cæſare.

Scripſit etiam ad Moguntinum, Bavarum, aliosque Catholicos Electores litteras publicas, quibus ſignificavit, ſe arma corripuiſſe, neceſſitate compulſum, ut libertatem Germaniæ defendat, a Domo Auſtriaca oppreſſam. Sed neſcio, an minus fortunæ, an artis bellicæ attulerit. Nihil ex compoſito procedebat. Cæſus eſt ad Luteram a Tillio, & in Holſatiam repulſus: iterumque a Wallenſteinio ad Wolgaſtum.

Tandem anno 1629 *pacem Lubecenſem* iniit. Renuntiavit Rex fœderi Proteſtantico, & amiſſa recepit.

Quiete deinceps fruebatur Dania, bello Suecico in Germaniam detonante ad annum usque 1644. & quia inviſam habebat creſcentem vicinæ gentis potentiam, plura egit, unde Sueci cauſam belli eidem inferendi allegabant. Terra marique infelix fuit Dania, donec, pluribus locis in hoſtium manu relictis, obtinuit pacem. Tertium cum Sueco.

Anno 1648 deceſſit Chriſtianus IV Daniæ & Norvegiæ Rex, æt. 72, Regni 60. Bellum cum Imperatore Ferdinando primum, ſubin cum Suecis geſſit, ab utrisque cæſus. Ex Electoris Brandenburgici filia ſuſcepit Fridericum III, qui in Regno ei ſucceſſit.

Anno 1657, cum Suecus, jam alias per pacem Weſt. pluribus in Germania provinciis dilatatus, ambitioni ſuæ & creſcendi cupiditati terminum non poneret, ſed Poloniam quoque devorare viribus omnibus contenderet, vicini Principes, potentiam vaſtam, in omnem partem exporrectam, veriti, alia ſibi conſilia ineunda putarunt.

Quare Daniæ Rex, ruinæ vicinior, ut Regno ſuo provideat, Sueco bellum indixit, confiſus Cæſareis, Ruſſicis, & Hollandicis ſubſidiis. Et primo quidem mari tentata belli alea pugnatum acriter, pari ferme utrinque damno. Congreſſi rurſus Sueci, Quartum.

 a Da-

a Danis victi sunt. Sed mox cladem Dani receperunt; tantaque deinceps Sueci fortuna usi sunt, ut per concreta glacie maria, ausu stupendo penetrantes, ad ipsam propemodum Hafniam pertingerent.

Quare Dano, ni perire vellet, nihil erat reliquum, nisi ut *Rotschildensem* pacem iniret, quantumvis sibi perniciosam: per eam etenim Sueco permisit Scaniam, Bleckingiam, Hallandiam, Bornhelmiam, vectigal Oresundicum, Nidrosiam, Bahusiam.

Quintum. Haffnia obsessa.

Verum hac pace mox fracta, Carolus Gustavus in Zeelandiam penetravit, & *Haffniam* oppugnavit. Accurrerunt igitur ad liberandam sedem Regiam copiæ Cæsareæ sub Montecuculo & Susa, Polonicæ sub Zernicio, cum classe Hollandica, quam Obdamus ducebat, atque in Balthico cum Suecica feliciter conflixit. Cæso dein a fœderatis Suecorum exercitu, Carolus Gustavus non modo obsidionem Haffniæ compulsus est solvere, sed etiam pacem rogare: quæ *Olivæ*, Borussiæ Regalis Monasterio, anno 1660 conclusa est. Restituta Dano, quæ a Suecis fuerant ablata, de cætero ad pacem Rotschildensem fuit remissa.

Pax Olivæ.

Annus 1660 felix videri poterat gemina pace, quæ arctoas plagas pace Olivensi, & meridianas occiduasque Pyrenæa pacavit. Sed Daniæ propterea etiam exoptatus venit, quod Ordines, Haffniæ collecti, Regnum ex electivo fecerint *hæreditarium*, cum suprema & independente potestate Friderico III. Regi delata, quamvis jam ante sanguini potius, quam electioni, fuerit debitum, jam inde a Dano primo Rege derivata profundissima origine, perpetuaque successione continuata in regnatrice Domo, &, si masculi defuissent, a colo etiam deducto stamine, donec jam ante 300 annos ad Oldenburgicam Germaniæ Familiam sceptrum translatum, atque in hanc usque diem continua serie fuit protensum.

Regnum fit hæreditarium.

Actum sane ex usu Daniæ, ut ex hac Domo non eligantur, sed nascantur Reges, quæ Oldenburgum, Delmenhorstum, magnam Holsatiæ partem, Slesvicensem Ducatum adjecit Daniæ. Fridericus autem Rex eo etiam gentis studia sibi adstrinxit, quod Haffnia adversus Suecos præstanti virtute defensa, magnis Regnum suum fœderibus communierit.

Bellum Sextum.

Fatis tandem concessit Fridericus III anno 1670, æt. 61, Regni 22, successorem, jam hæreditarium, nactus est Christianum V, filium, ex Sophia Lüneburgensi susceptum. Bello is Hollandico magno fœderi accessit, & anno 1676 juncta classe sua cum Hollandica, prælio navali Suecos profligavit. Usus victoriæ fructibus,

bus, Coronam, Elſenburgum, Chriſtianopolim expugnavit, Suecis leviter reſiſtentibus.

Verum anno 1676 Lundenſe prælium Suecis reſtituit, quidquid in Scania Danis acceſſerat. At anno ſequenti pugna maritima Dani Suecos vicerunt haud procul Roſtochio, navibus horum aliis captis, aliis laceratis. Sed paulo poſt Suecus vices reddidit: & multo magis anno 1678, quo Königsmarchius in Inſula Rügia 7000 Danorum clade internecina delevit. At Dani, viribus inſtauratis, in Scaniam trajecti, Helſenburgum denuo expugnarunt: Bahuſium autem incaſſum oppugnarunt, amiſſis ad hoc munimentum aliquot millibus. Mox Dani juncti Brandeburgicis in Inſulam Rügiam excenderunt, propulſo inde Königsmarchio. Sed pace Risvicenſi tam Danus quam Brandeburgus omnia, quæ Suecis eripuerant, reſtituere coacti ſunt.

Anno 1699 obiit Chriſtianus V æt. 54, Regni 29, ſucceſſit filius Fridericus IV.

CAPUT XIV.

DE BORUSSIA *SÆCULO XVII.*

SUMMARIUM.

Inveſtitura Boruſſiæ a Polono collata. Lutherus cum Calvino commutatus. Dominium directum Boruſſiæ cum utili conſolidatum. Elbinga ad Boruſſum jure hypothecario. Fridericus Wilhelmus magnus actor ſui ſæculi Suecos in Balthicum propellit: ſed omnia cogitur reſtituere. Succedit Frid. III.

Anno 1611 Sigismundus Rex Poloniæ Electori Brandeburgico *Inveſtituram* Boruſſiæ contulit. Anno 1619 obiit Joannes Sigismundus Elector Brandeburgicus, Dux Boruſſiæ, qui 74.

 primus

Lutherus cum Calvino permutatus.

primus Lutherum cum Calvino permutavit, hujusque ſectam, quantum poterat, introduxit, reclamantibus Lutheranis. Succeſſit *Georgius Wilhelmus* filius, qui anno 1622 cum Hollandis fœdus iniit. Alet pro illis militum 3000, ut in plenam Juliacenſis Ducatus poſſeſſionem mittatur.

1640 obiit Georgius Wilhelmus, eique ſucceſſit *Fridericus Wilhelmus*, qui percuſſo cum Suecis fœdere, Poloniam, ſub Caſimiro Rege jam alias miſere afflictam, invaſit, licet ratione Ducalis Boruſſiæ illius eſſet vaſallus.

Verum, cum magnum adverſus Suecos fœdus coaleſceret, plus ſpei in hoc collocans, ſocius acceſſit, ſtabilito cum Polonia pacto, quo hæc ei *Elbingam* tradit cum aliis quibusdam locis, ita tamen, ut Poloniæ integrum ſit, eam ducentis thalerorum millibus redimere: ſimulque Rex & Respublica, abdicato directo in Boruſſiam Ducalem dominio, ſupremam & independentem poteſtatem de ea diſponendi eidem conceſſit. Suecos dein Boruſſus in Pommerania, quam diviſam ægerrime tulerat, Cæſaris auxilio armis aggreſſus, totam propemodum occupavit, Stettino tamen fruſtra oppugnato. Secuta anno 1660 *Olivenſi pace* reſtitui quidem Sueco debuit ſua Pomeraniæ portio, ſoluta tamen Boruſſia Poloniæ clientela, & directo dominio a Caſimiro abdicato.

Boruſſia a Polonis manumiſſa.

Cum anno 1672 Rex Franciæ Lud. XIV Batavis bellum illaturus, per Clivienſes terras tranſiret, pluresque urbes intercepiſſet, Fridericus Wilhelmus, Elector Brandeburgicus, ut Hollandis ſuccurreret, Cliviamque reciperet, cum Imperatore & Batavis fœdere inito, ad Rhenum movit, atque agrum Monaſterienſem & Colonienſem devaſtavit; ſed imminente Turenio trans Viſurgin ſe recepit, relicto Gallis etiam Marchiæ comitatu.

Verum, ut provincias ſuas reciperet, anno 1673 cum Gallis pactum iniit, quo promiſit, neutrius ſe partis fore, donec Imperium maneret illæſum. Sed cum Franci procul abeſſent, arma reſumpſit, magnumque pro potentia ſua pondus addidit magno adverſus Gallos fœderi, grandi Batavorum, jam ferme conſumptorum, commodo.

Verum anno 1675 Suecus, a Gallis perſuaſus, in provincias Electoris irrupit, ſed tam lento gradu, ut Electori ſufficiens ſpatium concederetur, copias ſuas traducendi. Mox autem, poſtquam traduxit, in Pomeraniam Suecicam illapſus, Anclanum aliasque in ea urbes eis eripuit. Impegit tamen ad Stettinum, quo vota ejus potiſſimum ferebantur; nam poſtquam 5000 ollas igniarias

Electoris geſta in Pommerania.

rias eidem injecit, & ultra 2000 hominum amisit, obsidionem solvit.

Felicior Electori fuit annus 1677, quo Stettinum post quinque mensium obsidionem Suecis eripuit, fame ad deditionem compellente. Sueci cor suum e corpore evulsum, & Elector novam sibi animam inspiratam putabant.

Sed longe felicissimus Electori venit annus 1678, quo magna sane fortitudine Stralsundam, scopulum illum Wallensteinii, ad quem ejus olim virtus & fortuna impegit, brevi temporis spatio expugnavit, cedente in gloriæ partem Gripsvalda, ultimo, quem Sueci in Pomerania habuerant, loco.

Mira profecto rerum humanarum vicissitudo! Marchio Brandeburgicus, mediocris haud ita pridem potentiæ Princeps, quam Suecia vix attentione dignam judicaret, per ipsam potissimum Sueciam in pace Westph. tot accessionibus auctus est, ut de universa jam, domitrice illa Germaniæ, Sueciæ Majestate triumpharet, nec pugillo terræ relicto in Germania, quo pedem figeret. Sic eunt humana: revolvuntur terrarum Imperia, & quod haud ita pridem toti Europæ erat formidandum, paulo post vel ab uno obscuri antea nominis Principe vincitur. Exempla & causas afferre invidiosum fuerit. Satis oberrant oculis. Vicissitudo.

Sed ecce novas rerum vices! Fridericus Wilhelmus, Elector Brandenburgicus, tam gloriosus Suecorum victor, redhibere mox debuit omnia, quæ tanta fortitudine tantoque impendio occupaverat; quippe artibus Galliæ dissoluto magno fœdere, anno 1679 pax Neomagi confecta est, qua jubebatur Suecus restitui. Cogitur omnia restituere.

Noluit subscribere Elector. Sed desertus a sociis, Crequio jam Cliviam ingresso, suo milite ab eo cæso, quum videret, totas Galliæ & Sueciæ vires in se unum convertendas, cumque alia promissa nihil proficerent, tractatu ad S. Germanum inito, dilectum sibi Stettinum, Stralsundam, totamque Pomeraniam citeriorem Suecis reddere debuit, ira in Cæsarem innocuum versa, qui tali paci restitit, quantum poterat, sed desertus a sociis, maris potentibus, ab Hispania, a Sabaudia, pacisci necesse habuit.

Anno 1688 obiit celebratus hic Heros *Fridericus Wilhelmus* æt. 68, Regiminis 48, Marchiæ suæ Brandeburgicæ adjecit Ducatum Pomeraniæ trans Viadrum, Magdeburgensem Principatum, Mindensem, Halberstadiensem. Borussiam Ducalem a Poloniæ jure directo abstraxit, per conjugem Auriacam semina jecit ad novas accessiones. Successit filius *Fridericus III*, ex Auriaca susceptus.

Hic

Elbinga. Hic anno 1698 Elbingam petiit a Polonis, jure pignoris ſibi debitam, donec creditum reſtituatur, prout ſtipulatum eſſet anno 1657, moxque urbem occupavit, Auguſto Rege graviter conquerente; cumque res bellum ſpectare videretur, Cæſare, Suecia, & Dania interveniente, conventum eſt, ut Elector urbem redderet, ſed, ſi intra tres menſes hypotheca pecunia ſoluta (ducenta thalerorum millia prætendebat) non relueretur, ſibi fas eſſet, Elbingam cum dominio adjacente rurſus occupare.

Quæ porro geſſerit Elector Brandenburgicus in bello tricennali; quomodo acceſſerit fœderi Lipſiaco, ac dein transactioni Dresdenſi; quantum auctus ſit per pacem Weſtphalicam, quomodo diviſa Pomerania; quæ ab eo acta in cauſa Juliacenſi, pluraque alia in Germanicis ſunt relata.

CAPUT XV.

DE
RUSSIA
SÆCULO XVII.

SUMMARIUM.

Ruſſia vetus: nova. Comœdia cum quatuor Demetriis. Ad Domum Romanoviam. Alexius Michaelovicius tres reliquit liberos, qui omnes imperarunt. Frequens bellum cum Turcis, Tartaris, Suecis & Polonis. Conjuratio in Petrum Zarum detecta. Sophiæ ſororis, & Gallicini tutoris pœna.

75. Antiqua Ruſſia. Sæculo VI, gens Sclavonica in eas regiones, quas Moſcoviam hodie dicimus, migraſſe memoratur, ductore *Ruſſo*, fratre Zechi & Lechi; unde & nomen *Ruſſiæ* derivatur. Tres autem Ruſſiæ deſignantur, *Alba*, *Rubra*, & *Nigra*. Prima ad Lithuaniam, altera ad Poloniam ſpectat, tertia Moſcoviam complectitur. Sæculo X. Wolodomirus Chriſtianam Religionem ſuſcepit.

Sæculo

Sæculo XIII. Tartari Russiam subegerunt, primusque Danilovus, *Magni Ducis* nomine assumpto, sedem in urbe Moscua fixit; unde Russi *Moscovitæ* appellari cœperunt. Joannes Basilides I sæculo XV jugum Tartarorum excussit; Lithuani autem Russiam rubram, & Poloni albam ad se traxerunt.

Sæculo XVI. Basilius *Czari* nomen, quod magnum Principem denotat, assumpsisse dicitur. Ejus vero filius *Joannes Basilides II*, immanis tyrannus, Regnum Astracanum ad mare Caspium, & Casanum Tartaris eripuit, & Russiæ adjecit. Hujus filius Theodorus anno 1598, cum absque liberis decessisset, seriem antiqui stemmatis clausit. Nova.

Habuerat autem Theodorus fratrem *Demetrium*, quem *Boris* interfecerat, seque ipsum throno intrusit. Quindecim deinceps annis omnia in Moscovia sursum deorsum voluta sunt. Quippe quatuor successive erant deceptores, qui Demetrium *Theodori* fratrem mentiebantur, atque Joannis Basilidis filios. Comœdia cum 4. Demetriis.

Et primus quidem fingebat, se esse Demetrium Theodori fratrem, Boridis crudelitati subtractum, aliumque adolescentem clam fuisse substitutum in suum locum. Palatinus Sendomiriæ, conciliata illi Regis & Polonorum gratia, propriam filiam ei despondit. Conducta decem Polonorum, & totidem Cosaccorum millia, quibus Boris cum centum millibus occurrit. Victus quidem est prælio Demetrius; plures tamen urbes illius partes sunt secutæ. Mors Boridis faciliorem ei ad solium gradum substravit.

Nam anno 1605 Moscuæ fuit coronatus, postquam eum Joannis Basilidis vidua, per lepidam sane comœdiam pro filio suo agnovit. Verum non diu tenuit Demetrii hujus Regnum, nam anno sequenti (1606) cum grande symposium Proceribus instruxisset, a conjuratis Moscis trucidatus fuit, & cum illo 1700 Poloni. Ferunt amorem Demetrii in Polonos fuisse conjurationis causam. Basilidis vidua noluit amplius esse mater: necessitate cogente salutatum a se filium asserens. Cæterum vero nomine Grisca appellatus dicitur, humili loco natus.

Suiskius, conjuratorum princeps, cui Demetrius vitam donaverat, renunciatus est Zarus. Sed haud multo post tempore comparuit alius, qui verum Demetrium se ferebat, cui pariter favit Sigismundus, haud dubie, ut Russis hostibus suis domi negotium faceret. Sueci vero Suiskio venere suppetias.

Tandem vero, postquam cum quatuor Demetriis, instruentibus comœdiam quibusdam Polonis, satis lusum est, & corona

Russia ad Domum Romanow. Russica aliquot capita levi saltu pertransiit, Mosci anno 1613 Zarum sibi elegerunt *Michaëlem Fœderovicium* ex *Romanowia* Familia, qui Smolenskum recepit, & Polonos ex Russia ejecit, postquam illi, expugnata Novogrodo, in viscera Moscoviæ penetrantes, ipsam urbem Moscuam, Ducum sedem, suæ potestati subjecerant. Cladem subin gravem passus Moscus, cum Polonis & Suecis pacem composuit, & ad mortem usque servavit. Obiit autem anno 1645, æt. 49, Regiminis 33.

Successit filius *Alexius Michaelovicius*, qui vindicaturus clades, a Polonis illatas, cum Cosacco & Tartaro, id est, cum Megæra & Tisiphone, juncta opera in Lithuaniam & Poloniam irruens, Regnum nobilissimum misere discerpsit.

Cum autem Suecus quoque superveniret in partem spolii, Moscus in Livoniam, quam Sueci Polonis eripuerant, arma convertit, sed pro gentis illius tunc adhuc temporis imperitia, modico progressu, donec post pacem Olivensem Sueci ab aliis hostibus expediti, atque in Russos conversi, Livoniam liberarent, & pacificatione anno 1661 subsecuta sibi firmarent. Alio videlicet Alcide opus erat, qui Herculi hanc clavam extorqueret.

Alexii 3. filii. Anno 1676 decessit *Alexius Michelovicius*, æt. 55, Regim. 31. tres ille filios reliquit, qui omnes imperarunt, videlicet Theodorum, Joannem, & Petrum, qui proin *Alexiovicii* dicti sunt, id est, Alexii filii.

Theodoro anno 1681 mortuo successit *Ivan* seu Joannes Alexievicius frater natu proximus. At mox graves tumultus Moscoviam concussere. Nam corporis custodes, *Strelizios* appellant, Theodorum veneno enecatum suspicati, Magnatum cædibus omnia complebant, Regia quoque ipsa & ærario expilatis. Postquam dein Joannes, mente & corpore debilis ac propemodum cæcus, fratrem juniorem *Petrum Alexievicium* (cui nihil ad regendum nisi ætas deerat) in consortem Imperii adlegisset, duobus annis satis tranquille Russia conquiescebat, sub *Gallicinio*, utriusque fratris tutore.

Conjuratio in Petrum. Tum vero quietem turbavit *Sophia* soror, tracto etiam in conjurationis societatem ipso Gallicino tutore. In Petrum præcipue cudebatur faba, acris ingenii & vivacis Principem, sub quo, si ætas maturesceret, auctoritatem suam defluxuram facile prævidebant. Indignum igitur esse murmurabant, juniorem fratrem habenas capessere; majoris natu solius hanc esse prærogativam. Sperasse dicuntur, Petro amoto a gubernaculo, ob Joannis infirmitatem,

mitatem, totam penes se permansuram regendi potestatem, atque, ut nexus firmior esset, conventum, ut Sophia Gallicini filio nuberet, quo pacto pronior esset marito throni ascensus.

At Petrus, conjuratione detecta, Sophiam sororem in Monasterium, Gallicinos in exilium misit, Joanni tenacius adhærentes capite plexi. Retinuit ille quidem nomen Zari, sed nomen duntaxat, auctoritate penes Petrum residente: hanc liberius adhuc exeruit, postquam Joannes frater anno 1696 obiit. Quanta autem rerum gestarum gloria Petrus Alexievicius toto orbe inclaruerit, parte sequenti referetur. Detecta.

CAPUT XVI.
DE
STATU TURCIÆ
SÆCULO XVII.
ARTICULUS I.

SUMMARIUM.

De Mahometanorum & Turcarum origine, variisque nominibus barbarorum gentium, ad Alcoranum confluentium. Epitome de Imperatoribus Turcicis. Comœdia de Jacaja.

De Turcarum Imperio sparsim quidem in hoc apparatu facta est mentio, hic tamen aliqua in unum cumulum conjiciemus de origine & progressu barbaræ hujus gentis. Sæculo VII ineunte *Mahomet* Arabs, homo impius, prophetam mentitus, novam Religionem cudit, ex Christiana, Judaica, & Gentili conflatam, quam ab auctore suo *Mahometanam* dicimus. 761. Mahometanorum.

Propter novam hanc sectam Mahomet ex Mecca, Arabiæ urbe, pulsus est; eamque fugam Turcæ *Hegyram* appellant, atque ab ea epocham suam ducunt. Dicti etiam Mahometis sectatores sunt *Saraceni;* quia a Sara se oriundum ferebat. Alii ab Agar *Agarenos* nominant.

Et Turcarum origo.

Sæculo VIII *Turcæ*, ab extrema Aſia profecti, cum Saracenis ſe conjunxerunt, atque promiſcuo deinceps nomine Turcæ, Saraceni, Agareni, & poſtea ab Ottomanno primo ſuo Imperatore etiam *Ottomanni* ſunt dicti, & *Mahometani* a Mahomete.

Graſſatorum initio & prædonum erat manipulus, per Arabiam & Syriam vagans; ſed quia illis Mahomet rapinas, carnis illecebras, omnemque vitæ licentiam indulgebat, globi inſtar nivei, e monte devoluti, in immenſum ſunt aucti, totumque prope Orientem in Aſia & meridiem in Africa implebant. Denique, cum omne ſuum jus in armis circumferrent, etiam in Europam effuſi hinc Thraciam, Macedoniam, Græciam, nobiliſſimas Romani Imperii provincias, occuparunt, inde Hiſpania rapta, atque Italia & Gallia devaſtata.

Negligi initio a Chriſtianis videbatur prædator hic populus, donec una poſt alteram abſtracta provincia, impares viribus Orientis Imperatores, expugnata Conſtantinopoli, totum Imperium amiſerunt, Chriſtianis Principibus, quod deplorandum, inter ſe colliſis, & de pugillo terræ dimicantibus.

Viſus quidem ſæculo XII, & XIII, expergiſci Occidens, dum hortatu Pontificum cruciatas in Palæſtinam expeditiones ſuſcepit; ſed tandem Chriſtianorum diſcordia fortiter geſta ac ſtrenue parta rurſus evertit, plaudente & in immenſum ſe exporrigente barbaro, Chriſtiani nominis hoſte immaniſſimo.

Calyphæ.

In primordiis equidem gentis, dum Arabiæ & Syriæ finibus continebatur, ab uno omnes Principe, quem *Calypham* compellarunt, regebantur, poſtea vero ſingulis, quas Chriſtianis rapuerant, provinciis ſuus erat Calypha, donec anno 1303 *Ottomannus* novum in Natolia Principatum conſtituit, qui denique omnes Calyphas ſubegit. Ottomannus autem noluit appellari Calypha, ſed *Sultanus*, & Imperium ſuum a ſuo nomine *Portam Ottomannicam*, aut etiam *Portam Fulgidam*, ſedem autem ſuam fixit in urbe Burſia.

Ottomannus.

Sultanus.

Orchanes ejus filius, ut titulum in Orientis Imperium unde unde conquireret, Joannis Cantacuzeni Imperatoris Græci filiam duxit conjugem. Conceſſit illam Imperator, ut, quem timebat, amicum habeat, præſentium magis ſollicitus quam futurorum.

Turcarum Imperatores.

Amurathes I certum genus pedeſtris militiæ (*Janizaros* vocant) introduxit, ex Chriſtianorum, ut fertur, liberis, conflatum.

Bajazethes I a Tamerlane Tartarico Tyranno caveæ ferreæ incluſus, capite cratibus impacto, miſere periit, ingens ambitionis trophæum.

Maho-

Mahomet I tres fratres ſuos, natu majores, trucidavit.

Amurathes II memoriam meretur propter inſignem victoriam, quam ad Varnam anno 1444 retulit ab Uladislao, Hungariæ & Poloniæ Rege, qui cum multis Chriſtianorum millibus in acie cecidit. Dicitur Amurathes invocaſſe Chriſtianorum Deum, dum nutante pugna fugam jam circumſpiceret, ut vindicaret injuriam, pace fracta ſibi illatam.

Mahometes II anno 1353 Conſtantinopoli expugnata, finem impoſuit Græcorum Imperio.

Selimus I eo tempore, quo Lutherus Septentrionem Europæum vaſtare cœpit, Ægyptum ſubjugavit, quam Caliphæ hactenus gubernaverant.

Solymannus II Turcarum Imperator, omnium potentiſſimus, Rhodum, Belgradum, Budam, (quanta munimenta!) expugnavit; ſed ab obſidione Viennæ anno 1529 depulſus eſt. Imperavit 46 annis.

Selimus II anno 1570 Venetis Regnum Cypri eripuit.

Achmetes I legatum Viennam miſit, qui pacem ad viginti annos extenderet, oblatis conditionibus, quæ a nullo unquam Turcarum Imperatore Cæſares obtinere potuerant; quippe conceſſit Sacerdotibus & Religioſis, ut in provinciis Turcicis Eccleſias conſtruere, & officia Divina in iis peragere poſſint.

Ut autem pacem peteret, & indulgentem adeo Rei Catholicæ ſe præberet, impulere Achmetem turbæ domeſticæ. Nam *Jacaja* ſe filium Mahometis III fratremque Achmetis ſeniorem venditabat. Jacaja. Matrem ſuam fuiſſe Chriſtianam, & rumorem ſparſiſſe, Jacajam filium ſuum eſſe mortuum, ne vitam amitteret: translatum fuiſſe in Peloponeſum, ac dein in Macedoniam, ubi baptizatus eſſet, &, ut ſecurius lateret, habitu Monachi indutum.

Cum autem Jacaja non haberet in Turcia, qui ſibi aſſiſteret, percurrit Poloniam, Germaniam, Italiam, Galliam, obteſtans Chriſtianos Principes, ut datis ſubſidiis ad Majorum ſuorum thronum ſe, Chriſtianum Principem, promoveant; ſe memorem tanti beneficii toti Chriſtianitati, quantum poſſet, gratiam relaturum. (*d'Avrigni Memoires Chronologiques pour ſervir a l'Hiſtoire prophane de l'Europe*) ſed non legitur, Chriſtianos Principes quidquam pro eo moviſſe; fortaſſis, quia fabulam credebant, & Jacajam talem eſſe Imperatoris Turcarum filium, quales Demetrii Magni Ruſſiæ Ducis.

Hæc perfunctorio opere attingere brevissime placuit, ut rudis idea tyronibus eruditionis exhibeatur. Ad sæculum jam XVII procedimus, & ea, quæ memorabilia magis videntur, uberiore aliquantulum calamo adumbrabimus, in quantum in tanta rerum vastitate breve compendium patietur.

ARTICULUS II.

De recentiore Turcia.

SUMMARIUM.

In Moldaviam & Valachiam sibi jus Sultanus arrogat. Frequens transitus a throno ad carcerem, & e carcere ad thronum. Irruptio in Italiam. Cæsi a Polonis. Osmannus strangulatus, & Mustapha, ac Ibrahim. Venetorum de Turcis victoriæ. Candiam tamen amittunt. Bellum cum Polonis, a quibus adiguntur ad pacem petendam. Post Viennam tentatam ubique concisi Turcæ a Cæsare & Polonis. Pax Carlovicia.

77. Res Turcarum gestas, quæ Hungariam & Transilvaniam spectant, suo loco recensui; reliqua, quæ magis videntur digna, hic perstringam. Et quidem anno 1612 *Moldavia & Valachia* a gente illa fuit turbata. Siquidem Sultanus Constantinum provinciarum illarum Principem deposuit, eique Thomam surrogavit. Constantinus a Polonis petiit auxilia, & obtinuit 15000 Armatorum; sed gravem ab Ottomannis cladem passus est, quæ Turcam in possessione constituit, nominandi Moldaviæ & Valachiæ Principem, quem *Hospodar* aut *Woywodam* appellant.

Sultanus in Valachiam & Moldaviam jus sibi arrogat.

Anno 1617 obiit Achmetes I, ætatis 30, Imperii 14, præterito ejus filio Osmanno, a Janizaris e carcere ad thronum ductus est Mustapha I, Achmetis frater. Sed anno 1618 hoc dejecto, & in Monasterium intruso, Osmannus ab iisdem Janizaris Imperator fuit proclamatus. Misit is Legatum in Franciam, deprecaturum injuriam, quam Mustapha Legato Gallico intulisset.

Anno 1620 Turcæ in Apuliam irruperunt, in qua Manfredoniam occuparunt, & expilarunt. Verum novo Vizirio in bellum Polonicum abrepto, Italia ab ulterioribus invasionibus conquievit, quamvis Triremes Gallicæ, Florentinæ, & Melitenses magnum navium numerum Turcis eripuerint.

Anno

Anno 1621 Osmannus II, cum ducentis, aut trecentis, ut alii scribunt, millibus, Polonos invasit; sed amissis sexaginta millibus, ultro in pacem consensit, recepto tamen Chozimo, & jure nominandi Principem Moldaviæ & Valachiæ eidem asserto, Christianum tamen.

Mutata mox rerum scena, Osmannus, qui nuper trecentis satellitum millibus stipatus incesserat, a Janizaris strangulatus est, Mustapha vero ejus patruus e carcere deductus ad thronum, qui mox Viennam, in Poloniam, Venetias Oratores misit, ut pacem confirment. Dicuntur Janizari ad rebellionem & enorme parricidium concitati, quod Osmannus hoc militiæ genus, tam seditiosum, atque Imperatorum & Viziriorum capitibus tam periculosum, abrogare, sedemque Imperialem Constantinopoli Cairum in Ægyptum transferre conatus sit. Sultanorum miseria.

Sed neque Mustaphæ diuturnum fuit Imperium, quippe anno vertente Amurathes IV, Achmetis I filius, frater Osmanni II, Cydarim Turcicam induit, Mustapha in carcerem abducto, ac postea laqueo suffocato. Ex quibus sane videas, quantam Turcia spiret barbariem, quantumque sit paradoxum, supremum, independentem, & quasi omnipotentem esse tot populorum Dominum, & tamen in perpetuo vivere periculo capitis, aut saltem, ne a summo rerum apice in extremam miseriam præcipitetur. (*anno* 1623.)

Has inter turbas Cpolitanas *Tartari*, gens prorsus barbara & indomita, pacem, cum Polonis conclusam, impune violare se posse rata, cum triginta grassatorum & latronum millibus in Poloniam irrupit, sed a generosa Natione tot cladibus fuit concisa, ut dimidia ne quidem pars ad gurgustia sua posset aufugere. Tartari.

Cosacci, Poloniæ subjecti, uno tantum gradu minus barbari, quam Tartari, ut injuriam, ab his illatam vindicarent, in Tartariam Turcicam irrumpentes, populationem & incendia late spargebant, urso ursum devorante. (1624.) Cosacci.

Anno 1640 periit Amurathes IV, æt. 32, Imp. 17, successit Ibrahim frater, brevi a Janizaris strangulandus. Amurathes, contra morem Turcarum, ei vitam reliquit, quia amentem credidit, & ineptum ad imperandum.

Anno 1645 Vizirius Candiam seu Cretam, nobilissimam Venetorum insulam invasit. Occasionem dederunt Melitenses Equites, qui direptas Turcarum naves, Cairum tendentes, interceperunt, atque in portum Venetum invexerunt. Turcæ, cum in Melitenses

litenses vindictam non possent exerere, in Venetos illam verterunt.

Anno sequente Veneti prælio ad Rettimum a Turcis cæsi sunt. At anno 1648 munimentum Clissæ expugnarunt. Cum autem Turcis bellum minus prospero cursu procederet, & Ibrahim Sultanus sceptro gestando minus idoneus videretur, anno 1648 a Janitsaris depositus & laqueo suffocatus est. Successit ei nepos ex fratre Solimanno II, *Mahometes IV.*

Bellum cum Venetis.

Nec hujus initia fuere magis prospera; nam Veneti classem ejus partim merserunt, partim sparso incendio delerunt. Anno sequenti Turcæ obsidionem Candiæ solverunt, postquam 10000 ad eandem amiserant.

Anno 1654 Veneta classis in Hellesponto Turcicam aggressa insignem eidem cladem intulit, & multo majorem anno sequenti, commisso intra ipsas Dardanellas prælio.*

Bella Turcarum cum Cæsare in Hungaricis descripsi. Celebre est illud, quod propter Transylvaniam cœptum, per Victoriam Gothardensem, & subsequam pacem Temesiensem anno 1664 finitum est. Dicitur Divanum hanc pacem petiisse, ut eo fortius Persis, rebellibus in Ægypto, & Venetis possit resistere.

Anno 1666 Venetis ad Cameam damnum passis, Vizirius cum numeroso exercitu in Candiam movit, eamque infestare cœpit. Anno 1668 in aquis Cretensibus conserta navali pugna, quinque triremes Venetæ a Turcis captæ, & una demersa.

Candia ad Turcas.

Tandem anno 1669 Turcæ (dimicantibus inter se Christianis Principibus) expugnarunt *Candiam*, postquam ultra biennium eandem oppugnaverant, amissis centum millibus hominum. Venetis relictæ in illa duæ solummodo urbes, Suda & Spinalonga, una cum Clissa & pluribus aliis in Dalmatia locis. Remissum tributum, quod ratione quorundam locorum Sultano pendere oportuit. Permissus egressus Christianis cum magna machinarum bellicarum copia, suspensio armorum in 13 annos decreta. Atque sic finiit

* Dardanellæ appellantur duæ munitæ arces in Hellesponto, Sestus & Abydus, quarum illa in Europa, hæc in Asia, angusto freto Gallipolitano sejunctæ, Propontidem inter & Archipelagum; atque hæ veteres *Dardanellæ* vocantur. Mahomet IV autem anno 1658 duo alia castella construxit, ad initium freti, ex quibus ingressus navium in fretum & Propontidem tormentis arceri potest. Et hæc appellantur *Dardanellæ novæ*.

finiit bellum, per multos annos inter Venetam Rempublicam & Turcas, immanibus impensis gestum.

In Polonos deinceps versa sunt Turcarum arma, fortuna varia. Cozimum amissum, receptumque. Persis in Oriente bellum moventibus, mitius in Christianos sævitum.

A Persis reditum in Polonos, nimis prospero successu sub Ladislao & Coributo, qui etiam vectigalem Turcis fecit Sarmatiam. Verum Sobieskius, Rex electus, quas jam ante retulerat, strenue prosecutus victorias, tanta fortitudine barbaros, Turcas, Tartarosque profligavit, ut in pacem, Polonis gloriosam utilemque, consentire sint coacti. Deletum tributi dedecus. Retenta Podolia cum Ucrania cis Boristenem. Consultum Religioni in Turcia. Promissa Poloniæ defensio. Dicitur Sultanus hanc pacem noluisse approbare, donec ei ostensum fuisset, Sobieskio faventem magis fortunam assistere, quam ex usu sit gentis Ottomannicæ, bellum contra eundem gerere.

Vertit postea arma in Cæsarem, atque Cara Mustapha Duce ultra ducenta Turcarum millia ad obsidendam Viennam misit. Sed prælio cæsi, non modo ex Austria, sed ex Hungaria quoque & Transylvania sunt propulsi. Vizirius laqueo suffocatus, Mahometes IV, anno 1687 throno dejectus, in carcerem detruditur, Solimannus III, ejus frater, e carcere ad solium evehitur. **Bella varia.**

Hic bella, contra Cæsarem, Venetos, Polonos, Moscos, cladesque, a fratre relictas, prosecutus, pacem post amissum Belgradum, Nissam, Widdinum, petiit. Et utinam fuisset tunc concessa, antequam gravis procella ab Occidente ingrueret; qua confisus deinceps barbarus, quamvis attritus, ferociorem se exhibuit.

Nec diu tamen ei tumultuari licuit; nam anno 1691 decedens, thronum vacuum reliquit fratri juniori Achmeti II, quem frater in carcerem ante detruserat.

Anno 1694 Comes Jablonoski Polonorum, & Sapieha Lithuanorum Dux, 50000 Turcarum & Tartarorum ad Boristhenem aggressi, plenam de iis victoriam reportarunt, cæsis in acei campo 4000, captis 5000 curribus, munitionibus, annona, mercibus, & argento, Camenecum destinato, onustis. Dicuntur, eo prælio 12 solummodo cæsi, & 40 sauciati. Quod si verum est, victoriam non multum fuisse disputatam necesse est. **Mira victoria.**

Veneti quoque bellum in Mediterraneo, Archipelago, & ipso Hellesponto adversus Musulmannos fortiter sunt prosecuti,

cæſis non raro nauticis eorum copiis, captis urbibus, ipſaque etiam Peloponeſo Peninſula in poteſtatem redacta.

Anno 1695 obiit Achmetes II, Imperii 4, a Cæſare, Polono, Venetis, Moſco, contuſus egregie. Succeſſit nepos, Muſtapha II, Mahometis IV filius, non magis felix, facileque tota Europa exturbandus, ſi Chriſtiani Principes conſenſiſſent, imo, ſi aliqui non impediſſent.

Tandem anno 1699 Carolovicum pacem reduxit, cum Polonis perpetuam, cum Cæſare ad 25 annos protenſam, illis Camenecum ceſſum, huic Hungaria & Tranſylvania, Venetis Morea. Töckelio Turcæ Widdinum & Caranſebes tradiderunt, in præmium navatæ operæ. Angli Hollandique interpoſitorum officio functi ſunt; qui dein etiam inter Moſcos & Portam pacem conciliarunt, ad 30 annos extenſam.

CAPUT XVII.

CONCILIA ORIENTALIA contra PROTESTANTES CELEBRATA.

ARTICULUS I.

Vani Lutheranorum conatus apud Jeremiam Patriarcham.

78. Lutheranorum vani conatus.

Lutherani, ut eccleſiam ſuam arctis ad Septentrionem limitibus incluſam dilatarent, grandi mendacio, emiſſis, quibus fœcundi ſunt, libellis, in vulgus ſparſerunt, Orientalem ſeu Græcam Eccleſiam, in dogmatibus fidei ſecum ſentire, atque ne manifeſte mendaces deprehenderentur, omnem moverunt lapidem, ut Auguſtanæ Confeſſionis ſuæ approbationem a Græcis extorquerent.

Mar-

Martinus Cruſius, linguæ Græcæ Profeſſor Tubingæ, primus aleam ſibi tentandam ratus, contribules ſuos famoſi nominis eo permovit, ut Stephanum Gerlachium, Cæſarei oratoris Conſtantinopoli miniſtrum, rogarent, Confeſſionem, quam diximus, offerret *Jeremiæ* Græcorum Patriarchæ Conſtantinopolitano, in Græcum jam ante traductam. Provinciam ſibi demandatam lubens ſuſcepit Gerlachius, nihilque non egit, ut Patriarchæ perſuaderet, eam doctrinæ orientali eſſe conformem.

At Patriarcha aperte conteſtatus, Confeſſionem Auguſtanam Catholicæ fidei Deique verbo e diametro opponi, tribus doctiſſimis libellis, ad eos miſſis, errores confutavit, tandemque, cum miſſis epiſtolis patientiam Præſulis fatigarent, ne ſibi amplius moleſti eſſent, monuit, cum pervicacibus in errore nihil ſibi deinceps fore negotii.

Quamvis autem Lutherani machinationibus ſuis caput vehementer impegerint, Calviniſtæ tamen ſæculo ſequenti nequaquam abſterriti, ut auctoritatem ſectæ conciliarent, omni ope ſibi connitendum putabant, ut Europæ eam perſuaſionem ingererent, Græcam Orientalium Eccleſiam eandem ſecum religionem profiteri, quo & amplitudinem, & antiquitatem, & viſibilitatem novellæ ſuæ Eccleſiæ extenderent. **Calviniſtarum fraudes.**

Sed cum veritas manifeſta obnixo deſiderio obſtaret, ad malas artes ventum & fraudes. *Cyrillum Lucar* Hollandi pecuniæ largitione in Patriarchatum Conſtantinopolitanum intruſerunt, hominem venalem ac nefarium, qui, ut gratiam patronis redderet, confeſſionem Calvinianam ſecreto conſarcinaſſe dicitur, in Hollandia dein typis datam, ac pro ſincera Græcorum fide per Europam vulgatam. Pulchra enim vero ſtropha, & Calviniano digna ingenio! Sed mendax vafrities ſe ipſam in caſſes induit, & coram orbe palam proſtituit. **Cyrillus Lucar.**

Nam Lucar pſeudo-patriarcha, princeps in hac fabula perſona, propter ſcelera a Selimo deturbatus, atque Euxino merſus miſere periit, & Græci, doctrinam ſuam Calvinianæ conformem haberi indigne ferentes, pluribus habitis ſynodis, eam injuriam a ſe ſunt amoliti, propoſita ſua, & damnata Calviniſtarum doctrina. Quæ res cum ad noſcendam utriusque partis doctrinam plurimum valeat, eruditionis intereſſe exiſtimo, prolixius aliquantum, quid in Orientalibus iſtis actum ſynodis, repræſentare.

ARTICULUS II.

Concilium Constantinopolitanum I. contra Calvinistas. Anno 1638.

79. Cum Orientales Græcique Præsules accepissent, quid Cyrillus Lucar attentasset, quidque de sua fidei doctrina per Occidentem spargeretur, Synodum congregarunt, atque præsentibus Alexandrino & Hierosolymitano Patriarchis, 23 Episcopis, & universo Clero Byzantino, Cyrillo Lucari ejusque Confessioni Calvinianæ anathema una voce dixerunt, hominemque exauctoratum, sede, quam inique per Simoniacam pravitatem invaserat, deturbarunt; suffecto in illius locum Cyrillo, Beroensi ante Episcopo.

Synodus Constantinopolitana II. contra Calvinistas, anno 1642.

Cyrillo Beroensi Patriarcha Constantinopolitanus subrogatus est *Parthenius*, qui alteram ex Orientalibus convocavit synodum, ut Cyrilli Lucaris & Calvinistarum confessio iterato condemnetur. Prolata Calviniani erroris multa capita, & tanquam hæretica anathemate profligata. Juvat ex iis aliqua seligere, cum synodi censura.

1. Dicunt, Calvinistas abuti sacra scriptura, contra interpretationem SS. Patrum & Conciliorum Generalium.

Calvinistarum errores.

2. Rejici ab eis Traditiones, quibus per totum mundum sit pretium, & sine quibus, secundum doctrinam S. Basilii, fides sit imperfecta.
3. Deum iniquissimum fieri a Calvinistis, tyrannica potestate utentem, cum dicunt, eum sola sua voluntate alios prædestinare ad gloriam, alios in pœnam mittere, nulla operum habita ratione. *Quo quid magis impium proferri possit?*
4. De Divina providentia blaspheme eos loqui, dum mala, quæ permittit, eidem ceu auctori attribuant.
5. Nullum hominem esse sine peccato mortali, ne quidem B. V. Mariam. *Hoc alienum a fide nostra judicatum est*, inquiunt.
6. Negant intercessionem sanctorum & custodiam angelorum, precesque, quæ a sacerdotibus per totum mundum fiunt. *Quibus Ecclesiam conservari credimus.*

7. Docent,

7. Docent, fidem ſalvare ſine operibus: cœleſtem & terreſtrem Eccleſiam confundi. Tolli poteſtatem Epiſcopalem, & cum ea totam perfectionem Eccleſiæ. *Quo quid perturbatius eſſe poſſit?*

8. Ajunt, ſolos prædeſtinatos eſſe membra Eccleſiæ: hanc errare poſſe. *Quod, ut impium eſt damnatum a ſynodo.*

9. Aſſerere, quod bona opera nullam partem habeant in negotio ſalutis, eſſe contra S. Scripturam. Libertatem arbitrii tollere, eſſe naturam humanam evertere.

10. Quinque ſacramenta ab illis negari. Reliqua vero duo non recte explicari. Divinam Euchariſtiam ita convelli, ut nihil niſi nudam figuram ipſi relinquant, quaſi adhuc in umbra veteris legis ſerviremus. *Hoc autem omni impietate plenum eſſe.* Neque enim dixiſſe Jeſum: *hoc eſt figura corporis mei:* ſed: *hoc eſt corpus meum: hic eſt ſanguis meus.*

11. Repudiant ſolennes nobis ac legitimas pro defunctis commemorationes, per quas ſperamus requiem illis, & reſpirationem ab acerbitatibus, quæ illos premunt, a Deo eſſe concedendam.

12. Ad hæc omnia venerabilium & ſanctarum imaginum cultum relativum reſpuunt, quem ſancta oecumenica Synodus VII confirmavit.

Poſt errores iſtos recenſitos Synodus, graviter queſta, quod orientali Eccleſiæ per incredibilem proterviam impingantur, omnes ſolenni dicto anathemate tanquam hæreſes condemnat. publice conteſtata, eos a ſua Græca Eccleſia quam longiſſime abeſſe; nunquam ſe iſta credidiſſe, nec unquam credituros.

Subſcripſerunt huic condemnationi cum Patriarcha omnes Epiſcopi, inter quos Petrus Mogilas, Primas Ruſſiæ; omniaque Synodi acta cum litteris Synodalibus Parthenii Patriarchæ Jaſſi in Moldavia typis ſunt publicata.

ARTICULUS III.

Synodus Conſtantinopolitana III, contra Calviniſtas anno 1672.

Dionyſius Patriarcha hanc indixit. In ea Orientalis Eccleſia profitetur ſeptem ſacramenta, videlicet *Baptismum*, per quem homo a peccatorum ſordibus purgatus, ſpiritualiter regeneratur. Sacramentum *Chrismatis*, quo Chriſtianam fortitudinem accipimus, profitendi etiam externe fidem, quam in baptismo ac- 80.

 cepimus.

cepimus. Sacramentum *Eucharistiæ*, qua nutrimur ad virtutem, & unionem cum Deo. *Pœnitentiæ*, per quam remittuntur peccata hominis, post baptismum lapsi. *Matrimonii*, quod ipse etiam Apostolus sacramentum appellat. *Ordinis*, per quem formantur pastores animarum, conferturque gratia ad vitam clericalem. *Extremæ unctionis*, pro salute corporis & animæ.

Verbis clarissimis confitetur *Transubstantiationem*, seu conversionem veram & realem panis in corpus, & vini in sanguinem Christi in sanctissimo altaris sacramento, in quo offerens & oblatus est Christus, qui integer a Fidelibus recipitur. Baptismum omnibus, etiam infantibus, absolute esse necessarium &c.

Ecclesiæ, ordinatione Divina, Episcopis opus esse, quorum, tanquam vicariorum suorum, officio Christus, summus sacerdos, utatur. A nemine, nisi Episcopo sacerdotem aut Episcopum consecrari posse. Necessariam esse Hierarchiam & subordinationem in Ecclesia.

Cœlibem vitam, teste apostolo, matrimoniali præstare. Catholicam Ecclesiam esse infallibilem, perpetuo visibilem. Sanctos venerandos, & tanquum Intercessores apud Deum, invocandos; hoc pluribus locis S. scripturæ doceri. Falso asseri, per cultum sanctorum honorem Dei minui. Se cultum sanctarum imaginum, ceu ritum ab Apostolorum temporibus transmissum, juxta Ecclesiastica monumenta, prorsus amplecti.

Penes Ecclesiam esse potestatem instituendi jejunia, & abstinentiam a carne præcipiendi. Hanc Ecclesiæ orientalis confessionem fidei subscripsit Patriarcha cum multis Episcopis.

ARTICULUS IV.

Synodus Hierosolymitana contra Calvinistas anno 1672.

81. Prolixa, sed lectu dignissima est hæc Synodus, a Dositheo Patriarcha Hierosolymitano celebrata, qua Calviniana hæresis profligatur, & Orientalis Ecclesiæ doctrina fidei, toto cœlo opposita, asseritur, adjunctis omnibus, quæ in hac causa contra Cyrillum Lucarem & Calvinistas a Cyrillo Beroensi, Parthenio, & Dionysio Patriarchis Constantinopolitanis acta sunt.

Et

Et imprimis acerbe conqueritur Synodus, Calviniſtas frontem tantopere atque pudorem omnem exuiſſe, ut non ſint veriti, ſuas hæreſes Orientali Eccleſiæ mendacio execrabili affingere, necdumque ceſſent, impoſturas ſuas defendere.

Cum enim, inquit Synodus, homines iſti vaniloqui, novatores, mendaciorum architecti, ab occidentalibus jam receſſerint, ſeque ab omni Eccleſia Catholica longe fecerint, manifeſtiſſime ſe probant Hæreticos, imo & Hæreticorum coriphæos; nam falſa non modo dogmata, ſui ſupra modum amantes, induxere; ſi tamen dogmata fabellas licet appellare, &, formidantes, ne miſere deceptæ mentes ad veritatem redeant, ut nihil ad impudentiam deeſſet, ad fraudes & mendacia confugere, Orientalium Chriſtianorum fidem hæreſibus ſuis obtendentes.

Verum quemadmodum lucis ad tenebras, aut Chriſti ad Belial, ſocietas eſſe non poteſt, ita nec una adverſariorum noſtrorum cum Eccleſia Orientali ſententia, quamdiu hæreſiarcham Calvinum voluerint habere Magiſtrum.

Recenſet dein Concilium grandem numerum articulorum fidei, in quibus Calviniſtæ ab Orientalibus diſſentiant; ex quibus manifeſte elucet, Græcos (etiam ſchismaticos) retinere doctrinam Romano-Catholicam de Divina providentia, prædeſtinatione & reprobatione, voluntate ſalvandi omnes, libero arbitrio, poſſibilitate ſervandi præcepta: de merito & remuneratione bonorum operum, ſeptem ſacramentis, invocatione ſanctorum, cultu ſacrarum imaginum, verbo Dei tradito, auctoritate conciliorum &c. In omnibus his articulis Orientalis cum Occidentali Romana conſentit Eccleſia, & penitus contradicit Calviniſtis, quos blaſphemos, deceptores, hæreticos appellat.

Diſſenſio Orientalis Eccleſiæ.

Non poteſt Proteſtantibus incognita eſſe Orientalis Eccleſiæ doctrina fidei (pergit ſynodus) poſtquam Martinus Cruſius aliique Lutherani ſuam confeſſionem ad Jeremiam Patriarcham Conſtantinopolitanum miſit, qui tribus doctiſſimis reſponſis omnem eorum hæreſim Theologice ac Catholice confutavit, hæc Jeremiæ ſcripta latine & græce in Germania fuiſſe edita, anno 1584, quanquam hæc illi non attendiſſent, qui nuntium pietati penitus remiſiſſent.

Jam ante Jeremiam Joannem Nathanaëlem, Presbyterum Conſtantinopolitanum in Tractatu de Miſſa, Gabrielem Moteanum, Archiepiſcopum Cretenſem in libro de ſeptem ſacramentis, uti

&

& Petrum Archiepiſcopum Kiöbenſem, cum multis aliis, totam Eccleſiæ Orientalis doctrinam expoſuiſſe, ut adeo ignorare non potuerint Proteſtantes illius fidem, ſed ex ſumma impudentia ad ſimplicium ruinam eidem affinxerint prorſus alienam. Neque enim in 18 capitibus, ſub nomine Lucaris editis, contineri ſuam fidem, ſed eſſe ſuppoſititium Calviniſtarum partum, cum ipſe Cyrillus negaverit eſſe ſuum, & in Homiliis ſuis contrariam prorſus doctrinam populo propoſuerit: damnatum autem fuiſſe eundem Lucarem, quod articulos illos, ſibi affictos, confutare nollet, eaque re ſuſpectum ſe reddiderit, & pro hæretico ſit habitus, prout tot Anathematismi a Conciliis in eum jacti ſatis declarant.

Anathema Lucari.

Nam ſæpius a Patribus exclamatum: Cyrillo Lucari, calumnianti, Orientalem Chriſti Eccleſiam cum Calviniſtis conſentire, Anathema! Cyrillo dogmatizanti, ſanctam Eccleſiam errare poſſe, anathema! Cyrillo dogmatizanti, non eſſe ſeptem ſacramenta, anathema! Cyrillo dogmatizanti, panem & vinum non converti in corpus & ſanguinem Chriſti, anathema! Cyrillo, neganti liberum voluntatis arbitrium, anathema! Cyrillo, neganti meritum bonorum operum, ſanctos eſſe invocandos, anathema! Cyrillo dicenti, Deum aliquos æternæ morti devovere, absque ullo reſpectu ad eorum mala opera, anathema! Cyrillo, venerandarum imaginum cultum ac relativam adorationem improbanti, anathema! Cyrillo, novo Iconomacho, anathema!

His anathematismis jam pridem ſubſcripſerant Cyrillus Beroënſis Patriarcha Conſtantinopolitanus, Metrophanes Patriarcha Alexandrinus, Theophanes Patriarcha Hieroſolymitanus, cum univerſali Orientis ſynodo.

Poſtquam Concilium Hieroſolymitanum, ſub Doſitheo Patriarcha congregatum, hæc omnia enarravit, adjunxit acta Concilii Conſtantinopolitani, ſub Parthenio Patriarcha habiti, contra Lucarem, & Calvinianam ejus doctrinam, quod ſupra memoravimus.

Addit denique Synodus Hieroſolymitana ſymbolum ſuæ fidei, Calviniano prorſus contrarium, Romano-Catholico prorſus conforme, ſolo articulo de proceſſione Spiritus ſancti ex Patre *Filioque* excepto.

1. Itaque capite profitentur Myſterium SS. Trinitatis.

2. Credimus, inquiunt, ſacras ſcripturas a Deo fuiſſe revelatas, eisque

eisque propterea, non quidem, ut libuerit, ſed ſecundum Eccleſiæ Catholicæ traditionem & interpretationem adhibendam eſſe fidem, omni dubitatione majorem: adduntque, idem eſſe, ſacram ſcripturam & Eccleſiam Catholicam audire; quia Spiritus ſanctus utriusque eſt auctor, & etiam Eccleſiæ columna & fundamentum veritatis. Contra vero Eccleſiam Calviniſtarum eſſe communitatem Hæreticorum.

3. Profitentur libertatem humani arbitrii cum Divina gratia, hominem videlicet libere Divinæ gratiæ cooperari. Impiam eſſe hæreſin, ſi dicatur, Deum prædeſtinare & condemnare absque omni reſpectu ad bona vel mala hominum opera. Blasphemiam eſſe & apertam inſaniam, ſi dicatur, Deum, absque alia cauſa, eſſe auctorem æternæ damnationis, cum Deus omnes homines velit ſalvos fieri. Fides Orientalium.

4 & 5. Profitentur, Deum nunquam eſſe auctorem mali, ſed omnia, quæ a Deo ſunt, bona eſſe. Solum autem peccatum eſſe malum.

6. Peccatum originale, & 7. Incarnationem Filii Dei, & alia, quæ in ſymbolo Apoſtolorum habentur, Catholico prorſus modo.

8. Sanctos eſſe noſtros interceſſores apud Deum, & ante omnes Immaculatam ejus Matrem, uti etiam Angelos, ad noſtram cuſtodiam deſtinatos, Apoſtolos, Prophetas, Martyres, Epiſcopos, omnesque ſanctos, quos Deus tanquam fideles ſervos glorioſos fecit; qui, ſicut Prophetæ, ea, quæ in terris geruntur, per Divinum lumen & revelationem cognoſcunt.

9. Per fidem, quæ operatur per charitatem, id eſt, per Divinorum præceptorum obſervationem, nos juſtificari.

10. Credunt ſanctam, Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam, quæ ordinatione Divina per Epiſcopos a Spiritu ſancto regatur. Quod autem Calviniſtæ dicant, nullum eſſe diſcrimen inter Epiſcopos & ſimplices ſacerdotes, absque Epiſcopis poſſe Eccleſiam ſubſiſtere, non ab Epiſcopo duntaxat, ſed etiam a ſacerdote ſacerdotem poſſe ordinari, & a pluribus ſacerdotibus Epiſcopum &c. hoc enimvero longiſſime, ut credat, ab Eccleſia Orientali abeſſe, quæ ſemper certum habuerit, Epiſcopos ordinatione Divina Eccleſiæ eſſe neceſſarios, magnumque, non tantum quoad poteſtatem Jurisdictionis ſed etiam ordinis, inter Epiſcopum & alios ſacerdotes intercedere diſcrimen. Nunquam

a ſacerdote, qui non ſit conſecratus Epiſcopus, poſſe Epiſcopum conſecrari, imo neque alium ſacerdotem &c.

Sacerdotem, ab Epiſcopo ordinatum, conferre baptiſmum, extremam unctionem, offerre SS. ſacrificium, præbere populo corpus & ſanguinem Domini, aſſiſtere matrimoniis, prædicare populo; ſed chrisma a ſolo Epiſcopo conſecrari, ſacrosque ordines conferri, ligari, ſolvique ab eo altiori poteſtate, excommunicari hæreticos, mitti ab eo prædicatores, ſine cujus ordinatione non poſſent eſſe legitimi animarum paſtores.

11. Omnes & ſolos fideles profitentur eſſe membra Eccleſiæ, etiamſi ſint peccatores, quia in iſtos etiam Jurisdictionem exercet.

12. Eccleſiam, a Spiritu S. illuſtratam, atque per Præpoſitos ſecundum ſacra concilia edoctam, errare non poſſe.

13. Hominem non per ſolam fidem juſtificari, ſed per fidem vivam & efficacem, quæ per charitatem operatur, id eſt, per fidem atque opera. Quod autem fides juſtitiam Chriſti veluti manu apprehendat, ac ſola ad ſalutem ſufficiat, longiſſime a veritate abeſſe credunt, alias enim quemlibet, modo credat, ſalvatum iri: ſed recepturum quemque, prout geſſerit in corpore ſuo, ſive bonum, ſive malum.

14. Per peccatum originale ſublata quidem fuiſſe homini dona ſupernaturalia atque indebita, non autem quæ ſunt ipſius naturæ, relictumque liberum voluntatis arbitrium, ut opus aliquod moraliter bonum viribus naturæ facere poſſit, ſecundum illud Apoſtoli: *gentes naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt.* At vero ad actum ſalutarem, ad vitam æternam conducentem, requiri gratiam ſupernaturalem, cui tamen homo per liberum ſuum arbitrium poſſit reſiſtere, aut conſentire, prout voluerit.

15. Credunt ſeptem ſacramenta; hæreticæ autem dementiæ fœtum, ajunt, alium ſacramentorum numerum, nec enim minus, quam cætera fidei Catholicæ dogmata, ſeptenarius ille in Evangelio ſtatuitur numerus, & ex ipſo colligitur. Poſtquam dein ſingula in ſpecie enumeravit, ſingulaque, adductis ex S. ſcriptura textibus, probavit, addit, ea non eſſe vacua ſigna Divinarum promiſſionum, alioquin nullam a circumciſione differentiam habitura, quod ſcandaloſum foret dicere, ſed eſſe inſtrumenta gratiæ, quam digne ſuſcipientibus conferunt. Sacramentum Euchariſtiæ non conſiſtere in ipſo actuali uſu duntaxat,

taxat, ſed jam ante uſum & ſumptionem per verba conſecrationis fuiſſe perfectum.

16. Credunt, baptismum, a Chriſto inſtitutum, & in nomine SS. Trinitatis collatum, abſolute eſſe neceſſarium, etiam parvulis, quia peccato originali ſunt infecti; cum Chriſtus univerſaliter de omnibus dixerit, *niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu S. non intraturum in Regnum cælorum.* Quamvis autem ordinarius Miniſter hujus ſacramenti ſit ſacerdos, in caſu tamen neceſſitatis a quolibet homine, rationis compote, conferri poſſe, modo rectam intentionem habeat. Effectum baptismi eſſe extinctionem peccati originalis & actualium. Infantes, poſt baptismum mortuos ſalvari; per baptismum, ſicut per ordinem imprimi characterem, unde reiterari non poſſint; peccata vero, poſt baptismum commiſſa, remitti per ſacramentum pœnitentiæ.

17. Credunt ſacramentum Euchariſtiæ, veramque tranſubſtantiationem his verbis: In hujus itaque celebratione ſacramenti Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum credimus eſſe præſentem, non quidem ſecundum figuram aut imaginem --- neque penes conjunctionem, qua propoſito Euchariſtiæ pani verbi Divinitas ſubſtantialiter uniatur, quemadmodum inſcite juxta ac miſere Lutherani arbitrantur, ſed vere realiterque, quatenus panis & vinum facta conſecratione transmutentur, tranſubſtantientur, convertantur, tranſeant, panis quidem in ipſum corpus Domini verum, quod natum eſt in Bethlehem ex ſemper virgine &c. vinum vero in ipſum Domini ſanguinem verum converti & tranſubſtantiari. Item facta panis & vini conſecratione, nec panis nec vini manere amplius ſubſtantiam credimus, ſed ipſum corpus & ſanguinem Domini ſub panis & vini ſpeciebus, id eſt, ſub panis accidentibus. Tranſubſtantiatio.

Item & ipſum diſtribui Domini corpus & ſanguinem puriſſimum, inque communicantium, ſive piorum ſive impiorum, os ac ſtomachum introduci, illis ad vitam, his ad mortem; Chriſtum ut Deum ac hominem ſub minimis etiam ſpecierum particulis integrum & indiviſum contineri. Cum multæ ſimul Miſſæ leguntur, Chriſtum modo ſupernaturali in multis ſimul locis realiter eſſe præſentem, absque ulla ſui diviſione. Comprehendi hoc quidem a nobis non poſſe, credi tamen poſſe tanquam veritatem nobis revelatam, ſicut plura alia Myſteria (uti ſummæ

Trinitatis & Incarnationis) credimus, licet illa non comprehendamus.

Corpus & ſanguinem Chriſti ſummo cum honore adorandum; cum Chriſtus, Deus & homo, uno ſupremo latriæ cultu ſimul ſit adorandus. Credunt, verum ac propitiatorium eſſe ſacrificium, quod pro fidelibus omnibus, tum vivis tum defunctis, nec non & pro utilitate omnium offertur. Credunt, verum Corpus Chriſti in tabernaculo & ſacris vaſis aſſervari; atque ad ægrotos deportari. Neminem autem hoc ſacramentum poſſe conficere, niſi ſacerdotem, ab Epiſcopo conſecratum.

Hanc eſſe epitomen doctrinæ orientalis Eccleſiæ de hoc ſacroſancto ſacramento, hanc confeſſionem & antiquiſſimam traditionem, de qua nihil detrahi patiantur, qui recte credunt, & ab impiis hæreticorum erroribus abhorrent. Et, qui Traditionem contemnunt, eos damnari & anathematizari a ſancta Chriſti Eccleſia.

Purgatorium. In 18 denique Capite confitentur Purgatorium, ſeu locum tertium, in quo illi, quibus culpa quidem & æternæ pœnæ reatus per contritionem aut confeſſionis ſacramentum remiſſus eſt, ſed tamen, quia per orationem, lacrymas, eleemoſynam, caſtigationem corporis, aliaque bona opera, juſtitiæ Divinæ necdum ex integro ſatisfecerunt, ob reſiduum reatum pœnæ, temporali ſupplicio puniuntur, a quo per eleemoſinas, preces Fidelium, & præcipue incruentum Miſſæ ſacrificium, quod ab Eccleſia quotidie pro vivis atque defunctis offertur, ex ſumma Dei bonitate & miſericordia liberantur.

Solvit objectiones. Poſtquam Concilium Orientalis Eccleſiæ hæc 18 capita Calvinianis Cyrilli Lucaris 18 articulis oppoſuit, reſpondit etiam ad quatuor illius quæſtiones; atque ad 1. quidem, non eſſe conſultum, ut quilibet ſacram ſcripturam vulgari idiomate legat, quia indocti illam non intelligant, & eadem abutantur, ut adeo Eccleſia provide ac prudenter ejusmodi lectionem promiſcuam & illimitatam prohibuerit.

Ad 2. an S. ſcriptura omnibus ſit clara, reſpondet: ſi omnibus adeo clara foret, Paulum non fuiſſe ſcripturum de gratia ac dono interpretandi: non fuiſſe dicturum Petrum, in epiſtolis Pauli eſſe quædam difficilia intellectu. Senſum Scripturæ ſæpe eſſe ſublimem; interpretationem ad viros, a Deo illuminatos, pertinere.

Ad 3.

Ad 3. quinam libri ad S. scripturam pertineant, respondet Synodus, eos quoque, quos Calvinistæ tanquam apocryphos rejiciunt, uti librum Sapientiæ, Ecclesiastici, Judith, Tobiæ, Macchabæorum, quod a Conciliis & antiquissimis Patribus tanquam authentici ac Divini agnoscantur, quos Cyrillus Lucar insipienter, inscite aut magis malitiose apocryphos vocasset.

Ad 4. quid de sacris Imaginibus earumque veneratione sentiendum, respondet Orientalis Ecclesia, cum Sancti sint amici Dei nostrique Intercessores, merito eos a se coli, & quidem sanctissimam Dei Matrem ac Virginem Mariam cultu *Hyperduliæ*, quia omnibus Angelis, Prophetis, Apostolis & Martyribus est sanctior & excellentior: alios vero Sanctos cultu *Duliæ*. Insuper se venerari lignum crucis, in quo pro salute mundi Salvator noster passus est, quin & ejusdem crucis signum venerari se & adorare. **Sanctorum invocatio.**

Præterea coli a se Imagines Christi & Sanctorum, secundum eam, qua quibusdam Patriarchis & Prophetis apparuissent, formam; denique & Spiritum sanctum sub ea, qua visus est, columbæ specie, oculis pingendo subjici. Eam porro, quam Sanctis & eorum Imaginibus cæterisque prædictis venerationem adhibeant, idololatriam esse, si qui dicant, id ceu ineptissimam & inanem calumniam, nihili omnino a se fieri. **Cultus Imaginum.**

Confutant denique Calvinistarum objectamenta, dicuntque, in S. Scriptura vetitum esse idola sculpere, aut creaturæ Divinos honores deferre. Sanctorum autem Imagines non esse idola, cum nullum falsum Numen repræsentent, nec Divino honore eos coli, sed longe inferiori, eoque relativo, cum respectu ad sanctum, quem repræsentant; qui usus jam ab Apostolorum temporibus in Ecclesia perpetuo viguerit, ut ex actis Synodi VII constet, quæ contra Iconomachos est habita.

De Calvinistis autem dicit hæc in Synodo congregata Orientalis Ecclesia: *quas vero novitates induxere Calvinistæ, tum circa Deum, resque Divinas blasphemando, cum sacram scripturam perperam interpretando, decurtando, & injuriose tractando, diaboli sophismata esse dicimus & inventa.* Neque minus inepte garriunt, non posse Ecclesiam a quibusdam cibis abstinentiam & jejunia constituere: enimvero recte admodum, ad carnis & omnium mortificationem passionum &c. &c. **Effigies Calvinistarum.**

Tandem vero ita concludit Synodus: Taceant igitur inepti narratores, & novitatum artifices hæretici, & mutilas tum e

Scriptura, tum ex Patribus adversum nos sententiolas, quibus mendacium exstruant, furari ne moliantur, atque hoc loquantur unum, sese nimium excusantes excusationes in peccatis, injurias in Deum, & in sanctos evomere blasphemias instituisse.

Atque hæc ex multis dixisse sufficiat ad plenam calumniæ, Ecclesiæ nostræ Orientali illatæ, confutationem. - - - Ea porro, quæ diximus, non solam nostram adversus Hæreticos, nobis obtrectantes, apologiam esse volumus, verum etiam fidei regulæ instar obtinere: ex qua nova eorum emendentur dogmata, & ad Catholicam & Apostolicam Ecclesiam ipsi reducantur, quandoquidem Majores illorum olim in illa meruerunt.

Synodo huic subscripserunt anno 1672 16 Martii in urbe Jerosolyma 70 Patres Orientalis Ecclesiæ, & quidem Dositheus Patriarcha Orientalis Ecclesiæ his verbis: *Dositheus miseratione Divina Patriarcha sanctæ Jerusalem totiusque Palæstinæ: assero & confiteor, hanc esse fidem Orientalis Ecclesiæ*, & ita alii.

Quid jam vobis videtur, Domini Calvinistæ? An adhuc ad nuditatem vestram tegendam gloriamini, Græcam Orientalium Christianam Ecclesiam, eandem vobiscum profiteri doctrinam fidei? Certe insignis fuit impudentia, ita palam in orbem mentiri. Quid in tota hac confessione non est apprime Catholicum? Romanæ Ecclesiæ Theologum loqui crederes. Agnoscant Græci Processionem Spiritus sancti a Patre *Filioque*, & Primatum Romani Pontificis; & paries, inter Orientem & Occidentem medius, brevi facileque erit sublatus. Eandem autem, quam Græci, tota profitetur Moscovia.

Concilium Farfense in Italia anno 1685.

12. Complura sæculo XVII in Italia celebrata sunt Concilia, Provincialia & Diœcesana. Solus Cardinalis, Maria Vincentius Ursinus, Archiepiscopus Beneventanus, ad summum postea Pontificatum admotus, 34 Provincialia Beneventana celebravit, ut Cleri potissimum mores ad Ecclesiasticæ disciplinæ normam componerentur. Imitati illustre hoc exemplum alii Italiæ Præsules, zelo Domus Dei flagrantus, Synodos egerunt, puta, Federicus Borromæus, Nepos S. Caroli dignissimus, Mediolanensem, Card. Taurusius Senensem, Card. Patricius Æsinensem, Ameri-

nam

nam Gratianus Episc. Assisiensem Nerlius Card. Bononiensem Boncampagnus Card. Cæsenatensem Card. Denoff. Lunensem & Sarzanensem Card. Lomellinus &c. &c.

Quia tamen harum aliarumque Synodorum idem ferme est argumentum, omnium instar juvat recensere summatim canones Concilii *Farfensis*, clarissime disciplinam Italiæ seculi XVII explicantis, in celebri Abbatia B. V. Farfensi Ord. S. Benedicti, in Ducatu Spoletano habiti a Carolo Barberino Card. præsente etiam Francisco Albano, summo postea sacrorum Antistite.

Capite 3. præcipit *Concionatoribus*, ut JEsum Christum verbum veritatis, non se ipsos, prædicent, bono exemplo præeant, seque animarum saluti, non gloriolæ aut lucro temporali inhiare ostendant. Parentibus gravem obligationem inculcent, liberos suos pie & Christiane educandi, ad Christianam doctrinam mittendi, vitia generatim reprehendant &c.

Cap. 9. Tractat de *Eucharistia*, monetque parochos, ne quosvis indiscriminatim ad S. Communionem admittant, uti publice excommunicatos, concubinarios, meretrices, blasphemos, maleficos, usurarios publicos, ac publice criminosos, itemque eos, qui in inimicitia cum scandalo proximi perseverant, ac conjuges, sine causa legitima cohabitare nolentes, nisi hi omnes certum prius pœnitentiæ & vitæ emendandæ signum dederint.

Cap. 11. Agit de *sacramento pœnitentiæ*, mandatque Confessariis, ut restitutioni famæ aut rerum obnoxios de sua obligatione exacte commoneant, nolentibus absolutionem negent, nec vanis pollicitationibus, semper effectu carentibus credant. Idem de illis, qui pravas consuetudines deserere nolunt, nisi confessarii spem moraliter certam habeant, eos firmum easdem deserendi propositum concepisse: nec pro peccatis gravissimis levissimas pœnitentias injungant, seque alienorum criminum per hoc participes efficiant. Inserit etiam S. Synodus actis suis Decreta Alexandri VII & Innocentii XI, quibus laxas Casuistarum aliquorum sententias damnarunt, morumque doctrinæ puritatem omni modo commendat.

Cap. 18. de Festorum observantia præcipit parochis invigilare, ut dies festi rite observentur, in applicatione ad Divina, & operis servilis cessatione, omissione compotationum, saltationum, spectaculorum ludicrorum, comœdiarum profanarum, lusuum.

Cap. 19. De Jejunio præcipit exactam ejus obſervantiam, prohibetque, ne tempore quadrageſimæ fiant ſpectacula, choreæ, comœdiæ, tripudia, compotationes, convivia.

Cap. 21. de vita & honeſtate Clericorum, præcipit eisdem, ut libros pios crebro legant, ſcurriles & impuros ne nominari quidem permittant: ſub pœna ſuſpenſionis a Divinis, ipſo facto incurrendæ vetat, ne aleis, aut foliis luſoriis ludant, aut domum ad ludendum commodent: ne clamoroſis venationibus interſint, aut conviviis ſecularium, choreis, ſpectaculis. Fœminarum ædibus aut familiaritate abſtineant: negotiationem non exerceant nec per ſe nec per alios: aliena prædia non conducant: nullis perſonis ſæcularibus, præſertim fœminis, in procurandis negotiis, vel domus gubernatione famulentur: raro per publicum & modeſte oculis demiſſis incedant, totoque corporis habitu gravitatem clericalem præſeferant.

Cap. 40. de uſuris & illicitis contractibus præcipit parochis, ut contractuum naturam, juſtitiam, æquitatem, tum ipſi legendo probatos auctores addiſcant, & parochianos doceant, atque confeſſarii in hoc negotio, quo vertitur præjudicium tertii, ſeveri ſint officii exactores.

O. A. M. D. G.

BINER
APPAR:
ERUD: ECC

IX.